

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSTANBUL ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BALAT MAHKEMESİ ARAPÇA PARA
VAKIFLARI

Ahmad MÜKREŞ

2501182117

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehtap ÖZDEĞER

Doç. Dr. Çiğdem GÜRSOY

İSTANBUL 2022

ÖZ

BALAT MAHKEMESİ ARAPÇA PARA VAKIFLARI

Ahmad MÜKREŞ

Çalışmada, İslâmiyet'in ilk yıllarına dayanan vakıf kurumunu temel alarak Osmanlı İmparatorluğu'nda icat edilip yayılan para vakıfları incelenmiştir. Bu kapsamda İstanbul Balat Mahkemesi'nde kayıtlı 28 Arapça para vakfiyesi incelenmiştir. İncelenen vakfiyeler H. 965-1024 (M. 1558-1615) tarihlerini kapsamaktadır.

Vakfiyelerin içeriği analiz edilip elde edilen veriler gruplandırılıp yorumlanarak çeşitli grafik ve tablolar meydana getirilmiştir. Vakfedilen para miktarı, işletme yöntemleri, vakfın masrafları, vakfın çeşidi, tescil yöntemleri, çalışanları ve pek çok kalem ele alınmıştır. Ayrıca, vakfiyelerde adı geçen çeşitli yer isimlerine değinilmiştir. Ulaşılan bilgilere göre vakıf eserlerin günümüzdeki durumları da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Osmanlı, İstanbul, Balat Mahkemesi, Para Vakfı, Arapça Vakfiye.

ABSTRACT
THE ARABİC CASH WAQFS OF BALAT COURT
Ahmad MÜKREŞ

The study examined the foundations of cash waqfs invented and spread in the Ottoman Empire, based on the foundation institution dating back to the early years of Islamiyet. Within this scope, 28 Arabic Waqfiyah registered at Istanbul Balat Court have been examined. The waqfiyahs studied cover H. 965-1024 (M. 1558-1615).

Various charts and tables were created by analyzing the contents of the waqfiyahs and grouping and interpreting the data obtained. The amount of money, the operating methods, the expenses of the waqf, the variety of the waqf, the registration methods, its employees and many items were discussed. In addition, various names of places mentioned in the waqfiyahs have been mentioned. According to the information available, the current status of the waqf has also been identified.

Key Words: Waqf, Ottoman, İstanbul, Balat Court, Cash Waqf, Arabic Waqfiyah.

ÖNSÖZ

Bu çalışma İstanbul Müftülüğü Şeriyeye Sicillerinde bulunan Balat Mahkemesi'ne ait Arapça para vakfiyelerini tahlil edebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda sicilde bulunan 23 Zilhicce 965 - 9 Zilhicce 1042 (27 Mayıs 1558 - 15 Temmuz 1615) tarihleri arasında kayıtlı 28 Arapça para vakfiyesi çalışmanın başlangıç noktasını teşkil etmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vakfın tarifi, vakfın ortaya çıkması, gelişimi, vakfın çeşidi ve vakfın amacı ile ilgili bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde para vakıflarının oluşumu ve vakfiyelerine yansıyan çeşitli başlıklar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Balat Mahkemesi Arapça para vakfiyeleri tahlil edilmiş, elde edilen bilgiler özet, grafik ve tablolar halinde değerlendirilmiştir.

Bir harf öğretmenin kırk yıl kölesi olurum, Hocalarıma, bu çalışmanın başından sonuna kadar beni takip ederek yanlışlarımı düzelten ve çeşitli bilgileri benimle paylaşan, çalışmamda bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren ve çalışmanın hazırlanmasındaki her safhasına kazandırmış oldukları kıymetli katkılarından ve emeklerinden dolayı danışman Hocalarım Prof. Dr. Mehtap ÖZDEĞER ve Doç. Dr. Çiğdem GÜRSOY'a teşekkürü bir borç bilirim. Haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim Babama ve Anneme, kıymetli eşime ve sevgili çocuklarıma Hadiye ve Ömer'e teşekkürlerimi takdim ediyorum. Gayret bizden Tevfik Allah'tandır.

Ahmad MÜKREŞ

İSTANBUL, 2022

BALAT MAHKEMESİ ARAPÇA PARA VAKIFLARI

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	ii
v	
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GRAFİKLER	
LİSTESİ.....	viii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM VAKFIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

1.1.VAKIF NEDİR.....	9
1.2.VAKFIN TARİHİ GELİŞİMİ.....	13
1.3.MENKUL VE GAYRİMENKUL VAKFI.....	17
1.4.VAKFIN ÖĞELERİ (UNSURLARI, RÜKÜNLERİ).....	22
1.4.1.VÂKIF.....	22
1.4.2 MEVKUF (AYN MEVKUFA).....	24
1.4.3.ÜZERİNE VAKFEDİLEN (MEVKUF ALEYHİ).....	26
1.4.4. BİÇİM (SİĞA).....	29
1.5.VAKFIN ÇEŞİTLERİ.....	31
1.5.1.UMUMİ/HAYRÎ VAKIF.....	33
1.5.2. ŞAHSİ/ZÜRRÎ VAKIF.....	37
1.6. DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA KURUMU OLARAK VAKIF.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

PARA VAKIFLARININ İŞLETMESİ

2.1. MEZHEPLERE GÖRE PARA VAKIFLARININ HÜKMÜ.....	54
2.2. VAKFİYELERİN İÇERİĞİ.....	58
2.3. VAKFİYELERDE LÜZUM.....	65
2.4. PARA VAKIFLARININ NEMALANDIRMA ÜSLUPLARI.....	69
2.5. PARA VAKFI GÖREVLİLERİ	74
2.6. PARA VAKFİYELERİNDE ON İKİ ŞART.....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALAT MAHKEMESİ ARAPÇA PARA VAKIFLARI DEĞERLENDİRMESİ

3.1. YÖNTEM AÇIKLAMASI.....	90
3.2. PARA VAKIFLARININ TESCİLİ.....	93
3.3. İŞLETİM USULLERİNE GÖRE VAKIFLAR.....	97
3.4. VAKFİYELERE GÖRE VAKFIN MASRAFLARI.....	104
3.4.1. GÖREVLİ ÜCRETLERİ.....	104
3.4.2. DİĞER MASRAFLAR.....	112
3.5. VÂKIFLARIN CİNSİYETİNE GÖRE GRUPLANDIRMASI.....	115
3.6. VAKFİYELERDE KAYITLI MEKÂN VE YER İSİMLERİ.....	118
3.7. BALAT MAHKEMESİ ARAPÇA PARA VAKIFLARIN ÖZETLERİ.....	126
SONUÇ	183
KAYNAKÇA.....	188
EKLER	204
EK 1: AYŞE HATUN BİNT HAYREDDİN EFENDİ’NİN VAKFİYESİ.....	204
EK 2: MUHAMMED BİN ALİ’NİN VAKFİYESİ.....	205
EK 3: EMİNE BİNT HÜSEMEDDİN’İN VAKFİYESİ.....	206

EK 4: KASIM BEY BİN MUHAMMED VAKFİYESİNİN ÇEVİRME ÖRNEĞİ.....	207
--	------------

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Vakfiyelerinin Tesciline Başvuran ve Vakfın Ana İdare Kadrosunu Teşkil Eden Görevliler.....	93
Tablo 2: Vakıfların İkrar ve Tescil Yöntemleri.....	96
Tablo 3: Vakıfların Kuruluş Tarihi, Vakfedilen Aslı Mal, Nema Oranları, İşletim Usulleri ve İstenilen Kefil ve Rehin.....	99
Tablo 4: Vakfın Görevlileri Aldıkları Günlük Ücretler (dirhem).....	104
Tablo 5: Vakfiyelerde Tespit Edilen Kur'an-ı Kerim Okuyucuların Sayısı, Kimliği, Kişi başı Ücretler ve Toplam Ücretler.....	108
Tablo 6: Vakıfların Gelirleri ve Sarf Edildiği Cihet.....	113
Tablo7: Kadın ve Erkeklerin Kurdukları Vakıflar ve Meblağları	116
Tablo 8: Vakfiyelerde Rastlanan Yer ve Eserlerin isimleri.....	119

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Vakıfların İkrar ve Tescil Yöntemlerin dağılımı.....	97
Grafik 2: Vakıfların Nema Oranları (1558-1615).....	102
Grafik 3: Kadın ve Erkeklerin Kurdukları Vakıflar.....	117

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Molla Gürani Cami.....	122
Fotoğraf 2: Sultan Selim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi.....	122
Fotoğraf 3: Şeyh Emir Buhari Tekkesi.....	123
Fotoğraf 4: Muhtesip Karagöz Mescidi.....	123
Fotoğraf 5: Şeyh Vefa Cami.....	124
Fotoğraf 6: Cebeci Cami.....	125
Fotoğraf 7: Hüsam Bey Cami.....	125
Fotoğraf 8: Cafer Subaşı Cami.....	125

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
BM.	: Balat Mahkemesi
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
H.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İMŞSA.	: İstanbul Müftülüğü Şer’iyye Sicilleri Arşivi
M.	: Miladi
r.a.	: Radiyallahu anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahü aleyhi ve sellem
TDVİA	: Türk Diyanet Vakfı İstanbul Ansiklopedisi
vb.	: Ve benzeri
VGMA.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
Yy.	: Yüzyıl

Vakıf, akan bir ırmaktır, ırmağın akışı vakfın hizmetine benzer, buharlaşan damlaları ise yararlanan kişilerin duaları olup vâkıfın ruhuna rahmet olarak yağar.

GİRİŞ

Günümüzde üçünü sektör olarak isimlendirilen, kamu ve özel sektörün arasında yer alan vakıflar tarih boyunca var olmuştur. Hizmet alanları ilk yıllarda sınırlı olmakla birlikte nüfusun artması ve ihtiyaçların çoğalması ile sonraki yıllarda çeşitlenmiştir. İslamiyet’le birlikte önem kazanan vakıflar Selçuklu ile yaygınlaşmış Osmanlı İmparatorluğu ile gelişerek kurumsallaşmıştır.

Bir niyet olarak ortaya çıkan ve vâkıfın “vakfettim” demesiyle gerçekleşen bu kurumda ilk zamanlar taşınmaz mallar vakfedilse de daha sonra taşınır mallar ve menkuller de vakfedilmiştir. Bu sayede devletlerin vatandaşlarına sunması gereken tüm kamu hizmetleri vakıf kurumuyla desteklenmiş, örgütlenmiş, kurulmuş ve muhafaza edilmiştir.

İslamiyet’te vakıf, hayır amellerinden olup farz amellerinden hemen sonra gelmektedir. Kur’an-ı Kerim ve Hadisi Şerif davetleri insanların ahlaki duygularına dokunup vakfetmelerini teşvik etmiştir. Vakıf bir sadaka çeşididir. Vakfın dışında kalan sadaka çeşitleri ve hayır amelleri tekrarlanmayabilir. İhtiyaç sahibi takip edilmez, bir kişi veya birkaç kişi ile başlanıp devamı getirilemez. Ancak vakıf vasıtasıyla ihsan ve hayır amelleri bir kuruma dönüştürülür ve devamlı bir hale gelir.¹

Diğer bir deyişle vakıf cari bir sadakadır. Bir vâkıf kurduğu vakıf ile vefatından sonra bile halen yaşıyormuş gibi veya hayır amelleri yapıyormuş gibi sevap kazanmaya devam eder. Bu yüzden seleflerimiz çeşitli akarları vakıf haline

¹ Selim Hani Mansur, الوقف ودوره في التنمية الاجتماعية (“el-Vakıf ve Devrihi fi’l-Tenmiyeh’l-İctimaiye”, Vakıfların İkinci konferansı: el-Sıyga’l-tenmeviyah ve’l-rua’l-mustakbeliyeh, Mekke, 2006, s.27).

getirmişlerdir. Birçok insan kurulan hayratlardan yararlanmıştır.² Ayrıca, bir insan vefatından sonra vakfından yararlanan kişilerin duasını alır ve hayırla anılmasını sağlar. Örneğin; bir cami vakfedilmesi ile sadece bir nesil değil gelecek nesillerin dini ihtiyaçları giderilir.³

Aynı şekilde, vâkıf vakfı sayesinde susuzluğu gidermesiyle içenlerin dualarıyla rahmet, lezzetli bir yemekle karnını tok tutanından bir ayet, üşüyen bedeninin elbisesiyle ısıtana sunmuş nimet, acıtan ve canlarını yakan çeşitli hastalıkları tedavi ettirip ilaç vermesine bir sadakat, cehaletten çıkartıp ilimle gezdirene bir salavat, ailelerin, akrabaların ve komşuların arasında sevgi ve ne huzur dağıtarak gönülleri kazanmıştır.

Ayrıca, eğitimden mahrum kalan birçok kişi vakıf okullarına gidebilme imkanına kavuşmuştur. Vakıf kurumu vasıtasıyla inşa edilen kütüphanelerde çeşitli ve değerli kitaplar yok olmaktan ve yıpranmaktan kurtarılarak muhafaza edilmiştir. Vakıflara ait sağlık kuruluşlarında ise pek çok hastaya tedavi hizmeti sunulmuştur. Vakfın desteğiyle inşa edilen cami, mescit, tekke ve zaviyelerde çeşitli ibadetler yerine getirme imkanı sağlanmış ve aynı zamanda yolda kalan misafirlere kucak açılmıştır. Vakıflar sayesinde yetimlere, dullara, kimsesizlere ve yoksullara yardım eli uzatılmış, hatta hayvanlar bile vakıf suyundan içmişler ve beslenmişlerdir.

Vakıf kurumu, Allah rızasına kavuşmak için hayırsever seleflerimizin gönlünden birer iyilik, merhamet ve şefkat olarak ortaya çıkmış, yükselmiş ve günümüze kadar çeşitli alanlarda yardım etme ve dayanışma görevinin üstünlüğünü kazanmıştır. Diğer bir deyişle, vakıf kurumlarında, insanların cinsine, ırkına ve rengine önem verilmeden eşref mahlukat olduklarına bakarak çeşitli hayratlar inşa edilip

² Ahmet bin Abdülaziz Haddat, من فقه الوقف الطبعة الثانية، (Min Fıkıh'ı-Vakıf, 2.bs. Dubai, Dairetü'l-şuani'l-islamiye ve'l-amel el-Hayrî yayınları, 2014, s. 9.)

³ Şakir Berki, “Vakfın Lüzumu Faydaları ve Vakıfları Teşvik”, **Vakıflar Dergisi**, C. 5., Ankara, Vakıfları Genel Müdürlüğü Yayınlar, 1962: s.20-21.

hizmet sunulmuştur.⁴ Bu sayede toplumun refah seviyesi yükseltmiş ve yaşam kalitesi artmıştır.⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıf kurumunun yaygınlaşması, Selçuklar Dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı bu mirası alıp geliştirmiştir. İmparatorluk sınırları içinde vakıf kurumu birbiri içine geçmiş birçok hizmet sunar. Örneğin; vakfedilen bir hastanede çalışan doktor, vakıfların kurduğu bir medresede eğitimini almış müderrisin ücreti bir başka vakıf tarafından karşılanmış olabilir. İnceleme konusu para vakıflarına ise ilk olarak 15.yy'daki bir belgede rastlanılmıştır. 16. yy'daki tartışmalardan sonra Ebussuud Efendi'nin para vakıfları ile ilgili yazmış olduğu eser, şüphesiz ki vakıfların yayılmasında büyük bir etkiye sahip olmuştur.⁶

Çeşitli araştırma bulguları ile; vakıf kuranların sultan, asker ve devlet adamlarının yanı sıra esnaf ve mahalle halkı gibi çeşitli halk sınıflarına mensup kişiler olduğu ortaya çıkmıştır.⁷ Erkeklerin yanı sıra kadınların da kurduğu pek çok vakıf vardır. Bazı kadınların askeri sınıfının kızları veya torunları oldukları vakfiyelerde tespit edilmiştir. Vâkıfın özel bir isteği yoksa vakfin menfaatinden toplumun her kesimi faydalanabilir. Ancak askeri sınıf mensupları tarafından kurulan bazı vakıflar yeniçeri orta sandıklarına vakfedildikleri için vakfin menfaati sadece askeri sınıfa tahsis edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı 1558-1615 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu Kadı Sicillerinden Balat Mahkemesi'nde kayıtlı 28 Arapça para vakfiyesini incelemektir. Bu kapsamda araştırma evreni olarak seçilen mahkemedeki Arapça para vakfiyelerinin incelemesiyle vakfedilen paranın miktarı, cinsi, nemalandırma yöntemi, para vakıflarından ücret alan görevliler ve çalışma alanları, vâkıfın şartları, elde edilen gelirin vakfin masraflarına nasıl harcandığı ve vakfin menfaatinden yararlananlar

⁴ Mehmet Bulut, “**Osmanlı Dönemi Rumeli Para Vakıfları**”, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, 2019, s. 9.

⁵ İbrahim Ateş, “Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları”, **Vakıflar Dergisi**, C. 14., Ankara, 1982, s.29.

⁶ İz'ü-din Şirum, **مساهمة نحو تفعيل دور الوقف النقدي في التنمية، الجزائر** (“Musahama Nahve'tefil Devir'l-Vakıf el-Nakti fi'l-Tenmiyeh”), **Muhammed Hıdır Üniversitesi**, Doktora Tezi, Cezayir, 2016, s.198-199.

⁷ Çiğdem Gürsoy, “Osmanlı Esnaf ve Avarız Sandıklarının Günlük Hayata Katkısı”, C. 10., **International Journal of History**, 2018, s. 122-123.

hakkındaki bilgilere ulaşılmıştır. Vâkıfın hangi sınıfa mensup olduğu diğer bir deyişle sosyal statüsü tespit edilmiştir. Ayrıca bazı vakfiyelerde yer alan mübarek günler, şerif geceler ve törenlerinde hazırlanan çeşitli yemekler ve bu yemeklerde kullanılan malzemeye kadar ayrıntılı örneklenmiştir. Vakfiyelerin çoğunda vakfedilen paranın dirhem olmasına rağmen ancak bazı vakfiyelerde flori ve dinarın da vakfedildiğine rastlanmıştır. Ancak vakfın masrafları ve görevlilerin ücreti belirlenirken hep dirhem ile tayin edilmiştir. Dahası, vakfiyelerde tespit edilen mahalle, medrese, zaviye ve cami isimleri de araştırılmış ve günümüzde halen olup olmadığına dair yapılan araştırmalar sonucunda çeşitli bilgilere ulaşılmıştır.

Çalışma hazırlanırken konuyla ilgili Arapça kitap ve makalelerden de faydalanılmıştır. Örneğin; Ali bin el-Kadı *النتف في الفتاوى* “el-Nütef fi-l’Fetavi”⁸ eserinde, vakfın menfaatinden üç türlü yararlanılacağından bahsetmektedir. Birinci ve ikinci şeklinde, yoksul ve zengin insanların vakfın menfaatinden eşit olarak yararlanırken üçüncü şeklinde ise vakfın menfaatinden yararlanmak sadece yoksullara mahsustur.

Bir başka örnek; para vakfının cevâzi ile ilgilidir, 1494 tarihinde, İmam Ebussuud Efendi tarafından kaleme alınmıştır. *رسالة في جواز وقف النقود* “Risâle fi’Cevaz Vakf’l-Nukut”⁹ adlı eser Ebussuud ‘un vefatından 94 yıl sonra basılmıştır. Eserde Hanefî mezhebinin para vakfı ile ilgili görüşleri ele alınmıştır.

İmam Ebû Zehra tarafından yazılan *محاضرات في الوقف* “Muhâdarât fi’l-Vakf”¹⁰ adlı eserde ise vakıf konusu maddeler haline getirilmiş olup vakfın tarihi, eski Mısırlılar ve Romalılarda vakıf kurumu, Sahabenin vakıfları, Türkler ve Memlûkler döneminde mescitlere vakıf, zürri vakfın iptali, vakıflara dönmesi, vakfın sonlandırması ile ilgili cevaz veya vakfın lüzumu, vakfın fıkhi, vakfın kurulması,

⁸ Ali bin Hüseyin bin Muhammed el-Sağdı, *النتف في الفتاوى* (el-Nutaf fi’l-fetava, Dârü'l-kütüb el-İlmiye, Beyrut, 1996).

⁹ Ebussuud Muhammed bin Muhammed bin Mustafa el-Efendi el-hanefi, Yayına Hazırlayan; Ebu el-Eşbal Sağır Ahmet Şağif el-Bakıstani, *رسالة في جواز وقف النقود* (Risale fi’cevaz Vakf’l-nukut, Daru’Bin Hazım, Beyrut, 1997).

¹⁰ Muhammed Ebû Zehra, *محاضرات في الوقف* (Muhadart fi’l-vakıf, 2.bs. Beyrut, Dârü'l-Fıkr el-Arabi, 1971).

vakfın yeri, evlatlara ve akrabalara vakfetmek, vakıflarda velayet ve daha fazlası anlatılmıştır. Bir başka eser, Vehbe ez-Zühaylî tarafından ele alınan الوصايا في الوقف في el-Vasaye fi'l-Vakıf fi'l-Fıkhi'l-İslâmî'dir.¹¹ Bu eser fıkhi bir çalışma olup insanların bırakmış olduğu vasiyet ve vakıflardan bahseder. Bu iki kavramın arasındaki fark, iki kavramın sınırları ve şartları ile araştırılmıştır. Münzir Kahif tarafından kaleme alınan eser ise الوقف الإسلامي: تطوره، إدارته، تنميته el-Vakıf'l-İslâmî: Tetâvuruh, İderâtuhu, Tenmiyetuhu¹² ismini taşımaktadır. Burada, vakıfların idaresi ve vakıfların daha iyi bir şekilde ilerlemesi için idaresinde kullanılan veya kullanılacak olan idare yöntemleri de ele alınmıştır.

Ayrıca, al-Khasâf tarafından yazılan أحكام الوقف والصدقات "Ahkâmü'l-Vakf ve's-Sadakat."¹³, Hilâl bin Yahya'nın yazdığı أحكام الوقف "Ahkâmü'l-Vakf."¹⁴ ve İbrahim bin Mûsâal el-Tarâbulusî'nin الإسعاف في أحكام الأوقاف "el-İs'af fi Ahkâmî'l-Evkâf."¹⁵ Eserlerinden de faydalanılmıştır. Nasır Bin Abdullah el-Meyman'un النوازل الوقفية "el-Nevazil el-Vakfiye."¹⁶ kitabı; para vakfının İslâm şeriatı ışığında hükmü, yerine getirilmeyen vâkıfın şartları, bu şartların sorunları ve bu sorunlara bir çözüm sunmak için yazılmıştır. Vakfın borçları ve bu borçların açıklaması gibi konular da ele alınmıştır. Muhammed Kadri Paşa tarafından kaleme alınan قانون العدل والانصاف للقضاء "Ahkâmü'l-Vakf ve'l-Sadakat"¹⁷ başlığındaki eserde vakfın tanımı, vakfın hükmü, vakfın sahih olma şartları, vakıf kuracak kişide bulunması gereken şartlar, vâkıf tarafından caiz olan ve olmayan şartlar, vakfın on iki şartı ve vakıflarda velayet gibi ve meseleler ele alınmıştır.

¹¹ Vehbe ez-Zühaylî, الوصايا في الوقف في الفقه الإسلامي (el-Vasaye fi'l-vakıf fi'l-fıkıh'l-islâmî, Dârü'l-fıkır, Dimaşk, 1998).

¹² Münzir Kahif, الوقف الإسلامي: تطوره، إدارته، تنميته (el-Vakıf'l-islâmî: Tetâvuruh, İderâtuhu, Tenmiyetihi, Dârü'l-fıkır, Dimaşk, 2000).

¹³ Ebi Bekir Ahmet bin Ömrü el-Hassaf, أحكام الوقف والصدقات ("Ahkam'ü-l'vakıf ve'l-sadakat", Journal of King Abdülaziz University: Islamic Economic, Beyrut, 2018).

¹⁴ Hilal bin Yahya bin Müslim el-Rai, أحكام الوقف (Ahkam'ü-l'vakıf, Dairet'ü-l'ma'arif el-Osmaniye, Haydarabad, 1939).

¹⁵ Burhan ed-Din İbrahim bin Musa el-Tarâbulusî, الإسعاف في أحكام الأوقاف (el-İs'af fi'ahkam'l-evkaf, Dârü'l-rai'tü'l-arabi, Beyrut, 1981).

¹⁶ Nasır bin Abdullah el-Meyman, النوازل الوقفية (el-Nevazil el-Vakfiye, Dârü'bin'l-cevzi, ed-Dammam-2009).

¹⁷ Muhammed Kadri Paşa, Yayına Hazırlayan: Abdullah nazır Ahmet Mizi, قانون العدل والانصاف للقضاء (Ahkâmü'l-Vakf ve'l-Sadakat) (Kanunu'l-adil ve'l-insaf Lil-kada 'alâ Müşkileti'l-evkaf, Müessesit'ü-l'Reayan, Beyrut, 2007).

Kitaplar, makaleler ve tezler dışında vakıf ile ilgili çeşitli konferanslar da gerçekleşmiştir. Bu konferanslarda vakıfların genel anlamlarıyla ve özellikle para vakfının çeşitli konularından bahsedilmiştir. Vakıfların gelişimi ve vakıfların son durumu ele alınmıştır. Yurtdışında gerçekleşen konferanslardan biri 2003’de منتدى قضايا الوقف الفقهية الأولى “Muntâda Kâdayâ’l-Vakıf el-Fıkhiyye el-üla” başlığı ile Kuveyt’te gerçekleşmiş olup vakfın istismarı ve nazırın ücretleri üzerinde durulmuştur.

2006’da Mekke’de gerçekleşen المؤتمر الثاني للأوقاف “el-Mütemer el-sani lil’Evkaf” başlığında gerçekleşen konferansta Abdullah bin Muslih el-Semalı, tarafından ele alınan وقف النقود: حكمه، تاريخه، أغراضه وأهميته المعاصرة “Vakf’l-Nukut: Hükm, Tarihi, Ağradı ve Ehemmiyetihi’l-Muasıra” başlıklı çalışmada ise üç bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde para vakıflarının hükmü, ikinci bölümde para vakıflarının tarihi ve uygulamaları, üçüncü bölümde ise para vakıflarının istismarı araştırılmıştır.

Bütün bu çalışmaların dışında, Kuveyt’te “Evkaflar Genel Emaneti” tarafından vakıflarla ilgili sürekli projeler hazırlamaktadır. Bu projelerden biri دراسات و أبحاث لتطوير الوقف “Dirâset ve Abhas li’tatvir el-Vakıf” başlığını taşımaktadır. Konu ile ilgili Suudi Arabistan’ın Cidde şehrinde Ürdün, Kuveyt, Filistin, Fas, Hindistan, Amerika, Mısır ve Türkiye’yi kapsayan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Aynı konuda مجلة الوقف “Mecelletü’l-Vakıf”¹⁸ ismi altında uluslararası bir dergi yayınlamıştır. Ayrıca vakıf ile ilgili çeşitli kitaplar da kaleme alınmış farklı İslâm ülkelerinde vakıf konusunu araştıran yüksek lisans ve doktora çalışmalarına maddi destek sağlamıştır.

Türkiye’de para vakıfları ile ilgili ilk çalışmalardan birisi, 1970’te Ömer Lütfi Barkan ve Ekrem Hakkı Ayverdi’nin müştereken yayımladığı “953/1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri” dir.¹⁹ 1996’ da İsmail Kurt tarafından İ.Ü. İktisat Fakültesi’nde doktora tezi olarak hazırlanan ve sonrasında “Para Vakıfları: “Nazariyat

¹⁸ 2000-2007 Ekim Ayına kadar, 13 sayı yayılmıştır, Mecelle Arapça dilinde olup her sayıda bir veya iki Fransızca veya İngilizce dilinde araştırmalar da mevcuttur.

¹⁹ Ömer Lütfi Barkan, Ekrem Hakkı Ayverdi, **İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli**, İstanbul, Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, 1970.

ve Tatbikat”²⁰ ismiyle neşredilen eser oldukça detaylıdır. Bir diğer çalışma Tahsin Özcan’ın kaleme aldığı M.Ü. İktisat Fakültesi’nde 1997’de tamamlanan “Kanuni Dönemi Üsküdar Para Vakıfları”²¹ isimli doktora tezidir. 2005’te yine aynı yazarın konu ile ilgili önemli bir çalışması “Osmanlı Vakıf Hukuku Çalışmaları”²² literatür taramasında vakıf ile ilgili kaleme alınan eserlerin ve çalışmaların çoğu bir arada toplanmıştır.

Bahsi geçen kaynaklarla desteklenen çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vakfın tanımı, ortaya çıkışı, tarihi gelişimi, teşekkülü ve hangi aşamalardan geçtiği hakkında genel bir bilgiler verilmiştir. Ardından vakfın unsurları ayrı ayrı ele alınarak vakfın kurulmasında vakfın menfaatinin hangi cihete tahsis edildiğini ve vakfın amacı ile çeşitleri incelenmiştir. Sonrasında vakıf kurumu tarafından verilen hizmet bir sosyal dayanışma ve yardımlaşma kurumu olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde çalışmanın ana konusunu teşkil eden para vakıfları ele alınmıştır. Para vakıflarında dört mezhep alimleri arasındaki tartışmanın nasıl bir yol izlediğini, para vakfın hükmü ve para vakıflarının incelemesini sağlayan vakfın vakfiyesi ve bu vakfiyelerin ihtiva etmiş olduğu çeşitli bilgiler ele alınıp vakıflar hakkında genel bilgi verilmiştir. Bir vakfın ebedi hale gelmesi için vâkıfın başvurduğu yollar anlatılmıştır. Ayrıca para vakıflarında kullanılan nemalandırma usulleri, vakfın görevlileri ve üstlenmiş oldukları işlerden bahsedilmiştir. Bir sonraki başlıkta ise vâkıfın şartları ve para vakfiyelerinin on iki şartından bahsedilmiştir. Ayrıca, Birinci ve İkinci Bölümlerde konunun teorik anlatımı, incelenen vakfiyelerden örneklerle desteklenerek pratikteki karşılıkları gösterilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde bu çalışmanın bel kemiği teşkil eden Balat Mahkemesi’nde bulunan Arapça para vakfiyeleri ele alınmıştır. Vakfiyelerin içerdiği çeşitli bilgiler açıklanarak bir özet haline getirilmiş ve çeşitli grafikler, tablolar ile konu detaylandırılarak incelenmiştir.

²⁰ İsmail Kurt, **Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1996.

²¹ Tahsin Özcan, Kanuni Dönemi Üsküdar Para Vakıfları, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul 1997.

²² Tahsin Özcan, "Osmanlı Vakıf Hukuku Çalışmaları." **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 5, 2005.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKFİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Vakıf, Allah'ın insanın fitratında yarattığı bir hayır çekirdeğidir. Vakıf yoksul insanların ihtiyaçlarını temin, topluma bir servet, vâkıfa cari bir sadaka, görevlilerine bir destek, gelecek nesle bir kaynak olmuştur.¹ Vakıf; vâkıf olan kişi tarafından saf niyetiyle ve kendi iradesiyle mülkü içinde olan bir malı, mülkünden çıkartıp toplumun menfaatine tahsis etmek olarak tarif edilmiştir.² Vakfedilen mallar “aslı mal” dokunulmaması gereken kutsal bir yapıdır.³ Başlangıçta “sadaka-i mevkufa” sonra “mevkufat” ve sonunda “vakıf” olarak isimlendirilmiştir.⁴

Vakıflar, Osmanlı İmparatorluğu'nda insanların refahına katkı sağlayarak toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamıştır. Yıllar içinde vakıfların sayısı artmış ve çeşitlenmiştir. İstanbul'da 1453-1596 yılları arasında kurulan vakıfların sayısı 2.868'dir.⁵ İstanbul dışında 1718 ve 1800 yıllarında “Vakıf Şehri” diye bilinen ve Osmanlı toprağı altında bulunan Halep Şehri'nde 687 vakıf kurulmuştur, Osmanlı İmparatorluğu'nda toplamda 26.798 vakıf kurulduğu söylenmektedir.⁶ Görüldüğü üzere vakıflar Osmanlı İmparatorluğu'nda hızlı bir gelişme göstererek tüm İslam-ı Alemi'nde yaygınlaşmıştır.⁷ Bu sayede vakıflar, Osmanlı İmparatorluğu'nun şehirleri, kasabaları, köyleri ve farklı nahiyelerinde olmak üzere ekilebilir toprakların üçte birine

¹ Semir Esad eş-Şair, *الحياة فكر الوقف: الإبداعي الإداري المالي والرؤى المستقبلية* (“İhya Fikir’l-vakıf: el-İbdayi, el-İdari el-Mali”), **el-Mütemer el-Sanı lil’Evkaf: el-Sıyga’l-tenmeviyah ve’l-rua’l-mustakbeliyeh Lil-vakıf, Camietu’İmi’l-kura**, Mekke, 2006, s. 25).

² Çiğdem Gürsoy, “Ne İçindedir Sektörlerin Ne De Büsbütün Dışında Yekpare Geniş Bir Alanın Parçalanmaz Akışında: Osmanlı Para Vakıflarından Sosyal Girişimlere”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, C. 22., 2020, s. 82.

³ Nazif Öztürk, “İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar”, **Vakıflar Dergisi**, C. 29., 2005, s. 17.

⁴ Çiğdem Gürsoy, “Para Vakıfları Kapsamında Sosyo-Ekonomik Bir Analiz: Davutpaşa Mahkemesi Kayıtları (1634-1911)”, **Belleten**, TTK Yayınları, S.290, Ankara, Nisan 2017, s. 159.

⁵ Murat Çizakça, “Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları”, Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, **Vakıflar ve Sosyal Adalet Araştırması**, TÜSEV, İstanbul, 2006, s. 4: Bahaeddin Yediyıldız, **XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, s.147.

⁶ İlhan Akbulut, “Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi”, **Vakıflar Dergisi**, C.33., 2007, s. 66: Abdülkadir Buluş, “Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C. 8., Yıl; 9. S.16, 2009, s. 28.

⁷ Çizakça, **a.g.e.**, 2006, s. 4.

sahip olmuşlardır.⁸ Osmanlı İmparatorluğu vakıflar sayesinde geniş topraklarında hakimiyet kurabilmiş ve her köşeye hizmet sağlayabilmiştir.⁹

Vakıf kurumu ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu şehirciliğinin temelini ve alt yapısını oluşturarak şehirlerin ihtiyacı olan çeşitli kurumlar inşa etmiş ve devamı için gelir sağlamıştır. İstanbul, Edirne ve Bursa gibi başkentlerin yanı sıra vakıflar sayesinde kurulan bir başka şehir de Nevşehir'dir. İbrahim Paşa'nın katkıları ile kurulan Nevşehir, vakıflar sayesinde gelişmiştir. Gerekğinde şehirde yaşayanların yükümlü olduğu çeşitli vergiler vakfın gelirinden ödenmiştir.¹⁰ Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, vakfın kontrolü merkezi otoritenin elinde toplanınca etkinliği kaybolmaya ve zayıflamaya başlamıştır.¹¹

1.1.VAKIF NEDİR

Vakıf, Arapça kökenli bir kavramdır. Anlamı durma, durdurma, hareketten mahrum bırakma, el koyma, hapsedme gibi anlamlar gelmektedir. Çoğulu evkaf ve vukuftur.¹² Vakıf, bağlamak, bağışlamak ve kımıldatmamak, geniş manasıyla bir mülkün nakil işlemlerinin sonucunda doğrudan tasarruflardan menedip gelirini ihtiyacı olan insanlara yoksullara veya herhangi bir akara tahsis etmektedir.¹³ Vakıf, "bir malın maliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrı bir gayeye ebediyen tahsisi" şeklinde tarif edilmektedir.¹⁴ Vakıf: habis, tutmak ve meni etmek anlamlarıyla da kullanılmaktadır.¹⁵ Habis kavramı, vâkıfın şartı anlamına taşımaktadır. "Tesbil"

⁸ Yediyıldız, a.g.e., 2003, s. 147.

⁹ Buluş, a.g.e., 2009, s. 28.

¹⁰ Yediyıldız, a.g.e., 2003, s. 158-241.; Tahsin Özcan, **Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları**, İstanbul, Türkiye Finans Kültür Yayınları, 2010, s. 57.

¹¹ Ahmet of Abdurrahman, أوقاف الرعاية الصحية في المجتمع الإسلامي (Evkaf'ü-l'riaye'l-Suħħia fi'l-muctema'l-islami, Kitab'u-l'uma, Katar, 2007, s. 47.

¹² İsmail Kurt, "Para Vakıfları ve Davut Paşa Mahkemesi'nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri", **Prof. Dr. Sacit Adalı'ya 65. Yaş Armağanı içinde, İstanbul**, Filiz Kitabevi, 2010, s. 2.

¹³ Yusuf Şen, "İslam Hukukunda Vakıfların Sosyal Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı:17., 2011, s. 416.

¹⁴ Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 42., İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s. 479.

¹⁵ Obadiye Meriyem bin Abdülaziz Muhyiddin, "الوقف النقدي وسبل استثماره الحديثة: الصكوك الوقفية نموذجاً" (el-Vakıf'l-nakdi ve Subul İstismarihi'l-hadisa: el-Sukuk el-Vakfiye Nemuzajen", **Mecelletü'l-bahis fi'l-ulum'l-kanuniye ve el-Siyasiye**, 2020, s. 84).

kavramı ise vakfın menfaati ile ilgilidir.¹⁶ “Habis” ve “vakıf kavramı”, satmak, tüketmek ve tüm tasarruflardan men etmek, tutmak, engellemek ve habis edip sadece belirlenmiş olduğu masraflara ve cihetin menfaatine bırakmak, habis dışı kılmak anlamına gelir.¹⁷ “Menfaati insanlara ait olmak üzere bir malı Allah’ın mülkü hükmünde daimî surette temlik ve temellükten hapis ve men eylemek ve vakfeden kimsenin arzu ettiği cihete sarf etmektir.”¹⁸

Vakıf kavramı, Kur’an-ı Kerim’de açık bir şekilde geçmemiş olsa bile ancak vakıf anlamı taşıyan kavramlar geçmiştir. Örneğin: “karz-ı hasen”, “zekât”, “sadaka” ve “infak”, gibi.¹⁹ “Sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe siz cennete eremezsiniz, Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz.”²⁰ Ey iman edenler! Rükû edin, secdeye kapanın, rabbinize ibadet edin, dünya ve ahiret için faydalı işler yapın ki kurtuluşa eresiniz.²¹ iyilik ve fenalıktan sakınma hususunda birbirinizle yardımlaşın.”²² Vakıf, Kur’an-ı Kerim tarafından davet edilen bir infak şekillerinden biri olup Allah Teâlâ takarrüp kapılarından bir kapısıdır.²³

Nebevi Hadislerde ise, “sadaka-i cariye” vakfın anlamı taşıdığını söylenmektedir.²⁴ Sadaka-i cariye, sevabı kesilmeyen ve bir ayn hapsiyle akan sadakadır.²⁵ “Sadaka-i cariye” anlamı taşıyan vakfı, Hz. Muhammed (s.a.v.) hadisinde şu şekilde açıklanmıştır: Ebu Hüreyre (r.a.)’dan Resûlullah şöyle buyurmuştur: “İnsan ölünce kendisinden bütün amelleri kesilir. Ancak şu üç şeyde amel kesilmeyip devam

¹⁶ Muhammed Kasım el-Şuum, **كتمان الوقف واندثاره (Kutman’l-vakıf ve İndisarihi)**, Camietü imu’l-kura yayınları, Mekke, 2006, s. 6).

¹⁷ Münzir Kahif, **el-Vakıf’l-islâmı: Tatvuru, İdaretuhu, Tenmiyetihi**, Dârü’l-fıkır, Dımaşk, 2000, s. 54-55.

¹⁸ Ahmet İşeri, “Vakıflar: Medeni Kanun’dan Önceki ve Sonraki Vakıf Nevileri ve Hukuki Mahiyetleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.21., Sayı:1, Ankara,1964, s. 1.

¹⁹ Şen, **a.g.e.**, 2011, s. 2.420.

²⁰ Al-i İmran Suresi, 92. Ayettir.

²¹ Hac Suresi, 77. Ayettir.

²² Mâide Suresi, 2. Ayettir.

²³ Ömer Abdu’l-gafur Ahmet el-Kattan, **المكتبة الوقفية (el-Mektebe’l-vakfiye)**, Musul, Mektep el-Hafız yayınları, 2014, s.16).

²⁴ Atiye el-Seyit Vayyda, **وقف المنافع في الفقه الإسلامي: مالية المنافع، حكم وقف المنافع، الجدوى الاقتصادية**, “Vakıf’l-menafi fi’l-fıkıh’l-islâmı: Maliyet el-Menafi, Hüküm Vakıf’l-menafi, el-Cedve’l-iktisadiye”, **el-Mütemer el-Sanı lil’Evkaf: el-Sıyga’l-tenmeviyah ve’l-rua’l-mustakbeliyeh Lil-vakıf, Camiet İm el-Kura**, Mekke, 2006, s.7).

²⁵ Ukuma Sayyid Sabri, **الوقف الإسلامي بين النظرية والتطبيق (el-Vakıf’l-islâmı Bein’l-nazariye ve’l-tatbik)**, Dârü’l-nefis, Umman, 2011, s. 92).

eder; devam eden sadakadan, faydalanılan ilimden, kendisine dua eden bir evlattan".²⁶ Bir başka hadiste vakfın tarifi; *"aslına habis et ve meyvelerine tesbil et"*. Bu tarif vakfın özü olup vuzuh ve icaz ile vakfı açıklayarak hakikati ortaya çıkarttığını ve açıkça vakfa davet ettiği söylenmektedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vakfa davet etmesiyle sahabe tarafından pek çok vakıf kurulmaya başlanmıştır.²⁷

Vakıf meselesinde hükümlerin çoğu içtihat olduğundan, "reyinin yeri var kuralıyla"* ilerlemiştir.²⁸ Dört mezhebin alimleri "vakıf" hususunda farklı tariflerde bulunmuşlardır.²⁹ Bu farklılık, her bir alimin benimsediği mezhebinden kaynaklanmaktadır.³⁰ Hatta aynı mezhebe bağlı olan alimler bile vakıf konusunda görüş farkı içine düşmüşlerdir. Bundan dolayı farklı tarifler ortaya çıkmıştır.³¹ Hanefi mezhebine göre özellikle İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre vakıf, *"bir ayn Allah Teâlâ mülküne hapis edip menfaati istediğine sarf etmek"*.³² İmam Ebu Yusuf'a göre vâkıf, "vakfettim" demesiyle gerçekleşip vâkıfın mülkünden çıkmaktadır. Ancak İmam Muhammed'e göre vakfın gerçekleşmesi için vakfın aslı malı mütevelliyeye teslim etmesi ile olur.³³ İmam Ebu Hanife'ye göre vakıf, *"bir ayn vâkıfın mülkü içinde kalarak menfaati ile sadaka etmek"*.³⁴ Vakfın tarifi de mezheplere göre değişmektedir. Hanefi imamların çoğuna göre vakıf, *"bir malın yararı mahluklara tahsis ederek, Allah'ın mülküne girip temlik ve temellükten ebediyen alıkoymaktadır"*.³⁵ Maliki mezhepli olan İmam İbn Araf'e'ye göre vakfın tarifi, *"bir şey*

²⁶ Vehbe Ez-zühaylî, الوصايا والوقف في الفقه الإسلامي (el-Vasaye ve'l-vakıf fi'l-fıkıh'l-islâmî, Dârü'l-fıkır, Dimaşk, 1998, s. 8).; Müslim, 1969: 182-183.

²⁷ Muhammed Ahmet Ebu'lil, وقف النقود في الفقه الإسلامي ("Vakıf'l-nukut fi'l-fıkıh'l-islam'ı", Mecelle'ül-şeriye ve'l-kanun, sayı: 2, Camiet'l-imaret el-Arabiye el-Müttehida yayınları, Dubai, 1999, s. 22).; Abdulkadir cafer Cafer, الوقف النقدي تأصيله وسبل تفعيله في تمويل المشروعات الصغرى, el-Vakıf'l-nakdi: Tâsilhu ve Subul Tefilu fi'temvil el-Meşruat'l-sağıra", Fıkıh'l-iktisat'l-islâmî Konferansı, Dairet'ül-Şuun el-İslamiye ve'l amel'l-Hayrı yayınları, Dubai, 2017, s. 12.

*Fıkıh alimlerin hükümlerine (icthadlarına) dayanmaktadır.

²⁸ Kahif, a.g.e., 2000, s. 85.

²⁹ el-Kattan, a.g.e., 2014, s. 17.

³⁰ Kahif, a.e., s. 10-11.

³¹ Muhammed Atiye el-Mihdi, نظام النظارة على الأوقاف في الفقه الإسلامي والتطبيقات المعاصرة (Nizam'l-nazara 'alâ'l-evkaf fi'l-fıkıh'l-islâmî ve'l-tatbikat el-Muasıra, el-Emana'l-ama lil-evkaf Yayınları, Kuveyt, 2010, s. 37).

³² el-Kattan, a.e., s. 17.

³³ Kurt, a.g.e., 2010, s. 2.

³⁴ el-Kattan, a.g.e. 2014, s. 17.

³⁵ Necmeddin Güney, "Osmanlı'da Para Vakfı Uygulamasına Güçlü Bir İtiraz: İmam Birgivi'nin Para Vakfı Aleyhindeki Görüşleri", Mütefekkir, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, C: 6. Sayı:11, Konya, 2019, s. 3.

kaldığı müddetçe, menfaati vermek, ancak vericinin mülkünde itibarlı olsa bile kalması lazım görmüştür.” Şafii mezhebine göre vakıf, “aynı kalması şartıyla intifa edebilecek bir mal hapis edip aslı dökünmeden mubah var olan bir masrafa sarf etmek.” Hanbeli mezhebine göre vakıf, “mutlak tasarruf sahibi olan bir malik, bir malı aslı kalarak hapis edip Allah’a yaklaşmak amacıyla bir hayır cihetine o malın geliri sarf etmektir.”³⁶ Mustafa el Zerka ‘ya göre vakıf konusunda dört mezhebin alimleri sadece “vakfın Allah rızasını kazanmak için bir işlem” olduğu hususunda anlaştıklarını söylemektedir.³⁷

Vakfın bazı tariflerinde “Allah rızasını kazanmak için” ifadesi eklenilir ancak vakıf kurumu Müslümanlara mahsus bir kurum olmadığı için yani gayrimüslimler tarafından da vakfedilebilir düşüncesiyle bazı tariflerde bu ifade kullanılmamıştır.³⁸

Vakıf belirli bir malın belirli bir gayeye tahsisi ile oluşur.³⁹ Vakıf aynı zamanda, bireysel servetlerin toplumsal hizmetlere aktarılmasıdır.⁴⁰ Başka bir deyişle bir mal şahsi tasarruflardan habis edilip şahsi ve umumi çeşitli menfaatlere, vakfiyede vâkıf tarafından belirtilen vâkıfın şartlarına ve şeri hükümlere uygun olarak sarf edilir.⁴¹ Vakıf, birinci kamu ve ikincisi özel sektörlerin dışında üçüncü bir sektörün oluşmasına yardımcı olmuştur. Asıl amacı hayır işleyip ihtiyaç sahiplerine hizmet takdim etmektir.⁴² Özel mülkiyetten çıkıp kamunun mülküne girmeden bu iki mülkiyetin arasında görevine devam etmiştir.⁴³ Vakıf kurumu hayır amellerini gönüllü olarak gerçekleştirir.⁴⁴ Vakfın amacı toplumun menfaatini sağlamak, insanların çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasını kolaylaştırmak ve insanların bütünleşmesini ve aralarında

³⁶ el-Kattan, a.e., s. 17.

³⁷ Kahif, a.g.e., 2000, s. 137.

³⁸ Kahif, a.e., s. 154.

³⁹ Şakir Berki, "Vakfın Mahiyeti", **Vakıflar Dergisi**, C.8, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1969, s. 5.

⁴⁰ Fatma Şensoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Vakıfların Ekonomik Boyutları", **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:10, 2016. 41-63.

⁴¹ Kahif, a.g.e., 2000, s 71-154.

⁴² Kahif, a.e., s. 71.

⁴³ Mehmet Doğan, "Vakıf medeniyetimize sosyal siyaset ve sosyoloji açısından bir yaklaşım", **Sosyoloji Konferansları**, İstanbul Journal of Sociological Studies, Sayı :34, 2006, s.11-12.

⁴⁴ Yakup Ülker, Cengiz Toraman, "Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatında Para Vakıflarının Rolü ve Muhasebe Uygulamaları", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 1., Sayı: 2, 2012, s. 57.

rahmetleri yaymaktır. Vakıf kurumunu diğer hayır işlerinden önemi kılan unsur devamlı olmasıdır. Sürekli bir kaynak olmasından dolayı ve devamlı kendini yenileyen bir gelir sağladığı için kesilmeyen bir hayır ameli “Sadaka-i cariye” ismini taşımıştır, Dehlavi’nin söylediği gibi “*vakıftaki iyilik diğer sadakalarda bulunmaz*”. Bir insan Allah sebilinde veya yoksullara büyük bir para harcayıp bitirebilir. Burada yoksullar muhtaç kalıp mahrum durumuna düşebilirler.⁴⁵ Sadece bir veya birkaç kişiye belirli bir devir için fayda sağlanabilir.⁴⁶ Ancak vakfı diğer sadakalardan ayıran özellik devamlı bir menfaat taşımasıdır.⁴⁷

1.2.VAKFIN TARİHİ GELİŞİMİ

Bir menkul veya gayrimenkul şahsi mülkiyetten çıkartılarak uygun şartlarla hayrî, dinî, içtimâî ve insanî bir amaca sürekli bir şekilde tahsis etmesi olarak tarif edilen vakıf kurumu tamamıyla İslâm’ın ortaya çıkmasıyla bağlı olmayıp çok eski dönemlere dayanmıştır.⁴⁸ M.Ö.1280-1290 yılları arasında Hitit Kralı’nın düzenlemiş olduğu bir vakfiye Boğazköy’de keşfedilmiştir. Eski Yunan’da bir kişi, başkası tarafından değiştirilmeyecek şartıyla mülkler hibe etmiştir.⁴⁹ Keşfedilen eserlerden diğer dünyada mutluluk kazanmak için eski Mısırlılar, umumi vakfa benzeyen yapılar kurup tanrıların, mabetlerin ve mezarların giderlerini karşılamak için çeşitli akarlar tahsis etmişlerdir.⁵⁰ II. Ramses tarafından, Ebidos mabedine çeşitli mülkler tahsis edilmiş ve mabede devretme töreni kalabalık huzurunda gerçekleşmiştir.⁵¹ Vakıf sayesinde mabetlerin çalışanların ücretleri dahil her türlü giderine katkı sağlanmıştır. İnsanların, tanrılara yaklaşmak için çeşitli bağışlarda bulundukları vakıflara eski Irak’ta ve Roma’da rastlanmıştır.⁵²

⁴⁵ Vayyda, **a.g.e.**, 2006, s. 44.

⁴⁶ Berki, **a.g.e.**, 1969, s. 20.

⁴⁷ el-Şair, **a.g.e.**, 2006, s. 53.

⁴⁸ Zafer Aksoy, Çiğdem Varol, "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Vakıf Taşınmazlarının Mekânsal Dönüşüm Süreçleri: Ankara Örneği", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 44, 2015, s.106.

⁴⁹ Mehmet Bayartan, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, C.10. Sayı:1, 2008, s.158.

⁵⁰ el-Mihdi, **a.g.e.**,2010, s. 44-51.

⁵¹ Şirun, **a.g.e.**, s. 2016, s. 14-15.

⁵² Ahmet bin Salih el-Abid el-Selam, تاريخ الوقف عند المسلمين وغيرهم ("Tarih’l-vakıf İnde’l-müslimin ve Gayrihim", **Araştırma**, tarih yok, s. 15-16).

Roma kanununda ise vakıf, Jestin'in söyledi gibi: mukaddes eşyalar, dini eşyalar ve haram eşyalar hiç kimse tarafından temlik edilmez, Allah'ın hakları içinde olan insanlar tarafından temlik edilmez. Mesela bir ölü, bir arsada defnedilirse o yer kendi iradesiyle dini bir yere çevirmiş olur. Bazı Romalı tarihçilere göre Makedonya tümüyle İskenderiye'den Said şehrine kadar Kostantiniye'deki kiliseye* vakfedilmiştir.⁵³ Vakfa benzeyen kurumları Babil tarihinde de görmek mümkündür.⁵⁴ Babil'de bir kişi tarafından ruhuna selamet sağlamak için mabet inşa edip rahibesine bir ev hibe olarak verilmiştir.⁵⁵

İslamiyet'te ise vakfın amacı, Allaha yaklaşmak ve rızasına kavuşmaktır.⁵⁶ Vakıf kurumu, İslamiyet'le birlikte üstünlük kazanıp düzenli ve sistematik bir hale gelmiştir.⁵⁷ İlk vakfı Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kurduğu ve müteveli olarak Hz. Ali'yi tayin ettiği bilinmektedir.⁵⁸ Hz. Ömer arazisini, Hz. Halit bin el-Valid ise zırhını ve savaş atlarını vakfetmiştir. Hz. peygamber Medine'ye geldiğinde susuzluk çekildiği bir sırada, "*Cennette daha iyisi karşılığında, Rûme kuyusunu kim satın alır*" buyurması üzerine, Hz. Osman tarafından Medineli bir Yahudi'den Rume kuyusunu satın alıp, suyunu ebedi olarak topluma bağışlamıştır.⁵⁹ O dönemde vakfedilen malın çok olduğunu söyleyen Hz. Cabir bin Abdullah; "*Ben Mekkeli ve Medineli Müslümanlardan mal veya kudret sahibi bir kimse bilmem ki, vakıf yapmış olmasın*" demiştir.⁶⁰ İlk dönem vakıflarının çoğu, evlatlara ve zürriyetlerin üzerine olduğu söylenmektedir.⁶¹

* Hangi kilise olduğunu tespit edilmemiştir (kaynakta Kostantiniyede muazzam kilise olarak geçmiştir). Ayasofya Kilisesi olduğunu tahmin etmekteyiz.

⁵³ Şirun, a.e., s. 14-15.

⁵⁴ el-Rahman, a.g.e. 2007, s. 44.

⁵⁵ Bayartan, a.g.e., 2008, s. 158.

⁵⁶ Sabrı, a.g.e., 2011, s. 14-21.

⁵⁷ Mehmet Şimşek, "Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.1., Sayı: 27, Ankara, 1986, s. 207.; el-Mihdi, a.g.e., 2010, s. 44-51.

⁵⁸ Şen, a.g.e., 2011, s. 6.; el-Selam a.e. s.18-22.

⁵⁹ Şen, a.e., s. 6.

⁶⁰ Akbulut, a.g.e., 2007, s. 65.

⁶¹ Kahif, a.g.e., 2000, s. 86.

Vakıflar İslam kültürünün gelişmesinde, yayılmasında ve devam etmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁶² Emevi Dönemi'nde de (M. 661,750) vakıflar oldukça fazladır.⁶³ Emeviler'in ilk vakıf eseri Şam'da kurulan Ümeyye Cami'dir.⁶⁴ Dönemin kadıları vakıfların kontrol işlerini üstlenmişler, hatta bazı kadıların ayın üç günü vakıfları ziyaret ederek vakıf eserlerin tamiri, temizliği gibi çeşitli emirler verdiği söylenmektedir. Bir ihmal gördüklerinde ise vakfın mütevellisini azledip on kere kırbaçlattıkları bilinmektedir.⁶⁵ Abbasiler Dönemi'nde ise (M.750-1258) vakıf hüccetleri kayıp olmaması için düzeltilip toplu hale getirilmiştir. Bu dönemde vakfın sadece yoksullara mahsus bir kurum olarak kalmadığı, eğitim gören öğrencilere yapılan yardımlar ve mektep inşaatları sayesinde tespit edilmiştir. Bu dönemde vakıfları yöneten ve denetleyen "sadır vakıf" ismiyle yeni bir görev ortaya çıkmıştır.⁶⁶ Selçukluların Dönemi'nde (M.1075-1237) Vezir Fahreddin Ali tarafından Konya'da kurulan mescit vakıf örneklerinden biridir. Bu mescide 13 köy, 18 han, 19 ev ve 1000 dirhem vakfedilip daha sonra külliye dönüştürülmüştür. Selçuklu Dönemi'nde de Bîmâristanlar ve darüşşifalar vakıf bünyesinde kurulmuştur.⁶⁷

Anadolu Selçuk Devleti'nin mirasçısı olan, Osmanlı İmparatorluğu'nda (M.1299-1922) vakıf kurumu en parlak dönemini yaşamıştır.⁶⁸ Osmanlı İmparatorluğu'ndan önce vakıf kurumu zengin, ancak vakfın serveti dağınık bir durumdaydı.⁶⁹ Osmanlılar Dönemi'nde ilk vakıf kuran kişi bazı kaynaklarda Orhan Gazi, bazı kaynaklarda ise Osman Gazi olarak geçmektedir.⁷⁰ İstanbul'un fethiyle birlikte Fatih Sultan Mehmet, ganimetlerden kendine düşen payı halkın faydalanması

⁶² Majda Mahluf, *أوقاف نساء السلاطين العثمانيين: وقفية زوجة السلطان سليمان القانوني على الحرمين الشريفين (Evkaf Nisa'l-salatın el-Osmaniyyin: Vakfiyet Zevcet el-Sultan Süleyman el-Kanunui 'alâ'l-haramayn el-Şerifeyin, Darü'l-afak el-Arabiye, Kahire, 2006, s. 7).*

⁶³ el-Selam, *a.g.e.* s. 28-39.

⁶⁴ Bayartan, *a.g.e.*, 2008, s.158.

⁶⁵ el-Selam *a.g.e.* s. 28-39.

⁶⁶ Sabrı, *a.g.e.*, 2011, s. 14-21.

⁶⁷ İsmet Kayaoğlu, "Türk Toplumunda Vakıf", *Selçuk Üniversitesi: İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4., Sayı:4, Konya, 1991, s.1-3.

⁶⁸ Doğan, *a.g.e.*, 2006, s. 17.; Değer Alper, Canan Erdoğan, "16. ve 18.yy Arasında Bursa Para Vakıfları ve Bursa Ekonomisine etkileri", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.28., Sayı:1, Bursa, 2009, s. 3.; Güney, *a.g.e.*, 2019, s. 2.

⁶⁹ Mahmut Ahmet Mehdi, *نظام الوقف في التطبيق المعاصر (Nizam'l-vakıf fi'l-tatbik el-Muasır, el-Bank'l-islami lil-tenmiye, el-Emana'l-ama Lil-evkaf, Kuveyt, 2003, s.70-71).*

⁷⁰ Doğan, *a.e.*, s. 17.: Buluş, *a.g.e.*, 2009, s. 27.

için vakfetmiştir.⁷¹ Ayasofya'nın ihtiyaçlarını gidermek için Kapalıçarşı inşa ettirilmiştir. Vakıflar yeni fethedilen şehirlerin hızlı gelişmesinde ve iyileşmesinde aktif rol oynamıştır. Hüsrev Paşa'nın kurduğu vakıflar ile canlanan Halep Şehri "Vakıflar Şehri" olarak bilinmektedir.⁷² Aynı şekilde 16.yy Osmanlı İmparatorluğu "Vakıf Cenneti" olarak tanıtılmıştır.⁷³ 17.yy İstanbul'a seyahat eden Evliya Çelebi, "ben elli yılda 16 padişahlık ve krallık olan yere seyahat ettim hiçbir yerde bu kadar hayrat görmedim" demiştir.⁷⁴

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde de büyük vakıflar kurulmuştur.⁷⁵ Fatih Sultan Mehmet döneminde vakıfların denetimi hakimül'hukkam tarafından yapılmıştır. Aynı dönemde kazaskerler bu görevleri üstlenmişlerdir. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde ise vakıflar sadrazam tarafından denetlenmiştir. Sultan Bayezid-i Velî ve Sultan Ahmed-i evvel zamanında şeyhülislam tarafında idare edilmiştir.⁷⁶ Evkaf Nezareti inşa edilmesine kadar Osmanlı İmparatorluğu topraklarında kurulan vakıflar mütevellî ve nazır tarafından yönetilmiştir.⁷⁷

1826 tarihine kadar vakıf kurumu herhangi bir merkeze bağlı değildir.⁷⁸ Ancak, Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kurulmasıyla vakıflar devletin kontrolü altına girmiştir.⁷⁹ Nezaretin kurulması ile vakıf görevlilerinin istihkaklarının buradan verilmeye başlamasıyla birlikte vakfın görevlileri bir devlet memuru haline gelmişlerdir. Bu uygulamadan sonra devletin açıkları vakıfların parasıyla kapatılmaya başlanmıştır.⁸⁰ Vakfın yararına amaçlanan çeşitli hukuki düzenlemeler ve çeşitli tatbikatlar vakfı düzeltmek yerine zarara uğratmıştır. En sonunda vakfın yerine

⁷¹ Doğan, a.e. s.19.

⁷² Sırım, a.g.e. 2017, s. 7.

⁷³ Adnan Ertem, "Osmanlıdan Günümüze Vakıflar", **Vakıflar Dergisi**, C.36., Sayı: 6, 1999, s. 15.

⁷⁴ Doğan, a.e., s. 21.

⁷⁵ Özcan, a.g.e., 2010, s. 33.

⁷⁶ İşeri, a.g.e., 1964, s. 34-35.

⁷⁷ İşeri, a.e., s. 34-35.

⁷⁸ Yedi yıldız, a.g.e., 2003, s. 176.

⁷⁹ Kahif, a.g.e., 2000, s. 122.; Osama el-Anı, العمل الخيري والتنمية المستدامة الإسلامية و الخيري ("Nahve Sunduk Vakfı Lil- tenmiyeh'l-mustadame", **Fıkıh'l-iktisat el-İslamî Konferansı**, Dairetü'l-şuuan el-İslamiye ve'l-amel el-Hayrî Yayınları, Dubai, 2015, s. 26.

⁸⁰ Özcan, a.g.e., 2010, s 73.

modern kurumlar denilen belediyeler ortaya çıkmıştır.⁸¹ Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıfların sayısı artış gösterirken Cumhuriyet Dönemi'nde vakıfların sayısı azalmıştır.⁸² 3 Mart 1924 tarihinde Türkiye'de bulunan vakıfların kontrol edilmesi ile görevli "Vakıflar Genel Müdürlüğü" kurulmuştur.⁸³ Dahası 1926'da menfaat sağlayamayan vakıflara ait gayrimenkullerin satışına veya değiştirilmesine izin verilmiştir. O dönemde İstanbul'da satılan gayrimenkul vakfın sayısı 62 adettir. Çeşitli nedenlerden dolayı vakfa ait hizmet alanları, eğitim sağlık dini ve kamusal faydası için el konularak, vakıf mülkiyetinden çıkartılmıştır.⁸⁴ Vakıfların parası değerlendirmek için 1954'te Vakıfbank kurulmuştur.⁸⁵ 20.yy'da vakıf varlığı çeşitli el koymalara maruz kalarak iyice zayıflamıştır.⁸⁶

Günümüzde vakıf kurumu çok önemli bir ihtiyaç olarak kendini göstermektedir. Müslüman ülkelerin dışında da sağlık ve eğitim alanları başta olmak üzere birçok alanda vakıf kurumları faaliyetlerine devam etmektedir.⁸⁷ Bazı ülkelerde Vakıf ve Diyanet Bakanlığı bir bakanlık olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁸ Bugünkü vakıfların çoğu Osmanlı Dönemi'nden kalan eserlerdir.⁸⁹

1.3.MENKUL VE GAYRİMENKUL VAKFI

Vakıf sistemi menkul ve gayrimenkul olarak ikiye ayrılır.⁹⁰ Gayrimenkul, taşınmaz mal veya toprak parçası anlamlarında bir hukuk terimidir.⁹¹ Gayrimenkul, taşınmayan veya taşınması, hareket ettirilmesi zor olan nesnelerdir. Binalı veya binasız araziden oluşmaktadır.⁹² Bu vakıflar, işletme üslubuna göre ikiye ayrılır. Birincisi,

⁸¹ Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 24.

⁸² Çizakça, **a.g.e.**, 2006, s. 6-9.

⁸³ Kayahan Cantürk, İrfan Görkaş, "Osmanlı Dönemi Bölgesel Kalkınmanın Finansman Aracı Olarak Para Vakıflarının Kullanımı", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 44, 2009, s. 215.

⁸⁴ Aksoy, Varol, **a.g.e.**, 2015, s. 108.

⁸⁵ Cantürk ve Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s. 215.

⁸⁶ Şuum, **a.g.e.**, 2006, s. 2.

⁸⁷ el-Kattan, **a.g.e.**, 2014, s. 127.

⁸⁸ Kahif, **a.g.e.**, 2000, s. 6-10.

⁸⁹ el-Kattan, **a.e.**, s. 10.

⁹⁰ Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s. 213.

⁹¹ Ali Şafak, "Akar", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.2., İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, s. 221.

⁹² Abdullah Bin Muslih el-Semali, استثماره، أهميته المعاصرة، تاريخه وأغراضه، وقف النقود: ("Vakıf"l-nukut: Hükm, Tarih ve Ağradı, Ehemiyetihi'l-muasıra, İstismarihi", **Camiet'ü-im'l-kura Araştırmaları**, Mekke, s. 6).

aynıyla intifa edilen vakıflar.⁹³Bu vakıflar vakfedilenin aynından direk menfaat sağlar. Medrese, cami, hastane, külliye, sebil ve kuyu gibi. Bu türlü vakıf mallar nemalandırılmadan ve kiralanmadan fayda sağlar. Vakfedilen camide ibadet, vakfedilen medresede eğitilmek, gibi. Bu vakıflar “Müessese-i Hayriye” (Hayrî Kurum) ismini alır.⁹⁴ Aynıyla intifa edilen ikinci vakıf çeşidi ise birinci vakfedilenlerin (camin, medrese ...) giderlerini karşılamak için vakfedilir. Bu vakıflara “Müstagallat-ı Vakfiye” veya “Akarat-i Mevkufa” da denir.⁹⁵ Gelir getirecek dükkan, ev veya han olabilir. Bu mevkufların çeşitli nemalandırma ve istiğlal yöntemleriyle gelirleri tahsil edilir. Bir dükkan veya bir evin kiralamasıyla istenilen amaca ulaşılır.⁹⁶

Menkul ise “bir şeyi bir yerden başka bir yere taşımak” anlamıyla tarif edilir.⁹⁷Menkuller taşınma esnasında şeklinde herhangi bir değişikliğe uğramayan nesnelerdir. Mesela; kitap, silah, altın ve nakit para menkul vakıfları tanımı içine girer.⁹⁸

Kuşkusuz ki gayrimenkul vakıflar, vakıfların aslı ve başlangıcıdır. Vakıflar bir akar veya bir arazi olarak başlayıp daha sonra menkul şekilleri almıştır. İlerideki zamanlarda ise ve özellikle vakıf kurumu gelişme gösterince, nukut vakfı bir vakıf türü olarak yayılmaya da başlamıştır.⁹⁹ Gayrimenkul vakıflarının başlama noktasının 7. Yy. olduğu söylenmektedir. Menkul vakıfları ise yıllar sonra özellikle 15.yy’da Osmanlı İmparatorluğu’nda görünmeye başlanmıştır.¹⁰⁰

Akar vakıflarının karşılaştığı olduğu bazı sorunlar vardır. Yüksek meblağlar gerektirmesinden dolayı vâkıf sayısının az olması, sonrasında akar vakfının onarım ve

⁹³ Hamza Keleş, "Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma", Gazi Üniversitesi: **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 21., Sayı: 1, 2001, s. 189-199.

⁹⁴ Keleş, **a.g.e.**, 2001, s.189-190.

⁹⁵ Keleş, **a.e.**, s.189-190.; Hasan Telli, "Osmanlı Vakıf Belgelerinde İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ve Görüşleri: Makedonya Vakfiyeleri Örneği." **Amasya İlahiyat Dergisi**, C.15., 2020, s. 22.

⁹⁶ Keleş, **a.e.**, s.189-190.

⁹⁷ Hasan Hacak, “Menkul”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.29., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, s.145.

⁹⁸ el-Semalı, **a.g.e.**, s. 7-8.

⁹⁹ Şevki Ahmet Dünya, وقف المنافع و الحقوق مستجدة، مجلات وقفية مستجدة، (“Mecellet Vakfiye Mustacidde: Vakıf’l-menafi ve’l-hukuk”, **Camiat’ü-imu’l-kura, Evkaflar İkinci Konferans**, Mekke, 2006, 26, s. 21).

¹⁰⁰ Gürsoy, **a.g.e.**, 2018, s 3.

restorasyon işlemlerinin büyük bütçe gerektirmesi, nemalandırma üsluplarının sınırlı olması, akar vakfı finansmanında zorluluklar bulunması, akar vakfının menfaatinin yok olması, azalması veya akarın satmasında sorun yaşanması vb.¹⁰¹ Genel olarak gayrimenkul vakıfların aslı malları, dükkanlar, evler veya arazilerden oluştuğu için ortaya çıkan afetler, depremler, yıkılımlar ve yangınlar, bu gayrimenkul vakıflarını haraba maruz bırakmıştır.¹⁰² Akar vakfının karşılaştıkları sorunların para vakıfları ile çözüldüğü araştırma sırasında örneklenmiştir.¹⁰³ **17/2/88b ve 17/2/90b*** numaralı vakfiyelerde vâkıfın kazmış olduğu kuyu ve kırbasının tamiri ve bakımı için vakfın gelirinden belirli bir meblağ tahsis edilmiştir. **17/5/74b ve 17/5/75a** numaralı vakfiyede vakfın gelirinden caminin restorasyonu işlemlerine harcanması istenmiştir.

Ancak menkul vakıfların olumlu ve olumsuz yanları da vardır. Olumsuz olan yanları, menkul vakıfları çalınmaya veya kayıp olmaya maruz kalır. Eğer para ise paranın değeri kaybolunca vakfın menfaati de azalabilir ya da borçlanan şahsın parayı geri ödememesi veya gecikmesi durumları ile karşılaşılabilir. Diğer taraftan vakfedilen paralar faiz veya meşru olmayan yollarla nemalandırabilir.¹⁰⁴

Menkul vakfının olumlu yanları ise para vakfının kurulmasında kolaylık sağlar. Vakfedilecek meblağın az veya çok olması fark etmez, her isteyen isteği meblağ ile para vakfı kurabilir. Akar vakıflarında ise çoğunlukla maddi durumu iyi olan insanların vakıf kurduğu görülmektedir.¹⁰⁵ Nukut ile menfaat sağlamak tedavülle diğer bir deyişle paranın dolanımı ile gerçekleşir. Çeşitli muameleatlarda araç olduğu için paranın tebdili (el değiştirmesi), akarlar gibi paranın kendisiyle intifa edilmez. Parada intifa (yarar) sağlayabilmek için bir kişi başka bir kişiye aktarması gerekir.¹⁰⁶ Ancak

¹⁰¹ el-Semani, **a.g.e.**, s. 22-26.

¹⁰² Çizakça, **a.g.e.**, 2006, s.6-9.

¹⁰³ **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b.**

*Referans numarası; mahkemenin sicildeki sırası, sicil numarası ve vakfiyenin varak numarası olarak belirtilmiştir. Bir varaktan uzun olan vakfiyelerde varaklardan ilki “a” ikincisi “b” olarak yazılmıştır. Kaynağı: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

¹⁰⁴ Nasir bin Abdullah el-Meyman, النوازل الوقفية (**el-Nevazil el-Vakfiye**, Dar’ü-bin el-Cevzi, ed-Dammam, 2009, s. 30).

¹⁰⁵ Cafer , **a.g.e.**, s. 2017, s. 18-23.

¹⁰⁶ Cafer , **a.e.**, s. 18-23.

gayrimenkul ve menkul vakıfların ikisinde de görevliler tarafından çeşitli suiistimallere uğramıştır.

Menkul vakıflar çeşitli muamele usulleri ile nemalandırılırken gayrimenkul vakıfların çoğu kiralama yöntemiyle gelirlerini tahsil ettikleri tespit edilmiştir.¹⁰⁷ Gayrimenkullerin kiralanan veya istiglal vasıtasıyla gelirleri tahsil edilir. Aynı zamanda ticari faaliyetleri de oluşturmuşlar ve bir yandan mesken olarak da kullanılmıştır.¹⁰⁸

Değerlendirilen vakfiyelerde, vakfedilen menkul ve gayrimenkullerin nasıl işletileceğini de açıklanmıştır. **17/1/80b** numaralı vakfiyede vakfedilen evlerin alışılmış kira usulleriyle kiralınması istenmiştir. **17/6/44a-b, 17/6/45a-b ve 17/4/10a** numaralı vakfiyelerde vâkıfın şartı akarlar hep alışılmış kiralama yöntemiyle ile istiglal olunması istenmiştir. Menkul konusunda ise vakfiyelerin çoğunda “istiglal ve istirbah” işletme usulleri ile nemalandırılması istenmiştir. **17/14/40a** numaralı vakfiyede ise para vakfı hep alışıldığı gibi nemalandırması istenmiştir. Ancak “*hep alışıldığı gibi nemalandırması*” isteği para vakfının işletme yöntemi açıklanmadığı zaman vakfiyelere eklenmiştir.

Bazı durumlarda gayrimenkul vakıflarının ayakta kalabilmesi için gayrimenkul yanında para da vakfedilmiştir.¹⁰⁹ **17/1/80b** numaralı vakfiyede vakfedilen para yanında bir bahçe, üç ev ve bir kuyu vakfedilmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede para dışında çeşitli evler, hamam, dükkân, halılar ve bir bahçe vakfedilmiştir. **17/3/43b** numaralı vakfiyede vakfedilen para yanında iki ev vakfedilmiştir. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede on daireli bir apartman, iki kanep, bir hamam, üç fırın, iki depo, bir bahçe, sekiz dükkân ve sekiz dükkân daha ve ona bağı ekleri ve yolları da vakfedilmiştir. **17/4/10a** numaralı vakfiyede vakfedilen para yanında bir kuyu, bir

¹⁰⁷ Çiğdem Gürsoy, “Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları”, **İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı**, Basılmamış Doktora Tezi, 2015, s.74.

¹⁰⁸ Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 47.

¹⁰⁹ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 169.

hücre, bir ahır, soğuksu nehri ile çalışan bir su değirmeni de vakfedilmiştir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bazen de gayrimenkul bir menkule bağlı olmadan ayakta kalabilmiştir. Bu durumlarda hayırseverler ve çeşitli hayır cihazlarından destek alarak varlığını devam ettirmiştir.¹¹⁰ Menkul ve gayrimenkul vakıfları düzenli bir gelir kaynağı teşkil edip görevlilerin ücretlerini karşılamış, vakfın devamını ve ayakta kalmasını sağlayıp vakfın şartlarını yerine getirebilmiştir.¹¹¹

Bazen vakfedilen menkul ve gayrimenkulün tasarruf hakları vâkıf kendi ailesine tayin etmiş ondan sonra diğer vakıflarına ilhak etmesini istemiştir. **17/3/43b** numaralı vakfiyede menkul ve gayrimenkul vakfedilenin bütün hakları vâkıf hayatta oldukça kendisine tayin etmiş, vefatından sonra erkek ve kız evlatlarına inkıraza kadar, ondan sonra bu vakıf diğer vakıflarına ilhak edilmesi istemiştir.

17/2/90b numaralı vakfiyede belirli şartlar içinde vakfedilen paranın, akar vakfına tebdil etmesi istenmiştir. Eğer itibarlı, istenildiği gibi, verimli bir yerde akar bulunursa vakfedilen meblağ tebdil edilecektir. **17/5/74a-b** numaralı vakfiyede de eğer güzel işlek bir akar bulunursa vakfedilen meblağ ile satın alınabilir denmiştir. Eğer tebdilin gerçekleşmesinde zorluk olursa verilen meblağ istiğlal ve istirbah ile işletilmeye devam edilir. Aynı şekilde **17/4/10a** numaralı vakfiyede eğer verimli ve itibarlı bir akar bulunursa ve bu akarın geliri ve menfaati vakfedilen paranın gelirinden daha fazla olacağını düşünülürse vakfedilen para ile değiştirilir. Bazen para vakfının tebdili istenmese bile vakfın masraflarından kalan miktar akarlar satın alınması için tahsis edilmiştir. **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyede masraflardan kalanı belirli bir miktar tahsis edilip bir mektep inşa edilmesi istenmiştir. Ancak diğer kalanı belirli akarları satın alınması için ödenecektir.

¹¹⁰ Tahsin Özcan, **Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği**", Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII :Dizi: 199, Ankara, 2003, s. 284.

¹¹¹ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s. 94.

Bazı vakıflarda, belirli bir amaç için bir para vakfedip istenilen miktar belirli bir meblağa ulaştıktan sonra şart edilen amaç gerçekleşir. Bu çeşitte başlangıç olarak para vakıf şeklinde kurulup amacına vardıktan sonra asıl maksadı gerçekleşir. Paradan akara dönüştürülür. Örneğin; bir cami kurmak için yeterli parası olmayan bir kişi ellindeki olan para bir para vakfı haline getirir, o paranın nemalandırmasıyla ve cami kurabilecek bir miktar haline gelince para vakfını sonlandırıp akar vakfı gerçekleştirir.¹¹²

1.4.VAKFIN ÖĞELERİ (UNSURLARI, RÜKÜNLERİ)

Rükün kavramı, sözlükte bir bütünün ayrılmaz parçası olup fıkıh usulü terimi olarak, bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan unsuru ifade eder.¹¹³ Bir vakıftan söz edebilmemiz için o vakfın belirli rükünleri bulunmalı veya bu unsurları taşımalıdır.¹¹⁴ Şafii, Hanbeli ve Malikiler fıkıh mezheplerin alimlerine göre vakfın dört rükünü vardır.¹¹⁵ Vâkıf, mevkuf aleyh, vakfedilen ve sığadır.¹¹⁶ Ancak Hanefi mezhebine göre vakfın sadece bir rükünü vardır, bu rükün diğer rükünleri de kapsar. O da sığa rükünüdür.¹¹⁷ Vakfeden veya vakıf kuran kişiye “vâkıf” denilir. Vakfedilen menkul veya gayrimenkule “mevkuf”, vakıftan kim yararlanacağına “mevkufun aleyhi” denilir. Vakfın içeriği veya amacı, vâkıfın şartları ve kim tarafından yönetileceği “Vesika” veya “Sığa” ismi alır.¹¹⁸

1.4.1.VÂKIF

Vakfeden kişiye vâkıf denilir. Vakfeden kişi; bir vakıf kurmak düşüncesiyle yola çıkan ve vakfı kuran kimsedir.¹¹⁹ Bir kişinin vâkıf olabilmesi için belirli sıfatlar taşıması zorunludur. Temyiz kudretine sahip bir kişi olmalı, akıllı, özgür ve erginlik

¹¹² el-Semalı, **a.g.e.**, s. 40.

¹¹³ Tevhit Ayengin, “Rükün”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.35., İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s 286.

¹¹⁴ Ertem, **a.g.e.** 1999, s. 3.; Akbulut, **a.g.e.**, 2007, s. 68.

¹¹⁵ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s.140.

¹¹⁶ Dünya, **a.g.e.**, 2006, s. 12.

¹¹⁷ Sabrı, **a.e.**, s.140.

¹¹⁸ Sırım, **a.g.e.**, 2017, s. 2.

¹¹⁹ Akbulut, **a.g.e.**, 2007, s.70.

dönemine (buluğa yaşına gelmiş) girmiş olmalıdır.¹²⁰ Yetişkin olmayan bir şahıs hukuki ve vakıf muamelelerini yapamaz bir durumda olduğu için vâkıf da olamaz.¹²¹ Matuh ve deli olan kişi de vâkıf olarak kabul edilmez.¹²² Ayrıca borçlu olmaması ve israftan (gereksiz harcamadan) dolayı mülkünü kullanmaktan mahrum olmaması gerekir. Vâkıfın kuracağı vakfı kendi iradesiyle kurması şarttır.¹²³ Vâkıf teberru ehliyetine sahip olmalı, ihtiyar “karar sahibi” olmalı, sağlığı yerinde olmalıdır.¹²⁴ Ayrıca vâkıf hür ve vakfedilecek mala sahip olmalıdır.¹²⁵

Vakfiyelerde vâkıfın hür ve karar sahibi olduğu hiç kimse tarafından gasp edilmediğini vurgulayan ifadeler sıklıkla yer almaktadır. **17/2/90b** numaralı vakfiyede vâkıf kendi iradesiyle ve saf niyetiyle vakfetmeyi ikrar etmiş. Bir diğer **17/3/1b** numaralı vakfiyede vâkıf halis bir niyetle ve saf bir gönülden vakfetmiştir. Vâkıfın sağlığı ve aklında herhangi bir sorun olmadığını gösteren **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyelerde “vâkıf akli başındayken” veya “sağlığı yerindeyken” vakfetmiştir, ifadesi kullanılmıştır. Burada vâkıfta bulunması gereken şartların ihlal edilmeyerek yerine getirdiği vurgulanmıştır. **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede vâkıf hayattayken ve akli ve sağlığı tamamındayken vakfetmiştir ifadesi kullanılmıştır.

Vakıf kurabilmek için cinsiyet konusunda herhangi bir sorun yoktur hem erkek hem de kadınlar tarafından vakıf kurulabilir.¹²⁶ Osmanlı İmparatorluğu’nda çok sayıda vakıf, kadınlar tarafından kurulmuştur. Bu da Osmanlı Dönemi’nde, kadınların ekonomik hayattaki rolleri için önemli bir bilgidir.¹²⁷ Vâkıfın, Müslüman veya gayrimüslim bir kişi olup olmayacağı tartışmalı bir konu olmuştur. Bazıları Müslüman olmasını şart kılarken bazılarında ise Müslüman olması şartını aramamışlardır.¹²⁸ Vâkıfın Müslüman olmasını gerekli gören kişiler vakfedilen malın Allaha halis ve saf

¹²⁰ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 55.

¹²¹ Kurt, **a.e.**, s. 55.

¹²² Şen, **a.g.e.**, 2011, s. 8

¹²³ Sırım, **a.e.**, s. 10.

¹²⁴ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 5.; Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 218.

¹²⁵ Şirun, **a.g.e.**, 2016, s. 9.

¹²⁶ Akbulut, **a.g.e.**, 2007, s. 70.

¹²⁷ Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 26.

¹²⁸ Şirun, **a.g.e.**, 2016, s. 9.

bir niyetle olması şartını diğer şartlara ilave etmişler.¹²⁹ Osmanlı vakıflarında gayrimüslimlerin kurduğu pek çok vakıf örneği vardır.

Bir vâkıfın birden fazla vakıf kurabilmesi vakıf kurumunun yaygınlaşmasını sağlayan bir diğer özelliktir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede vâkıfın çeşitli menfaatler için birden fazla vakıf kurduğu anlaşılmıştır. **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı ve **17/2/21a-b** numaralı vakıflar Emin Bint Hüsam tarafından kurulmuştur. **17/3/43b** numaralı vakıfta vakfiyenin kenarında “*Süleyman Subaşı’ya ait başka bir vakfiye*” şeklinde not alınmış ve zeyl vakfiye olduğunu tespit edilmiştir. **17/18/222b ve 17/18/224a** numaralı vakfiyelerde vâkıfın, Konya’da, Sivas’ta ve çeşitli yerlerde başka vakıfları olduğu tespit edilmiştir. **17/6/119a** numaralı vakfiyede vakfın gelirinin çeşitli vakıflara katkı olarak verilmesi isteği tespit edilmiştir.

Birden fazla kişi tarafından kurulan vakıfları da görmek mümkündür. **17/4/10a** numaralı, **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı ve **17/2/96b** numaralı vakıflar, iki veya daha fazla vâkıflar tarafından kurulmuştur.

1.4.2 MEVKUF (AYN MEVKUFA)

Bir vakfın sahih olması için, ikinci rûkûn vakfedilen mal “mekuf” rûknü taşınması gerekir. Bir vakfın gerçekleşebilmesi için ortada bir mevkuf bulunması şarttır. Vakfın menkulü veya gayrimenkulü “asl-ı mal” olarak isimlendirilir.¹³⁰

Vakfedilen malda belirli sıfatlar bulunması gerekir.¹³¹ Vakfedilecek malın mütekavvim olması diğer bir deyişle kendisinden yararlanmanın mümkün ve meşru olan bir malın vakfedilmesi gereğidir.¹³² Mütekavvim mal, ticari değeri olan bir maldır ve bu malın kullanılmasında herhangi bir sorun ve şeriata muhalefet eden bir şüphe yoktur yani mübahtır.¹³³ Vakfedilecek malın şeriata göre intifa edilebilecek bir mal olması gerekir. Bir içki veya domuz eti vakfedilemez. Vakfedilecek malın devamlı

¹²⁹ Doğan, **a.g.e.**, 2006, s. 12.

¹³⁰ Akbulut, **a.g.e.**, 2007, s. 69.

¹³¹ Akbulut, **a.e.**, s. 69.

¹³² Güney, **a.g.e.**, 2019, s. 15.

¹³³ Şen, **a.g.e.**, 2011, s. 8.

şekilde menfaat sağlayacak bir mal olması lazımdır. Yemek gibi tüketilen veya gelir sağlamayan mallar vakfedilemez.¹³⁴ Aslı vakıf tayin edilmeden, vakfın menfaati tayin edilmez. Ayrıca, faydası ve menfaati olmayan mallar vakfedilmez. Menfaati devam edemeyen mallar da vakfedilemez su hariç.¹³⁵ Dahası vakfedilecek mal malum ve muayyen olmalı, yeri, miktarı özellikleri belirli olmalıdır.¹³⁶ Bu özellikler yoksa çeşitli anlaşmazlıklar çıkabilir.¹³⁷ Muayyen olmayan ve gayrimalum mallardan uzak durulmalıdır. Eğer bir vâkıf “benim arazimin bir kısmı vakfediyorum” dese vakfı batıl sayılır. Meşhur olmayan bir arazi sınırlarıyla ile belirtilmesi gerekir yoksa vakıf batıl sayılır.¹³⁸ Ancak meşhur bilinen bir arazi vakfederse meşhur olduğu diye sınırları belirtmezse bile vakfı sahih olur.

İncelenen vakfiyeler arasında muayyen ve sınırları belirli olan **17/3/43b** numaralı vakfiyede vakfedilen bir evin sınırının Şaban’ın mülküyle ile bittiği belirtilmiştir. **17/2/21b ve 17/2/22a** numaralı vakfiyede vakfedilen bir evin sınırları “bin aşık bahçesiyle ve ana cadde ile sınırlı bir ev” şeklinde açıklanmıştır. Aynı vakfiyede sınırları meşhur olan bir yer ise gerekli açıklama yapılmadan meşhur bir ev olarak vakfedilmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakıfta vâkıf vakfedeceği malların sınırlarını belirlerken etraftaki vakıf malların sınırları üzerinden tarif etmiştir. Vakfedilen çeşitli evler ve hamamın, merhum Muhyiddin vakfiyle ve hac İlim-l’Din vakfiyle ile sınırlı olduğunu vakfiyesinde açıklamıştır. Bu da vakıf sayısının çok olduğunu gösterir. **17/4/10a** numaralı vakfiyede ise vâkıf vakfın sınırlarını verirken vakfının Cedit Cami vakıflarıyla sınırlı olduğunu belirtmiştir.¹³⁹

Vakfedilen malın, vakıf kurma esnasında vâkıfın mülkünde olması şarttır.¹⁴⁰ Başkasının gasp edilen malı vakfedilemez. Ayrıca, vakfedilen malın kişilerin arasında müşterek mal değil ifraz edilmiş müstakil mal olması gerekir. Eğer vakfedilecek mal

¹³⁴ İse Zeki, مجاز أحكام الوقف (“Mucaz Ahkamü’l-vakıf”, **el-Amana el-Ama Lil-evkaf Yayınları**, Kuveyt, 1995, s. 6).

¹³⁵ ez-Zühaylî, **a.g.e.**, 1998, s.163.

¹³⁶ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 225-232.

¹³⁷ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 56.

¹³⁸ Sabrı, **a.g.e.**, s. 225-232.

¹³⁹ Bu cami Kostantiniye’de Şehzade Mehmed han ruhuna inşa edilmiştir.

¹⁴⁰ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 225-232.; Şen, **a.g.e.**, s. 8.

birden fazla kişi üzerinde olmakla beraber bölünebilir bir mal ise bölündükten sonra vakıf haline gelebilir.¹⁴¹ Diğer bir deyişle vakfedilen gayrimenkul; müstakil, ifraz edilmiş ve sınırları belirlenmiş olmalıdır.¹⁴² Vakfedilecek mal bir şarta bağlanmayıp muallak olmamalı sonuçlandırılmış olmalıdır.¹⁴³ Vakfiyeler arasında vakfedilecek malın vâkıfın mülkü içinde olduğunu gösteren örnekler mevcuttur. **17/3/1b** numaralı vakfiyede “vâkıf kendi parasından vakfın parasını ayırdıktan sonra vakıf kurmuştur” ibaresi kullanılmıştır.¹⁴⁴ Ayrıca vakfın sahih olması için masraflarının belirtilmesi şarttır.¹⁴⁵

1.4.3.ÜZERİNE VAKFEDİLEN (MEVKUF ALEYHİ)

Mevkufun aleyh; kurulan vakıftan kimin faydalanacağı anlamına gelir. Diğer bir deyişle mevkufun aleyh, vakfın amacını teşkil eden kısımdır.¹⁴⁶ Mevkufun aleyh; vâkıf kimin üzerine vakıf kurmuş, vakfın geliri kime ait olacak, vakıftan kimler yararlanacak, yön ve cihetin belirlenmesi demektir. Yoksullara, öğrencilere, hastalara, dullara, mahallenin sakinlerine veya yolcuların yararına da olabilir. Diğer bir deyişle, vakfedilenlerin kime mahsus olduğunu belirtmektir.¹⁴⁷ Mevkuf aleyhi, vakfın esasını oluşturan unsurdur, çünkü vakfın kurulmasında ana amaç mevkuf aleyhinin menfaatlerinin sağlanmasıdır.¹⁴⁸

Vakfın sahih olabilmesi için mevkuf aleyhinde dört şart bulunması gerekir. Birincisi, mevkuf aleyhi bir hayır ciheti temsil etmesi gerekir. Vakıfta Allah Teâlâ rızasının kazanılması amaçlanmaktadır. Ancak bazı kurulan vakıfların İslami metinlerine aykırı olduğunu şeri olmayan cihetlere vakfedildiğini görmek mümkündür. Kur'an-ı Kerim okuyucularının vâkıfın mezarında toplanıp Kur'an-ı Kerim okuması gibi. İkincisi, vakfedilen cihet sürekli devam eden bir cihet olmalıdır. Süreklilik ebedilik sıfatını taşıdığı için bu ebedilikle birlikte eşdeğer bir cihet

¹⁴¹ Sabrı, **a.e.**, s. 225-232

¹⁴² Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 56.; Güney, **a.g.e.**, 2019, s. 4.; ez-Zühaylî, **a.g.e.**, 1998, s. 161.

¹⁴³ Kurt, **a.e.**, s. 56.

¹⁴⁴ Doğan, **a.g.e.**, 2006, s. 13.

¹⁴⁵ el-Haddat, **a.g.e.**, 2014, s. 30.

¹⁴⁶ Akbulut, **a.g.e.**, 2007, s. 69-71.

¹⁴⁷ Şen, **a.g.e.**, 2011, s. 8.

¹⁴⁸ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 243-244.

bulunması şarttır. Başlangıcı malum olan ve sonu devam eden; öğrenciler, miskinler gibi tükenmeyen bir sınıfın hayrına bir vakıf olmalıdır. Örneğin; **17/1/3b ve 17/1/4a** numaralı vakfiye Bursa'daki yoksullar. **17/1/80a** Edirne'deki yoksul çocuklarına. **17/2/21b ve 17/2/22a** numaralı vakıflar da yoksul çocuklara tahsis edilmiştir. Aynı şekilde **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede inşa edilen hücrelerde ikamet edecek kişilerin yoksullardan olmaları istenmiştir.

Üçüncüsü, vakfın gelirinin vâkıfa ait olmaması. Bir vâkıf tarafından vakfın geliri kendisine vakfetmesi fıkıh alimlerin arasında tartışmalı bir konudur, bazılarının caiz olup bazılarının caiz olmadığını ileri sürmektedir. İmam Ebu Yusuf ve Hanefi mezhebinin alimlerine göre caizdir.¹⁴⁹ Caizlik durumu, Hz. Ömer bir arazi vakfettiğinde, *“O arâzinin aslı satılamaz, hibe edilemez ve ona vâris olunamaz. O fakirler, yakın akrabalar, köle âzât etmek, Allah yolunda cihâd, yolda kalmış kimseler ve misafirler içindir. Onu idare edenin, malı kendisine sermaye etmeden yemesinde ve arkadaşına yedirmesinde herhangi bir beis yoktur.”*¹⁵⁰ Rivayetinden kaynaklanmaktadır. Dördüncüsü, vakıftan intifa edilecek olan cihet, kendisi temellük edebilecek bir cihet olması şarttır, çünkü vakfın amacı, vakfın sevabını devamlı hale getirmektedir. Yoksul, öğrenci, yetim ve dullara yardımlar gibi.¹⁵¹

Dahası, mevkufun aleyhin, belirlenmiş bir cihet olması şarttır. Vakıftan yararlanacaklar meçhul veya bilinmeyen kişiler olamaz, çünkü belirsiz ve kesintiye uğrayabilecek bir cihettir. Dünyaya gelmemiş veya daha doğmamış ceninlere de vakfedilmez.¹⁵² Ancak doğmamış olan ceninlere sadece sırasıyla yani başkalarına bağlı olarak vakfedilebilir. Diğer bir deyişle, evlatlarına ve evladı evlatlarına ve evlat evladı evlatlarına vakfedilebilir.¹⁵³

Mevkuf aleyh, belirli bir kişi ya da gruplar olabilir bunlar muayyen ve gayri muayyen olmak üzere ikiye ayrılır. Muayyen, vakfın geliri kifayeti ve ihtiyaçlarının

¹⁴⁹ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 243-244.

¹⁵⁰ Buhârî, Şurut, 19; Vasâyâ, 28; Eyman, 33; Müslim, Vasiyet, 15.

¹⁵¹ Sabrı, **a.g.e.**, s. 243-244.

¹⁵² Zeki, **a.g.e.**, 1995, s. 6.

¹⁵³ ez-Zühaylî, **a.g.e.**, 1998, s.167.

karşılanması amacıyla muayyen kişilere tahsis edilir. Mevkuf aleyh, vâkıfın kendisi, evlatları, akrabaları veya belirli kişilerdir (bir, iki veya daha fazla olabilir). Gayri muayyen ise yoksullar, öğrenciler, yolcular veya yetimler gibi. Ancak bu cihetin bazı şartlar da taşıması gerekir; birincisi, Mevkuf aleyhi hayır cihetlerinden olması. Batıl cihetlere vakıf olmaz. İkincisi, mevkuf aleyhi, kesilmeyen bir cihet olması. Yani öğrencilere veya yoksullara vakfetmesi gibi tükenmeyen bir cihet olması şarttır.¹⁵⁴

Değerlendirilen vakfiyelerde muayyen cihetlere vakfedildiğini örnekleyen vakıflar; **17/5/74b ve 17/5/75a** numaralı vakfiyelerde, tevliyet masrafından kalanlar vâkıfın ihtiyaçlarına ve şart koştuğu gibi hayır hizmetlerine sarf edilecektir. **17/6/40b ve 17/6/41a-b** numaralı vakfiyede; vakıftan hasıl olan kâr önce vâkıfın çeşitli ihtiyacına ve erzakına sonrasında hayır cihetine sarf edilir. **17/18/222b ve 17/18/223a** numaralı vakfiyelerde ise meblağın kalanının vâkıfın kızına verilmesi şart koşulmuştur. **17/3/32b** masraflardan kalanı, vâkıfın evladına sonra evlat evladına geçer sonra sülale inkıraz olunca bir erkeğin payı iki kızın payı kadar olur.

Vakıfların önemli unsurlarından biri, ebedilik veya kalıcılık unsurudur. Bu unsur vakfiyelerinin çoğunda görmek mümkündür.¹⁵⁵ Vakfın başlangıcı bilinirken, sonu bilinmeyen bir cihet olması, vakfın ebedilik şartına vurgulamaktadır.¹⁵⁶ Değerlendirilen vakfiyelerde de vâkıf tarafından kurulan vakıf ebediliğini vurgulamıştır. **17/4/10a** numaralı vakfiyede de sonsuza kadar vakfiyede yazan şekilde çalışılması istenmiştir. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede vâkıfın şartı hayırların uzun yıllar devam etmesi, kalıcı olması, belalar ve felaketlerin vakfi etkilememesi için dualar bulunmaktadır.

Sayı belli olmayan bir cihete vakfetmek, vakfın müebbet olduğu anlamına gelir. Çünkü vakfın ciheti, sayısı ve tükenmesi bilinmediği için devam eden bir cihet olması, vakfı ebedi kılmıştır. Yoksullar, öğrenciler veya evlatlara nesilden nesle ve evladı evlatları gibi. Vakıfta bir nesil belirtmiş ise yani bir kişiye ve bir topluluğa tahsis

¹⁵⁴ Şirun, a.g.e., 2016, s. 9-10.

¹⁵⁵ İbrahim Ateş, "Vakıf Eserlerin Onarım ve Restorasyonu ile İlgili Vakfiye Şartlarına Genel Bir Bakış", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 23, 1994, s. 162.

¹⁵⁶ Şirun, a.g.e., 2016, s. 9-10.

edilirse muvakkat vakfı olur.¹⁵⁷ İncelenen vakfiyelerde vakfın sonu hep kesilmeyen bir cihete tahsis edilmiştir. 17/2/89a-b, 17/3/1b, 17/3/32b, 17/3/43b, 17/4/10a, 17/4/15b ve 17/4/16a numaralı vakfiyelerde bu ifade kullanılmıştır. Kısacası vakfedilen meblağ belirlenen masraflara sarf edilmezse hepsi fakir fukaraya sarf edilecektir.

Ancak muvakkat vakfı diye bir vakıf ortaya çıkmıştır. Bu vakıfta, vâkıf kendi vakfına bir süre tahsis edip bu sürenin bitmesiyle aslı mal asıl sahibine geri döner.¹⁵⁸ Bu süre tükendiğinde vâkıf eğer hayatta ise vakıf malı kendisine değil ise bir hayır cihetine dağıtılır.¹⁵⁹

1.4.4. BİÇİM (SİĞA)

Sığa; vâkıfın iradesini açıklayan biçimdir.¹⁶⁰ Bir sığa oluşturması için birinden bir ifade gerektirir. Sadece bir niyet bu işin gerçekleşmesi için yeterli sayılmaz. Niyetin ardından söylemek ve işlem yapmak gerekir.¹⁶¹

Bir vakfın sığası iki şekilde gerçekleşir. Birincisi, sarîh lafız; vâkıfın vakfettim, habîs ettim ve tesbîl ettim demesiyle. İkincisi ise kinaye ile gerçekleşir.¹⁶² Kinaye lafızları ise üç kavramdan oluşur; tasadduk ettim, haram ettim ve ebedi ettim. Ancak bir vakfın gerçekleşebilmesi için bu kavramlar sadaka mevkuفا, ebedi sadaka ve musabbal (kesilmeden sürekli akan) sadaka gibi başka kavramlar ile birleştirmesi gerektirir. O zamanda genel bir anlamdan hususi bir anlama dönüşüp vakıf gerçekleşmiş olur.¹⁶³ Vakıf bir sadaka olup ancak cari, müebbeden (ebedilik) veya muharreme (hürmet edilen) kavramlarıyla birlikte bağlanması gerekir yoksa vakıf şekli almadan sadaka mahiyetinde kalır.¹⁶⁴ Bir vakıf kurmak için bu kavramlar örf bir

¹⁵⁷ el-Haddat, a.g.e., 2014, s. 28.

¹⁵⁸ Majda Mahmud Hamza, الوقف المؤقت ("el-Vakıf'l-muvakkat", Evkafalar İkinci Konferansı: el-Sıyga'l-tenmeviyah ve'l-rua'l-mustakbeliyeh Lil-vakıf, Camiet'ü-imü'l-kura Yayınları, Mekte, 2006, s. 6-11).

¹⁵⁹ el-Haddat, a.g.e., 2014, s. 28.

¹⁶⁰ Zeki, a.g.e., 1995, s. 5.

¹⁶¹ Hazza, a.e., s.11.

¹⁶² Hazza, a.e., s.11.

¹⁶³ Sabrı, a.g.e., 2011, s. 141-142.

¹⁶⁴ Kurt, a.g.e., 2010, s. 3.

hale gelmiştir. Vâkıf tarafından bu kelimelerin bir tanesi kullandığı zaman vakıf gerçekleşmiş olur.¹⁶⁵ **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfiyede vakıf kurulurken vâkıf tarafından; Allah’a hasenat, vakıf, habıs, kalıcı, sadaka, tesbil ve ebedi kavramları kullanmıştır.

Diğer yandan bir vakfın gerçekleşebilmesi için ilk fiil de gereklidir. Misafirine yemek veren ev sahibi misafirinın yemek yemesine izin vermiş sayılır. Yolda bir su kuyusu tesbil eden biri kuyuyu insanların su içmesine sunmuştur.¹⁶⁶ İnşa edilen bir mescitte ezan okunması veya namaz kılınması ya da bir mezarda bir kişinin defnedilmesi gibi. Ancak tüm bunların vâkıfın sadaka iradesi ve isteğine tabi olması şarttır.¹⁶⁷ Yani, “şu mülkümü şu fertlere veya toplumun ihtiyaçlarına hayır olmak üzere vakfettim” ifadesiyle ortaya çıkar.¹⁶⁸ Balat Mahkemesi’ne ait değerlendirilen vakfiyelerde, vâkıf kendi iradesiyle ve saf niyetiyle vakfettiğim ifadesini kullanılmıştır.

Sığanın sahih olması için, vâkıf vakfın sığasını apaçık ortaya çıkarmalıdır. Vakıfların şartlarını uyum sağlayacak şekilde ortaya koymalıdır. Vakıftan kimin faydalanacağını vakfın nasıl idare edileceğini vakfın geliri ve giderinin nasıl harç edileceğini belirtmelidir.¹⁶⁹

Vakfın sığasında beş şart bulunması gerekir, birincisi kesin “cazım” olmalı. Yani tecil, erteleme veya vaat ile vakıf gerçekleşemez. Vâkıfın “arsamı yoksullara vakfedeceğim” demesiyle vakıf kurulmuyor, ancak “arsamı yoksullara vakfediyorum” demesiyle gerçekleşir.¹⁷⁰ İkinci şartı ise “in-caz” vakıf ikmal, tamamlama ve yerine getirme. Yani başka bir şeyle başlamak. Bir vâkıf tarafından “eğer benim oğlum hastalığından iyileşirse evim vakfediyorum” demesiyle vakıf gerçekleşmez, çünkü vakfı hasta olan çocuğunun iyileşmesiyle şarta bağlamıştır. Ancak ölümle bağlanan vakıf, yani vasiyet yoluyla vakfedilen mal caiz sayılmıştır. Üçüncü şart ise, ebedilik

¹⁶⁵ Sabrı, **a.e.**, s 141-142.

¹⁶⁶ Sabrı, **a.e.**, s 141-142.

¹⁶⁷ Hazza, **a.g.e.**, 2006, s.11.

¹⁶⁸ Şen, **a.g.e.**, 2011, s. 8.

¹⁶⁹ Akbulut, **a.g.e.**, 2007, s. 69-71.

¹⁷⁰ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 171-188.

“tabit” şartıdır. Bazı alimler vakıfta ebedilik şartını öne sürerken diğer bazıları ise vakıf muvakkat şartı ile olabilir demişlerdir. Dördüncü şart ise vakfın masraflarıdır. “masraflarla tasrih” şüphe yok ki alimlerin arasında vakfın masrafları malum olmasında tartışmasıdır, ancak aralarındaki muhalefet, vakfın masrafları vakfın sığasında zikir edilip edilmeyeceği konusudur. Beşincisi vakfın maksadına karşı bir şart olmaması. Bunlar vakfın amaçlarına karşı çıkan, yerine getirmeyen şartlardır.¹⁷¹ Sığada bağlayıcılık olması, kendisine veya başkasına vazgeçme şartı olmaması muhayyerlik şartı bulunmaması.¹⁷² Sığada bulunması gereken bu beş şarta bazı durumlarda altıncı şart eklenip o da mevkuf aleyhlerinden tam kabul olma şartıdır.¹⁷³

1.5.VAKFIN ÇEŞİTLERİ

Vakfın çeşidini, vakfın geliri harcanacak olan cihet belirlemektedir.¹⁷⁴ Vakıf, bir amaç veya birkaç amacın doğrultusunda yürütülür ve bu amaçların gerçekleşmesine çalışır.¹⁷⁵ Hayır cihetlerine; yoksullara, hastalar, dullar, yetimler, şehitlerin ve ailesi, ibadete yönelik muhtaç insanlar, evlenmek isteyen erkek ve kızlara, öğrencilere ve yolculara vakfedilir veya şahsı cihetlere; evlatlara, torunlara ve akrabalara vakfedilir. Dini açısından iki vakfın arasında herhangi bir fark yoktur. İkisi de Allah’ın rızasına kavuşmak için kurulur. Zürri vakıflarında bir başlangıç olarak evlatlara tahsis edilmiş olsa bile nihayetinde vakfın geliri umumi cihetlere aktarılmaktadır.¹⁷⁶

Vakfın çeşidi ve amacı, vâkıf tarafından vakfiyede belirtilmektedir.¹⁷⁷ Hayır vakfı, vâkıf veya başkası tarafından inşa edilen bir cami veya bir hayır kurumunun giderlerine karşılamak üzere tahsis edilir. Faydalanan kesim ise başta yoksullar ve

¹⁷¹ Sabrı, a.e., s. 171-188.

¹⁷² Şen, a.g.e., 2011, s. 8.

¹⁷³ Şirun, a.g.e., 2016, s. 12.

¹⁷⁴ Kahif, a.g.e., 2000, s.156-157.

¹⁷⁵ Özcan, a.g.e., 2010, s. 50.

¹⁷⁶ Sabrı, a.e., s. 89.

¹⁷⁷ Kahif, a.e., s. 165.

dezavantajlı kesimler olmak üzere vakfın yaptığı hizmete ihtiyacı olan her kesimin faydalanmasına açıktır.¹⁷⁸

Emevi Dönemi'nde, vakıfların sayısı çoğalınca, vakıflar çeşitlenerek umumi vakıf veya "Hayrı vakıf ve şahsi vakıf veya Zürri vakıf olarak isimlendirilmiştir. Çeşitlenme tarihi hakkında tam net bir bilgi olmamakla birlikte Memlukler Dönemi'nde vakıfların üçüncü bir çeşidi ortaya çıkıp "arsad vakfı" olarak isimlendirilmiştir.¹⁷⁹ Arsad "rast" vakfı veya İrsâd vakfı. Devlet hazinesinden harcama yaparak vakıf kurup bunu da kamu yararına tahsis etmektir.¹⁸⁰ Sultanın emri ile hazineden bir mal hapsedip menfaatini bir medrese, hastane veya müstahak olanlara sarf etmektedir. Bu vakıf çeşidinde sultan vakfın aslı malın maliki olmadığı için bazı mezhebin alimleri (bazı Şafiiler ve Hanbeli alimleri) tarafından gerçek bir vakıf sayılmamıştır. Ancak Hanefiler, bazı Şafiiler ve bazı Hanbeliler tarafından caiz görülmüştür.¹⁸¹ Abbasların Dönemi'nde hakimler, ammenin malından çeşitli eğitim merkezleri ve araziler vakfetmişlerdir. Eyyubi, Memalik ve Osmanlılar Dönemi'nde arsâd vakıflarının yaygınlaşması hız kazanmıştır.¹⁸²

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, dördüncü bir vakıf ortaya çıkarak "öşür vakfı" ismini almıştır. Öşür, arazilere mahsus bir vergidir. Arazilerden toplanan öşür vergisi devlet hazinesinden alınıp vakıfların idaresine teslim edilir.¹⁸³ Aynı dönemde, avarız sandıkları, esnaf sandıkları ve yeniçeri sandıkları da ortaya çıkmıştır.¹⁸⁴ Vakfedilen mal vâkıfın şartlarına göre kendisine evlatlarına veya akrabalarına bırakıyorsa burada şahsi vakıf. Eğer bir mahallenin veya köyün ahalisine imamlarına ve şeyhlerine bırakıyorsa avarız vakfı. Esnaf ustaları ve kethüdalarına bırakıyorsa esnaf sandıkları ismini alır.¹⁸⁵

¹⁷⁸ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.15.

¹⁷⁹ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 89.

¹⁸⁰ Ahmet Akgündüz, "İrsâdî Vakıf", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.22., İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 448.

¹⁸¹ Sabrı, **a.g.e.**, s. 124.

¹⁸² Kahif, **a.g.e.**, 2000, s.32-33.

¹⁸³ Sabrı, **a.e.**, s. 89-132.

¹⁸⁴ Kahif, **a.e.**, s.165.

¹⁸⁵ Gürsoy, **a.g.e.**, 2017, s. 184.

1.5.1.UMUMİ/HAYRÎ VAKIF

Umumi veya hayrî vakıf olarak isimlendirilip kurmasından itibaren menfaati ammenin hizmetlerine tahsis edilen bir vakıf çeşitidir.¹⁸⁶ Diğer bir deyişle bu vakıfların menfaati toplumun tümünün yararınadır.¹⁸⁷ Bir mahallenin ahalisi olabilir, Müslümana, gayrimüslime veya sadece Müslüman yoksullarına tahsis edilebilir.¹⁸⁸ Değerlendirilen vakfiyelerin arasında, bazen vakfın sonunun sadece Müslüman yoksullarına tahsis edildiğini görmek mümkündür. **17/2/21a-b, 17/3/32b ve 17/2/21a-b** numaralı vakfiyelerde vakfedilen meblağ eğer belirlenmiş masraflara sarf olmazsa hepsi sadece Müslüman yoksullarına sarf edilecektir.

Umumi vakıf ammenin vakfı olmasına rağmen vâkıf veya ailesi belirli bir oranla bu vakıftan faydalanabilir.¹⁸⁹ **17/5/74b ve 17/5/75a** numaralı vakfiyede tevliyet masrafından kalanı, vâkıfın kendi ihtiyaçlarına ve istediği gibi hayır cihetine sarf eder. **17/6/40b ve 17/6/41a-b** numaralı vakfiyede vakıftan hasıl olan kâr önce vâkıfın çeşitli ihtiyacına, erzakına ve hayır işlerine istediği gibi sarf edilir. **17/18/222b ve 17/18/223a** numaralı vakfiyede kalan meblağın vâkıfın kızına verilmesi istemiştir. **17/3/32b** masraflardan kalanı, vâkıfın evladına sonra evlat evladına sonra ve sonra sülale inkırazına kadar en sonda erkeğin payı iki kızın payı kadar olur.

Umumi vakıfların geliri genel olarak camiler, hastaneler, medreseler, çeşmeler, hanlar ve külliyele tahsis edilerek toplumun tüm fertlerinin faydalanması sağlanır. Bazı vakıflar hem yoksul hem de zengin olan kişilerin kullanımına sunulurken (köprü, cami, yol) bazıları ise toplumun sadece yoksul kısmına veya belirli bir gruba vakfedilmiştir. Sadece yoksullara tahsis edilen vakıflar; yemek, ilaç, eğitim ve yoksul öğrencilerin giderlerini karşılarlar.¹⁹⁰ **17/1/3b ve 17/1/4a** numaralı vakfiyede Bursa’da yoksul olan 10 kişiye günlük birer dirhem verilmesi şart koşulmuştur. **17/1/80a** numaralı vakıfta Edirne’de yoksul çocuklara Kur’an-ı Kerim öğretilmek için bir mektep inşa edilecektir. **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyede ise 2.000 dirhem ile

¹⁸⁶ Kahif, a.e., s. 34.; İşeri, a.g.e., 1964, s. 11-12.

¹⁸⁷ Sabrı, a.e., s. 90-91.

¹⁸⁸ Kahif, a.e., s. 34.

¹⁸⁹ Mehdi, a.g.e., 2003, s. 10.

¹⁹⁰ İşeri, a.g.e., 1964, s. 11-12.

yoksul çocuklara giyim satın alınıp sadaka edilecektir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede on hücrede on yoksulu barındırıp günlük birer dirhem verilmesi istenmiştir.

İnsanların ihtiyaçları artınca vakıflar da çeşitlenme göstererek belirli gruplara yönelik vakıf sandıklar kurulmuştur. **Avarız sandıkları**, bir köy veya mahalle halkının ödemekte güçlük çektikleri avarız vergisi, kürekçi bedeli ve diğer ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere kurulan akar ve para vakfıdır. Başlangıçta doğrudan doğruya avarız vergisi ve örfi tekâlifin karşılanmasına tahsis edilmekteydi. Ancak ismi geçen vergilerin halktan toplanması uygulamasının eski önemini kaybetmesi üzerine, bu maksatla kurulan vakıfların gelirleri de köy veya mahalle heyetleri kararıyla uygun yerlere sarf edilmesi usulü getirilmiştir¹⁹¹ 16.yy'da yaygınlaşan avarız sandıkları daha sonraki dönemlerde artış göstermiştir.¹⁹² Araştırmacılara göre mahallerin çoğunda avarız sandıkları bulunmuştur.¹⁹³

Avarız sandıklarının işletilmesinde ise mahallenin ileri gelenlerinin veya köy camisinin imamlarının rolü büyüktü. Tevliyet çoğunlukla bu kişilerdeydi.¹⁹⁴ Bu sandıklar “avarız akçesi” ve avarız sandığı olarak da isimlendirilmiştir. Sandıklarda din, ırk, sınıf ve cins ayırıt etmeden mahallelerin veya ilçe ihtiyaçları karşılanıyordu.¹⁹⁵

Zamanla bu avarız sandıkların geliriyle mescit, cami, mektebe ve medreselerinin giderlerine ve kaldırım tamiri gibi farklı işlere de katkı sağlanmıştır.¹⁹⁶ Ayrıca su yolu ve çeşmesi mahallenin sakinleri tarafından tesis edilip masrafları avarız vakfi vasıtasıyla ödenmiştir.¹⁹⁷ Dahası deprem, sel, yangın ve salgın gibi doğal afetlerde de ihtiyaçlar avarız vakıfları tarafından karşılanmıştır.¹⁹⁸ Aynı zamanda sosyal güvenlik kurumu işlevi gören avarız vakıfları; kimsesi olmayan, yoksullar, dullar ve yetimlere

¹⁹¹ Mehmet İpşirli, “Avâız Vakıf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.4., İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 109.

¹⁹² Özcan, **a.g.e.**, 2010, s.135.

¹⁹³ Özcan, **a.g.e.**, 2003, s. 81.

¹⁹⁴ Gürsoy, **a.g.e.**, 2018, s 6-7.

¹⁹⁵ İpşirli, **a.g.e.**, s. 109.

¹⁹⁶ Değer, Erdoğan, **a.g.e.**, 2009, s.4.

¹⁹⁷ Özcan, **a.g.e.**, 2010, s.74.

¹⁹⁸ Hüseyin Çınar, "Osmanlı Dönemi'nde Rumeli'de Vakıf Paranın Kullanılmasında Aranan Şartlar", **Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.7., Sayı: 2, 2017, s. 152.

katkı sağlamıştır. Yoksullara erzak, bekarların evlendirmesi, cenaze masrafları ödemesi, hastaların tedavi ettirilmesi ve ailelerine destek verilmesi çalışamaz durumunda olan kişilere beslenme, ilaç temini, temiz su sağlamak gibi görevleri olan avarız vakıflarından Müslüman olsun veya olmasın ihtiyacı olan herkes yararlanabilirdi.¹⁹⁹

Avarız sandıklarının gelirleri ise mahalle ve köyün zenginlerinden, tüccarlardan, hayırseverlerden veya halkın bağışlarından oluşmuştur. Avarız sandıklarında gayrimenkul vakıfları bulunmasına rağmen çoğu para vakfıdır. Vakfın ribh kazanıp işlemlerine devam etmesi aslı malın vakfiyede belirtilen nema oranı ile borç verilmesi sayesinde elde ediliyordu. Paraların geri ödenmesindeki olası sıkıntıları giderebilmek için sandıktan borç alan kişilerden bir kefil veya rehin istenmiştir. Kefillerin çoğu mahallenin imamı, esnafı ve tüccarlarından oluşuyordu.²⁰⁰ Avarız sandıkları 1869-1930 arasında tümüyle belediyeye aktarılmıştır.²⁰¹

Balat Mahkemesi'nde ait avarız vakıfları olarak kurulan vakıflar tespit edilmiştir. **17/2/90b** numaralı vakfın tevliyeti, vâkıfa aittir. Vefatından sonra tevliyet mahallenin ayanlarına ait olacaktır. **17/4/15b** ve **17/4/16a** numaralı vakfiyede vakfın tevliyeti mescidin müezzine bırakılmıştır. **17/20/23a** numaralı vakfiye vakfın mütevellisi, mahallede ikamet eden Hıdır Bey bin İlyas olacaktır. **17/5/75a** numaralı vakfiyede vakfın tevliyeti Ahmet bin Muhammed Çelebi'de olacaktır. **17/4/10a** numaralı vakfiye tevliyeti vâkıf kendisine almış vefatından sonra köyün ahalisine şart koşturmuştur.

Esnaf sandıkları, Osmanlı İmparatorluğu'nda meslek sahibi olan kimselerin bir araya gelip kurmuş oldukları vakıflardır.²⁰² Esnaf kesesi olarak da geçmektedir.²⁰³ Esnaf sandığına vakfedilen birden fazla vakfın mütevellisi o esnafın tecrübeli ustası

¹⁹⁹ Musa Şahin, "Sosyal Değişimde Vakıfların Rolü", **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı: 21, İstanbul, 1986, s. 235.; Doğan, **a.g.e.**, 2006, s.15.; Sırım, **a.g.e.**, 2017, s. 8.; Çiğdem Gürsoy, "Vakfiyelerin Dilinden İstanbul'un Bazı Cami ve Mescitleri Hakkında Yeni Bulgular", Bilig, **Türk Dünyası Sosyal Bilgiler Dergisi**, Sayı: 90, 2019, s. 166.

²⁰⁰ Gürsoy, **a.g.e.**, 2018, s. 6-7.

²⁰¹ Özcan, **a.g.e.**, 2003, s. 80-81.; İpşirli, **a.g.e.**, s. 109.

²⁰² Değer, Erdoğan, **a.g.e.**, 2009, s.4.

²⁰³ Doğan, **a.g.e.**, 2006, s. 24.

olan kişi idi.²⁰⁴ Sandıklar sayesinde esnaf kendi arasındaki yardımlaşmayı amaçlamıştır.²⁰⁵ Etnaf sandıkları, esnafın bulunmuş olduğu yerlerde birbirine sahip çıkmak, destek vermek amacıyla ortaya çıkmıştır. Devletin koyduğu vergilerin ödenmesi, ihtiyacı olan esnafa yardım edilmesi, sakatlanan ya da hastalanan esnafa destek çıkılması, esnafın yetimlerine katkı sağlanması, evlenecek olanlara yardım gibi ihtiyaçlar sandıktan karşılanmıştır. Bunun yanı sıra camiler, mektepler, çeşmeler gibi çeşitli mimari eserlerin bakım, tamir gibi giderleri de karşılanmıştır.

Müslümanların dışında zimmi esnafta belirli şartlar dahilinde esnaf sandıkları kurabilmişlerdir.²⁰⁶ 1876-1877 yılları arasında esnaf sandıkları hazineye devredilmiş ve sonra akıbeti takip edilememiştir.²⁰⁷

Yeniçeri sandıkları, Osmanlı askeri sınıfına mensup olan yeniçerilerin kurdukları yardımlaşma sandıklarıdır. Kuruluş yılları hakkında tam net bir tarih olmasa da 17.yy'da örnekleri görülmüştür. Yeniçerilerin savaşlarda kullandıkları levazımata alınmasının yanı sıra yetim, dul, hasta ve yoksullarına yardım etmeyi amaçlayan yeniçeri sandıkları, yeniçeri ocaklarının kapatılmasına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.²⁰⁸

Yukarıda bahsettiğimiz vakıflar dışında, sayısı az olsa da farklı amaçlarla vakıflar kurulmuştur. Bazı üst düzey yöneticiler mallarına el konulmaktan kurtarmak için mallarını ve mülklerini vakfetmişlerdir.²⁰⁹ Bazı vâkıflar tarafından evlatlarını mirastan mahrum bırakmak için, bazen bir ailenin fertleri arasında olabilecek çeşitli ihtilafların yok etmek için ve bazen bir statü veya bir şöhrete kazanmak amacıyla da vakıflar kurulduğu söylenmektedir.²¹⁰

²⁰⁴ Gürsoy, a.g.e., 2018, s. 6-10.

²⁰⁵ Özcan, a.g.e., 2010, s. 53.

²⁰⁶ Özcan, a.g.e., 2010, s. 53.

²⁰⁷ Özcan, a.g.e., 2003, s. 81.

²⁰⁸ Ali Şenyurt, "Yeniçeri Ortaları Yardımlaşma Sandıkları", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2017, Sayı: 33, s.155-162.; Gürsoy, a.g.e., 2015, s. 68-75.

²⁰⁹ Mahmut Bıyıklı, "Prof. Dr. İlber Ortaylı ile Vakıf Medeniyeti Üzerine", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: Ö.S., Ankara, 2019, s.7.

²¹⁰ Özcan, a.g.e., 2010, s. 28.

1.5.2. ŞAHSİ/ZÜRRİ VAKIF

Zürri vakıf; evlatlık ehli, aile, takipli habis, takipli vakıf veya şahsi vakıf olarak bilinmektedir.²¹¹ Bu vakıfta vâkıf tarafından vakfın menfaati ve meyveleri belirli bir kişi, kişilere veya vâkıfın kendisine, eşine, evlatlarına ve torunlarına ve evlat evladı evladına nesilden nesle inkıraza kadar tahsis edilir.²¹² Doğal olarak vakfın mütevellisi, nazırı ve diğer görevlilerin çoğu vâkıfın ailesinden seçilir. Diğer bir deyişle zürri vakıfta vâkıfın neslinden doğan tüm kişiler vakfın menfaatinden yararlanırlar.²¹³ Bu tip vakıflarda vakfın sonu yoksullara tahsis edilmesiyle sahih kılınmıştır.²¹⁴

Zürri vakıf, vâkıfın “hayatta oldukça bir arsamı kendime vefatımdan sonra evlatlarıma vakfediyorum” demesiyle ile gerçekleşir. Bu vakıf çeşidinde zürriyet tükendikten sonra vakfın geliri umumi bir hayır cihetine harcanır.²¹⁵ Zürri vakıfta tayin edilen kişiler vakfın menfaatini hayatta kaldıkları sürede elde etmeye devam etmektedir. Bu sayede vâkıfın evladı sonra torunları nesilden nesle kuşaktan kuşağa vakfın yıllık gelirinden faydalanırlar.²¹⁶

Bir görüşe göre bu vakıflar insanların menkul veya gayrimenkullerini vakfetmelerine teşvik olması amacıyla fıkıh adamları tarafından ortaya çıkarılmıştır.²¹⁷ Zürri vakıflarda öncelik vâkıfın ailesine ve ardından doğan çocuklarındaydı. Vâkıflar bekar kızları ve bazı durumlarda boşanmış evlatlarına da destek olmuşlardır.²¹⁸ Zürri vakıflar 17.yy’dan sonra büyüme göstermiştir.²¹⁹ Bir araştırmaya göre Osmanlı İmparatorluğu’nda özellikle 18.yy’da kurulan vakıfların %7’si aile vakfı, %75’i ise

²¹¹Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 14, İstanbul, 2006, s. 3-6.; Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 105.; Mehdi, **a.g.e.**, 2003, s.19.

²¹² Kahif, **a.g.e.**, 2000, s. 35.; el-Anı, **a.g.e.**, 2015, s. 24-25.

²¹³ İşeri, **a.g.e.**, s. 9 ve s. 10.

²¹⁴ Yasin Yılmaz, "Vakıf Kurumunun Dayandığı Temel Referanslar ve Zürrî Vakıfların Vakıf Sistemindeki Yeri", **Dini Araştırmalar**, C.17., Sayı: 44, 2014, s. 57.

²¹⁵ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 105.

²¹⁶ el-Salam **a.g.e.** s. 47.

²¹⁷ el-Mıhdı, **a.g.e.**, 2010, s. 71-72.

²¹⁸ Özcan, **a.g.e.**, 2006, s.3-6.

²¹⁹ Buluş, **a.g.e.**, 2009, s. 25.

yarı aile vakfından oluşmaktaydı. 18.yy’da Halep Şehri’nde kurulan toplam 485 vakfin %48 aile vakfı olduğunu söylenmektedir.²²⁰

Balat Mahkemesi’ne ait şahsi ve zürri vakıflar; **17/3/43b** numaralı vakfiyede vakfın bütün gelirini vâkıf kendisine tayin etmiştir. Vefatından sonra evladı ve evlat evladı ve evlat evladı evladına inkıraza kadar erkek kız fark etmeden evlatlarına tahsis edilmiştir. Bazen de gelirin tamamı değil masraflar çıktıktan sonra kalanlar vâkıfın ailesine tahsis edilmiştir. **17/6/153b ve 17/6/154a-b** numaralı vakfiyelerde kazancın çok büyük bir bölümüm vâkıfın ailesine tahsis etmiştir; vâkıfın eşine, evladına ve evlat evladına inkıraza kadar tahsis edilmesi gereği kayıtlıdır. Aynı şekilde **17/3/32b** numaralı vakfiyede masraflardan kalanlar vâkıfın evladına sonra evlat evladına sonra ve sonra vâkıfın sülalesi inkırazına kadar erkek ve kız fark etmeden evlatlarına tahsis edilmiştir. **17/2/21a-b** vakfın geliri 7.500 dirhem toplam yıllık harcama 3285 dirhem, kalan 4215 dirhem ise vâkıfının evlatları arasında eşit olarak bölünür sonra evladı ve evlat evladı ve evlat evladı inkıraza kadar, inkırazından sonra hayır cihetine sarf edilir. **17/3/42b ve 17/3/43a** eğer meblağdan bir şey kalırsa varislerin arasında nasiplerine göre bölünür. Toplam yıllık harcama belirsizdir.

Bir diğer zürri vakıf sınıflaması tabakalı ve tabakalı olmayan şeklinde ikiye ayrılarak yapılır. Tabakalı olanın iki çeşidi vardır, bunlar mürettep tabakalı ve mürettep olmayan tabakalı vakıflardır. Tabakalı olmayan zürri vakfı, sadece vâkıfın birinci tabaka evlatlarına vakfetmesi ile gerçekleşir. Evlatların evlatları vakfın gelirinden yararlanamazlar. Bu vakıf, sonu kesilen vakıftır. Ancak vâkıfın birinci tabakası tükendikten sonra yoksullara sarf edilir. Zürri tabakalı vakıf ise, bu vakıfta vâkıfın şartı, evladına ve evladı evladına, batından batna veya tabakadan tabakaya tahsis edilir. Ancak birinci tabaka tamamıyla tükenmeden vakfın menfaati ikinci tabakaya geçmez. Bu tabakalar tükendikten sonra vakfın menfaati yoksullara dağıtılır. Çünkü yoksullara aktarılması için mevkuf aleyhilerin tükenmesi ile gerçekleşir.²²¹ Vâkıfın “evladıma vakfettim” demesiyle sadece birinci tabaka vakfın menfaatinden yararlanır. Eğer “evladı evladıma birinci ve ikinci tabakayı vakfediyorum” dese burada

²²⁰ Yılmaz, a.g.e., 2014, s. 58-57.

²²¹ el-Haddat, a.g.e., 2014, s. 235-236.

birinci ve ikinci tabaka vakfın gelirinden yararlanır. Eğer “neslime ve zürriyetim vakfediyorum”, dese burada vâkıfın nesli tükenene kadar vakfın gelirinden vâkıfın tüm nesli yararlanabilir. Eğer “sadece erkek çocuklarıma vakfediyorum”, dese vâkıfın kız çocukları vakfın gelirinden yararlanmazlar.²²² Bir vâkıf tarafından vakfiyesinde tabakalar arasında “sonra” kelimesi kullanmışsa “evladıma sonra evladı evladıma” veya “evladıma ondan sonra evlatlarıma” vakfettim diyorsa veya “evlatlarıma vakfettim batından batna” veya “tabakadan tabakaya” gibi kavramlar kullanırsa burada vakfın geliri birinci tabakadaki olanlara verilir. Bu tabaka tükendikten sonra ikinci tabakaya geçilir. Ancak eğer “ve” harfi kullanmışsa “evlatlarıma ve evladı evlatlarıma” gibi, burada hepsini aynı anda vakfın gelirinden yararlanırlar.²²³

Balat Mahkemesine ait değerlendirilen vakfiyelerde, “ve” ve “sonra” geçmiş olduğu vakfiyeler bu şekildedir. **17/3/43b** numaralı vakfiyede vakfın gelirini vâkıf kendisine tayin etmiştir, vefatından sonra evladı ve evlat, evladı ve evlat evladı evladına inkıraza kadar erkek kız fark etmeden evlatlarına tahsis edilmiştir. **17/3/32b** numaralı vakfiye vakfın masraflarından kalanı ise vâkıfın evladına sonra evlat evladına ve sonra sülale inkırazına kadar erkek kız fark etmeden evlatlarına tahsis edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda köleler aile fertlerinden görüldüğü için, vakfın gelirinden vâkıfın evlatlarına tahsis edildiği gibi onlara da tahsis edilmiştir.²²⁴ Azat edilen vâkıfın kölelerine tahsis edilen vakfın menfaati ve görevlerini gösterir örnekler Balat Mahkemesi vakıfları arasından da çıkmıştır. **17/1/3b ve 17/1/4a** numaralı vakfiyede vâkıf tevliyeti kendisine almış, vefatından sonra tevliyet cabi ve katiplik görevleri iyi azat edilmiş kölelerine ve evladı kölelerine inkıraza kadar bırakmıştır. **17/1/80a** numaralı vakfiyede vakfın mütevellisi vefatından sonra mütevellinin evladı ve evlat evladı inkıraza kadar ondan sonra vâkıfın azat edilen kölelerine tahsis edilmiştir. **17/2/88b** numaralı vakfiyede vâkıf tevliyeti kendisine almış, vefatından sonra azat edilen kölelerine ve evlat kölelerine sonra evladı evlatlarına sonra ve sonra inkıraza kadar devam etmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede vâkıf tevliyeti kendisine

²²² ez-Zühaylî, a.g.e., 1998, s. 182.

²²³ el-Mıhdı, a.g.e., 2011, s. 474.

²²⁴ Yediyıldız, a.g.e., 2003, s.225.

almış, vefatından sonra tevliyet sadece Abdülkerim'e ondan sonra en iyi azat edilen kölelerine sonra ve sonra inkıraza kadar devam etmiştir. Vâkıfın şartı herhangi bir cihet için azat edilen kölelerinden uygun bir kişi bulunursa yabancılarından öncelik verilir. **17/2/96b** numaralı vakfiyede vakıf mütevellisi vefatından sonra mütevellî azat edilen kölelerine bırakılmıştır. **17/6/40b ve 17/6/41a-b** numaralı vakfiyede vâkıf tevliyet kendisine almış, vefatından sonra Cafer Bey bin Abdullah'a geçecektir, sonra Cafer beyin en iyi evladına sonra evladı evladına inkıraza kadar sonra en iyi azat edilen kölelerine inkıraza kadar sürecektir. **17/6/153b ve 17/6/154a-b** numaralı vakfiyelerde vâkıf tevliyet şartı kendisine almış vefatından sonra en iyi nesline nihayete kadar sonra en iyi azat edilen kölelerine ve en iyi evladı kölelerine ondan sonra hâkim ve nazırın uygun gördükleri kişi olur. Vakfın masraflarından kalanı, vâkıfın eşine ve evladı ve evlat evladı ve azat edilen kölelerine ve evlatlarına inkıraza kadar gider. Ancak yabancı ile evlenecek olan erkek veya kız azat edilen köleler, vakıftan yabancı olarak sayılır (yabancı muamelesi ile muamele ederler). Vâkıfın şartı evladı ve azat edilen kölelerinden Kur'an-ı Kerim okumasına kadir olan her gün Nebe süresini okuyup vâkıfın ruhuna hibe etmeleri istenmiştir. Okumayı bilemeyenler ise her gün yüz kere sala okuyup sevabını vâkıfın ruhuna hediye edeceklerdir. **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfiyelerde nezaret şartı ise Mustafa Bey bin Habib'de olacak sonrasında en reşit evladına sonra en reşit evlat evladına sonra en reşit evlat evladı evladına inkıraza kadar devam edecektir. İnkırazdan sonra en iyi azat edilen kölelerine verilir. **17/3/32b** numaralı vakfiyede tilavet şartı İhsan bin Abdullah'ın azat edilmiş kölelerinde olacaktır. **17/4/10a** numaralı vakfiyede vakfedilen akarlar hep alışılmış kira yöntemiyle kiralansın diye vurgulanmıştır. Vakfın tevliyetini vâkıf önce kendisine sonra azat edilen kölelerine ve evlatlarına bırakılmıştır.

Bazı durumlarda vâkıfın evlatlarına daha fazla gelir verildiği söylenmektedir.²²⁵ Ancak vâkıfın evlatları arasında payı dağıtma konusunda bazen farklılık da göstermiş olabilir. Bazı vakfiyelerde vakfın geliri evlatlar arasında eşit bulunurken bazılarında erkek ve iki kızın payları kadar olmuştur. **17/2/21a-b** numaralı vakfiyede masraflardan sonra kalan para evlatlar arasında eşit bölüştürülmüştür. **17/3/32b** numaralı vakfiyede

²²⁵ Yediyıldız, a.g.e., 2003, s.225.

ise masraflardan kalanı, vâkıfın evladına sonra evlat evladına ve sonra sülale inkırazına kadar ancak erkeğin payı iki kızın payı kadar olur.

Zürri vakıflarda eninde sonunda hayırlı umumi bir vakıf olması şart koşulur. **17/2/21a-b** numaralı vakfiyede vâkıfın evlatları inkırazından sonra vakfın geliri çeşitli hayır işlerine sarf edilmesi istenmiştir.

Anlaşılaçağı üzere zürri ve hayri vakıf arasındaki fark tahsis edilen cihetten kaynaklanmaktadır. Eğer umumi bir cihet ise hayri vakıf, vâkıfın ailesine ve akrabalarına tahsis edilen bir vakıf ise zürri vakıftır.²²⁶ Eğer vâkıf bir evi vakfedip geliri başta kendisine ondan sonra evladına ve evlat evladına sonra Kur'an-ı Kerim Kursu'na tahsis ederse bu vakıf zürri vakıftır. Eğer bu evin geliri başta belirli bir süre Kur'an-ı Kerim Kursu'na tayin edip daha sonra hayatta oldukça vâkıfın kendisine ve ardından evlatlarına tahsis ederse bu vakıf hayri bir vakıf olur. Bundan anlaşılır ki vakfın çeşidi baştaki belirtilen vakfın gelirine yönelik olduğu cihettir.²²⁷ **17/3/32b** numaralı vakfiyede vakıf gelirinin büyük bir kısmı vâkıf tarafından hayır cihetine tahsis etmiştir, kalanı ise evladına sonra evlat evladına sonra ve sonra sülale inkırazına kadar erkek kız fark etmeden evlatlarına tahsis edilmiştir. Ancak **17/6/153b ve 17/6/154a-b** numaralı vakfiyelerde kazancın çok büyük bir bölümüm vâkıfın ailesine tahsis etmiştir; vâkıfın eşine, evladına ve evlat evladına inkıraza kadar tahsis ettiği için zürri vakfı lakabını almıştır.

Yarı ailevi veya müşterek vakıf olarak isimlendirilen vakıflar ise hem zürri hem de hayri vakıftır. Bu vakfın iki çeşidi vardır; birincisi vâkıfın vakfın gelirinden üçte birini Kur'an-ı Kerim Kursu'na tahsis edip kalanı ise evladına ve evlat evladına şart etmesiyle olur. İkincisinde vakfın gelirinden örneğin 100 dirhem sarf edilip kalanın vâkıfın evlatlarına tahsis edilmesi ile gerçekleşir.²²⁸ Bu örnek vakıfta vâkıf, vakfının menfaatinin bir kısmını hayır cihetlerine diğer kısmını ise ailesine tahsis etmiştir. Müşterek vakıf, zürri vakfından daha fazla yaygınlık göstermiştir çünkü bu vakıfta

²²⁶ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 105.

²²⁷ el-Anı, **a.g.e.**, 2015, s. 25-26.

²²⁸ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.16.; el-Anı, **a.g.e.**, 2015, s. 25.

vâkıf hem hayır işlemiş olur hem de ailesinin geleceğini korumuş olur. Diğer bir deyişle bir vakfın gelirinin yarısı hayır cihetlerine diğer yarısı ise evladına ve evladı evladına vakfedilmiş olur.²²⁹

Zürri vakıf, ailenin mirasını batından batna taşıdığı için bölünmemesini temin etmiştir. Servetin dağılmaması için koruyucu olmuştur.²³⁰ Kimilerine göre zürri vakıf; aile sorunlarını çözmekte, bireyleri birleştirmekte ve toplumun korunmasında önemli bir rol oynamaktadır.²³¹ Diğer bir deyişle vâkıflar evlatlarının geleceğini ve zor halde olan sülalelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli vakıflar kurmuşlardır.²³² Bazı durumlarda vâkıf yaşlanınca kendisine bir geliri olsun diye vakıf kurar ve onun yanında vakfın gelirinden bir kısmını hayır cihetlerine tahsis edebilir.²³³ Dahası zürri vakıf bir taraftan vâkıfın ailesine gelir sağlarken, diğer taraftan aile fertlerini istihdam ederek çeşitli alanlarda meslek kazandırmıştır. Vâkıf hayatta iken; kurduğu vakfın mütevellisi, yardım ettiği medresenin müderrisi veya camin imamı olabilirdi vefat ettiğinde ise bu görevler evladı ve evlatlarına da kaldığı için onlara da bir meslek kazandırarak istihdama katkı sağlamış oluyordu.²³⁴ **17/3/32b** numaralı vakfiyede vâkıf evladına ve evladı evladına tahsis ettiği Kur'an-ı Kerim okuma görevini aile bireyleri arasında bir meslek haline getirmiştir. **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede medresenin müderrisi, vâkıfın evladı ve evlat evladı ve evlat evladı evladına inkıraza kadar ondan sonra kasabanın ahalisine olacaktır.

Zürri vakfın sonunda, vakfın geliri giderek azalınca vakıf sona erer. Zamanla evlatların sayısı artıp vakfın geliri azalır ve vakıf yok olur.²³⁵ Gelir azalmasından dolayı vakıf beş kişinin karnını doyurmayacak kadar düşük bir gelir elde ediliyorsa

²²⁹ Kahif, **a.g.e.**, 2000, s. 35.

²³⁰ Yediyıldız, **a.e.**, s.255.

²³¹ Mansur, **a.g.e.**, 2006, s. 18.

²³² Özcan, **a.g.e.**, 2006, s. 3-6.

²³³ Kahif, **a.e.**, s.133.

²³⁴ Yediyıldız, **a.e.**, s.17-25.

²³⁵ İbrahim bin Muhammed el-Smail, **خواطر وقفية (Havatır Vakfiye)**, Mektebet el-Fehid el-Vataniye, Merkez Evleviyet Lil-istişarat Yayınları, Riyad, 2018, s. 5-7).

vakıf zürri vakıftan çıkarılıp yoksullara dağıtılırdı. Artık vakfın geliri tekrar artsa bile vakfın eski haline geri dönmesi imkansız idi.²³⁶

1.6. DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA KURUMU OLARAK VAKIF

Vakıfların en hayırlısı insanların ihtiyaçlarını en iyi karşılayandır.²³⁷ Vakıf kurumu, hiçbir karşılık beklemeden sosyal hizmetleri yerine getirmiştir.²³⁸ Vakıf kurumu insanların dayanışma, yardımlaşma, sevgi ve şefkat duygusu gibi çeşitli duygularını besleyip arttırmıştır.²³⁹ Vakıfların rolünü inceleyen araştırmacılara göre; Vakıflar toplumu korumuş, geliştirmiş, dayanışma ve yardımlaşma kavramını gerçekleştirmiştir.²⁴⁰ Görüldüğü üzere vakıfların özelliklerinden biri, bir yardımlaşma ve dayanışma kurumu olmasıdır.²⁴¹ Vakıf sürekli ve kalıcıdır. Takdim etmiş olduğu hizmetleri kesintisiz ve sınırsızdır.²⁴² Vakıflar vasıtasıyla toplumun fertleri yabancılık, yalnızlık ve parçalanmışlık hissinden uzak tutulmuştur.²⁴³

Toplumun fertlerine dayanışma, yardımlaşma gibi kavramlar Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ifadesiyle, "müminler birbirini sevmekte, birbirine acımakta ve birbirini görüp gözetmekte, tek bir vücut gibidir. O vücudun bir organı rahatsız olunca öteki organların tamamı uykusuzluk ve derin bir rahatsızlık hisseder. Hasta olan organın ıstırabını daima paylaşırlar" şeklinde özetlenmiştir.²⁴⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıf kurumu devlet bütçesinden bağımsız olarak bir sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumu olarak tarif edilmektedir.²⁴⁵ Öyle ki devlet ne kadar zengin olursa olsun, sağlık, eğitim, dini, sosyal hizmetler ve çeşitli

²³⁶ Kahif, **a.g.e.**, 2000, s.176.

²³⁷ Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 86-90.

²³⁸ Cantürk, Göktaş, **a.g.e.** 2009, s. 305.

²³⁹ Ertem, **a.g.e.**, 1999, s. 14.; Şahin, **a.g.e.**, 1986, s. 237.

²⁴⁰ el-Smail, **a.g.e.**, 2018, s. 48.

²⁴¹ Mehmet Bulut, Cem Korkut, "Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri", **İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi**, (İEFD) C.2., Sayı: 1, 2016, s. 2.

²⁴² Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.12.

²⁴³ İbrahim Ateş, "Vakıf ve Vatan Savunması", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 20, 1988, s.170.

²⁴⁴ Buhari, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66.

²⁴⁵ Nurullah Altun, Yunus Emre Yayla, "Özelleştirmeye Karşı Alternatif Yaklaşımlar: Osmanlı Devleti Vakıf Müessesesi Örneği", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C.9., Sayı: 2, 2020, s.1163-1164.

konularda tüm vatandaşlarının ihtiyaçlarına ve çeşitli yaşam formlarında hizmet vermek mümkün değildir. Sivil toplum, bu mekanizmanın başlatılması ve vakıf kurumunun ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Vakıf kurumu vasıtasıyla zengin insanlar önemli bir rol model olarak kendi toplumuna katkıda bulunabilmişlerdir.²⁴⁶ Devlet gücünün azaldığı veya zayıfladığı durumlarda ve buna bağlı olarak aksayan hizmetlerin yürütülmesi için vakıflar devreye girip devletin eksiklerini tamamlamıştır.²⁴⁷ Vakıf kurumu vasıtasıyla; bayındırlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, şehirler imar etme ve canlandırma hizmetleri, dini hizmetler, hayvanlara yönelik hizmetler ve sosyal hizmetler gerçekleşmiştir. Ayrıca vakıflar ihtiyaç sahiplerine finansman sağlayan bir kurum olarak da görev yapmışlardır.²⁴⁸

Bayındırlık hizmetleri; vakıflar vasıtasıyla yolcuların tüm ihtiyaçlarını temin edebilecek hanlar yapılmıştır. Hanların yanında tekke ve zaviyeler de vakıf tarafından kurulup desteklenmiştir. Yolculara bir süreliğini bu zaviyelerde kalma imkânı sağlanmıştır.²⁴⁹ Bunların yanında kervansaraylar da kurulmuştur. Kervansarayda ikamet edenlere üç gün karşılıksız yemek verilmektedir, kervansaraylar hem sosyal yardım hem de bir kültür kurumu sıfatı kazanmıştır.²⁵⁰ Vakıflar vasıtasıyla kurulan zaviyeler, imar ve iskan konusunda önemli bir rol oynamıştır.²⁵¹ Birer kamu lokantası gibi işleyen imaretler sayesinde Dımaşk'ta Sultan Süleyman El Kanuni tekkesi ve I. Sultan Selim imaretlerinde bedava yemek dağıtılarak bahsi geçen şehirde aç yatan kimsenin kalmamasına dikkat edilmiştir.²⁵² İbn-i Batuta seyahatnamesinde belirttiği gibi yolculuklarında vakıf kurumunun sunduğu hizmetlerden faydalanmıştır. Yolculuk yaparken kalmak için bir yeri, acıkınca karşılıksız yemek gibi hizmetleri vakıf kurumlarından temin etmiştir.²⁵³ **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede İstanbul'da uygun bir yerde on hücre inşa edilip fakır fukarayı içinde oturtup her birine günlük bir dirhem

²⁴⁶ Ahmet Ali Ahmet Mevafi, وقف النقود في الفقه الإسلامي ("Vakıf'l-nukut fi'l-fıkıh el-İslamı", **Mecelletü'l-direset el-İslamiye ve'l-buhus el-Akadimiye**, C. 13., Sayı: 90, Kahire, 2018, s.1).

²⁴⁷ Şimşek, **a.g.e.**, 1986, s. 208.; Şen, **a.g.e.**, 2011, s. 11.

²⁴⁸ Cantürk, Göktaş, **a.g.e.**, 2009, s. 214.; Değer, Erdoğan, **a.g.e.**, 2009, s.3.

²⁴⁹ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.110-225.

²⁵⁰ Fuat Ustakara, "Türk Devlet Geleneginde Bir Halkla İlişkiler Mekanizması Olarak Vakıf Müessesesi", **Selçuk İletişim Dergisi**, C.12., Sayı: 1, 2019, s. 5-6.

²⁵¹ Özcan, **a.g.e.**, 2003, s.163.

²⁵² Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s. 248.; Mansur, **a.g.e.**, s. 35.

²⁵³ Mansur, **a.g.e.**, s. 14-17.

ödenmesi şart koşulmuştur. **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede ise bir hücrenin gelen yolcular ve ihtiyacı olan fakir fukara için yapıldığı burada hainlerin oturamayacağı yazılıdır.

Eğitim hizmetleri; vakıf vasıtasıyla sıbyan mektepleri ve çeşitli medreseler kurulmuştur. Eğitim yaşına girmiş olan çocuklar, sıbyan mektepleri tarafından eğitilerek masrafları vakıflar tarafından karşılanmıştır.²⁵⁴ Öğrencilere kalacak yerler, kırtasiye malzemesi temin edecek destekler ve okul bursları için birçok vakıf kurulmuştur.²⁵⁵ Vakfedilen medreseler kayıtsız ve şartsız her ilmi isteyene açık tutulmuştur. Bu medreselerin talebelerine yiyecek-içecek ilaç gibi çeşitli hizmetler verilmiştir. Ayrıca müderrislerin iyi seçilmiş hocalardan olmalarına da özen gösterilmiştir.²⁵⁶ İnşa edilen medreseler bir dershaneden ve çevresinde talebe hücrelerinden oluşmaktadır. Medreselerin nasıl işletileceğine dair vakfiyeler de vardır. Buralarda öğrencilerin derslerden başka hiçbir şey düşünmemeleri için her şey temin edilmiştir.²⁵⁷ Hatta bir eğitim kurumu olarak camiler ve zaviyeler de kullanılarak daha geniş bir tabakaya eğitim imkanı sunulmuştur. Bir kütüphane ihtiva eden medreselerde Kur'an-ı Kerim tefsirleri, fıkıh ve ahlak kitapları gibi çeşitli kitaplar bulundurulmuştur. Medreselerin dışında cami ve zaviyelerin eğitim işlevi görenlerinde kütüphaneler açılmıştır.²⁵⁸ Vakfın mekteplerinde ve medreselerindeki görevlilerin ücreti vakıf tarafından ödenmiştir.²⁵⁹ Bu sayede Ezher gibi büyük eğitim kurumlarının yüzyıllar boyunca devamı sağlamıştır.²⁶⁰ **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede bir okul inşa edilip öğrencilere bir burs tahsis edilmiştir. Okul sekiz hücre ve dersane olarak kullanılacak bir büyük hücreden oluşmaktadır. Burada müderrisin görev ücreti vakıf tarafından verilmektedir. **17/1/80a** numaralı vakfiyede yoksul çocuklarına bir mektep inşa edilmiştir. **17/3/32b** numaralı vakfiyede, yine vakfın gelirinden okul inşa

²⁵⁴ Ertem, **a.g.e.**, 1999. s.11.; Kayaoğlu, **a.g.e.**, 1991, s. 3.

²⁵⁵ Kahif, **a.g.e.**, 2000, s. 39.

²⁵⁶ Kahlid bin Ali bin Muhammed el-Muşıkıh, العصر الحديث (‘‘el-Evkaf fi’l-asır el-Hadis’’, Suudi Arabistan, el-Kasım, 2017, s. 34).

²⁵⁷ Ateş, **a.g.e.**, 1982, s. 31-32.

²⁵⁸ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.225-317.

²⁵⁹ Ertem, **a.e.**, s. 11.

²⁶⁰ Cafer Abid el-Selam, نموذج متكامل لتحويل المشاريع الوقفية الى جهات مانحة (‘‘Nemuzaj Mütekamil’li-tahvil el-Maşari’l-vakfiye ile Cihet Maniha’’, **Evkaflara İkinci Konferans**, Camiyat’u-İmu’l-kura Yayınları, Mekke, 2006, s. 5).

edilmiştir. **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyelerde mektep inşa edilerek öğrencilere burs tahsis edilmiştir. Hatta bazı vakfiyelerde burs alacak öğrencilerin taşınması gereken sıfatlar da yer almıştır. **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyede burs alacak olan öğrenciler; mektepte eğitim alan, on iki yaşı geçmeyen ve mütevellî kaymakam defterinde kayıtlı olanlar şeklinde belirtilmiştir. Defterde kayıtlı olmayanlara burs verilmeyecektir. **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede öğrencilerin burs almak için sahip olması gereken sıfatlar; ilimleri almaya ve ilim ile çalışmaya gayret gösteren, kitap okumaya kadir olanlar ve derslerine seve seve gidenler şeklinde sıralanmıştır. **17/18/222b ve 17/18/223a** numaralı vakfiyelerden tespit edildiği üzere Sivas'ta vakfedilen eğitim yurtlarına, Konya'da eğitim yurduna ve Fırat'taki iki eğitim yurdunda kalanlara destek olunmuştur.

Sağlık hizmetleri; Osmanlı Dönemi'nde sağlık kurumlarının sayısı artarak yayılmıştır. Örneklerden bir tanesi; Gureba hastanesi, taun hastalığı yayıldıktan sonra Bezmiâlem Valide Sultan tarafından kurulup Müslüman yoksullarına vakfedilmiştir.²⁶¹ Bîmâristanlar, bimarhane, şifahâne, dârü'lsihha, dârü'lmerza ve darüşşifalar çeşitli sağlık kurumlarıdır.²⁶² Osmanlı İmparatorluğu'nda sağlık hizmetleri toplumun alt tabakasından üst tabakasına kadar, tüm toplumun fertleri herhangi bir ücret ödemedi vakıfların sunmuş olduğu sağlık hizmetlerinden yararlanmıştır, aynı zamanda çeşitli tıbbi eğitimi ve araştırmaları vakıflar tarafından desteklenmiştir.²⁶³ Vakıfların sayesinde eğitimi devam eden ve pratikliği kazanan hekimler tarafından hastalara muayene ettirip ilaç veriyorlar, hatta ölen hastaların cenaze masrafları vakıflar tarafından karşılanmıştır.²⁶⁴ Diğer bir örnek; annelerin ve çocukların sağlığı ile ilgilenen vakıflar tarafından kurulmuştur. Süt damlası olarak isimlendirilen vakıf, Selahaddin Eyyubi tarafından Dımaşk'ın kalasında bir tarafından süt ve diğer tarafından şekerli su akan bir çeşme vakfetmiştir. Anneler haftada iki gün buraya gelip ihtiyaçlarını alabilmişlerdi.²⁶⁵

²⁶¹ Kayaoğlu, **a.g.e.**, 1991, s. 1-2.

²⁶² Ustakara, **a.g.e.**, 2019, s. 5-6.; Yakup Akkuş, **Şifahane'den Hastahane'ye: Osmanlı Toplumunda Vakıf, Sağlık ve Tıp**, Atıf Yayınları, Ankara, 2018, s. 37.

²⁶³ Akkuş, **a.g.e.**, s. 5.

²⁶⁴ Akkuş, **a.e.**, s. 44.

²⁶⁵ el-Anı, **a.g.e.**, 2015, s. 31.

Şehirleri imar etme ve canlandırma hizmetleri; Gece vakti şehirlerin yollarını, sokaklarını aydınlatmak işiyle görevlendirilen kandilciler ve kullanılan yağlar dahi vakıflar tarafından temin edilmiştir. Yolların emniyetinin sağlanması için bekçilerin ücreti ödenerek tüccarlar ve hacıların geçtikleri yollarının güvenliği sağlanmıştır. Deniz fenerleri dahi inşa ettiren vakıflar İlber Ortaylı'nın da söylediği gibi “şehirlerdeki içtimai dengeyi korumaktadır.”²⁶⁶ **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede vâkıf paranın yanına Eğrigöz kasabasında cami, çeşme ve büyük bir han da vakfetmiştir. Camin menfaatine ve çeşitli menfaatler için İstanbul'da Çelebi Oğlu Mahallesi'nde on daireli apartman, iki kanepe, bir hamam, üç fırın, iki depo, bir bahçe ve bu dairelerle bağlanan sekiz dükkân ve camin yanındaki sekiz dükkân daha ve ona bağlı olan ekleri ve yolları vakfetmiştir. Bu vakfedilenler vasıtasıyla Anadolu'nun en ücra köşelerine varıncaya kadar yerleşim yerlerinin canlanması sağlanmıştır.

Dini hizmetler; Camiler ve mescitler için de çeşitli vakıflar kurulmuştur. Bunlar; bina inşası, süslemesi, aydınlatması, abdest için su ulaştırılması, renkli halı ve hasırlarla donatılması, duvarların boyanması, mübarek gecelerde mum yakılması ve yemek dağıtılması, imam müezzin ve temizlikçilerin maaşlarının ödemesi, hatta camin minaresinde gece tespih çekip hastaları teselli ettirmek için bir kişi tayin edilmesi gibi çeşitli hizmetler görmüşlerdir.²⁶⁷ Bahsi geçen dini mekanlar ve burada görülen hizmetler sayesinde insanlar toplu şekilde ibadetlerini yerine getirmişlerdir. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyelerde vâkıf bir cami kurmuş. Caminin hasırı, boyası, kandilin fitili ve diğer bütün ihtiyaçları için gelir sağlamıştır. **17/2/90b** numaralı vakfiyede, caminin imamına, müezzine ve kandiline belirli ücretler tahsis edilmiştir. **17/3/1b** numaralı vakfiyede, Mevlâna Gûrani Mescid'indeki kandilin yağına ve kandilciye vakfın gelirinden belirli bir kısım tayin edilmiştir. **17/4/15b ve 17/4/16a** numaralı vakfiyede mum alınması için ve bu mumu yakan kişiye bir ücret tahsis edilmiştir. **17/14/40a** numaralı vakfiyenin geliri, Cebeci Mescidi kandiline ve yakan kandilciye da tahsis edilmiştir. **17/20/23a** numaralı vakfiyede İstanbul'da Cafer Paşa Mahallesi'nin Mescidine, mumuna ve ahalisine belirli para tahsis edilmiştir. **17/2/89a-**

²⁶⁶ Bayartan, **a.g.e.**, 2008, s.169.;Bıyıklı, **a.g.e.**, 2019, s. 5.

²⁶⁷ Kahif, **a.g.e.**, 2000, s. 39.

b numaralı vakfiye mescidin hasırına, mumuna ve yağına belirli miktar tahsis edilmiştir. **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfın kazancı Sivas'ta vakfedilen camiye, Konya'daki dört mescide ve Fırat'taki camiye sarf edilmiştir. **17/4/10a** numaralı vakfiyede ise vâkıf bir cami inşa etmiş, bu camin menfaati ve çeşitli hayır cihetine menkul ve gayrimenkul vakfetmiştir.

Mübarek aylar, şerif geceler ve bayram günlerine de vakıfların gelirlerinden bir miktar tahsis edildiği kayıtlıdır. **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyede her yıl 1000 dirhem tayin edilip zerde pişirilerek iki bayramın iki gecesinde ve evvel iki Rebiyülevvel ve Rebiyülahir aylarının gecelerinde muallim, halife ve yoksul çocuklara dağıtılması istenmiştir. Yemeğin kalanı ise muhtaçlara verilecektir. Vakfın gelirinden şerif gecelere belirli bir para tahsis edildikten sonra vakfın sonunda eğer gelirden artarsa şerif gecelere tahsis edilen miktarın da arttırması istenmiştir. **17/2/88b** numaralı vakfiyede şerif gecelerde mescidin mumuna belirli bir para harcanması istenmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede Rebiyülevvel ayının yemeklerine, mevlit okunmasına ve hayırlı gecelerin yemeklerine harcanmak üzere para tahsis edilmiştir. **17/6/119a** numaralı vakfiyede Recep ayının ilk haftasına denk gelen perşembe gününde yemek pişirip yoksullara dağıtması şart koşulmuştur. Şem-i asel alıp Şaban ayın on beşinci gecesinde ve diğer şerif gecelerde mescitte yakması istenmiştir. Kurban alınıp Kurban Bayramı'nda kesmek ve aşure pişirip Muharrem ayının onuncu gününde yoksullara dağıtılması da istenmiştir.

Hayvanlara yönelik hizmetleri; Vakıflar sadece insanlara mahsus kalmamıştır, hayvanlara da hizmet eden çeşitli vakıflar kurulmuştur. Mekke-i Şerif'in kuşlarına, kedilere ve köpeklere gıda ve su dağıtmak, yaşlanmış ve hastalanmış hayvanlara bakmak ve bunun yanı sıra tedavi ettirmek için de çeşitli vakıflar kurulmuştur.²⁶⁸

Sosyal hizmetler; vakıflar vasıtasıyla insanlara içecek su temin edilmiştir.²⁶⁹ Yazın soğuk su kullanımı için sebillerে buz konulmuştur.²⁷⁰ Soğuk havalar da ise sıcak

²⁶⁸ Kahif, **a.g.e.**, 2000, s.39.; Şen, **a.g.e.**, 2011, s.11.

²⁶⁹ Kahif, **a.e.**, s. 36-37.

²⁷⁰ Kurt, **a.g.e.**, 2015., s. 86.

su ile abdest almak için kurulmuş vakıflar bulunmaktadır. **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede insanlar soğuk su içmek için suyun buzuna ve deposuna belirli bir para tahsis edilmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede su kuyusuna abdest için su taşıyıp dolduran saka ve bu işlemi denetleyen kişiye para tahsis edilmiştir. Ayrıca, yoksullara yıkanmak için hamamlar, bayramlarda muhtaç miskinlerin ve kimsesi olmayanların sevindirilmesi görevleri dikkat çekicidir.²⁷¹Düğün günlerinde yoksullara ödünç mücevher ve takı veren (mücevherler vakfı), yetimlere, sakatlara, kölelere, ceza evinde bulunanlara ve borçlu olan kişilerin borcunu ödemesi için, sünnet zamanı gelmiş olan çocukların sünnetleri (hitan vakfı), karlı ve buzlu havalarda kayılmasın diye buzlara kül dökülmesi (kül vakfı), esirlerin özgürlüğüne kavuşturulması (fide ve necat vakfı) ve evlenecek yoksul kızların (çeyiz vakfı) çeyizlerine yardım için çeşitli vakıflar kurulmuştur.²⁷² İhtiyaç sahibi olan kişi karşılıksız borç verme (kârz-ı hasen).²⁷³ Ayrıca, akrabaları olmayanların cenaze masrafları karşılanmıştır. Yaşlı ve çalışabilecek durumda olmayanlara hayatlarına devam edebilecek bir maaş bağlanmıştır. Dahası, gazilere ve savaşta kullanılan çeşitli malzemelere finansal destek sağlamak, Hacca giderken parası biten ve yolda kalanlara, işleri bozulan tüccarlara, yoksul çiftçilere tohum verilmesi, kıtlık zamanları için yiyeceklerin depo edilmesi vakıfların diğer hizmetlerinden bazılarıdır. Köleler tarafından kırılan tabak, çanak, bardak, çömlek ve benzeri şeyleri kıranın mağdur durumuna düşmemesi için ve efendisi tarafından hakaret edilmesin diye bedelinin ödemesi (kap kakak ve zücaciye vakfı) ve daha pek çok hizmetler bu kurum vasıtasıyla yerine getirilmiştir.²⁷⁴ Selahaddin Eyyubi tarafından, Müslüman esirleri kurtarmak için Mısır'da Bilbeys Şehrini tamamıyla vakfetmiştir.²⁷⁵ Nûreddin Mahmud Zengi tarafından Dımaşk'ta zenginlerin saraylarını görünce yoksullara da bir saray olsun düşüncesiyle bir saray inşa edip bu sarayının masraflarına bir ilçe vakfetmiştir. Yoksullar bu sarayda bir süre

²⁷¹ Bayartan, **a.g.e.**, 2008, s.169.

²⁷² Buluş, **a.g.e.**, 2009, s.32-33.; el-Desuki, **a.g.e.**, 2006, s. 3.

²⁷³ Ahmet Gümüştöpe, "Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat", **İSTEM**, Sayı: 33, 2019, s. 13.

²⁷⁴ Doğan, **a.g.e.**, 2006, s. 14-15.

²⁷⁵ Salih el-Abid el-Selam **a.g.e.**, s. 28-39.; Doğan, **a.g.e.**, 2006, s. 14-15.

ikamet edip sarayın yaşantısını yaşamışlardır.²⁷⁶ **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiye yoksul çocuklara giyecek alınması için vakfedilmiştir.

Tarih boyunca vakıf kurumunun üstlenmiş olduğu görevleri günümüzde Sağlık Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmet Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı gibi çeşitli bakanlıklar yapmaktadır.²⁷⁷ Ayrıca günümüzde belediyelerin ve Sosyal Güvenlik Kurumlarının yapmış olduğu hizmetler daha önce vakıflar tarafından yerine getirilmiştir.²⁷⁸

²⁷⁶ el-Desuki, **a.g.e.**, 2006, s. 3.

²⁷⁷ el-Rahman, **a.g.e.**, 2007, s. 21.

²⁷⁸ Doğan, **a.e.**, s. 24.; Şen ,**a.g.e.**, 2011, s.11.

İKİNCİ BÖLÜM

PARA VAKIFLARININ İŞLETMESİ

Para vakfı kısaca, nakit veya emvalin asıl olan bir kişiden başka bir kişiye veya belirli nedenlerden dolayı bir cihetten başka bir cihete tedavül edilmesidir. Eğer bir insan belirli bir emvali tedavülden menediyorsa, bir malının menfaatini insanların ve hayri cihetlerin yararlarına tahsis ediyorsa, bir vakıf kurmuş demektir.¹ İslam iktisat sisteminde paranın sosyal bir görevi vardır. Bu görev vakıf kurumu vasıtasıyla gerçekleşip toplumun gelişmesine, ihtiyaçları karşılamasına ve toplumsal huzuruna ciddi katkılar sağlamaktadır. Bali Efendi'ye göre, para vakfı tarifi; bir amacın doğrultusunda belli bir mal belirlenmesi ve korunmasıdır. Para vakfı Hanefi mezhebine mahsus bir tatbiktir.²

Bazı araştırmacılara göre para vakfındaki gelişme Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam medeniyetine sağlamış olduğu önemli katkılarından birisidir.³

Para vakfının tespit edilen ilk örneği, Edirne'de 1423, Hacı Muslihuddin Efendi tarafından kurulan bir camide, on dükkan ve on bin akça vakfedip geliri üç Kur'an-ı Kerim okuyucusuna tahsis edilmesidir. Bu tarihten yirmi yıl sonra yine Edirne'de Bilben Paşa tarafından kurulan ikinci para vakfı ortaya çıkmıştır. Bu para vakfında dükkanlar ve otuz bin akça vakfedilip yıllık %10 nema oranıyla bir cami, bedava yemek veren bir tekke ve bir medreseye tahsis edilmiştir. İstanbul 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildikten sonra başkent olmuş ve burada da para vakıfları kurulmaya başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet'in yeniçeri ocağının et ihtiyacını karşılamak için 24.000 altın vakfederek para vakfı kurduğu bilinmektedir.⁴ İstanbul'da

¹ el-Rahman, **a.g.e.**, 2007, s. 49.

² Abid el-Selam, **a.g.e.**, 2006, s. 4.; Güney, **a.g.e.**, 2019, s. 14-15.; Cantürk, Göktaş, **a.g.e.**, 2017, s. 311.

³ el-Semali, **a.g.e.**, s.16-18.

⁴ Çınar, **a.g.e.**, 2017, s. 151.

para vakıfları yayılmaya başladıktan sonra bazı dönemlerde kayıtlı para vakfı akar vakıflarından daha fazla olmuştur.⁵

Kayhan Cantürk ve İrfan Görkaş, İstanbul tahrir kayıtlarında ilk para vakfının 1461, ancak şeri mahkeme kayıtlarında ilk para vakfının 1483 olduğunu söylemektedirler. İstanbul fethinden sonra özellikle 1456-1551 yılların arasında 1161 para vakfı kurulmuştur.⁶ Tahsin Özcan ilk para vakfını 1456'da, İsmail Kurt ise 1490'da kurulduğunu söylemektedir.⁷ İstanbul sur içinde 1546'da 845 para vakfı, 1578'de 25, 1596'da ise 83 para vakfı kurulmuştur.⁸

Para vakfı Balkan ülkelerinin yanı sıra Anadolu'nun Osmanlı tarafından fethedilmesinden sonra 1516'da bil-edu el Şam'da da yayılmaya devam etmiştir. Halep'te ilk para vakfı 16. Yy'de kurulmuştur. 1597'de vali Ahmet Paşa tarafından on bin dinar sultan diğesinde bir vakıf kurulmuştur.⁹

Para vakfı bir başlangıç olarak ortaya çıkışının altında yatan etkenlerden biri; vakfa yakın ikamet eden sakinlere yardım etmek, avarız vergilerine sosyal ve hayır işleri için gereken parayı karşılamaktadır.¹⁰ Para vakıfları toplumun ihtiyaçları artmasıyla birlikte sürekli yeni bir uygulama alanları bulmuştur.¹¹ Dönemlerin değişmesiyle mevkuf edilen paralar da farklılık göstermiştir. Bazı dönemlerde tedavül edilen para başka dönemlerde değişime uğramıştır.¹² **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede vakfedilen para cinsinin flori* olduğu tespit edilmiştir. **17/1/3b ve**

⁵ Muhammed el-Arnaut, وقف النقود ودوره في النهوض بالتعليم ما بين الماضي والحاضر ("Vakıf"l-nukut ve Devrihi fi'l-nuhud Bi'l-talim Mabeyin'l-madı ve'l-hadır", **Camıyat'u-El el-Bait**, Urdun, 2011, s.1-4).

⁶ Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s. 214.; Buluş, **a.g.e.**, 2009, s. 31.

⁷ Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 99.

⁸ Süleyman Kaya, "Para Vakıfları Üzerine", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.1., Sayı: 1, İstanbul, 2003, s.198-199.

⁹ el-Arnaut, **a.g.e.**, 2011, s. 1-4.

¹⁰ Değer, Erdoğan, **a.g.e.**, 2009, s.5.

¹¹ Gürsoy, **a.g.e.**, 2017, s.163.

¹² Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 90.

* Flori veya filori; İtalya'nın Genova şehrinin bir dönemlerde kullanmış olduğu para birimidir. Bu para birimi diğer para birimleri yanında Osmanlı imparatorluğunda tedavül edilmekteydi. Bu para "fringe flori" ismi altında da geçmiştir. 15.yy'da her 1 flori 38 akçeye eşittir. Aynı yüzyılın ortasında 50 akçeyi yükseltmiştir. Ayrıntılara için bkz.; Ahmet Hüseyin Abdul'cebbürî, القدس في العهد العثماني (**el-Kudüs fi'l-ahit el-Osmani:1516-1640**, Der-ü'l-hami l'İneşir ve'ltevzi, Urdun, 2010, s. 28.)

17/1/4a, 17/2/21a-b, 17/1/79b ve 17/3/43b numaralı vakıflarda ise dinar* vakfedilmiştir. Kalan 23 vakıfta ise dirhem* vakfedildiği tespit edilmiştir.

Dönemin önemli bir finansman kaynağı olduğu söylenen para vakfı işletmeleri, aslı mala dokunmaksızın nemalandırma vasıtasıyla ribh sağlanması amaçlanıp sağlanan gelirin vakfiyede belirlenen masraflara göre sarf edilmesi üzerine kurgulanmıştır.¹³ İslam şeriatında faizin günah olduğu çeşitli metinlerinde geçmekle birlikte kredi ihtiyaçlarının karşılanması hususunda para vakıflarının kolaylık sağladığı görülmektedir.¹⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nda para vakıfları kanuni bir esasa dayanıp borçlu olan geri ödemeye geldiğinde faiz değil elde etmiş fazlalığın paylaştırıldığı görülmektedir.¹⁵ **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfiyede vakfin aslı malı, “şeri muamele şüpheden ve faizden temiz olan istirbah ve istiğlal” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir.

15-17.yy'lar arasında yükseliş gösteren para vakıflarının, II. Viyana Kuşatmasını takip eden yıllarda bir süre sayısı azalmış ve ardından 1878 tarihine kadar yükselişi devam etmiştir.¹⁶ Kısacası para vakıflarının var olduğu yıllar, 15.yy'dan 20.yy başlarına kadar devam etmiştir.¹⁷ Osmanlı İmparatorluğu sona erdikten sonra kurulan para vakfı kaydına rastlanmamakla beraber öncesi kurulanlar işlevlerine bir süre devam etmişlerdir.¹⁸

* Dinar; altından oluşan ve İslamı Alemi'nde kullanılan hem para hem de ölçü birimidir., *Dirhem, gümüşten oluşup hem para hem de ölçü birimi olarak kullanılmaktadır.; Metehan Küçük, “XV. Yüzyıl Osmanlı Devleti Muhasebe Uygulamalarında Yaşanan Gelişmeler: Muhyeddin Muhammed'in Mecma'ü'l-kavâ'id Adlı Eseri”, **Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı**, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2019, s. 134.

¹³ Gürsoy, **a.g.e.**, 2018, s. 6.; Keleş, **a.g.e.**, 2001, s. 194.; Kayahan, Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s. 213.

¹⁴ Sırım, **a.g.e.**, 2017, s. 9.

¹⁵ Ülker, Toraman, **a.g.e.**, 2012, s.72.

¹⁶ Gürsoy, **a.g.e.**, 2017, s.162.

¹⁷ Bulut, Korkut, **a.g.e.**, 2016, s. 21.

¹⁸ Şuum, **a.g.e.**, 2006, s. 30.; Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 97.

2.1. MEZHEPLERE GÖRE PARA VAKIFLARININ HÜKMÜ

Vakıf hükümleri Kur'an-ı Kerim, hadisi şerif ve fıkıh alimlerine veya cumhurun ittifakına dayanır.¹⁹ Cumhur alimleri veya dört mezhep “Hanefi, Şafi, Maliki ve Hanbeli” alimlerine göre gayrimenkul vakfı sahih olup arasındaki ihtilaf noktası ise menkul vakfidir.²⁰

Menkul vakfı uzun zaman münakaşa konusu olarak gündeme gelmiştir. Tartışmanın ana konusu; para, yiyecek ve ölçülen eşyalar gibi kendisini yok ederek fayda sağlamayan mevkuflardır.²¹ Bu tartışmalarda ortaya çıkan görüşleri dörde ayırtmak mümkündür.²²

- a- Menkul vakfı mutlaka sahih gören; Meliki, Hanefi alimlerin çoğu ve Şâfi.
- b- Menkul eğer akara tabi ise, hakkında şeri bir metin varsa veya örf haline gelmişse vakfedilmesi caiz gören; imam Muhammed bin El Hasan, İmam Ebu Yusuf ve Hanefilerin çoğunun mütabakatıdır.
- c- Menkul vakfı caiz olmayıp vakıf sadece akar vakfidir; İmam Ebu Hanife, imam Melik ve imam Ahmet.²³
- d- Hanbeli alimleri menkul vakfı olarak sadece suyun vakfedilmesini caiz görmüşlerdir.²⁴

Hanefi mezhebinde ise menkulün vakfedilmesi bazen caiz olup bazen olmamıştır. Cevazı ile görenler, belirli şartlara göre caiz kılmışlar.²⁵ İmam Ebu Hanife'ye göre menkul vakfı ne olursa olsun menedilip vakıf sadece akar olarak caiz olmalıdır. Kaynağı, salih selefimiz hep akar olarak vakfetmiş olup ayrıca vakfın şartı

¹⁹ Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 26.

²⁰ Salih el-Abid el-Selam, **a.g.e.**, 2006, s. 11.; Ebu Lil, **a.g.e.**, 1999, s. 29-30.; Abdullah bin Mahmud el-Musilli, المختار لتعليق الاختيار (el-İhtiyar li-tahlî'l-muhtar. C. 3., Daru'r-Risale el-Alamiye, Dımaşk, 2009, s. 400).

²¹ Keleş, **a.g.e.**, 2001, s.191-192.

²² Cafer, **a.g.e.**, 2017, s. 16-23.

²³ Ahmet bin Abdülaziz el-Haddat, وقف النقود واستثماره (“Vakıf”-l-nukut ve İstismarihi”, **Araştırma**, Dubai, 2006, s. 25-26).

²⁴ Vayyda, **a.g.e.**, 2006, s. 33.

²⁵ ez-Zühayli, **a.g.e.**, 1998, s. 142.

ebedilik olduğundan ancak menkul vakfı ebedilik şartı taşımaz.²⁶ İmam Ebu Yusuf'a göre müstakil bir menkulün vakfetmesi caiz değildir. Ancak eğer akara bağlı ise (Gayrimenkule bağlı olarak tamamlayıcı) vakfetmesi caiz görmüştür.²⁷ Bir arsa vakfedilirse o arsaya bağlı inekler, aletler ve ağaçlar gibi menkuller arsayla birlikte vakfedilmesi caiz olur.²⁸ Diğer taraftan eğer, nas (metin) bulunması halinde ise vakfetmesi caizdir. Halit bin Velit'in silah ve zırhını vakfettiği ile ilgili bir hadisi Şerif bulunmaktadır.²⁹ Ancak İmam Ebu Yusuf'a göre zaruret durumunda herhangi bir nesneye tabi olmazsa bile bir menkulün müstakil olarak vakfedilmesi caiz görmüştür.³⁰ Bunlar sadece İmam Ebu Yusuf'un görüşleri değildir. Birkaç alim tarafından da benimsenmiştir. İmam Muhammed'e göre insanların arasında örf ve teamül haline gelen menkuller vakfedilmesi caizdir.³¹ Ayrıca, insanlar arasında muamele ve örf haline gelen kitap, Mushaf, kefen, tabak, dinar, dirhem, tartılar ve eşyasıyla birlikte gemi gibi nesneler vakfedilebilir. Bu tarz vakıfların kıyas edilmesi ve münakaşaya konu olması bile gerekmez.³² Ancak örf haline gelen para vakıfların caizliği mekan ve zaman ile sınırlıdır. Örneğin; Rum vilayetinde örf haline gelen para vakıfları caiz görülürken örf haine gelmeyen başka yerde vakfetmesi caiz değildir.³³ Rumeli vilayetinde dirhem ve dinar vakfı örf ve alışkanlık bir hale geldiğinden, caizliği imam Muhammed'in kavli altına girmiştir.³⁴

Para vakıflarının ortaya çıktığı dönemler Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi mezhebi Hanefi mezhebidir ve burada örf şeklini alan para vakıfları sahih görülüp sıhhati ve işletim şekilleri İmam Ebu Hanife'nin öğrencisi İmam Züfer tarafından belirtilmiştir.³⁵ İmam Züfer, para ve keylî /veznî misli malların vakfını mutlak olarak caiz görmüştür. Vakfedilecek paraların işletilme yöntemleri mudarebe veya bidaa olarak belirtmiştir. Bunlardan elde edilen kazanç, vakfın hayır yönüne harcanacağını

²⁶ Ebu Lil, **a.g.e.**, 1999, s. 29-30.

²⁷ Husam el-Maani, **الأسعاف في أحكام الأوقاف (el-isaf fi Ahkami'l-evkaf**, Daru'r-Riâd el-Arabi, Beyrut, 1981, s. 28-29).

²⁸ Alâeddin el-Samerkandî, **تحفة الفقهاء (Tehfetü'l-fukaha**, Daru'l-kütüb el-İlmiye, Beyrut, 1984, s. 6.

²⁹ Güney, **a.g.e.**, 2019, s. 16-17.

³⁰ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 8.

³¹ el-Samerkandî, **a.g.e.**, 1984, s. 6.

³² ez-Zühaylî, **a.g.e.**, 1998, s. 142.

³³ el-Meymun, **a.g.e.**, 2009, s.19-24.

³⁴ el-Mihdi, **a.g.e.**, 2011, s. 76.

³⁵ Güney, **a.g.e.**, 2019, s. 28.; Kurt, **a.e.**, s. 8.

ifade etmiştir.³⁶ İmam Züfer 'in görüşünü, İmam Muhammed el Ensari nakletmesiyle, para vakıflarında “*mislinin bekası aynının bekası hükmünde*”, kuralıyla kabul görülmüştür.³⁷ Dirhemler yoksullara ödünç verilir veya mudarebe ile nemalandırılır elde edilen kâr sadaka edilir. Bir başka örnek; buğday yoksullara ödünç verilip mahsulün sonunda geri alınır veya yoksullara verilen kıyafetler giyildikten sonra geri iade edilir.³⁸

Dirhem ve dinar vakfı, İmam Buhari ve İmam İbn Şihab Zuhri'ye göre de caiz görülmüştür.³⁹ Neticede, para vakfı farklı imamların veya çeşitli mezhebin imamları tarafından caiz kılındığı için caiz görülmüştür.⁴⁰ İbn Kemal'e göre menkul vakfı caiz görmeyenler hayatın değişen şartları göz önünde bulunmuş olsaydılar onlar da İmam Züfer gibi para vakıflarının cevazına ve sıhhatine fetvalar verirlerdi.⁴¹ Bazı hükümlerde şeriatın ahvali zamanın zarureline bağlıdır.⁴²

Müslüman alimleri vakıfların hususunda çeşitli konular yazıp eserlerinde, “Kitabu'l-vakıf”, “bâbu'l-vakıf” ve ahkâmü'l-vakıf” bir bölüm olarak tahsis etmişlerdir.⁴³ Örneğin; Sahih-i Buhari'den naklen: Hayvanlar, ticari eşyalar ve benzerlerini vakfetme bâbı.⁴⁴

Dört mezhep alimleri tarafından tartışma konusu olan para vakıfları, Osmanlı fıkıh alimleri arasında da tartışılmıştır. Bu konuda hem karşı olanlar hem de kabul edenler tarafından çeşitli eserler kaleme alınmıştır.⁴⁵ Para vakfının caiz olup olmadığı, Ebussuud ve Çivizade arasında tartışmaya yol açmıştır. Ebussuud Efendi para vakfını caiz görürken Çivizade ise menkul olmasından dolayı vakfedilmesini reddederek

³⁶ Güney, **a.e.**, s 16-19.

³⁷ Keleş, **a.g.e.**, 2001, s. 191-192.

³⁸ Ebussuud Muhammed bin Muhammed bin Mustafa el-Efendi el-Hanefi, Yayına Hazırlayan; Ebu el-Eşbal Sağır Ahmet Şağif el-Bakıstani, رسالة في جواز وقف النقود (**Risale fi Cevaz Vakf'l-nukut**, Dar'u-bin Hazım, Beyrut, 1997, s. 30-31).

³⁹ el-Efendi, **a.e.**, s.13.

⁴⁰ el-Haddat, **a.g.e.**, 2006, s. 57-58.

⁴¹ Bulut ve Korkut, **a.g.e.**, 2016, s. 6.

⁴² Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.16.

⁴³ Yılmaz, **a.g.e.**, 2014, s. 48.; Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 15.

⁴⁴ Ahmet Akgündüz, “Nakid Para Vakfı ile İlgili Çivi-zâde'nin Ebussu'ûd'a Yazdığı Reddiye Risâlesi”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 87, 2019, s. 9.

⁴⁵ Keleş, **a.g.e.**, 2001, s. 193-194.

1545'te Kanuni Sultan Süleyman tarafından yasaklanmasına sebep olmuştur.⁴⁶ Para vakıflarının yasaklanmasında üç temel neden; para vakıflarını destekleyen delillerin zayıf olması, para vakfı tescilinin zor olması, vakfedilen paranın nemalandırma yöntemlerinin İslam hükümlerine aykırı olmasıdır.⁴⁷ 1548'de Ebussuud Efendi, bir risale kaleme almıştır, "Risâle Fî cevâzi Vakfı'l-Menkûli ve'n-Nükûd". Bu risalede para vakfın cevazında kanıtlar verilmiştir. Aynı zamanda risale çeşitli delillerle ve nakillerle desteklemiştir.⁴⁸ Ebussuud göre menkulün vakfı akara bağlı olarak caiz kılınmıştır.⁴⁹ 16.yy'da menkul ve gayrimenkul vakfetmesinde ana tartışma sebebi ebedilik taşıyıp veya taşımadığıdır. Bu konuda Ebussuud tartışmaya son vermiştir "*nakit para vakfında malın cinsinin mislin devamı, kendisinin aynının devamı hükmündedir*" kuralıyla yasaklanan para vakıfları Şeyhülislam Ebussuud Efendi sayesinde kanunlaştırarak devam etmesine imkan sağlamıştır.⁵⁰ İmam Züfer ve Muhammed'in görüşlerine dayanan ve resmi bir fetva haline gelen Ebussuud görüşü, para vakfının Osmanlı İmparatorluğu'nda ve birçok İslam ülkesinde yayılmasına yardımcı olmuştur.⁵¹

Para vakıflarını destekleyen diğer bir alim Bali Efendi'dir. Bali Efendi, para vakfının caiz olduğuna dair çeşitli mektuplar yazarak Kanuniye ve Çivizadeye göndermiştir.⁵² Bali Efendi, özellikle para vakfının yasaklanması ile dini müesseselerin hizmetlerine devam edemeyeceğini vurgulamıştır.⁵³ Bali Efendi, Çivizade ve öğrencisi Şah Çelebiye yönelik risalesinde, alimler tarafından onaylanan ve kabul görünen bu görüşlerin getirmiş olduğu yasaklamanın hayır sahiplerinin hayır yapmalarına engel olunduğunu belirterek Çivizadeyi yazmış olduğu risalesinden geri dönmeye davet etmiştir.⁵⁴ Para vakfının caiz olmadığına dair Birgivi tarafından Ebussuud risalesine karşı yazılan eserler; "İnkazu'l-Halıkın", "İkazu'l-Naim'in" ve

⁴⁶ Güney, **a.g.e.**, s.20.

⁴⁷ Güney, **a.g.e.**, 2019, s. 29.

⁴⁸ el-Haddat, **a.g.e.**, 2006, s. 57-58; Mehmet Gel, "Kanuni'nin Para Vakfı Yasağını Kaldıran 1548 Tarihli "Hükm-i Şerif" inin Yeni Bir Nüshası", **Gazi Akademik Bakış**, C. 4., Sayı: 7, 2010, s.185-192.

⁴⁹ el-Efendi, **a.g.e.**, 1997, s.17-18.

⁵⁰ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 11-30.

⁵¹ Cantürk, Göktaş, **a.g.e.**, 2017, s. 306.; Barış Sarıköse, "Kadınhanı'nda Para Vakıfları", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 33, 2013, s. 118.

⁵² Akgündüz, **a.g.e.**, 2019, s.10.

⁵³ Çınar, **a.g.e.**, 2017, s. 153.

⁵⁴ Güney, **a.g.e.**, 2019, s. 22-28.

“es-Seyfû’s-Sârim fi Adem-i Cevâz-i Vakfî’l Menkûli Ve’d-Derâhim”.⁵⁵ Birgivî risalelerinde para vakfının sahih olmadığını, varislerin hakkından mahrum kaldıklarını, vâkıfın zekat vermediğini, muamele şer’iyye’nin haram olduğunu ve herhangi bir ibadet mukabilinde ücret almanın haram olduğunu söylemiştir.⁵⁶ Bunun gibi konular, kadı Bilal zade ile de aralarında tartışmasına sebep olmuştur.⁵⁷

Para vakıflarında tartışmalara sebep olan başka bir konu vakıf paraların nemalandırılmasında kullanılan muamele-i şer’iyye yönteminden⁵⁸ sağlanan gelirin faiz olup olmadığıdır.⁵⁹ Para vakıflarının sıhhatine vurgu yapan alimler toplum ihtiyaçlarının karşılandığını ve “Riba” (Faiz) kavramı yerine “Ribh” kavramının daha uygun olduğunun savunmuşlardır. Bu görüşler toplumun çeşitli ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik olduğu için halktan ve devletten daima ilgi görmüştür.⁶⁰ Birgivî’den sonra para vakfı tartışmaları 1548’de Kanuni tarafından yasağın kaldırılıp serbest bırakılması ile son bulmuştur.⁶¹ Bir ferman ile yasaklanan para vakfı, Rumeli kazaskeri, Anadolu kazaskeri, İstanbul kadısı ve destekleyen alimlerin görüşleriyle yeniden kurulması yönünde izin çıkmıştır.⁶²

2.2. VAKFİYELERİN İÇERİĞİ

Vakfiye vakfin tescil belgesidir.⁶³ Vakfin kurulması ve tüzel bir lakap sahibi olmasına sağlayan hukuki bir nasır.⁶⁴ Vakfin anayasası olarak tarif edilen vakfiye, aynı zamanda vakfin akdidir.⁶⁵ Vakıfname vâkıf tarafından oluşturulan vakfin teşekkülü ve işleyişi ile ilgili açıklamaları ihtiva eden bir hüccettir.⁶⁶ Vakfiye; vâkıfın istekleri yazılı bir hale dönüştürülüp belirli hukuk ve ödevler teşkil eder ve Şeri

⁵⁵ Güney, **a.e.**, s 22- 23.

⁵⁶ Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 108.

⁵⁷ Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 10.

⁵⁸ Cantürk ve Göktaş, **a.g.e.**, 2017, s. 306.

⁵⁹ Ülker, Toraman, **a.g.e.**, 2012, s.67.

⁶⁰ Bulut, Korkut, **a.g.e.**, 2016, s. 7-8 .

⁶¹ Güney, **a.e.**, s. 28.

⁶² Gel, **a.g.e.**, 2010, s.185-192.; Kaya, **a.g.e.**, 2003, s. 198-199.

⁶³ Sırım, **a.g.e.**, 2017, s. 10.

⁶⁴ Şensoy, **a.g.e.**, 2016, s. 43.

⁶⁵ Gürsoy, **a.g.e.**, 2018, s. 5.

⁶⁶ Yediylıdız, **a.g.e.**, 2003, s.4.

mahkemeler tarafından vesika şekline getirilmiştir.⁶⁷ **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede “mecelle şer’iyye” ismi altına geçmiştir.

Vakfiyeyi oluşturan bölümler, giriş, gelişme ve sonuç bölümleridir.⁶⁸ Giriş bölümünde; vâkıfın veya vekili meclisi şeri şerifi huzuruyla başlar.⁶⁹ Vâkıfı metheden çeşitli ifadelerin ardından, Allah’a şükür ve hamtlar sunmak ve hazreti peygamberimiz ve ashaplarına salavat ve selam getirmek, vâkıfın sevabı ve ahirette karşılayacak ecirler ve bununla ilgili hadisler, ayetler ve dualar bulunmaktadır.⁷⁰ Dualarda vâkıfların üzerine rahmet ve uzun ömür haiz olmasına ve istekleri yerine getirilmesi istenmektedir.⁷¹ Ardından vakfiyeden vakfiyeye farklı olmasına rağmen ancak asıl muhtevası yaşanan dünya fani bir dünya olduğunu hayır amellerin bize kalıcı bir yaşama götüreceğini anlatan ifadelere yer verilir.⁷² **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede “*iyi düşünceli ve akıllı selim bir kişi, bu dünyaya itibar gözüyle bakmalı ve her yaratılıştaki hakkın (Allah) sırrı olduğunu tefekkür etmeli ve Allah’ın insanlara verdiği nimetlerine şükretmeli ve bunları hayır cihetlerine sarf etmeli*”, şeklinde ibareler bulunmaktadır.

Vakfiyelerin muhtevası incelendiğinde anlaşılır ki vakfiyeler vakıfların sözleşmesi olup gelişmiş büyük bir işin başlangıcıdır.⁷³ Özellikle başlangıcı teşkil eden metin; hayata, mala ve dünyaya vâkıfların bakış ipuçlarını anlatmaktadır.⁷⁴ Vakfiyelere zamanın düşünceleri ve zihniyeti nakşedilmiştir.⁷⁵

Vakfiyenin ikinci bölümü gelişme bölümüdür; burada vakfiyenin ana konusu diğer bir deyişle bel kemiği belirlenir. Vakfedilen menkul veya gayrimenkul, akar veya paranın miktarı, cinsi ve geçerliliği yazılır.⁷⁶ Başka bir deyişle vakfedilen malın, nevi, miktarı, amacı, nemalandırma üslupları, gelirinden kim yararlanacak,

⁶⁷ el-Smail, **a.g.e.**, 2018, s. 43-76.

⁶⁸ Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s.216.

⁶⁹ Şahin, **a.g.e.**, 1986, s. 234.

⁷⁰ Sırım, **a.g.e.**, 2017, s. 11.

⁷¹ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s. 79.

⁷² İbrahim Ateş, “Vakfiyelerde Dua ve Beddua”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 17, 1983, s. 5.

⁷³ el-Rahman, **a.g.e.**, 2007, s.103.

⁷⁴ Gümüştöpe, **a.g.e.**, 2019, s. 14.

⁷⁵ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.56.

⁷⁶ Sırım, **a.g.e.**, 2017, s. 10.

yararlanacakların isimleri ve bazen lakapları ve unvanları ve gelirin dağıtılma şekilleri verilir.⁷⁷ Mevkufun yeri, karşılayacak hizmet, vakıf kimin tarafından ve nasıl yöneltceği yazılır.⁷⁸ Hasıl olan ribh ve bundan elde edilen geliri ve gideri vâkıfın şartlarına göre yapılacak işler, gelirin nasıl sarf edileceğini ve bundan kimin faydalanacağını, tayin edilen görevliler, mütevellî ve vakfın nazırı tayin edip ücretleri belirtir.⁷⁹ Kısaca vakfın idare şekli, gelirleri harcama şekli, vakıf yöneticileri çalışanları, çalışanların ücretleri ve çeşitli bilgiler bu bölümde açıklanır.⁸⁰ Ayrıca vakfın kurulduğu şehir, mahalle ve vakıf tarafından kurulan veya desteklenen cami veya medrese bu bölümde geçmektedir.⁸¹ Yine, vakfın teslim mütevellîsi ve vâkıfın ölümünden sonra yerine kimin geçeceği bu bölümde zikir edilmektedir.⁸²

Vakfiyenin sonuç bölümünde ise; vâkıfın ve mütevellînin vakıftan rücu davasını tartışmalarına ve hâkimin murafaa ve hükmünü açıklamasına yer verilir.⁸³ Bu açıklamaya büyük fıkıh âlimlerin fetva ve hükümleri, hâkimin vakfın sıhhati ve lüzumu ile ilgili hükümlerine dayanarak yer verilir.⁸⁴ Hakimin imzası, vakfın tarihi ve şahitlerin isimleri vakfiyenin sonunda belirtilir.⁸⁵ Ayrıca vakfı bozanlara beddualar da bu bölümde yer alır.⁸⁶ Bedduaların sonunda tebdil ile ilgili Kur'an-ı Kerim'den bir ayet ile vakfiye kapatılır. Beddualar; vâkıfların vakfiyede yer alan şartları yerine getirmesi kurmuş oldukları vakfın değişime uğramaması, vakfın devamının sağlanması, görevlilerin vakfın menfaatini kötüye kullanmamak adına ve vakfiyelerin içeriği değiştirilmemesi içindir.⁸⁷ Beddualar vâkıfın isteğine bağlı olduğu için her vakfiyede bulunmayabilir.⁸⁸

⁷⁷ Kahif, **a.g.e.**, 2000, s. 117.

⁷⁸ Yediıldız, **a.g.e.**, 2003, s. 4-5.

⁷⁹ Sırım, **a.e.**, s. 10.; Kahif, **a.e.**, s. 117.

⁸⁰ Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s.216.

⁸¹ Gürsoy, **a.g.e.**, 2019, s. 164.

⁸² Kurt, **a.g.e.**, 2015, s 80.

⁸³ Şahin, **a.g.e.**, 1986, s. 233.

⁸⁴ Yediıldız, **a.e.**, s.4-5.

⁸⁵ Sırım, **a.g.e.**, 2017, s. 11.

⁸⁶ Yediıldız, **a.g.e.**, 2003, s. 4-5.

⁸⁷ Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 71-72.; Ateş, **a.g.e.**, 1983 s. 1.

⁸⁸ Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 71-72.

Değerlendirilen vakfiyelerde vakfiyelerin çoğunda beddualar bulunmaktadır. Bunlar **17/1/3b ve 17/1/4a, 17/1/79b, 17/3/32b, 17/4/15b ve 17/4/16a, 17/14/40a, 17/20/23a ve 17/5/75a** numaralı vakfiyelerdir. Vakfın doğruluğunun eleştirilmesi, değiştirilmesi, hükmün feshi ve iptal edilmesi caiz değildir. Allah semi (her şeyi işiten) alimdir (her şeyin en küçük detaylarını bilen). Bu ayet okunduktan sonra kim vakfiyede yazanları değiştirebilir ki, günahı değiştirenlerin üzerine olur. Ancak bazı vakfiyelerde alışılmışın dışında da beddualar bulunmuştur. **17/2/88b ve 17/5/74b, 17/5/75a** numaralı vakfiyelerin vakfı lazım olup şeri durumlara ve uygun kanunlara göre kaydedilmiştir. Tebdil etmesi, değiştirilmesi, azaltılması veya herhangi bir neden için durdurulmasına hiç kimsenin hakkı yoktur. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede ise vakıf lazım olup bundan sonra değiştirilmesi, tebdil edilmesi, bu kitaba muhalefet edecek şekilde hareket edilmesi, eksilmesi ve bozulması gibi herhangi bir sebep için olmazdır. Allah Teâlâ ve ahirete iman edenler, hâkim, kadı veya olan ya da olmayan, katılmayan, gaip olan ve varisler tarafından bu vakfın değiştirmesine, hiç kimseye helal kılınmaz. Bu vakfın değiştirilmesine ve tahviline, müdahale eden ve sahtecilik yoluyla bozulmasına ve iptal etmesine uğraşan kimse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun, yerleşim yeri cehennem olsun, ateşin akıntısından başka yiyeceği ve kaynar suyundan başka içeceği olmasın şeklinde ibareler vardır. Ayrıca, vakfın şartlarından bir şart değiştirene, tebdil edene, fasihi, iptali, eksilmesi ve ihlal etmesine, kim kalkarsa günah işlemiş olup mücrimlerin ayaklarından, perçemlerinden ve alınlarından alındığı gün o günde karşılığı alsın denilmiştir. **17/6/153b ve 17/6/154a-b** numaralı vakfiyede ise vakıf sahih olup bundan sonra kim bunu değiştirirse Allah, melekler ve bütün müminlerin lanetlerinin üzerine olması istenmiştir. Vakfın ecir Cevat kerim Rauf Rahim Allah'adır. **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfiyede vakıf lazım, zorunlu, kalıcı olunup hiç kimse tarafından değiştirmesi, tebdil etmesi ve kitabın muhtevası muhalefet edecek şekilde caiz değildir. Kim buna itiraz ederse Allah, melekler ve bütün insanlar ona lanet etsin, vâkıfın ecir Allah hay kerimdir.

Vakfiyenin üç bölümü de tamamlandıktan sonra müracaat için hakime başvurulur. Vâkıf, müteveli ve şahitlerle birlikte mahkemeye gidilir, kadı vakfın

sıhhat ve lüzumu ile hükmünü verir.⁸⁹ Başvurulan mahkeme kadıları tarafından vakfa onay ve tescil ettirilerek kadı sicillerine muhafaza edilir. Burada vakıf resmiyet sıfatı almış olur ve vakfın mütevellisine vakfiyenin aslı verilir.⁹⁰ Genel olarak Vakfiyeler kâğıt üzerine yazılır. Taş ve deri üzerine yazılmış örnekler de mevcuttur.⁹¹

Vakfiyelerde bazı vâkıflar tarafından alışılmış şartlardan daha fazlası bulunmaktadır. Bazılarında belirlenen nema oranı fazlası veya eksigi olmaması, belirli kişilere borç verilmemesi gibi çeşitli şartlar bulunmaktadır.⁹² Vakfiyelerde Ramazan ayı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Kadir Gecesi ve aşure ayı yani Muharrem'in onuncu günü de geçmektedir. Bu muazzam günler ihya etmesi ve Allah'ın emrini yerine getirmesi için vakfiyede çeşitli şartlar yer almıştır.⁹³ **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyede zerde pişirilmesi ve iki bayramın iki gecesinde ve evvel iki Rebiyülevvel ve Rebiyülahir aylarının gecelerinde dağıtılması istenmiştir. **17/2/88b** numaralı vakfiyede, şerif gecelerde mescidin mumu vakfın gelirinden sarf edilmesi istenmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede Rebiyülevvel ayının yemeklerine, mevlit okunmasına ve hayırlı gecelerin yemeklerine belli bir meblağ ayrılmıştır. **17/6/119a** numaralı vakfiyede Recep ayının ilk haftasına denk gelen perşembe gününde yemek pişirip yoksullara dağıtılmasına, şem-i asel alıp Şaban ayının on beşinci gecesinde ve diğer şerif gecelerde mescitte yakılmasına, kurban alınıp Kurban Bayramı'nda kesilmesine ve aşure pişirip Muharrem ayının onuncu gününde yoksullara dağıtılması istekleri kaydedilmiştir.

Vakfiyelerde şehrin içinde veya dışında bulunan meyve ağaçları ihtiva eden bazı bahçelerin içinde bulunan ağaçlarına göre Dut bahçesi veya meyvesiz ağaçlar şeklinde isimlendirildiği tespit edilmiştir.⁹⁴

⁸⁹ Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 69-71.

⁹⁰ Resmi tevsik: mükellef olan cihetlerin tarafından bir şeri sak alıp vâkıfın isteği, şartları, vakfedilen mal, mevkuf aleyhi ve biçim ihtiva eden vesikadır, (**el-Delil el-İrşadı li-tesis evkaf el-Cemiyet el-Ahaliye**, s.19); Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s.216.;Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s. 4-5.

⁹¹ Kurt, **a.g.e.**, s. 70.

⁹² Çınar, **a.g.e.**, 2017, s. 156-157.

⁹³ Ebu Zeyid, **a.g.e.**, 2001, s. 17.

⁹⁴ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.98.

Vakfiyelerde vâkıfın ismi yanında birtakım sıfatlar ve lakaplar da mevcuttur. Bunun gibi bilgiler kişinin sosyal statüsünü ifade etmektedir.⁹⁵ Vakıf kurucularının hangi sınıflara mensup oldukları da açıklanmaktadır. Padişah, asker, çavuş, bey, ağa, paşa, hacı, fakih, şeyh, sofî veya ilim adamı zümresine mensup gibi.⁹⁶ **17/1/80a** numaralı vakfiyede, bir vakfın vâkıfı, padişahların katibiydi. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyenin devlet adamına ait bir vakıf olduğu tespit edilmiştir. **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfiyede ise vakfı kuran kişi Anadolu Vilayet’inde Emîri’l-Ümerâ idi. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede vâkıfın babası Kâid-i Sultânî (Osmanlı Komutan) idi. **17/2/84a** numaralı vakfiyeden vâkıfın emekli olduğu anlaşılmıştır. Yine **17/2/96b** numaralı vakfiye Şam Vilayeti’nde Emîri’l-Ümerâ’nın annesine ait bir vakıftır. **17/3/32b** numaralı vakfiye ise alim Ahmet Çelebi Efendi’nin damadına aittir. Hatta vâkıfın şehit olduğu tespit edilmiştir. **17/4/15b ve 17/4/16a** numaralı vakfiyede vakfiyeyi tescil edilen kişinin bir müderris olduğu anlaşılmıştır. **17/3/32’b** numaralı vakfiyede şahitlik yapan kişi bir kadı olduğunu tespit edilmiştir. **17/6/40b ve 17/6/41a-b**, numaralı vakfiyede vâkıfının babası Kanuni Sultan Süleyman’ın ilk hocası Hayreddin Efendi olduğunu tespit edilmiştir.

Vakfiyelerde İmam-ı Azam ismi ile İmam Ebu Hanife kastedilmektedir. Diğer bazı vakfiyelerde İmam Ebu Hanife, Müçtehid Akdem, el-Kufi, Hüma’m Evham veya Akdem, İmam Hüma’m Ekrem olarak da geçmektedir.⁹⁷ **17/1/3b ve 17/1/4a** numaralı vakfiyede “*Hüma’m Akbar*” ismiyle İmam Züfer kast edilmiştir. **17/1/79b** numaralı vakfiyede “*Hüma’m İki İmam*”, burada İmam Ebu Yusuf ve Muhammed kastedilmiştir. **17/2/88b** numaralı vakfiyede “*Mahut İmam*” derken, imam Züfer kastedilmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede “*Numan mezhebi*” olarak geçen ifade, Ebu Hanife el-Numan mezhebini kast edildiğini tespit edilmiştir.

Vakfiyelerin içeriği yıllar boyunca değişime uğramıştır.⁹⁸ Vakfiye sığası, vâkıfın şartı ve istekleri, vakfedilen mal ve vakfın masrafları farklılık göstermiştir.⁹⁹ Ancak

⁹⁵ Özcan, a.g.e., 2003, s. 265-267.

⁹⁶ Özcan, a.e., s. 271.

⁹⁷ Telli, a.g.e., 2020, s. 9.

⁹⁸ Yediyıldız, a.g.e., 2003, s.56.

⁹⁹ el-Smail, a.g.e., 2019, s. 43-76.

vakfiyelerin çoğu aynı formatta benzer surette hazırlanarak kaydedilmiştir.¹⁰⁰ 16-18.yy'lar arasında, vakfiyelerin standart bir biçimi vardı birbirine benzeyen üsluplarda yazılmıştı.¹⁰¹ Çiğdem Gürsoy'a göre 16-18.yy'lar'da birbirine benzeyen vakfiye üslupları, 19.yy'da farklılaştı, kısaldı, daha basitleşti, oran verilmemeye başlandı ve adres verilir oldu.¹⁰² Abdullah bin Nasır el-Sedhan'a göre çeşitli vakfiyeler incelendikten sonra vakfiyelerin çoğunun, en eski vakfiye diye bilinen, 1372 tarihinde Arap Yarımadası'nda Ushaiqer Köyünde bulunmuştur.¹⁰³ Vasiyet şeklini alan Hac Sabih'in vakfiyesinin* üslubuna benzediğini, toplumların çeşitli değişimlere uğramasına rağmen yüz yıllar boyunca vakfiyelerin yazım üslubu birbirini benzediğini söylenmektedir.¹⁰⁴

Neticede bir vakfin korunması ve devamının sağlanması için vakfiyesinin bütün ayrıntılarının açıklaması şarttır.¹⁰⁵ Vakıfların karşılaştıkları sorunlardan biri, bazı vakfiyelerin anlaşılabilir halde olmasıdır. Bu sorun, kadıların ve vakfin nazırlarının işlerini zorlaştırıp vâkıfın şartlarını yerine getirmelerinde büyük bir çaba

¹⁰⁰ Çınar, **a.g.e.**, 2017, s.156-157.

¹⁰¹ Ülker ve Toraman, **a.g.e.**, 2012, s. 69.

¹⁰² Gürsoy, **a.g.e.**, 2015, s. 161-333.: daha ayrıntılara bakmak için bkz. ;Çiğdem Gürsoy, “Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları”, **İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı**, Basılmamış Doktora Tezi, 2015.

¹⁰³ Suudi Arabistan'da Shagra yakınlarındaki küçük bir köydür. Riyad'ın 200 km kuzeybatısındadır. Ushaiqer, Suudi Najd bölgesindeki en eski şehirlerden biridir ve Kuveyt, Irak ve İran'dan Hac veya Umre yapmak için gelen hacılar için önemli bir durak noktasıydı. Bu köyün eski adı Akl diye bilinmekteydi. O dönemin vakfiyeleri her 100 yıl kadıların tarafından yenilenirdi.

* Bir su kuyusu ve bir arsa ağaçlarıyla, suları ve meyvesiyle vakfedilmiştir. Vakfedilen arsanın sınırları da belirlenmiştir, bir taraftan köyün yolu, Müslüman yolları diğer taraftan Ebu Şukair duvarıyla ile sınırlıdır. Vakfin mütevellisi camin imamı olacaktır. Vakfin geliri; birkaç köyün ölen insanların kefen alınmak için, Ramazan ayında, pazartesi, Perşembe ve Cuma gecelerinde yemek pişirilip dağıtılır. Yemeklerden dullara dağıtılır. Yemeğe kim gelirse yiyebilir zengin, yoksul, şehirli veya köylü ne olursa olsun. Eğer açlık(kıtlık) olursa bu yemek açlık günlerinde dağıtılır. Bu vakfiye hiç kimsenin tarafından değiştirilmez, çeşitli beddualardan sonra vakfiyenin sonunda bunun duyduktan sonra değiştireni günah ona aittir, Allah işiten ve bilendir.

¹⁰⁴ Abdullah bin Nasır el-Sedhan, **توجيه مصارف الوقف نحو تلبية احتياجات المجتمع** (“Tevcih Masarif’l-vakıf Nahve Telbiyet İhtiyacatu’l-muctema”, **el-Mütemer el-Sanî lil’Evkaf: el-Sıyya’l-tenmeviyah ve’l-rua’l-mustakbeliyeh Lil-vakıf**, Mekke, 2006, s. 34).

¹⁰⁵ el-Smail, **a.g.e.**, 2018, s. 19-21.

gerektirmesine sebep olur.¹⁰⁶ Vakfiyeler hem bir tarihi belge hem de bir hukuki belgedir.¹⁰⁷

2.3. VAKFİYELERDE LÜZUM

Lüzum; bir vakıf kurulduktan sonra vâkıf veya yetkili olan kişiler tarafından o vakıftan vazgeçilmemesi, feshedilememesi veya dönülememesi anlamına gelir.¹⁰⁸ Vâkıf vakfını ebedi kılmak ve kendi vakfından rücu etmemek için vakfını lazım bir hale getirir.¹⁰⁹ Rücu Arapça kökenli bir kavram olup dönmek vazgeçmek anlamlarını taşır.¹¹⁰ Vakıf cari (devam eden) bir sadaka olduğu için lazım olması şarttır.¹¹¹ Vakıf köleyi azat etmek işlemi gibidir. Müebbet olarak kılınması şarttır yani bir kölenin özgürlüğü verdikten sonra rücu edilmez.¹¹² Aslında ebedi olmadan belirli bir Zamana bağlanarak bir vakıf kurulmaz. Ancak bazı alimlere göre geçici (muvakkat) bir vakıf kurulabilir. Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıf hep ebedi olup muvakkat bir vakıf hiç rastlanmadığını söylenmektedir.¹¹³

İmam Ebu Hanife'ye göre bir vakıf sahih kılınırken aynı anda lazım olması şart değildir yani kurulan vakıftan rücu edilir.¹¹⁴ İmam Ebu Hanife'ye göre bir vakfın vâkıfın mülkünden çıkması hakimın hükmüyle olur veya vâkıfın ölümüyle bağlı kılınır. Ebu Yusuf'a göre ise vâkıf "vakfettim" demesi yeterli görmüştür.¹¹⁵ İmam Muhammed göre vakfın caiz olabilmesi için dört şart gereklidir.

- a- Mütevellîye teslim etmek.
- b- Vâkıf vakfı kendi parasında farz etmek.
- c- Vâkıf kendisine vakfın menfaatinden hiçbir şey tahsis etmemesi.

¹⁰⁶ el-Smail, **a.e.**, s. 21.

¹⁰⁷ Tahsin Özcan, "Osmanlı Vakıf Hukuku Çalışmaları", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.3., Sayı: 5, 2005, s. 514-517.

¹⁰⁸ Ertem, **a.g.e.**, 2011, s. 6.

¹⁰⁹ Ertem, **a.e.**, s. 6.

¹¹⁰ Telli, **a.g.e.**, 2020, s. 14-15.

¹¹¹ el-Mihdi, **a.g.e.**, 2011, s. 60-63.

¹¹² Osman bin Ali el-Zeliyi, **من تبیین الحقائق شرح كنز الدقائق** (Min Tebiyyin'l-hakaik Şerih Keniz'l-dekaik, el-Matbaa'l-kubra Yayınları, Bulak, Mısır, 1895, s. 326).

¹¹³ Ertem, **a.g.e.**, 2011, s. 4.

¹¹⁴ Telli, **a.g.e.**, 2020, s. 19.

¹¹⁵ Vayyda, **a.g.e.**, 2006, s. 21-27.

d- Vakıfta ebedilik şartı olup en sonunda fakirlere tahsis etmek.¹¹⁶

Bir vakfin lüzum veya rücu edilmez haline gelmesi için üç yöntem vardır. İlk yöntem hakimın hükmüyle gerçekleşen tescil aşamaları: bu yöntemde vâkıf tarafından hazırlanmış vakfin vakfiyesi hakimın huzurunda ayrıntılı bir şekilde ikrar edilip mütevelliyeye teslim edilir ve onaylattıktan sonra aralarında tartışma başlar.¹¹⁷ Vâkıf farklı imamların görüşüne dayanarak kurulan vakıf rivayetinin sahih olmadığını sahih olsa İmam Züfer'in görüşüne göre lazım olmadığını söyleyerek, vakıftan rücu ister ve mütevelliden aslı malın ve ribh istirdat etmek isteyip tevliyet için almış olduğu mislin ecir fazlasıyla tazmin olmasını ister.¹¹⁸ Vakfin mütevellisi ise çeşitli delillerle ve farklı imamların görüşleriyle aslı vakıf ve buna bağlı şartların sahih ve lazım olduğunu ecir misline fazla olsa bile sahih şartlara göre ameli ve tasarruflarına mukabil tevliyet cihetine aldığını ve vakıftan rücu edilmeyeceğini söyler.¹¹⁹ Sonra hâkimin hükmü farklı imamların görüşlerine dayanarak bu vakfa sahih lazım ve geçerli diye bir hüküm verir.¹²⁰ Vakfin lüzumu meselesi, içtihat ve itilaf konusu olduğu için ancak hakimın hükmüyle itilaf ortadan kaldırmış olur.¹²¹ Bir hakim tarafından bir vakfin sahih ve lazım olduğuna hükmedilir ise vakıf geçerli olup hükmünü iptal ettirmesi, vakfi bozması, satması veya veraset ettirmesi caiz olmaz.¹²²

Vakfiyelerde geçen hüküm ile İmam Ebu Hanife ve İmameyne göre (İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) para vakfının caiz olmadığı vâkıf tarafından sunulurken mütevellî tarafından İmam Züfer görüşüne dayanır.¹²³ Ancak İmam Ebu Yusuf ve Muhammed para vakfını lazım gördükleri için hakimın kararıyla onların fetvasına dayanarak lazım diye hüküm verir. Vakfin sıhhati ise İmam Züfer kavline dayanır.¹²⁴

¹¹⁶ el-Musilli, **a.g.e.**, 2009, s. 401.

¹¹⁷ Bulut, Korkut, **a.g.e.**, 2016, s. 9.; Özcan, **a.g.e.**, 2003, s. 51.

¹¹⁸ el-Efendi, **a.g.e.**, 1997, s. 50.

¹¹⁹ Telli, **a.g.e.**, 2020, s. 14-15.; el-Efendi, **a.e.**, s. 50.; Telli, **a.e.**, s. 14-15.

¹²⁰ Ahmed Akgündüz, "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şeriye Mahkemeleri ve Şeriye Sicilleri", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 14, 2009, s. 23.

¹²¹ ez-Zühaylî, **a.g.e.**, 1998, s. 134.

¹²² el-Samerkandî, **a.g.e.**, 1984, s. 3-5.

¹²³ Telli, **a.g.e.**, 2020, s. 30.

¹²⁴ Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 21.

İmam Züfer, para vakfını caiz sahih görüp müteveli tazmin etmekten berat olduğunu ileriye sürmüştür.¹²⁵

Rücu davası farazi bir duruşmadır. Rücu davasının vâkıf veya mirasçıları tarafından açılmasını önlemek ve daha sonra vakıftan rücu etme gibi bir düşünceleri olmamak için açılır. Yani rücu davası açıldıktan sonra ve hakimın hükmü verdikten sonra vakıf bağlayıcı bir hale gelir. Daha sonra olabilecek bütün ihtimallere karşı engellemiş ve vakfını sağlam kılmıştır. Rücu davası vakfiyenin son kısmında yer alır.¹²⁶

Hakimin hükmüyle tescil edilen ve farazi bir tartışma olan tescil işlemi, bazı vakfiyelerde ayrıntılara girilmeden sadece tartışmanın sonunda vakfın sahih olduğu belirtilmiştir. **17/2/84a** numaralı ve **17/4/10a** numaralı vakfiyelerde hüküm şartları göz önünde bulundurulduktan sonra vakfiye tescil edilmiştir (hüküm şartları kast edilen; vâkıf ve mütevellinin tartışması ve sonunda hakimın ve imamların hükümlerine vakfın sahih ve lazım olduğuna dayanmasıdır). **17/6/119a** numaralı vakfiyede tescil mütevellisine teslim edilip “*şeri tescilin sonuna kadar*” şeklindeki ifadede, vakfiyelerde vâkıf ve müteveli arasında tartışmalar zikir edilmeden bu ifade ile kısaltılmıştır.

Vakfın tescilinde ikinci yöntem; vasiyet yoluyla ile gerçekleşir. Ölüm ve ölüm hastalığına bağlı olarak kurulan vakıflar lazım şeklinde kurulur.¹²⁷ Bu “marazı mevt vakfı” diye bilinen bir vakıf türüdür. Diğer vakıflar ile arasındaki farkı vâkıf ölümünden sonra vakfı lazım bir hale gelmesi anlamına taşır. Bu tür vakıflar hukuki açıdan vasiyet şeklini alır.¹²⁸ **17/2/96b** numaralı vakfiyede vâkıfın vakfını, ölümcül hasta olduğu için vasiyet vakfı olarak kurduğu açıkça görülmektedir. Vâkıf ölümcül bir hastalığa yakalanınca bu vakfa ikrar etmiştir.

¹²⁵ Kurt, **a.e.**, s. 105.

¹²⁶ Telli, **a.e.**, s. 14-15.

¹²⁷ Ertem, **a.g.e.**, 2011, s. 6.

¹²⁸ Gürsoy, **a.g.e.**, 2015, s. 68.

Vasiyet yoluyla kurulan vakıflarda vâkıfın malını ölümünden sonra belirli bir cihete vakfettim demesiyle vasiyet vakıf olmuş olur.¹²⁹ **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede “*vâkıfın vefatıyla bu vakıf gerçekleşir*”, ifadesi kullanılmıştır. Vasiyet vakfı, vâkıfın ölümünden sonra tescile sunulan vakıftır.¹³⁰ Vasiyet vakıflarının tescili ya evlatları vasıtasıyla veya vâkıfın vekili tarafından gerçekleşir.¹³¹ Ayrıca bu tür vakıflarda anında tescil gerekmez.¹³² Vakfedilen paralar vakıfnameleri hazırlanarak vâkıfın vefatından sonra onaylanır.¹³³ Vâkıf vefatından sonra tüm malı tespit etmek ve cenazenin masrafları ayrıldıktan sonra parasının üçte biri geçmeyecek şekilde vasiyet yerine getirilip vakıf haline gelir.¹³⁴ Vasiyet ile kurulan vakıf ihtilaf söz konusu olunca varislerin itirazları gibi bu sorun çözmek için hem vakfiyeye hem de şahitlere dayanır.¹³⁵ Vâkıf hayatında kendi mülkünden çıkmadığı için ölümünden önce bu vakıftan diğer vasiyetler gibi de vazgeçebilir. Ancak ölümünden sonra vakıf lazım ve geçerli hale gelir. **17/1/80a** numaralı ve **17/3/32b** numaralı vakfiyelerde “*vâkıf vasiyetinde ısrar ederek vefat etmiştir*”. İfadesi kullanılmıştır.

Vasiyet yoluyla vakfedilen vakıflar, vasiyet gibi geçerli sayılıp sadece vâkıfın parasının üçte birine geçmemek şartıyla geçerli olur.¹³⁶ **17/1/80a** numaralı vakfiyede vâkıfın şartı parasının üçte birinin vefatından sonra vakıf haline getirilmesidir. Bazen vâkıf vefatından sonra yine parasından daha önce kurmuş olduğu vakfın aslı malına yeni para da eklemiştir. **17/2/88b** numaralı vakfiyede vâkıfın vefatından sonra parasından üçte biri alınıp önceden kurduğu bir başka vakfın aslı malına eklenecektir. **17/1/80a** numaralı vakfiyede vakfiyelerin sonunda rücu davası olmadan, mahkemenin hakimi bu vasiyet şeri ve sahih olduğuna hüküm verdiği tespit edilmiştir. Ancak hakimin hükmüyle tescil edilen vakfiyelerde mütevellî ve vâkıfın arasında bir tartışmanın sonucunda tescil edildiği görülmektedir.

¹²⁹ Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 77.

¹³⁰ Gürsoy, **a.e.**, s. 68.

¹³¹ Özcan, **a.g.e.**, 2003, s. 280.

¹³² Ertem, **a.g.e.**, 2011, s. 6.

¹³³ Gürsoy, **a.g.e.**, 2017, s.182.

¹³⁴ Özcan, **a.e.**, s. 273-318.

¹³⁵ Özcan, **a.e.**, s 318.

¹³⁶ el-Maani, **a.g.e.**, 1981, s. 40.

Üçüncü yöntem; bir mescide vakfetmesi ve namaz için ezan okutturması, burada bir kişinin bu mescitte namaz kılmasıyla vakıf lazım olur.¹³⁷ Ebu Hanife ve Muhammed'e göre teslim anlamı; vakfedilen mescitte ezan okunup ilk namaz kılmak ile olur.¹³⁸

2.4. PARA VAKIFLARININ NEMALANDIRMA ÜSLUPLARI

Akar vakıflarında olduğu gibi para vakıfları vasıtasıyla toplanan gelirlerin çeşitli nemalandırma üslupları bulunmaktadır.¹³⁹ Para vakfında kullanılan nemalandırma yöntemleri karz-ı hasen, mudarebe, ibda veya bidâ'a, murabaha, mu'âmele-i şer'iyye ve bey bil istiğlal olarak altıya ayrılmaktadır.

a. Karz-ı hasen; ihtiyaç sahiplerine karşılıksız para ödünç olarak verip belirli bir zamana kadar nema alınmadan geri almak.¹⁴⁰ Bu yöntem, para vakıflarında kârsız olan tek borç yöntemidir. Vakfa herhangi bir nema kazandırmamasına rağmen alınan karz-ı hasen ödeme zamanı geldiğinde hediye gibi verilmesi hoş görülmüştür.¹⁴¹

b. Mudarebe; dövmekten alınmış bir kavram olup anlamı yerlere ayağıyla basan, yolda yürüyen demektir çünkü mudarib ribh için çeşitli yerlerde yürür.¹⁴² Mudarebe birinden emek diğerinden sermaye ortaklığıyla işletme yöntemidir.¹⁴³ Mudarebe yöntemi, kâr veya hasar ortaklığı şeklinde ticari ortaklıktır. Bu ortaklıkta bir kişi emeğini koyarken (mudarib) diğer taraftan farklı bir kişi (para vakfı mütevellisi vakfin parası ile mal alabilir ya da ticaret yapacak birine borç verebilir) ticaret yapılacak malı ortaya koyar (rabbu-l'mal). Bu mal herhangi bir şekilde yok olursa mudaribin sorumluluğu yoktur. Ancak mudaribin zararı harcamış olduğu emek olacaktır.¹⁴⁴ Yapılan çalışmalarda Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan para

¹³⁷ ez-Zühaylî, **a.g.e.**, 1998, s. 134.

¹³⁸ el-Samerkandî, **a.g.e.**, 1984, s.3-5.

¹³⁹ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 12.

¹⁴⁰ el-Haddat, **a.g.e.**, 2006, s. 56-57.

¹⁴¹ Gürsoy, **a.g.e.**, 2015, s. 93.

¹⁴² el-Haddat, **a.g.e.**, 2014, s. 76-79.

¹⁴³ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 12.

¹⁴⁴ Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s. 217-218.

vakıflarında mudarebe yöntemine oldukça az sayıda sadece iki defa rastlandığına vurgu yapılmıştır.¹⁴⁵

c. İbda veya bidâ'a; biri tarafından, vakıf parasının hayır amacıyla işletip işlemin sonunda elde edilen kâr ve asıl parayı vakfa geri vermesidir.¹⁴⁶ Başka bir deyişle vakfedilen para ticaret yapan birine verilip ancak kazanç sonunda kazancın tamamı vakfa verilir.¹⁴⁷ Mudarebe veya bidaa yöntemlerinde kâr oranı bilinmez çünkü ribh oranı farklılık gösterir.¹⁴⁸

d. Murabaha; vakıf para ile peşin mal alıp vadeli satarak vade farkı yoluyla kâr elde etmedir. Diğer bir ifadeyle malı peşin fiyatla satın alıp yıllık belli kârla alıcıya devretmedir.¹⁴⁹ Daha önce belirlenmiş bir kâr oranı, vakfın aslı malı ile bir mal alınıp vermektir. Diğer bir deyişle, aslı malına kâr ilavesiyle yapılan muameledir.¹⁵⁰

e. Mu'âmele-i Şer'iyye/ Bey'ul-İyne; 11.yy'da muamele ve mudarebe aynı anlam taşıyıp daha sonraki dönemlerde muamele kavramına şer'iyye kelimesi eklenip muamele-i şer'iyye ve mudarebe-i mer'iye bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Muamele-i şer'iyye 12.yy'da başlayıp 14, 15 ve 16'ncı yüzyıllarda sıkça rastlanan bir nemalandırma yöntemi olmuştur.¹⁵¹ Osmanlı İmparatorluğu'nda iyne satışını bir dönem meşrulaştırmak için muamele-i şer'iyye kavramı kullanılmıştır.¹⁵² Muamele-i Şer'iyye'nin bir diğer ismi "hile-i şer'iyye" olarak isimlendirilmiştir.¹⁵³ Bu yöntem faizden kaçınmak için icat edilen bir muamele türüdür.¹⁵⁴

¹⁴⁵ Abdulkadir Atar, "Türkiye'de Para Vakıfları Konusunda Yapılan Çalışmalar ve Bunlar Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, C.55., Sayı: 2, 2020, s. 3-5.; Gürsoy, **a.g.e.**, 2017, s. 176.

¹⁴⁶ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 12.

¹⁴⁷ el-Haddat, **a.g.e.**, 2006, s. 56-57.

¹⁴⁸ Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s. 217-218.

¹⁴⁹ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 12.

¹⁵⁰ Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s. 217-218.

¹⁵¹ Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 28-41.

¹⁵² İsmail Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 41.

¹⁵³ Sarıköse, **a.g.e.** 2013, s. 117.

¹⁵⁴ Özcan, **a.g.e.**, 2003, s. 54.

Muâmele-i şer'iyye, muâmele-i hukukîyye de denilir. Bir para, muayyen bir müddetle bir kimseye ödünç verilip o müddet zarfında ne kadar faiz tutuyorsa bunu borç haline getirmek için vakfın malından ödünç para alan kimseye o kadar para mukabilinde bir mal satılır ve vakıftan borç alan kimse o malı vakfa hibe eder. Bu suretle faiz hukukî bir borç halini alır.¹⁵⁵ Bir başka örnek ise birisi tarafından bir süreliğine diğer bir kişiye bin dirhem ikraz etmek için yüz dirhemlik bir kitap şeklinde veresiye olarak bin yüz dirheme ona satar sonra başka bir üçüncü kişiye hibe olarak verir ve verilen üçüncü kişiye geri asıl sahibine iade eder. Bu durumda borç alan (ikinci kişi) kendisine yüz dirhem ilzam etmiş olur. Bu muamele mekruh olsa bile ancak insanların menfaati devamı sağlansın ve hayır kapıları kapanmasın diye Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygınlaşarak "muamele-i şer'iyye" ismini almıştır.¹⁵⁶ Vakfiyelerin çoğunda vakfın aslı malı muamele-i şer'iyye vasıtasıyla istiğlal ve istirbah olunması şart koşulmuştur. Muamele-i şer'iyye'nin en çok tercih edilen yöntem olma sebebi alınan kefil ve rehin mallar sayesinde diğer yöntemlere göre daha az kayıp olmasından dolayıdır.¹⁵⁷ Genellikle bir yıllığına yapılan muamele-i şer'iyye süresi bittiğinde yeniden uzatılabilir. Müteveli tarafından gerçekleşip mahkeme şer'iyye'de kaydedilir.¹⁵⁸ Borçlu vefat ettiğinde vakıf alacağını borçlunun varislerinden tahsil eder.¹⁵⁹

İstanbul ve Edirne'de muamele-i şer'iyye oranı %10 ve %20 ile arasındadır.¹⁶⁰ 1520'lerde kâr oranı yükselmiş ancak sonraki dönemlerde 12.5'e inmiştir.¹⁶¹ Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Murad dönemlerinde kâr oranı %10'dur. II. Beyazıt döneminde ise kâr oranı %20'dir. 1536'lerde nemalandırma oranında ona on bir buçuğun (%15) fazlası menedilmiştir.¹⁶² Osmanlı İmparatorluğu'nda para vakıflarının kâr oranı için narh kânunuyla düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte savaş ve darlık durumlar hariç ribh oranının düşürüldüğünü

¹⁵⁵ Cantürk ve Görkaş, **a.e.**, s.217.

¹⁵⁶ Keleş, **a.g.e.**, 2001, s. 195-196.

¹⁵⁷ Çınar, **a.g.e.**, 2017, s. 153-156.

¹⁵⁸ Özcan, **a.g.e.**, 2003, s. 329.; kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 46.

¹⁵⁹ Kurt, **a.e.**, 2015, s 156.

¹⁶⁰ Özcan, **a.g.e.**, 2003, s. 59.

¹⁶¹ Özcan, **a.e.**, s. 296.

¹⁶² Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 114.

görebiliriz. 1609'da narha göre kâr haddi %15, 1680'lerde %10, 1887'de ise %9 indirilmiştir.¹⁶³ Aynı şekilde 1609'da nemalandırma oranı %15 iken 1680'lerde %10'a düşürülmüştür.¹⁶⁴

f. Bey bil istiğlal; bir malın gelirinden faydalanmak için onu borçluya kiralamak şeklinde bir satıştır. Satış işleminde alınan kira bedeli mülkün değeri kadar değil verilen borcun neması kadardır. İstiğlal'de paraya ihtiyacı olanlar menkul veya gayrimenkulünü vakfa satıp parasını aldıktan sonra, bu mülkü borcun geri ödeme vaktine kadar kiralayıp kullanmaya devam eder, vakfa olan borcunu ödedikten sonra mülkü geri alır.¹⁶⁵ Böylece borçlular nakit ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra evlerinde oturma imkanı da bulmuşlardır. Bu yöntemle aynı muamele-i şer'iyye de olduğu gibi borç işlemlerinde faizden uzaklaşmış olunuyordu.¹⁶⁶ Balat Mahkemesi'ne ait vakfiyelerin arasında **17/5/74b ve 17/5/75a** numaralı vakıfta istiğlal muamelesine rastlanmıştır. Vakfın parasından borç almak isteyen Emine bint Baulu isimli bir kadın, evini vakfa satmış, sattıktan sonra aynı evi vakıftan tekrar kiralamıştı. Bu işlemi gerçekleştiren Emine Hatun'un vakfına mütevellilik yapan Ahmet Çelebi bin Muhammed'dir. Evin bulunduğu yer İstanbul'da, evin satış fiyatı 11.000 dirhem, kira müddeti: bir yıl, kira bedeli ise 1.100 dirhemdir. Yıllık kira bedelinden de anlaşıldığı üzere yıllık nema %10'dur. Bu muamelede birden fazla kefil de istenmiştir.

Vakfın nemalandırma yöntemiyle amaçlanan, vakfın aslı malını nemalandırıp belirli bir meblağa ulaştıktan sonra vakfın gelirinden daha önce belirlenen masraflara sarf etmektedir. Vâkıf tarafından vakfın geliri ve gideri tayin edildikten sonra kalana "zevaid" denilir ve acil durumlarda bir müdahale olarak kullanılırdı.¹⁶⁷ Ancak bazen vakfın masraflarından kalanı işletmesi istenmediğini de görmek mümkündür. **17/6/119a** numaralı vakfiyede meblağın kalanı vakfın zimmetinde saklanır ve biriktirilirdi. **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyede meblağın kalanı vakıfta muhafaza edilmiştir. Bazı durumlarda ise masraflardan kalan ile belirli cihazlar için

¹⁶³ Ülker ve Toraman, **a.g.e.**, 2012, s.67.

¹⁶⁴ Keleş, **a.g.e.**, 2001, s. 193-194.

¹⁶⁵ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 12.

¹⁶⁶ Kurt, **a.g.e.**, 2010, s. 12.

¹⁶⁷ Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 82.

para tahsis edildiğini görmek mümkündür. **17/1/80a** numaralı vakfiyede masraflardan kalanın mütevellide saklanıp mektebin masraflarına sarf edilmesi istenmiştir.

Vâkıfın vakfetmiş olduğu meblağın geliri belirtilmiş masraflara yeterli olmadığında vakfa zam yapılır. Vakfedilen meblağın geliri birkaç yıl içerisinde aslı malı ile birleşip istenilen meblağa varır.¹⁶⁸ Vakfiyelerde zam kelimesi vakıf görevlilerinin ücretlerine zam yapmak anlamında da geçmektedir. Bazı vakıfların her sene aslı malı artmaktadır. Aslı malın arttırılması iki şekilde olur. Birincisi başkalarının vakfa yeni bir para eklemesiyle. İkincisi ise vakfın masraflarından kalan ribh aslı mala eklemesiyle gerçekleşir.¹⁶⁹ **17/4/10a** numaralı vakfiyede masraflardan kalanı aslı mal ile birleştirip tekrar istiğlal ve istirbah ile işletmeye devam edilir. İlk başta Kur'an-ı Kerim okuyucuların her birine 1 dirhem verilirken masraflardan kalanı aslı mal ile birleştirip nemalandırması istenmiştir. Bu meblağın kazancı günlük 2 dirheme vardığında okuyucuların görevine 1.5 dirhem verilmeye başlanması istenmiştir. Sonra meblağın kalanı tekrar istiğlal ve istirbah olunup okuyucuların görevine günlük 2 dirhem verilmiştir. Daha sonra işlem tekrar edilerek bu sefer yeni bir okuyucu ve yeni bir cüzhan tayin edilecektir. Zaman bitene kadar vakıf bu şekil ile çalışacak ve her yeni ribh/kazancı ile yeni bir okuyucu tayin edecektir. **17/2/88b** numaralı vakfiyede vâkıf vefatından sonra, parasının üçte birinin alınıp vakfın aslı malına eklenmesini istemiştir. O zaman vakfın mütevellisi ve Kur'an-ı Kerim okuyucularının ücretlerine zam yapılması şart koşturmuştur. Görevlilerin ücreti 1 dirhemken vâkıfın vefatıyla ve şartı yerini getirdikten sonra 2 dirheme yükselmiştir. **17/5/74b ve 17/5/75a** numaralı vakfiyede de masraflardan kalanı, mütevellide muhafaza edilip istiğlal ve istirbah ile işletilir belirli bir miktara vardığında Kur'an-ı Kerim'den bir cüz daha okutulması istenmiştir. **17/4/10a** numaralı vakfiyede eğer vakfın mahsulleri daha verimli olursa görevlilerin ücretine zam uygulanacağı kaydedilmiştir.

Vakfın iktisadi menfaati ve sosyal menfaati arasında bir denge olması şarttır, vakfın iktisadi menfaati sosyal menfaatini geçerse kurulan vakfın gelirinin

¹⁶⁸ Kahif, a.g.e, 2000, s. 130-131.

¹⁶⁹ Cantürk ve Göktaş, a.g.e., 2016, s. 308.

büyümesine neden olup vâkıfın şartları yerine getirilmez. Eğer vakfın sosyal menfaati iktisadi menfaatinin önüne geçerse bu da vakfın devamını sağlayan gelirin tükenmesi demektir. Bazı vakfiyelerde vâkıfın şartlarına göre vakfın masrafları vakfın gelirinden eksik veya fazla olabilir.¹⁷⁰ Ancak vakfiyelerin çoğunda gelir gider hesaplandığı görülmektedir. Son dönemlerde bazı vakfiyelerde nema oranının belirtilmediği, belirtilmeyen oranların zamanın şartlarına göre mütevellinin tespitine bırakıldığı anlaşılmaktadır.¹⁷¹

2.5. PARA VAKFI GÖREVLİLERİ

Vakfın işlemlerine mükellef olan kişiler ehl-i vezaif, mürtezika veya vakfın görevlileri olarak isimlendirilir.¹⁷² Vakfedilen aslı malın nemalandırılması, muhafaza edilmesi ve elde edilen kâr vakfın amaçlarına sarf edilmesi vakfın görevlileri vasıtasıyla yapılır.¹⁷³

Para vakıflarından ücret alan görevlilerden biri mütevellidir. Vakfın mütevellisi vakfın birinci idarecisi olarak bilinen vakfın bel kemiğini teşkil eden, vâkıfın kendisi veya vâkıf tarafından tayin edilen kişidir.¹⁷⁴ Mütevellî vakfın işlerini yöneten, ana parayı koruyan, nemalandırmasını sağlayan ve gelirini dağıtan kişidir.¹⁷⁵ **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede bir okul inşa edilip öğrencilere burs tahsis edilmiştir, ancak bu miktar müderrisin elinden değil mütevellinin elinden öğrencilere sarf edilir. **17/20/23a** numaralı vakfiyede mütevellinin elinde Cafer Paşa Mahallesi'ndeki Mescidin mumuna sarf edilmek üzeri belirli bir miktar para verilir. Mütevellinin görevi, vakfın ve mevkufun aleyhlerin menfaatini sağlamak, vakfın vakfiyesinde belirtilen vâkıfın şartlarını yerine getirmek, vakfın mallarını korumak, acil durumlara vakfın gelirinden bir miktar para tahsis etmektir.¹⁷⁶ Vakfın mütevellisi vakfa karşı oluşabilecek zararlara karşı vakfı korumak, vakfın harcamalarını tevsik ve muhafaza

¹⁷⁰ el-Sedhan, **a.g.e.**, 2006, s. 47-48.

¹⁷¹ Gürsoy, **a.g.e.**, 2017, s.179.

¹⁷² Ülker ve Toraman, **a.g.e.**, 2012, s.76.

¹⁷³ Cantürk ve Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s. 216-217.

¹⁷⁴ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.176-177.; Gürsoy, **a.g.e.**, 2015, s. 58-60.

¹⁷⁵ Muhammed Mustafa ez-Zühayli, أشكالها، حكمها مشكلاتها، ("el-Sânadık'l-vakfiye'l-muasıra: Tekeyiyüfuha, Eşkaluha, Hükümühe, Müşkiletihe", **el-Hak Dergisi**, C.1., Sayı: 12. Dubai, 2008, s. 25).

¹⁷⁶ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 339-344.; Cafer, **a.g.e.**, 2017, s. 60-61.

etmek, vakıf görevlilerini denetlenmek ve vakıf muhasebesini resmi cihetlere sunmak ile mükelleftir.¹⁷⁷ Ayrıca, müteveli her yıl vakfın gelirini ve vakfın harcamalarını kadıya takdim etmelidir.¹⁷⁸ **17/2/90b** numaralı vakfiyede müteveli her yıl başında muameleyi yenilemesi istendi. Vakfın onarımı, kiralaması ve görevlilerin maaşlarını ödemek ile mükelleftir.¹⁷⁹ **17/4/10a** numaralı vakfiyede eğer vakfın geliri artarsa müteveli, vâkıf ve kadının reyiyile görevlilerin ücretlerine zam yapılır.

Bir kişi birden fazla vakıfta müteveli olabilir.¹⁸⁰ **17/2/21a-b** numaralı vakfiyede vakfın mütevellisi vâkıfın kocası Muslihiddin Efendi'nin vakıflarına mütevellilik yapan kişidir. **17/4/10a** numaralı vakfiyede tevliyet şartı merhum Yahya Çelebi'nin vakıflarına müteveli olan kişidedir. **17/2/84a** numaralı vakfiyede, bir vakıfta müteveli olan kişi kendisine bir vakıf kurmuştur. Diğer bir deyişle bir müteveli tarafından birkaç vakıf yönetilmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Ancak bu vakfın menfaatini aksatmadan ve görevinde ehil olması şartıyla olur. Vakıflarda asıl olan her bir vakfın müstakil bir muamele ile yönetilmesidir. Ancak bazı durumlarda birkaç vakfın geliri aynı giderlere sahip olduğu için burada vakıfların geliri diğer vakıfların gelirleriyle birleşebilir, bir müteveli tarafından farklı vakıflar yönetilmesi bu vakıfların nemalandırma konusunda daha iyi bir sonuç alınabilir.¹⁸¹

Bazen bir vakıf için iki müteveli tayin edildiği durumlar da vardır. **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfın iki mütevellisi olduğu tespit edilmiştir. Birinci müteveli, vâkıfın oğlu Hasan Çelebi iken ikincisi vâkıfın diğer oğlu Mustafa Çelebi'dir.

Vâkıf tarafından her sene müteveliye bir ücret tahsis edilir. Bu ücretin belirli bir miktarı yoktur. Ancak dönemsel olarak verilen miktarlar vakfiyelerin çoğunda aynıdır. Vakfın mütevellisinden istenilen görevler bellidir. Eğer vakfın ahalisi müteveli hakkında iş yapmıyor gibi bir şikayette bulunurlarsa hakim diğer vakıf mütevellilerine

¹⁷⁷ Abdülaziz el-Huceylan, الولاية على الوقف وأثره في المحافظة عليه ("el-Vilaye Ele'l-vakıf ve Esrihe fi'l-muhafaza Aleyhi", **Nedvet el-Vakıf fi'l-şeriya el-İslamiye ve Mecelatihi**, Sayı: 34, Riyad, 2002, s. 31-33).; Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 148.

¹⁷⁸ Sabrı, **a.e.**, s. 354-357.

¹⁷⁹ el-Meyman, **a.g.e.**, 2009, s. 36-43.

¹⁸⁰ Akbulut, **a.g.e.**, 2007, s. 69-71.

¹⁸¹ el-Meyman, **a.g.e.**, 2009, s. 168-170.

bakarak onların yapmış olduğu işlerden daha fazlasını teklif edemez.¹⁸² Vakıf kurmada kadın ve erkek arasında fark olmadığı için kadınlar birçok vakıf kurmuş ve farklı vakıfların mütevellisi olmuşlardır.¹⁸³ Vakfın mütevellisi, vâkıf veya kadı tarafından tayin edilip azil edilmektedir. **17/3/32b** numaralı vakfiyede vakfın mütevellisini tayin ve azil işlemleri İstanbul'da Şeri hâkim olan kimseye ait olacaktır. Bir vakıftan azledilen bir müteveli başka vakıflarda yapmış olduğu mütevellilik görevinden de azledilmektedir.¹⁸⁴ Görevlilerin ücretlerini belirlemede vakıf mütevellisinin salahiyeti yoktur.¹⁸⁵ Normal durumlarda para vakfının aslı malı mütevelliyeye teslim edildikten sonra nazır dışında başka bir kimsenin müdahale hakkı kalmamaktadır.¹⁸⁶

Vakfın mütevellisinde bulunması gereken şartlar; akıllı, reşit, erişkin, tasarruflarda kifayet sahibi olması (güçlü olması ve tüm tasarruflara kadir biri olması), emin, göreve ehil ve adil olması ile hain olmaması şeklinde vakfiyelerde belirtilmiştir.¹⁸⁷ **17/1/80b** numaralı vakfiyede vakfın mütevellisi; emin, adil, vakfın hizmetine hep koşan, zimmeti boşaltan biri olmalıdır. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede müteveli; dindar, müstakim, düzgün, istikametli, emin, harama eğilmez, suç işlemez, hizmetlerden kaçmaz ve eksiltmez, zimmeti hep boşaltır, apaçık sünnetleri dışardan içerden takip eder vakıf malların inşa ve tamir etmesinde koşan, herhangi cihette bir dakika bile kaybetmez bir kişi olmalıdır.

Vakfın büyüklüğüne ve üstlenmiş olduğu işlere göre mütevellinin yanında yardımcıları da oluyordu. Bunlar katip ve cabilerden oluşuyordu.¹⁸⁸ Vakfiyelerde müteveli dışında vakfın tescil mütevellisi olarak bilinen bir kişi daha vardı.¹⁸⁹ Bazı durumlarda vakıf mütevellisinin yerine kaymakam diye bilinen bir kişi hâkim tarafından tayin ediliyordu. Kaymakam mütevellinin temsilcisi idi.¹⁹⁰ Asıl vakfın

¹⁸² el-Maani, **a.g.e.**, 1981, s. 57-60.

¹⁸³ Buluş, **a.g.e.**, 2009, s. 33.

¹⁸⁴ İşeri, **a.g.e.**, 1964, s. 36-56.

¹⁸⁵ Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 148.

¹⁸⁶ Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 111.

¹⁸⁷ el-Mihdi, **a.e.**, 2011, s. 87-146.

¹⁸⁸ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.184.

¹⁸⁹ Gürsoy, **a.g.e.**, 2015, s. 58-60.

¹⁹⁰ İşeri, **a.g.e.**, 1964, s. 36-56.

mütevellisi görevi başında yokken tüm işleri kaymakam tarafından üstlenmektedir.¹⁹¹ Çeşitli amellerle mükellef olan kaymakam bu amellerin bitmesiyle görevini nihayete erdirmiş olur.¹⁹² Bazen vâkıfın evlatları vakıf mütevellisi olabilme kudretine gelene kadar vakfa kaymakam müteveli görevini üstlenmektedir.¹⁹³ **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyede müteveli yerine kaymakam tayin edilmiştir. Bu vakıfta kaymakam müteveli bulunma sebebi iki vakfın tek müteveli tarafından yönetilecek olmasıdır. **17/1/79b** numaralı vakfiyede kaymakam görevinin vakfın tüm görevlileri tarafından kontrol edilmesi istenmiştir, ancak karşılıksız hasbi(gönüllü)olması şartıyla.

Mütevellilik görevi kadar önemli bir başka görev nazırlık görevidir.¹⁹⁴ Vakfın nazırı; mütevellinin işlerini denetleyen kişidir. Nazır, gözetim ve denetim amelleri üstlenir. Mütevellinin muamelelerine karışmadan işlerini yapar. Vâkıfın şartları ve vakfın geliri harç edilecek cihet yerine getirilip getirilmediğini takip eder. Eğer suistimal gibi bir durum varsa gerekli müdahaleleri yapar.¹⁹⁵ Vakfın nazırı, bir müsteşar olarak tavsiyelerde bulunur. Para vakıflarında anlaşmazlık olursa önce vakfiyeye bakılır, eğer gerekirse kadıya başvurulur.¹⁹⁶ Vakfın nazırı, kadının vakfın kontrolünde sahip olduğu tüm yetkilere sahiptir.¹⁹⁷ Kısaca söylemek gerekirse vakıf, vâkıfın şartlarına göre vakfın mütevellisi tarafından idare edilip nazırı tarafından denetleniyordu.¹⁹⁸ **17/1/80b** numaralı vakfiyede nazır tayin edilmiş, mütevellinin işlerini kontrol edip eğer gerekiyorsa kadıya başvurması istenmiştir. *“Tüm vakfın işlerini ve mütevellinin tasarruflarını kontrol edecek bir nazır tayin edilir, her yıl başında vakfın geliri ve gideri, mütevellinin yaptıklarını ve söylediklerini kontrol eder. Eğer hıyanet veya ihmâl ile suçlanırsa, bu konuyu kadıya arz eder.”* **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyede vakfın parası sadece görevlilerin huzurunda harcanır. Müteveli eğer vakfın hizmetindeyse azledilmez, yanlış yaparsa hâkim nasihat eder eğer yanlışında ısrar ederse, hâkim kendisini azledip yerine başka birini atar. **17/2/96b**

¹⁹¹ Yediyıldız, **a.e.**, s.182.

¹⁹² İşeri, **a.e.**, s. 36-56.

¹⁹³ Gürsoy, **a.g.e.**, 2015, s. 58-60.

¹⁹⁴ Gürsoy, **a.g.e.**, 2015, s. 62.

¹⁹⁵ Özcan, **a.g.e.**, 2003, s 315.; Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s.216-217.

¹⁹⁶ Cantürk, Görkaş, **a.g.e.**, 2009, s. 216-217.

¹⁹⁷ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s.187.

¹⁹⁸ Nazif Öztürk, “Tarihte ve Bugün Vakıflar Eliyle Aileye Götürülen Hizmetler”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, C.3., Sayı: 3, 1993, s.78.

numaralı vakfiyede mütevellinin vakfın muhasebesini her yıl tüm görevlilerin ve isteyen olursa halkın huzurunda ibraz etmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Bir vakfın vakfiyesinde mütevellî ve nazır görevleri vâkıf tarafından tayin edilirse, vakfın idaresi mütevellî tarafından nazırın kontrolü altında yapılır veya yapılması istendiği anlamına gelir.¹⁹⁹ Nazır ve mütevellilik görevi, bir kişi tarafından yapılmaz. Ancak imamlık, hatiplik ve müderrislik görevleri bir kişi tarafından yerine getirilebilir.²⁰⁰ Bazen bir vakıf için iki nazır tayin edilebilir. **17/6/40b ve 17/6/41a-b** numaralı vakfiyede vakfın birinci nazırı Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan, ikinci nazırı ise Rumeli Kazaskeri'dir. **17/2/90b** numaralı vakfiyede nezaret şartı ise vâkıfın evladına ve evlat evladı ve evlat evladına inkırazdan sonra caminin müezzinine verilecektir. **17/6/44a ve 17/6/45b** numaralı vakfiyede nezaret, cami cemaatine ait olacaktır.

Bazı vakfiyelerde nazırlık görevi için “Hasbî” tabiri geçmektedir. Nazırlık görevi hasbî olarak bir şahıs tarafından yerine getirildiği gibi bir mahalle ahalisi tarafından da ifa edildiği durumlar olmaktadır.²⁰¹ Vakfın muhasebesinin kontrol edilmesi ve çeşitli tevcihlerde bulunması gibi çeşitli işler mahalle halkı tarafından yerine getirilmektedir.²⁰² **17/4/10a** numaralı vakfiyede hasbî nezaret şartı ise köyün ahalisine bırakılmıştır. **17/4/15b ve 17/4/16a** numaralı vakfiyede hasbî nezaret şartı ise vâkıfın kendisine ve mescidin cemaatine verilmiştir. **17/20/23a** numaralı vakfiyede hasbî nezaret şartı ise Cafer Paşa Mahallesi'nin ahalisine ait olacaktır. **17/5/75a** numaralı vakfiyede hasbî nezaret şartı ise İstanbul'daki Muhyettin Hamamı Mahallesi'nin avarızına vakfın gelirinden belirli bir miktar tahsis edilmiş olup bu mahalle halkı hasbî nazırı olacaklardır.

Değerlendirilen vakfiyelerin bazılarında vakıfların nazırı makam sahibi kişilerden oluşmuştur. **17/1/80a** numaralı vakfiyede nezaret şartı mahkemede naiplik yapan kişide olacaktır. **17/2/96b** numaralı vakfiyede nezaret şartı, kasabada hâkimlik

¹⁹⁹ el-Huceylan, **a.g.e.**, 2002, s. 12.

²⁰⁰ el-Mıhdı, **a.g.e.**, 2011, s. 87-146.

²⁰¹ Özcan, **a.g.e.**, 2003, s. 311.

²⁰² Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 80.

yapan kişiye bırakılmıştır. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyelerde nezaret işleri ile ilgilenecek olan kişi, Osmanlı Devleti'nde komutanlarının başkanı olacaktır. Hasbi nezaret şartı ise camin cemaatine olacaktır. **17/6/153b ve 17/6/154a-b** numaralı vakfiyede nezaret görevi, Saray-ı cedid ağası tarafından yerine getirilecektir.

Bazı vakıflarda bulunan nezaret meclisi ise vakfin vakfiyesinde belirtilen, vâkıf veya kadı tarafından tayin edilen, vakfin işlemlerini kontrol eden, vakfin amaçlarını takip eden, malların koruması ve onarımı ile ilgilenen, menfaatini istiglal eden, vakfin gelişmesi, genel siyaseti ve idaresinin şeklini belirten, geliri toplayan ve vâkıf tarafından belirlenen masraflara göre sarf eden bir meclistir.²⁰³

Bir başka görevli kâtiptir; vakıf mütevellisinin sekreteri veya kayyımıdır.²⁰⁴ **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfiyede vakfin katiplik görevi için vakfin “*masraflarını yazan bir katip*” şeklinde tarifte bulunulmuştur.

Vakfin bir diğer görevlisi cabidir. Vakfin gelirini toplamak ve vakfin kayıtlarını tutmak ile mükellef olan bir görevlidir.²⁰⁵ Bazı vakfiyelerde cabiye bir ücret tayin edilmediği görülmüştür. Bu cabinin yapacağı işlere göre ücret alacağı anlamına gelir. Bazı durumlarda bir vakfa iki cabi tayin edilmiştir.²⁰⁶ **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfiyede vakfin paralarını toplayan bir cabi tayin edilmiştir. Cabide bulunması gereken sıfatlar vakfiyede açıklanmıştır, hatta bazen cabinin asıl görevi yanında başka işlerle mükellef olduğunu da görmek mümkündür. **17/1/80b** numaralı vakfiyede cabinin düzgün, hain olmayan, dindar, şeri hükümlere uyan, namazın rükünlerini, sünnetini ve vaciplerini bilen ve tüm namazlarda imamlık yapabilecek biri olmasının altı çizilmiştir. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede müstakim bir cabinin sapmalardan selim, sağlam, rakam yazma ve kitap kanunlarına bilen, Allah hesap gününde azabından korkan, bir defterde geç kalmadan ertelemekten az çok büyük

²⁰³ el-Mıhdı, a.g.e., 2011, s. 18.

²⁰⁴ Yediyıldız, a.g.e., 2003, s. 373.

²⁰⁵ İşeri, a.g.e., 1964, s. 36-37-56.; Yediyıldız, a.e., s.184.

²⁰⁶ Özcan, a.g.e., 2003, s. 312-317.

ve küçük ayrıntı yazan, vakıfların emirlerine cemil bir şekilde koşan tamir etmesinde ve menfaatinde sabah ve akşam çabalayan bir kişi olması istenmiştir.

Mescitler Allah'ın evidir. Tarih boyunca Müslümanlar mescitlere çok büyük bir önem vererek kurulmasına öncülük etmişlerdir. Bu kapsamda Müslümanlar tarihsel süreçte mescitler kurup çeşitli menkul ve gayrimenkullerin menfaatini mescitlere vakfetmişlerdir. İmam, hatip, müderris, müezzin, hizmetçi, kapıcı ve temizlikçi gibi mescit görevlileri para vakfından ücret almışlardır.²⁰⁷

Mescidin görevlilerinden biri müezzindir. Ezan okumasıyla mescidin minaresinden Müslümanlara namaza davet eder, toplanıldıktan sonra imam ve hatip görevi devreye girer. İmam görevi; tüm namazlar ve cuma namazında insanlar toplandığında namaz kılınmadan önce Arapça hutbe verir.²⁰⁸ Ancak hatip, imam ve müezzinde bulunması gereken sıfatlar da vardır. **17/5/74b ve 17/5/75a** numaralı vakfiyede caminin hatibi alim, bilgili, çalışkan, takvalı ve dindar olmalıdır. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede camiye, bir hatip tayin edilip ilim sahibi, erdemli, reşit ve yumuşak huylu bir hatip olup cuma ve bayram günlerinde Müslüman ülkelerinde hep alışılmış olduğu gibi hutbe okunması istenmiştir. Bir imam alim, takvalı, züht sahibi, dindar, şeri ile çalışan, din sahibi, namaz erkanı, vacipleri, sünneti ve istenileni ile edebi ve ilkeleriyle alim biri olmalıdır. Beş vakit olarak farz edilen ve cemaatle birlikte kılınan namazlarda imamlık yapar. İki erdemli müezzin, mahut vakitlerle alim, her biri taharetle ezan okur ve minarede nöbet tutup Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okumaları istenmiştir. Ancak **17/1/80b** numaralı vakfiyede müezzinin görevi yanında başka işlerle de mükellef olduğu tespit edilmiştir. Namaz vakitlerini dikkate alarak mektebe de bakacak ve mescidin kapısını açıp kapatmak, kandil yakıp söndürmek ve halıları süpürmek gibi tüm hizmetleri yapacaktır. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede imamda aranılan sıfat; erdemli, reşit, felah ve yumuşak huylu olmasıdır. Ayrıca, ezgi ve güzel sesiyle ezan okuyabilecek bir müezzin, ezan için namaz vaktini bilen, minarede taharet ile ezan okuyan bir kişi olmalıdır.

²⁰⁷ Sabrı, a.g.e., 2011, s. 444.

²⁰⁸ Yediyıldız, a.g.e., 2003, s. 233.

Vakıf vasıtasıyla mescitlerin bakımı, restorasyonu, koruması ve devamlı ayakta kalmasına sağlayan kapıcı ve temizlikçi görevlileri gelir: **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede bir kapıcı tayin edilmiştir. Bir başka görev muvakkit görevidir; yıldızlar ilmini bilen, namaz vaktini belirten bir görevlidir. Mescidin yakınında veya mescide bakan vakit hane olarak isimlendirilen bir odada kalır.²⁰⁹ **17/1/80b** numaralı vakfiyede muvakkit, namaz vakitlerini dikkate alacak ve mektepte kalacak bir kişi olarak geçmektedir.

Müderri; medreselerde ders verir. Vakfın büyüklüğüne göre müderriğin yanında bir muallim, bir kalfa ve hademe olur.²¹⁰ **17/1/80a** inşa edilen bir mektepte muallim ve halife tayin edilmiştir. **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede Müderriye bulunması gereken sıfatlar açıkça belirtilmiştir. İnşa edilen bir medreseye tayin edilen bir müderri; fen ilminde bilgisi olan ve ders vermeyi kadir bir kişi, faziletli ve kemal ile vasıf edilen, akran ve emsalleri arasında şeri ve dini ilimlerde okumaya hep devam eden ve makbul fen mekanizesini geliştirmeye çalışan, sürekli fayda peşinde ders çalışan ve öğrenen, tatil günleri hariç şeri bir izini olmadan izin alamayacak bir kişi olarak açıklanmıştır.

Vakfiyelerde geçen diğer bir görev; vaiz veya kurs şeyhi olarak bilinen görevlidir. Vaizler bazen bir tarikatın lideri de olmuşlar. Vaizler vaaz verdikleri günün (Perşembe veya Cuma vaizi) ismiyle anılırdı. Bir vaizde Kur'an-ı Kerim ve hadis bilgilerinin en üst düzeyde olması beklenirdi. Vaizler tarih boyunca özellikle Müslüman toplumunda büyük bir rol oynamışlardır. Vaizler vakfın gelirinden aldıkları ücret mukabilinde vâkıflara uzun ömür verilmesi için dua ederlerdi.²¹¹ **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede vaiz de olması istenilen sıfatlar; erdemli, dindar, Hanefi mezhebine mensup bir kişi olarak kayıtlıdır. Vaiz ayrıca, nakil, tefsir, hadis ve ilahi ilimlerini de iyi bilen biri olup şerif gecelerde geceyi ibadetle geçirerek sabahlayan,

²⁰⁹ Yediyıldız, **a.g.e.**, 2003, s. 370-245.

²¹⁰ Buluş, **a.g.e.**, 2009, s. 30.

²¹¹ Yediyıldız, **a.e.**, s. 219-220.

tefsir ve tahsil günlerinde zaviyede ikamet edip taliplere nakil yapan, cuma günlerinde cuma namazından sonra ve şerif gecelerde vaaz eden kişi olarak geçmektedir.

Vakıflarda geçen bir başka görevli ise duacıdır; vâkıfın türbesine ve onun hizmetini yerine getirilmek için duacılara büyük paralar tahsis edilmiştir.²¹² Dua etmek veya Kur'an-ı Kerim okumak ile mükellef olan duacıların asıl görevleri yanında bir mescitte imamlık yaptıkları da olabilir bu durumda bu ikinci görev için ek ücret alabilirler.²¹³ Dua okuyucuların vâkıf şartlarına göre veya amacına göre okumuş oldukları dualar farklılık göstermektedir. Vefat eden bir vâkıf veya belirli kişilerin ruhuna rahmet için dualar, düşmanlara karşı dualar vs. Dua okuyuculara verilen ücretler vakıftan vakfa farklılık göstermektedir. 18.yy'da duacıların ücreti günlük 30 akçaya ulaşmıştır.²¹⁴

Yukarıda bahsedilen görevlilerden başka görevliler de mevcuttur. Kennas; halıları temizlemek ile görevli olan kişi. Ferras; vakfın halılarını yaymak, katlamak ve temizlemekle vazifeli olan kişi. Davetçi; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumu münasebetleriyle icra edilen mevlit törenlerine Müslümanları davet etmek ile vazifeli kişidir. Hizmetli; vakfın hizmeti veya umumi işlerle mükellef olan kişi. **17/2/21a ve 17/2/22b** numaralı vakfiyede, mektebe bir hizmetli tayin edilmiştir. **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfiyede vâkıfın mezarına hizmet edecek bir hizmetli tespit edilmiştir. Bir başka görevli kandilcidir; sokağın ve mahallenin yakılan ve sönen lambalarını değiştiren kişidir. **17/3/1b** numaralı vakfiyede, kandilci görevi tespit edilmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede ise mescidin kandilcisinin erdemli bir kişi olması istenmiştir. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede aynı şekilde emin bir kandilci tayin edilip kapıları açıp kapatması, camin hizmeti, temizlemesi, süpürmesi ve kandilleri ihlal etmeden bozmadan yakması şart koşulmuştur. Süpürücüler, mahallenin temizlemesi ile mükellef olan kişidir. Mahallenin dükkânları ve huzurunu sağlamak için Bekçiler de tayin edilip vakfın gelirinden ücretleri karşılanmıştır.²¹⁵ Balat mahkemesinde ait vakfiyelerde tespit edilen diğer görevliler. **17/3/42b ve**

²¹² Yediyıldız, a.e., s. 236.

²¹³ Özcan, a.g.e., 2010, s. 87.

²¹⁴ Yediyıldız, a.g.e., 2003, s. 80-90.

²¹⁵ Yediyıldız, a.e., s. 245-370.

17/3/43a numaralı vakfiyede bir ekmekçi tespit edilmiştir. **17/4/15b ve 17/4/16a** numaralı vakfiyede sadece camin mumunu yakmak için bir görevli tayin edilmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede su kuyusuna eşraf edecek ve abdest için konulan suya bakacak bir görevli ve yanında tesbih ve tevhit çekme ile mükellef bir görevli tespit edilmiştir.

Vakfin faaliyet alanları ve büyüklüğüne göre vakıf görevlilerinin sayıları değişmektedir. Vakıfta hem idari personel hem de hizmet personelleri bulunmaktadır.²¹⁶ Vakıfların sunmuş olduğu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için çok sayıda eleman çalıştırılmasına ihtiyaç duyulmuştur.²¹⁷ Diğer bir deyişle kurulan vakıflar bir iş alanı ve istihdam sahası olmuştur.²¹⁸ Vakıflar vasıtasıyla işsizlik azaltılabilmektedir. Örneğin; Süleymaniye külliyesi kurulduğunda sadece İstanbul'dan değil Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli şehirlerinden gelen pek çok kişiye iş alanı yaratılmıştır.²¹⁹ Vakıflarda çalışanların sayısına bakıldığında ekonomideki ağırlığı görülmektedir.²²⁰ Vakfin menfaatine bakmakla mükellef olan vakıf görevlilerine, bu işlemlerin karşılığı bir ücret ödenmiştir. Ancak görevlilerin ücreti zaman ve yere göre farklılık göstermiştir. Hatta vâkıfın takdirine göre de değişmiştir. Bazen vakfin gelirinden %10'u veya %15'i şeklinde tahsis edilmiştir. Bazı vakıflarda ise nazırın herhangi bir ücret almadan çalıştığını da görmek mümkündür. Fıkıh alimlerine göre herhangi bir şart ve sınır olmadan bir vâkıf tarafından vakfin görevli ücretlerinin belirtilmesi caizdir. Ancak tercih edilen ücretler "ecri mislidir".²²¹ Vakfin görevlilerine ödenen ücret yıllık aylık ve günlük şeklinde verilmiştir. Vakfin onarım ve restorasyon harcamaları, tüm görevlilerin maaşlarından öne alınmasını veya öncelik verilmesi şart edilmiştir.²²²

²¹⁶ Özcan, **a.g.e.**, 2010, s. 82.

²¹⁷ Ertem, **a.g.e.**, 2011, s.12.

²¹⁸ Keleş, **a.g.e.**, 2001, s. 205.

²¹⁹ Sırım, **a.g.e.**, 2017, s. 8.

²²⁰ Buluş, **a.g.e.**, 2009, s. 27.

²²¹ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 348-352.

²²² Ateş, **a.g.e.**, 1994, s. 163.

2.6. PARA VAKFİYELERİNDE ON İKİ ŞART

Vâkıfın şartı; vakfiyede yazan vâkıfın kendi iradesi ve isteklerini açıklayan şartlara denilmektedir. Vâkıfın şartı, vakfiyelerde geçen çeşitli kural ve icraatlar bütünüdür.²²³ Vakıf kurucularına istedikleri şartları seçme özgürlüğü verilmiştir.²²⁴ Vâkıf kendisine ait vakfiyesinde şeriata aykırı olmayacak, vakfın ve mevkufların menfaatine muhalefet etmeyecek şekilde şartlar koyarsa bu şartların yerine getirilmesi zorunludur. Vâkıfın şartları şeriatın metni gibi sayılmaktadır.²²⁵

Vâkıfın on iki şartı, eski vakfiyelerde, fetvalarda ve şeri mahkemelerde kullanılarak kavramlaştırılıp ıstılah haline gelmiştir.²²⁶ On iki şart, Hanefi mezhebinin alimleri tarafından düzenlenip toplanmıştır. Vâkıfların çoğu kendi vakfiyelerinde bu şartlara yer vermiş, bunlar sayesinde vâkıf kendisini, evladını ve bazen tayin edilen vakfın mütevellisini veya mahalle ahalisinin haklarını korumuştur. Bu şartlar şeriat metinlerine ve vakfın menfaatlerine muhalefet etmediği için sahih şartlar olarak sayılmaktadır. Bu şartlar şöyle sıralanmaktadır;

- a. Girme
- b. Çıkartma
- c. Çoğaltma
- d. Azaltma
- e. Verme
- f. Engelleme
- g. Tebdil etme
- h. Değiştirme
- i. Dönüştürme
- j. Başkalaştırma
- k. Üstün tutma
- l. Tahsis etme

²²³ İbrahim el-Smail, الدليل الإرشادي لتأسيس أوقاف الجمعيات الأهلية (el-Delil'l-irşadi li-tesis Evkaf'l-camiyeet el-Ahliye, Daru'muesseset Saş Li-tatvir'l-evkaf, Riyad, 2019, s. 19).

²²⁴ el-Meyman, a.g.e., s. 85-87.

²²⁵ Zeki, a.g.e., 1995, s. 7.

²²⁶ ez-Zühaylî, a.g.e., 1998, s. 151.

Bu şartların ilk sekizi vakfın masrafları ile ilgilidir. Ancak dönüştürme ve başkalaştırma şartları vakfın ayn'ı ile ilgilidir. Bazı Hanefi alimleri bu şartlara üstün tutmak ve tahsis etmek şartlarını da eklemişlerdir ve böylece vakfın şartları on ikiye çıkmıştır.²²⁷

Girme; vâkıf vakfiyesinde belirtilen, vakfın gelirinden yararlanmakta olan kişiler arasına yeni kişilerin girmesi. **Çıkartma;** vakfın gelirinden veya menfaatinden yararlanmakta olan kişileri vakıftan çıkartmak.²²⁸ Bu iki şartın örneği; “*bu vakfın gelirini evlatlarıma vakfediyorum ancak evlenecek olan kızlarım vakıftan çıkar, eğer boşanırsa veya dul olursa tekrar vakfa girer*”. Bir başka örnek; “*bu evi yoksul olan evlatlarıma vakfediyorum ancak daha önce yoksul olan evlatlarım zenginleşirse vakıftan çıkıp tekrar yoksul olanları geri vakfa girer*” gibi.²²⁹ **Çoğaltma;** vâkıf tarafından tayin edilen mevkufun aleyhlerin payını veya görevlilerin ücretini çoğaltmak veya arttırmak anlamına gelir. Daha önce 10 dirhem alan bir kişi veya görevlinin ücretini 12 dirheme yükseltmek gibi. **Azaltma;** vakfın menfaatinden yararlanan kişilerin payını veya görevlilerin ücretini azaltmaktır.²³⁰ Daha önce vakfın menfaatinden 12 dirhem alan bir kişi veya bir görevlinin ücretini 10 dirheme düşürmek gibi. **Verme;** bazı kişilerin payını bir müddet veya sürekli bir şekilde kesip başka kişilere vermek. Vakfın gelirinden yararlanmakta olan 10 kişiden 5’inin menfaatini kesip diğer beş kişiye aktarmak gibi. **Engelleme;** belirli bir müddet veya sürekli bir şekilde bazı istihkak sahiplerini vakfın gelirinden men etmek.²³¹ Vakfın gelirinden yararlanmakta olan 10 kişiden 5’ini vakfın menfaati dışında bırakmak gibi. **Tebdil etme;** mevkufun intifa yolları, vâkıf tarafından tebdil etmesi anlamına gelir. Bir mesken olarak vakfedilen bir evi kirayı vermek gibi. **Değiştirme;** Vâkıfın vakfiyesinde belirtmiş olduğu şartları değiştirebilme anlamına gelir.²³² Vakfın vakfiyesine vâkıf tarafından konulan şartları kaldırıp yerine başka şartlar koymaktır. **Dönüştürme;** daha

²²⁷ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 198-199.

²²⁸ Zeki, **a.g.e.**, 1995, s. 8.

²²⁹ Sabrı, **a.e.**, s. 200.

²³⁰ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 199.

²³¹ Zeki, **a.g.e.**, 1995, s. 8.

²³² Zeki, **a.e.**, s. 8.

önce bir akar olarak vakfedilen malı parayla satmaktır. Başka bir deyimle, bir vakfin ayn'ı paraya karşı satmak anlamına gelir.²³³ **Başkalaştırma**; satmış olduğu akarın parasıyla yerine başka bir akar almak veya vakfedilenin çeşidini değiştirmektir.²³⁴ Bir vakfin menkul ya da gayrimenkulünü başka bir akar veya başka bir malla değiştirmek ya da gayrimenkul olarak vakfedileni satıp yerine menkul vakfetmektir.²³⁵ Buradan anlaşılacağı üzere bu iki kavram birbirine bağlıdır. Zorunlu olarak satılan bir vakıf malının yerini doldurmak başka bir ayn gerektirir. Dönüştürme şartı tek başına zikredilirse, demek ki vakfin ayn'ı satılıp yerine başka bir ayn almak istenildiğini anlamına gelir.²³⁶ **Üstün tutma**; vakfin gelirinden hiç kimsenin mahrum bırakılmadan bazı kişileri diğerinden üstün tutmaktır. Vakıftan yararlanan bir tabakaya diğer tabakadan öncelik vermek ya da vakfin gelirinden vâkıfın erkek evlatlarını kız evlatlarından üstün tutmaktır. **Tahsis etme**; vakfin gelirini belirli veya bazı kişilere tahsis etmektir. Vakfin gelirini yolculuk yapan yerine ikamet edenlere tahsis etmek gibi. Ya da vakfin gelirini evlat sahibi olan vâkıfın evlatlarına tahsis etmek, vâkıfın evlenmemiş kızlarına tahsis etmek evlenmiş olanlarına tahsis etmekten çıkartmak vs.²³⁷

Genel olarak bu şartlar birbirine benzediği ve birbirini izlediği için, alimlere göre eğer vakfin vakfiyesinde tüm şartlar olduğu gibi geçerse her bir şart farklı bir anlama gelir. Ancak vakfiyede bir veya birkaç tanesi geçerse o da diğer şartların tümüyle anlamına taşır.²³⁸ Değiştirme şartı şartların en genelidir, vakfin vakfiyesinde sadece bu şartın geçmesiyle vâkıf tüm şartları elde etmiş olur.²³⁹

Vâkıfın on iki şartı geçerli olabilmesi için vakfin vakfiyesinde bu şartları belirtilen bir ibare olması zorunludur. Vakıf kurulurken vâkıf tarafından bu şartların belirtilmesi gerekir.²⁴⁰ Vâkıfın vakfiyesinde bu şartları ifade eden bir cümle

²³³ el-Şair, **a.g.e.**, 2006, s. 28.

²³⁴ Zeki, **a.e.**, s. 8.

²³⁵ Ertem, **a.g.e.**, 2011, s. 5.

²³⁶ Sabrı, **a.e.**, s. 203.

²³⁷ Sabrı, **a.g.e.**, 2011, s. 202.;el-Haddat, **a.g.e.**, 2014, s. 224.

²³⁸ Sabrı, **a.e.**, s.198-199.

²³⁹ ez-Zühaylî, **a.g.e.**, 1998, s.151.

²⁴⁰ el-Anı, **a.g.e.**, 2008, s. 27.

bulunmuyorsa, vakfin akdi gerçekleştikten sonra vâkıf tarafından bunun gibi şartlar kullanılamaz hale gelir.²⁴¹ Ayrıca, vâkıf vakfiyenin on iki şart hakkını kullandıktan sonra vakfiyeyi yeniden düzeltip kayıt ettirmelidir.²⁴²

Bir vâkıf tarafından bu şartları kullanarak vakfında herhangi bir değişiklik yaptıktan sonra şartların değiştirilmesine bir daha izin verilmez. Ancak vakfiyesinde “*hayatta oldukça yapabilir*” gibi bir ibare bulunursa veya “*bir defa, bir defadan sonra da bu şartlar kullanabilir*” gibi bir ifade bulunursa o zaman istediği kadar kullanıp vakfında değişiklik yapabilir.²⁴³ Eğer bu şartlar sadece vâkıfın kendisine tahsis edilmişse, vâkıftan başka hiç kimse bu şartları kullanamaz. Ancak vefatından sonra başkasına bu şartları kullanma hakkını vermişse o zaman da tayin edilen kişiler tarafından bu şartlar kullanılabilir.²⁴⁴ Bazı alimler bu şartların suistimale maruz kalmaması için sadece vâkıfın elinde kalmasını istemişlerdir. Suistimal hususunda şu örnek verilebilir: bir kişi evladına ve evladı evladına ve yeni evlenmiş olan eşine bir akar vakfetmiştir ve bu on iki şartı eşinin elinde bırakmıştır, ancak vâkıfın vefatından sonra eşi başka bir kişiyle evlenip eski kocasının tüm evlatlarını vakıftan çıkarmıştır ve yeni eşini vakfa almıştır.²⁴⁵

Balat Mahkemesi’ne ait vakfiyelerinde rastlanan vâkıfın on iki şartın yanında tevliyet şartına da rastlanmıştır. Şartların geçtiği vakfiyeler şu şekildedir. **17/1/3b ve 17/1/4a, 17/2/21a, 17/2/22b, 17/2/96b, 17/3/42b ve 17/3/43a, 17/2/88b, 17/2/89a-b, 17/3/1b, 17/3/42b, 17/3/43a, 17/3/43b, 17/5/74b ve 17/5/75a.** Bu vakfiyelerde geçen şartlar şöyledir: Tevliyet şartı, tebdil etme, değiştirme, çoğaltma, azaltma, dönüştürme ve tüm şeri tasarrufları vâkıf hayatta oldukça kendisine alma. Ancak bazılarında vâkıf vefatından sonra sadece tevliyet şartını evlatlarına ve azat edilen kölelerine devretmiştir. Vâkıfın ailesi dışında bazen mahallenin ayanlarına bu on iki şartı kullanma hakkı verdiğini de görmek mümkündür. **17/2/90b** numaralı vakfiyede tevliyet, tebdil ve değiştirme şartlarını vâkıf kendisinden sonra mahallenin ayanlarına

²⁴¹ Kadri Paşa, **a.g.e.**, 2007, s. 89-94.

²⁴² Kurt, **a.g.e.**, 2015, s. 167.

²⁴³ Sabri, **a.e.**, s.199.

²⁴⁴ el-Maani, **a.g.e.**, 1981, s. 38-39.

²⁴⁵ Sabri, **a.g.e.**, 2011, s. 203.

bırakmıştır. **17/4/10a** numaralı vakfiyede tevliyet, nezaret, tebdil, vakfin aslında ve şartlarında değiştirme, azaltma, çoğaltma, azletme ve tayin etme şartlarını vâkıf kendisinden sonra müteveli olana “köyün ahalisinin bilgisi olmalı” şartı ile bırakmıştır. Burada vâkıf sadece tevliyet değil tüm hakları müteveli ve köyün ahalisine aktarmıştır.

Vâkıf bu şartlar uyguladıktan sonra tekrar kullanabilir hakkı kazansın “*diye bir defa bir defadan sonra*” ifadesi de bazı vakfiyelerde geçmiştir. **17/6/40b ve 17/6/41a-b** numaralı vakfiyede tevliyet şartı, tebdil etme, değiştirme, umumi tasarruflar ve tüm bağışları, vâkıf kendi istediği gibi bir defa ve bir defadan sonra da değiştirme şartını eklemiştir. **17/6/153b ve 17/6/154a-b** numaralı vakfiyede vâkıf, tevliyet, tebdil etme, çoğaltma ve değiştirme bir defa bir defadan sonra ve bir durumdan başka bir duruma değiştirme işlemlerini kendisine almış, vefatından sonra tevliyeti en iyi azat edilen kölelerine ve evlatlarına bırakmıştır.

Vakfin tüm tasarruflarında, vâkıfa tüm yetkileri elde edebilecek şartlar verildiğine de rastlanmıştır. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede vakfin bütün işleri ve menfaati, vâkıfin elindedir, istediği gibi tasarruf eder. Ne katılımcı ve münazaa edici ne de mücadeleci olur. Vakfin menfaati vâkıf tarafından istiglal edilip vakfin masrafları tayin eder. Vakfin aslı malı nasıl istiglal olacağını. Görevlerin sayısı; azalması, çoğaltması, başlatması, ataması, azletmesi ve tüm şeri işler vâkıfin ellindedir. Vakfin şartları değiştirmekte ve tebdil etmekte istibdat edip tek başına gerçekleştirir. Vakfin kurallarını iptal etmesi ve değiştirmesi, vâkıfa aittir istediği gibi tasarruf eder.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALAT MAHKEMESİ ARAPÇA PARA VAKIFLARI

DEĞERLENDİRMESİ

Balat, “Palation” kelimesi Rumca’da saray anlamına gelmektedir. Bölgedeki Blakhernai Sarayı’ndan dolayı bu ismin verildiği, sonradan Osmanlı Dönemi’nde bu kelimenin “Balat’a dönüştüğü düşünülmektedir.¹ Balat, İstanbul’un Fatih ilçesi sınırları içerisinde Haliç sahiline kıyısı olan bir semttir. Doğusunda Haliç, kuzeyinde Ayvansaray, güneyinde Cibali- Unkapanı ve batısında Fatih semtleri bulunmaktadır. Balat, 1950’lerin ortalarına kadar İstanbul’daki Musevi ve Hristiyan nüfus için yoğun bir yerleşim bölgesi olmuştur.²

Balat Mahkemesi, İstanbul kadılığına bağlı beş niyabetten biriydi. İnciciyan, Balat Kapısı’nın iç kısmında bulunan mahkeme binasından bahsederken; “*Balat Mahkemesi, Balat Kapısı’nın iç kısmında, Surp Hireşdağabed Ermeni Kilise’sinin yakınında Ferruh Kethüda Cami’nin avlusunda bulunmaktadır*” şeklinde tarif etmiştir.³ Balat Mahkemesi, İstanbul tarihi boyunca yolsuzluk dolayısıyla kapatılan tek mahkeme olma özelliğini de taşımaktadır. 1680’de şeriata aykırı nikahlar kısılanması ve hüccetler tanzim edilmesi sebebiyle IV. Mehmet, Balat Mahkemesi’ni kapattırmıştır. Mahkemede 1556-1840 yılları arasında, 291 yıllık zaman diliminde 154 adet sicil tutulmuş olup bu sicillerde 155 vakıf kaydı vardır.⁴ Sicil taramaları sırasında kitapta kaydedilmeyen 3 vakfiye tespit edilmiş ve vakfiyelerin toplamı 158 olmuştur.⁵

Osmanlı İmparatorluğu’nda 1880 tarihinde şeri mahkemelerin görev ve yetkilerini açıklayan bir yasa çıkmış olup vakıf ile ilgili davaların şeri mahkemelerin

¹ Lütfi Kavalcı, “Balat’ın Mekânsal Gelişim Süreci”, **İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı**, Basılmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 10-11.

² Kavalcı, **a.e.**, s. 17-18.

³ Bilgin Aydın vd., **İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu**, Aralık 2015, İSAM yayınları, s.443.

⁴ Aydın vd., **a.g.e.**, 2015, s. 443.

⁵ Aydın vd., **a.e.**, s. 443.

yetkilerinde olduğu söylenmiştir. Bu davalar; vakfın sıhhati, iptali, gelirden dolayı vâkıfın evlatları arasında oluşan davalar, vekâlet hüccetleri, vasiyetler gibi oldukça çeşitlidir.⁶

Osmanlı İstanbul’unda bulunan 27 Şer’iyye Mahkemesi arasından Balat Mahkemesi on yedinci sıradadır. 1829’da II. Abdülhamid’in isteği üzerine Şer’iyye Sicilleri arşivi yaptırılıp çeşitli mekanlardan toplanan kayıtların şeyhülislamlık makamının girişinde sağda müstakil bir binada muhafaza edilmiştir.⁷

Sicillerde her vakfiyenin sırasıyla; sıra, sicil ve varak no, vâkıfın ismi, vakfedilen malın menkul veya gayrimenkul olması, vakfedildiği yer, vakfın bu mahkemede tescil edildiği hicri tarihi, vakfın amacı, gibi bilgiler kayıtlıdır. Araştırılan vakfiyelerin kayıtlı olduğu sicil defterlerinin kapsadığı tarih hicri 964-1024, miladi 1556-1615 arasındadır. Sicilde bulunan ilk ve son Arapça para vakfiyesinin kaydı H 8 Şaban 965 / M 26 Mayıs 1558 ve 26 Recep 1024/21 Ağustos 1615’dir. Sicil kataloğunda Arapça para vakfiyelerinin sayısı 25’tir, ancak çalışma esnasında kitapta belirtilmeyip kayıtların arasında bulunan 3 adet vakfiye daha tespit edilmiştir. Bu vakfiyelerle birlikte Arapça para vakfiyelerin toplamı 28 olmuştur. Para vakfı dışında Arapça gayrimenkul ve para dışında menkul (kitap) vakıfların sayısı 56’dır. Ayrıca 31 adet Türkçe para vakfı ve 42 adet Türkçe gayrimenkul vakfı bulunmaktadır (Bahçe, Bağ, Çiftlik, Zeytinlik, Muallim hane, Mektep, Zaviye, Ev, Dükkan). Tüm vakfiyelerin toplam sayısı 158 vakfiyedir. Çalışma esnasında Arapça vakfiyeleri incelerken kayıtlar arasında idâne hücceti, satış ve istiğlal muamelelerine de rastlanmıştır, ancak konumuzun dışında olduğu için çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

3.1. YÖNTEM AÇIKLAMASI

Bu bölümde Balat Mahkemesi’ne ait 28 Arapça para vakfiyesi incelenip tahlil edilmiştir. Balat Mahkemesi’nin seçilmesinde daha önce bu mahkemede bulunan

⁶ Sabrı, a.g.e., 2011, s. 380-381.

⁷ Kurt, a.g.e., 2015, s. 70.

Arapça para vakıfları üzerine bir araştırma yapılmamış olması ve nispeten erken tarihli vakfiyelerin ihtiva ettiği bilgileri ortaya çıkarma isteğidir.

Araştırmanın ilk adımında, 28 Arapça para vakfiyesi okunup Arapça'dan Türkçeye çevrilmiştir. Çeviri esnasında bilgilere kolay ulaşabilmek için vakfiyeler tercüme edilirken her satıra ayrı bir numara verilmiştir. Vesikalarda net görünmeyen kâğıdı yırtılan ve okunamayan kısımlar (...) olarak gösterilmiştir. Ancak okunup ama emin olunmayan yerlerde (?) olarak belirtilmiştir. Vakfiyelerin bazı satırlarına ve bir cümlelerinde boşluk bulunan yerler () olarak işaretlenmiştir. Çevirme işlemi tamamlandıktan sonra tüm vakfiyeler tek tek ayrı sayfalarda özet haline getirilmiştir. İncelenen vakfiyelerin takibinin daha rahat yapılabilmesi için her bir vakfiyeye bir referans numarası verilmiştir. Referans numarası sırasıyla; mahkemenin sicildeki sırası, sicil numarası ve vakfiyenin varak numarası olarak belirtilmiştir. Bir varaktan uzun olan vakfiyelerde varaklardan ilki "a" ikincisi "b" olarak yazılmıştır.* Vakfiyelerin hüccetlerinde bulunan şahıs isimlerinin yazılışında Türkçe söyleyiş esas alınmış ve isimler Latin harflerine dönüştürülürken harflerin yazımındaki aslına uyulmuştur (Muhammed gibi). "İbn", kelimesi isimle birlikte bağlı halde gelmediği zaman "İbn" olarak yazılmıştır, (İbn Muhammed, İbn hac çelebi gibi). İsimle birlikte bağlı olduğu zaman Türkçe uyumuna göre belirtilmiştir, (İbnü'l-kadı). "Abd" ile başlayan isimler u harfi yerine "ü" harfi ile yazılmıştır (Abdürrahman, gibi). "Ebu~ kelimesi "u" harfiyle yazılmıştır ve sonraki gelen isimle eğer gerekirse bağlanmış (Ebu Müslim, Ebu'l-Fazl,) gibi. Çalışmanın içinde vakfiyelerin özetleri tarihine göre sıralanmıştır, tarihi olmayan vakfiyelerin bir önceki ve bir sonraki vakfiyelere bakarak bu iki vakfiyenin arasında yer verilmiştir. Vakıflar numaralandırılırken İstanbul Şer'iyye Sicilinde yazıldığı sıra ile verilmiştir. Ayrıca yayınlanan katalogdaki tarihlerde, mahalle ve vâkıf isimlerinde tespit edilen yanlışlar düzeltip doğru olanı yazılmıştır.

Vakfiyelerde yer alan hicri tarihler miladi tarihe dönüştürülmesinde, Türk Tarih Kurumu'nun web sayfasında yer alan "Tarih Çevirme Kılavuzundan faydalanılarak ay,

gün ve yıl olarak özetlerin ilk metin tablosunda belirtmiştir.⁸ Vakfiyelerin Hicri tarihlerinde Ayın ilk günü “gurre, ayın son günü "selh, olarak geçmiştir. Evvel ayın ilk 10 günü (1-10), evasıt ayın ikinci on günü (11-20), evahir ise ayın son on günü (21-30) olarak miladi takvimde gösterilmiştir.

Şehir ve mahalle isimlerinde ise “Osmanlı yer adları” kitabından faydalanılmıştır.⁹ Sonrasında vakfiyelerde tespit edilen bu yerler ile ilgili isimler tablo haline getirilmiştir. Adı geçen mahalleler, medreseler, zaviyeler ve camilerin günümüzdeki durumları hakkında araştırma yapılmıştır. Bugüne kadar gelebilmiş vakıf eserler belirtilmiştir.

Tezin amacı vakfiyeleri transkript etmek olmadığı buradaki bilgileri değerlendirmek olduğu için bir şablon üzerinden gidilmiştir.¹⁰ Vakfiye şablonlarının birinci kısmında vakfın referans numarası, vâkıfın ismi açıklandıktan sonra, vakfın tescil ve onay tarihine yer verilmiştir. Vakfiye şablonunun ikinci kısmının başlığı “ana para/ aslı mal”dır. Bu kısımda vakfedilen aslı malı ve cinsi, nemalandırma oranı ve yıllık hasıl olan ribh tarafımızdan hesaplanarak verilmiştir. Ayrıca ikinci kısımda borç verilirken rehin veya kefil istenilip istenilmediği açıklanmıştır. Üçüncü kısımda ise harcama ve masraflar başlığı altında vakfiyede belirtilen ve vâkıf tarafından tayin edilen vakfın harcamaları, hasıl olan ribh nasıl ve nereye sarf edeceği ve vakıf görevlileri açıklanmıştır. Vâkıfın şartları başlığı altındaki dördüncü kısımda vakfiyede belirtilen vâkıfın çeşitli şartları, vakfın tevliyeti kime ait olacağını, vakıftan kimin yararlanacağını ve vakfın görevlilerinde olması istenilen sıfatlar gibi bilgiler yer almaktadır. Vakıf hakkındaki düşünceler başlığında ise tarafımızdan vakfiyedeki çeşitli bulgulara yer verilmiştir. Bazı vakfiyelerde yer isimlerinin günümüz ile farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir (Pursa’nın günümüzde Bursa olması gibi).

*Örneği: 17/4/44a ve 17/4/45b. Ancak aynı sicilde arka arkaya bulunan varaklar tablolarda gösterilirken kısaltmaya gidilmiştir, örneği; 17/4/44a ve 45b şeklinde verilmiştir.

⁸ <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu>.

⁹ Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, T.C. Başbakanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017.

¹⁰ Çiğdem Gürsoy tezinden oluşturulmuş şablon örnek alınmıştır. “Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları”, **İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2015.

Ayrıca bu bölümde vakfiyede ismi geçen mimari eserler ve para vakıflarının inşa ettiği tespit edilen yerler belirtilmiştir. Not olarak belirtilen son şablon ise İstanbul Şer’iyye sicili kataloğunda vakfiyelerin kayıtlı olduğu isim, tarih ve sayfaların numaraları ile asıl vakfiyelerde bulunan bilgilerle kıyaslayarak tespit edilen yanlışlar (İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda bulunan Arapça para vakfiyelerinin tarihi, vâkıfın adı, mahallenin adı, mevkufun miktar ve yeri) bu kısımda açıklanmıştır.

3.2. PARA VAKIFLARININ TESCİLİ

Vakfiye hazırlandıktan sonra tescil için mahkemeye gidilmesi gereklidir. Vakfın tescili vâkıf, vâkıfın vekili veya vâkıfın varisi tarafından tescil mütevellisine verilir. Para vakfiyelerini tescil eden ve idaresini yapan şahıslar; vâkıf, vâkıfın vekili, vâkıfın varisi, vakfın mütevellisi, vakfın nazırı ya da vakfın tescil mütevellisidir. Vâkıfın vekili, vâkıfın oğlu veya yabancı bir kişi olabilir. Balat Mahkemesi’ne ait 28 Arapça para vakfını incelediğimizde, aşağıdaki tablo ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 1 : Vakfiyelerinin Tesciline Başvuran ve Vakfın Ana İdare Kadrosunu Teşkil Eden Görevliler

Vakıf	Vakfiye tescili	Tescil mütevellisi	Müteveli	Nâzır
17/1/3b ve 4a	Vâkıf	Abdürrahim çelebi bin Muhammed	Vâkıf	Vâkıfın evlatları
17/1/80b	Vâkıf	Hüseyin çelebi bin Ali	Emin bir kişi	Medresenin müderrisi
17/1/80a	Vasi ve vekil	Behram bin Abid bin El Müteveli	Behram bin Abid Bin El Müteveli	Mahkemede naiplik yapan
17/1/79b	Vâkıf	Sefer bin Muhammed	Vâkıf	Muhammed bin kasım
17/2/21a-b	Vâkıfın oğlu	Sinan bin Mustafa	Kocasının vakıflarına mütevellilik yapan şahıs	
17/2/21a ve 22b	Vâkıfın oğlu	Sinan halife bin Mustafa	Kayım makam Sinan halife bin Mustafa	Vakfın tüm görevlileri hasbi nazır ve Emine hatun

Vakıf	Vakfiye tescili	Tescil mütevellisi	Müteveli	Nâzır
17/2/84a	Vâkıf	Muslihiddin		
17/2/88b	Vekil	Kasım bin Abdullah	Vâkıf	
17/2/89a-b	Vâkıf	Abid el kerim bin Abdullah	Vâkıf	
17/2/90b	Vâkıf	Muhammed çelevi bin Halil	Vâkıf kendisi	Vâkıfın evlatları
17/2/96b	Vekil	Yusuf bin Abdullah	Yusuf bin Abdullah	Mahallenin Hakimi
17/3/1b	Vâkıf	Behram bey bin Abdullah	Vâkıf	
17/3/32b	Vekil		Maksut Bey bin Abdul muin atık	Vâkıfın oğlu
17/3/42b ve 43a	Vekil	Vâkıfın iki oğlu	Vâkıf kendisine ve iki oğluna	
17/3/43b	Vâkıf	Yusuf bin Abdulkadir	Vâkıf	
17/4/10a	Vekil	Behram bin Abdullah	Yahya Çelebi'nin vakıflarına müteveli olan kişi	
17/4/15b ve 16a	Vâkıf	Süleyman bin Yusuf el müezzini	Mescidin müezzini	Vâkıf kendisine ve mescidin cemaatine
17/4/10a	Vâkıf	Halil bin Mustafa	Vâkıf kendisi sonra köyün ahalisine	Köyün ahalisine
17/5/74b ve 75a	Vâkıf	Ahmet çelevi bin Muhammed Çelebi	Ahmet çelevi bin Muhammed Çelebi	
17/6/44a-b ve 45a-b	Vâkıf	Yusuf bin hac Cafer	Vâkıf	Komutanların zümre başkanı
17/4/40b ve 41a-b	Vekil	Cafer Bey bin Abdullah	Vâkıf	Mihrimah Sultan bint Sultan Süleyman han

Vakıf	Vakfiye tescili	Tescil mütevellisi	Müteveli	Nâzır
17/6/153b ve 154a-b	Vâkıf	Mustafa Çelebi	Vâkıf	Cedit sultan saray ağası sarayın başkanı
17/6/119a	Vekil	Rıkan bin Abdullah	Emin bir müteveli	
17/14/40a	Vekil	Musa bin İskender	Vâkıfın eşi Canı bint Ali	
17/16/77b	Vâkıf	Hasan bin Hamza	Recep	
17/18/222b ve 223a-b	Vâkıf	Salih bin Abdullah	Salih bin Abdullah	Mustafa Bey bin Habib
17/20/23a	Vâkıf	Hıdır Bey bin İlyas	Hıdır Bey bin İlyas	Cafer bin Paşa Mahallesi'nin ahalisine
17/5/75a	Vâkıf	Berivan bin Abdullah	Berivan bin Abdullah	Muhyettin Mahallesi'nin ahalisine

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Tablo 1'den de görüldüğü gibi vakfiyelerin tescili için genellikle 16 vakıfta yani %57'sında, vâkıf kendisi gelmiştir. 8 vakıf yani %28'i vâkıfın veya oğlunun vekili tarafından tescil ettirilmiştir. Geri kalan dört vakıf %14 oran ile vakıf hem vekil hem de vasi bir kişi tarafından tescil olmuştur. Bunların içinden iki vakıfta vâkıfın evlatları tarafından tescil işlemi gerçekleşmiştir. Vakfiyelerin hepsinde vakfın tescil mütevellisi olduğunu tespit edilmiştir. Vakfın tevliyet mütevellisi ise 26 vakıfta tespit edebilmiştir. 16 vakıfta nazırlık görevi tespit edilmiştir. Vâkıf vakfın nazırlık görevini kendisi veya evlatlarına bırakılırken bazen mahallenin/köyün ahalisine bıraktığı da tespit edilmiştir. Vakıf nezaretinin belirli sıfat taşıyan veya makamı olan kişilere bırakıldığına da rastlanılmıştır. Ancak 12 vakıfta vakfın nazırı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Tablo 2 : Vakıfların İkrar ve Tescil Yöntemleri

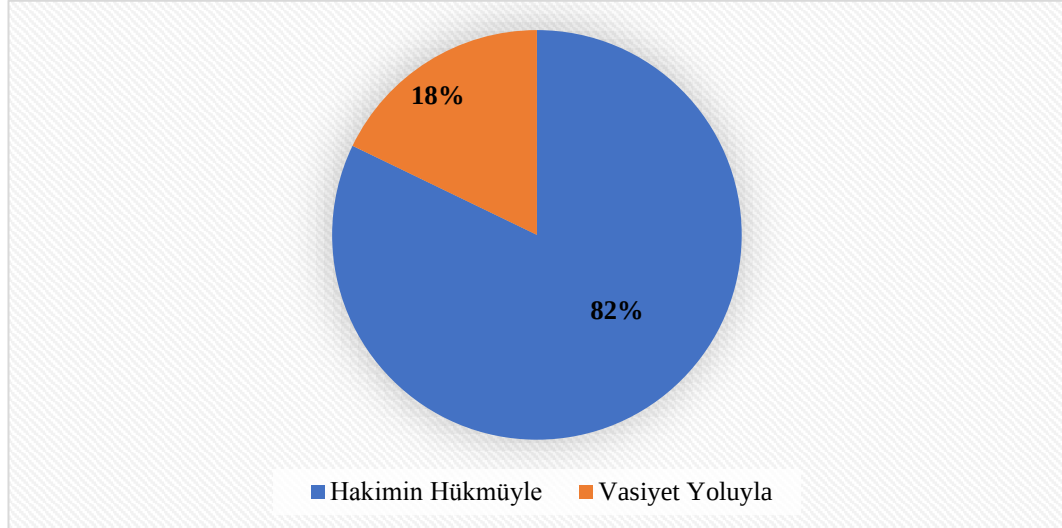
Vakıf	Hakimin Hükmüyle	Vasiyet yoluyla
17/1/3b ve 4a	x	
17/1/80b	x	
17/1/80a		x
17/1/79b	x	
17/2/21a-b	x	
17/2/21a ve 22b		x
17/2/84a	x	
17/2/88b	x	
17/2/89a-b	x	
17/2/90b	x	
17/2/96b		x
17/3/1b	x	
17/3/32b		x
17/3/42b ve 43a		x
17/3/43b	x	
17/4/10a	x	
17/4/15b ve 16a	x	
17/4/10a	x	
17/5/74b ve 75a	x	
17/6/44a-b ve 45a-b	x	
17/4/40b ve 41a-b	x	
17/6/153b ve 154a-b	x	
17/6/119a	x	
17/14/40a	x	
17/16/77b	x	
17/18/222b ve 223a-b	x	
17/20/23a	x	
17/5/75a	x	

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Çalışmanın ikinci bölümünde para vakfiyelerinde lüzum kısmında anlatıldığı gibi bir vakıf kurulduktan sonra rücu edilemez. Ayrıca bunun lazım bir vakıf haline gelebilmesi için iki yöntem kullanılır. Birincisi hakimin hükmüyle lazım bir hale gelen

vakıf, ikincisi ise vasiyet yoluyla lazım kılınan vakıftır. Tablo 2’den de görüldüğü gibi vakfiyelerin 23’ü hakimın hükmüyle ile tescil edilmiştir. Aynı tablonun bilgilerine dayanarak vasiyet yoluyla tescil edilen vakıfların sayısı 5’dir. Ancak **17/2/21a** ve **22b** numaralı vakfiyede, bir vasiyet vakfı ilk olarak vâkıfın vekili tarafından belirli bir para konulması ile vakıf haline getirilmiştir. Yani mahkemede başkasının vakfını tescil etmek için giden kişi kendisine de bir vakıf kurmuştur. Başkasının vakfını tescil etmek için giden kişinin kendisine vakıf kurmasının altında bir teşvik unsuru olduğunu söylemek mümkündür.

Grafik 1: Vakıfların İkrar ve Tescil Yöntemlerin dağılımı

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Grafik 1’den de görüldüğü gibi vakfiyelerin %82’si hakimın hükmüyle tescil edilirken %18’i vasiyet yoluyla tescil edilmiştir. Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta hakimın hükmüyle tescil edilen vakıflarda vâkıf mahkemeye ya kendisi gitmiş veya vekilini yollamıştır. Vasiyet ile tescil edilen vakıflar da ise vâkıfın vefatından sonra tescil edildiği için vâkıfın varisi veya vekili tarafından tescil işlemi tamamlanmıştır.

3.3. İŞLETİM USULLERİNE GÖRE VAKIFLAR

Vakıflar, vâkıf tarafından, vâkıfın zürriyeti, tanıdıkları, vâkıfın bir başka vakfının mütevellisi, herhangi bir vakfın mütevellisi, mahallenin ahalisinden bir kişi veya kadı tarafından yönetilebilir.

Balat Mahkemesi'ne ait vakfiyelerde, vâkıfı ve vâkıfın vefatının ardından evlatları tarafından yönetilen vakıflara örnek olarak; **17/3/42b** ve **43a** numaralı vakfiyede vâkıf tevliyeti kendisine almış, kendisinden sonra tevliyetin oğullarına ondan sonra en iyi evladına ve en iyi evladı evladına nesilden nesle ve nesli tükendiğinde hakimın uygun gördüğü kişiye verilmesi istenmiştir. **17/6/44a-b** ve **45a-b** numaralı vakfiyede vâkıf hayatta oldukça tevliyeti kendisine almış, vefatından sonra tevliyet en iyi evladı sonra en iyi evladı evladına verildikten sonra soyu tükendiğinde tevliyet emri zaman valisine bırakılıp valinin seçeceği bir kişinin müteveli olması istenmiştir. Bazı vakfiyelerde ise vakfın tevliyetini vâkıf kendisine alıyor vefatından sonra eşine, akrabalarına, azat edilen kölelerine ve başkasının evlatlarına bırakıyordu. **17/14/40a** numaralı vakfiyede vâkıf müteveli olarak eşi Canı bint Ali'yi görevlendirmiştir. Vefatından sonra tevliyet oğlu Musa bin İskender'e geçecektir. Sonra Musa bin İskender'in evladına ve evladı evladına soyu tükendiğinde ise hâkimin seçeceği bir kişi müteveli olacaktır.

17/6/40b ve **17/6/41a-b** numaralı vakfiyede vâkıf tevliyeti kendisine almış, vefatından sonra Cafer Bey bin Abdullah'a geçmesini daha sonra Cafer beyin en iyi evladına ve evladı evladına inkıraza kadar devam ettikten sonra en iyi azat edilen kölelerine ve bunların inkırazına kadar devam ettikten sonra vekili Muhammed çelebi Efendi bin Ömer'in en iyi evladına sonra sadrazam ve nazırın uygun gördüğü kişiye verilmesini istemiştir. **17/4/10a** numaralı vakfiyede ise vakfın tevliyetini vâkıf kendisine, vefatından sonra azat edilen kölelerine ve evlatlarına bırakmıştır. **17/5/74b** ve **17/5/75a** numaralı vakfiyede vâkıf müteveli olarak Ahmet bin Muhammed Çelebi'yi görevlendirmiştir. Vefatından sonra tevliyet en iyi evladına ve evlat evladına ve evlat evladı evladına sonra akrabalarına daha sonra Kostantiniye'deki hâkimin uygun gördüğü kişiye bırakılacaktır.

Bazen de vâkıf tevliyeti kendisine veya ailesine hiç tayin etmeden direkt başkalarına verir. **17/3/32b** numaralı vakfiyede vakfın mütevellisi olarak Maksut Bey görevlendirilmiştir, vefatından sonra vakfın mütevellisi inkıraza kadar Maksut Bey'in aslah (en iyi) çocuklarına verilecektir. Vakfiyelerin çoğunda tevliyetin sonunda tayin edilecek kişi hakime bırakılır. **17/1/79b** numaralı vakfiyede vakfın tevliyeti inkıraza kadar vâkıfın evladına ondan sonra hâkimin uygun gördüğü kişiye geçmesi şart koşulmuştur.

Tablo 3'de Balat Mahkemesi'ne ait Arapça para vakıflarının aslı malı, nemalandırma oranı ve işletim usulleri ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 3: Vakıfların Kuruluş Tarihi, Vakfedilen Aslı Mal, Nema Oranları, İşletim Usulleri ve İstenilen Kefil ve Rehin

Vakıf	Tarih Miladi	Aslı Malı dirhem	Nema Oranı	İşletim Usulleri	Kefil- Rehin
17/1/3b ve 4a	Yok	2100 dinar	%10	şeri muamele ve murzı istirbah	x
17/1/80b	Yok	80.000	%10	istiğlal	x
17/1/80a	1558	50.000	%10	istiğlal ve istirbah	x
17/1/79b	1558	120 dinar	%10	istiğlal ve istirbah	
17/2/21a-b	1563	75.000	%10	istiğlal ve istirbah	x
17/2/21a ve 22b	1563	5.500 dinar	%10	istiğlal ve istirbah	x
17/2/84a	1563	3.000	%10	istirbah ve istiğlal	
17/2/88b	1563	20.000	%10	İstiğlal ve istirbah	x
17/2/89a-b	1563	300.000	%12,5	istirbah ve istiğlal	x
17/2/90b	Yok	5.000	%15	istirbah ve istiğlal	
17/2/96b	1563	32.000	%15	istirbah ve istiğlal	
17/3/1b	1563	10.000	%10	istirbah ve istiğlal	
17/3/32b	1564	150.000	%10	Şeri istiğlal ve merzi istirbah	x
17/3/42b ve 43a	1564	200.000	%10	istiğlal ve istirbah	
17/3/43b	1564	500 dinar		istiğlal	
17/4/15b ve 16a	1564	9.000	%10	istiğlal	x
17/4/10a	1565	20.000	%10	istiğlal ve istirbah	x

Vakıf	Tarih Miladi	Aşlı Malı dirhem	Nema Oranı	İşletim Usulleri	Kefil- Rehin
17/4/10a	1565	40.000	%10	istiğlal ve istirbah	x
17/5/74b ve 75a	1567	18.000	%10	istiğlal ve istirbah	x
17/6/44a-b ve 45a-b	1569	1.000 flori	-	İstirbah	
17/4/40b ve 41a-b	1569	180.000	%10	istiğlal ve istirbah	x
17/6/153b ve 154a-b	1569	60.000	%10	İstirbah	x
17/6/119a	1570	22.000	%10	istiğlal ve istirbah	
17/14/40a	1585	1.000	%10	istiğlal ve istirbah	
17/16/77b	1590	4.000	%10	istiğlal ve istirbah	
17/18/222b ve 223a-b	1596	780.000	%10	istiğlal ve istirbah	x
17/20/23a	1615	4.000	%10	istiğlal ve istirbah	x
17/5/75a	Yok	1.000	%10	istirbah ve imal*	x

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Tablo 3’den de görüldüğü gibi vakıfların çoğunda para cinsi olarak dirhem vakfedilmiştir. En fazla 780.000 dirhem, en az vakfedilen miktar ise 1.000 dirhemdir. Vakfedilen dirhemin toplamı ise 2.064.000 dirhemdir. Dirheme oranla oldukça az olsa da dinar ve florinin de vakfedildiğine rastlanmıştır. **17/1/3b ve 17/1/4a, 17/2/21a-b, 17/1/79b ve 17/3/43b**, numaralı vakıflarda para cinsi dinar olarak vakfedilmiştir. Dinar ile tespit edilen vakfiyelerin genel harcamaları dirhem ile tayin edildiği için ve sonunda toplam yıllık harcamalara bakıldığında 1 altın dinar 60 gümüş dirhem ile tekabül ettiğinin sonucuna varmak mümkündür. Vakfiyelerde vakfedilen dinarın toplamı 8.220dir. **17/6/44a-b ve 17/6/45a-b** numaralı vakfiyede vakfedilen para cinsi flori olduğu tespit edilmiştir. Florinin değeri ise 15.yy’da her 1 flori 38 akçeye eşittir. Aynı yüzyılın ortasında 50 akçeyi yükseltmiştir.¹¹ Dirhem ise 1491 tarihinde 100 dirhem 420 akça ederken 1570 tarihinde 450 akçe, 1640 tarihinde ise 1000 akçeye tekabül ediyordu.¹² Bu bilgilere dayanarak 1569 tarihinde vakfedilen 1.000 flori 50.000 akçe ettiğini, dirhem olarak hesaplandığında 11.000 dirhem vakfedildiği sonucuna varılmıştır. Vakfiyelerde vakfedilen dinarın ise 12.330 dirheme tekabül ettiği

¹¹ Abdul’cebbüri, a.g.e., 2010, s. 28.

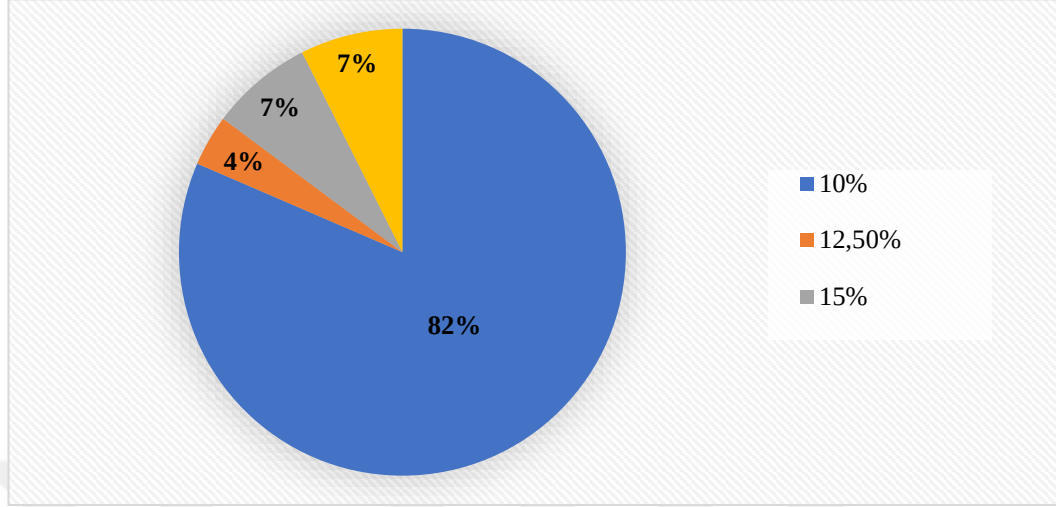
¹² Ruhi Özcan, “Osmanlı Devleti’nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, C. 17,2005, s. 254-257.

sonucuna ulaşmak mümkündür. Buradan anlaşılır ki Balat Mahkemesi'nin Arapça para vakfiyelerine göre vakfedilen derâhimin (dirhem kelimesinin çoğulu) toplamı 2.568.200 dirhemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu paranın değerini anlayabilmek için o dönemin gıda maddelerinin fiyatına bakılmıştır. 1630-1640 tarihler arasında bir vakıyye sütün fiyatı; 3 akçe, 1 vakıyye koyun eti 12 akçe, inek eti 10 akçe, 1 vakıyye zeytin 6 akçe, ölçüsü 150 dirhem ekmek 1 akçe, 1 vakıyye soğan 2.5 akçe, sadeyağı 30 akçe, bal 16 akçe, keyl buğday 55 akçe ve odun çeki 30 akçedir.¹³ **17/3/42b ve 17/3/43a** numaralı vakfiyede günlük koyun etinden 1 vakıyye için 1 dirhem tahsis edilmiştir. Ancak vakfiyeye göre eğer etin fiyatını zam gelirse 5 vakıyye koyun etine yedi dirheme yükseltmiştir. Vakfiyede yarım keyl pirinç, çeyrek keyl buğday, iki vakıyye sadeyağı, üç vakıyye bal da alınması istenmiştir. Vakfiyede vakıyye kaç gram olduğunu da tespit edilmiştir, bir vakıyye 0.320/veznindedir. Aynı vakfiyede odun için 2 dirhem tahsis edilmiştir.

Vakfiyelerde en çok rastlanan nemalandırma yöntemi muamele-i şer'iyye ve istiğlal yöntemleridir. Vakfiyelerde sıklıkla görülen işletim usulü istiğlal ve istirbahdır. Ancak bir vakıfta istirbah ve imal olarak geçmiştir. Tablo 3'den de görüldüğü gibi vakfiyelerin 21'inde nemalandırma yöntemi istiğlal ve istirbah olduğu tespit edilmiştir. Üç vakıf sadece istiğlal, ikisinde ise sadece istirbah yöntemiyle nemalandırılmıştır. Ayrıca, vakfiyelerin birinde istirbah ve imal ve diğerinde şeri muamele ve murzı istirbah ibaresi kullanılmıştır.

¹³ Mübahat Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri**, Enderun Yayınları, İstanbul, 1983, s. 48-98.

Grafik 2: Vakıfların Nema Oranları (1558-1615)

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Vakfiyelerdeki farklılıklar sadece para birimi ile sınırlı kalmamıştır. Nema oranları da %10, %12,5 ve %15'a kadar farklılaşmıştır. Balat Mahkemesi para vakfiyelerinde tespit edilen büyük çoğunluğunda (24 tanesinde) nema oranı %10 olmuştur. Geri kalan dört vakfın birinde nema oranı %12,5 diğer ikisinde %15 ve birinde hiç oran verilmemiştir. %12,5 ve %15 nema oranı olan vakıfların kuruluş tarihi 1563'tür. Bazı vakfiyelerde nema oranı verilmese de masraflar toplanarak olası nema oranı bulunabilmiştir.

Vakfın aslı malının nemalandırılması için istiğlal veya istirbah yollarıyla verilen paraların geri tahsil edilmesi için vâkıfların borç verilecek kişilerden bir rehin veya parayla dolu bir kefil istemek gibi çeşitli şartlar öne sürdükleri tespit edilmiştir. **17/1/3b ve 17/1/4a, 17/1/80b-a, 17/2/21a-b, 17/2/21b ve 17/2/22a-b, 17/2/88b, 17/2/89a-b, 17/3/32a, 17/4/10a, 17/4/15b ve 17/4/16a, 17/5/74b ve 17/5/75a, 17/6/40b ve 17/6/41a-b, 17/6/153b ve 17/6/154a-b, 17/18/222b ve 17/18/224a-b, 17/20/23a ve 17/5/75a** numaralı vakfiyelerde olduğu gibi.

Ayrıca borç alacak olan kişilere de belirli sıfatlar taşıması da şart koşulmuştur.¹⁴ Bu şartlardan bazıları, denizde dolaşan, asker veya seyit grubuna mensup olan kişilere borç verilmez şeklinde kayıtlıdır.¹⁵ **17/1/80a** numaralı vakfiyede, borç verilirken

¹⁴ Gürsoy, **a.g.e.**, 2015, s. 66-68.

¹⁵ el-Haddat, **a.g.e.**, 2014, s. 76-79.

“batılla meşhur, nesilde fasit biri, seyitlerin grubuna mensup, parası adetlerde israf eden, asker olan, yolculuk yapan, iflas eden, batan ve borcu olan ve denizlerde dolaşanlara” borç verilmemesi gerektiği yazmaktadır. **17/6/40b** ve **17/6/41a-b** numaralı vakfiyede muamele edilmeyecek kişiler; batıl sahibi, hile sahibi, havalı olanlar, seyitler ve prens sınıfına mensup kişiler olarak belirtilmiştir. **17/6/153b** ve **17/6/154a-b** numaralı vakfiyede muamelatlarda batıl erbabı, prensler, seyitler, müfsitler ve parasını kayıp eden kişiler ile çalışılmaz şartı koşulmuştur. **17/18/222b** ve **17/18/223a-b** numaralı vakfiyede yolcularla çalışılmaması sadece ikamet edenlerle ile çalışılması istenmiştir. **17/2/90b** numaralı vakfiyede mevkuf meblağ, tüccarlara ya da ikamet edenlere verilip yolculuk yapanlar, kâfir olanlar muhtemel meblağı kaybedebilecek kişiler olarak kayıtlıdır. **17/3/42b** ve **17/3/43a** numaralı vakfiyede borç verirken, sadece kadir, sözünü tutan ve zamanı geldiğinde borcunu verebilen kişiler ile çalışılmasına yönelik şart koşulmuştur.

Bazı vâkıflar tarafından vakfedilen nakit paranın belirli bölgede kalması ve oradan çıkmayarak işletilmesi şartı koşulmuştur.¹⁶ **17/2/21a** ve **17/2/22b** numaralı vakfiyede para vakfından borç alabilmek için Kostantiniye’de olup ya güçlü bir rehin ve parala dolu bir kefil veya onlardan biri yeterli olacaktır. İhtiyaca göre muamele işlemi sırasında ikamet edenlerle ve vakfın parası kaybetmesine muhtemel olmayacak kişiler, tüccarlar ve finans edilen kudret sahibi olan sanatkârlarla muamele yapılması şart koşulmuştur. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede muamelatlarda Kostantiniye’de olup ikamet edenler, kadir, kudret sahibi olanlar, zengin ve maddi durumu iyi olan kişilerle çalışılacağı kaydedilmiştir. **17/2/84a** numaralı vakfiyede kefil veya rehin gibi bir şart kaydedilmemiş olsa bile vâkıf tarafından vakfedilen meblağın sadece Edirne’de nemalandırması şartı koşulmuştur.

Bazen de vakfedilen meblağın bir kısmının belirli kişilere verilmesi istenmiştir. **17/6/44a-b** ve **17/6/45a-b** numaralı vakfiyede vâkıfın şartı şeri muamelatla ve meri

¹⁶ Özcan, a.g.e., 2003, s. 280.

yöntemle, istiğlal için hazırlanmış olan dinarlardan yüz elli dinar dükkân kiracılarına “*caminin yanındaki olan dükkân kiracıları*” her isteyene ve talibe ödenecektir.

Rehin ve kefil istemek borcun geri alma garantisi sağlar ve vakıf parasını ziyan olmadan muhafaza eder.¹⁷ Vakfiyelerde borç konusunda verilmesi istenemeyen kişiler ya vâkıfın tercihi veya o dönemin yaşanan tecrübelerden oluşmaktadır.¹⁸ Rehin ile ilgili vakfiyede belirtilen vâkıfın şartları, müteveli tarafından yerine getirilmesi zorunlu şartlardandır. Borcun geri verilmemesi durumunda mütevelliden tazminat ödendiği söylenmektedir.¹⁹ Bazen hep alışılmış borç karşılığı “bir rehin ve parala dolu bir kefil” şartında alınacak rehinin çeşidi de belirlenmiştir. **17/6/119a** numaralı vakfiyede borç verirken, emin bir mütevellinin görüşüyle reyile altın veya gümüşten yapılan mücevherlerden güçlü bir rehin alınması şart koşulmuştur.

3.4. VAKFİYELERE GÖRE VAKFIN MASRAFLARI

3.4.1. GÖREVLİ ÜCRETLERİ

Vakfın büyüklüğü ve üstlenmiş olduğu işlere göre görevlileri de farklılık göstermiştir. Ancak her vakıfta olmazsa olmaz diyebileceğimiz vakfın mütevellisi bulunmaktadır. Vakfın mütevellisi yanında ve vakfın idari kadrosu teşkil eden kişiler; vakfın nazırı, katibi ve cabisidir. Balat Mahkemesi’ne ait vakfiyelerde tespit edilen vakfın idari kadrosu ve aldıkları ücret, aşağıdaki tablo ile açıklanmıştır. Ücretler günlük ve dirhem olarak verilmiştir.

Tablo 4: Vakfın Görevlileri Aldıkları Günlük Ücretler (dirhem)

Vakıf	Müteveli	Nazır	Katip	Cabi	İmam	Müezzin	Hatip	Müderris (muallim)	Halife
17/1/3b ve 4a	4	5	3	2	4	3		1	
17/1/80b	4			2					
17/1/80a	3	Yıllık 150						3	2
17/2/21a-b	3			1					

¹⁷ Gürsoy, **a.g.e.**, 2017, s. 177.

¹⁸ Çınar, **a.g.e.**, 2017, s. 164.

¹⁹ Gürsoy, **a.g.e.**, 2015, s. 66-68.

Vakıf	Mütevelli	Nazır	Katip	Cabi	İmam	Müezzin	Hatip	Müderriş (muallim)	Halife
17/2/21a ve 22b	4			3				4	3
17/2/84a	Yıllık 50								
17/2/88b	1								
17/2/89a-b	8		3	3	5	4	1		
17/2/90b	-	Yıllık 140			1	Yıllık 10			
17/2/96b	1	1							
17/3/1b	Yıllık 200								
17/3/32b	6	5	2	2					
17/3/42b ve 43a	5							20	
17/4/10a	1								
17/4/15b ve 16a	Yıllık 100								
17/4/10a	2				2	1	2		
17/5/74b ve 75'a	1				Yıllık 180	Yıllık 180	1		
17/6/44a-b ve 45a-b	3	Yıllık 100		1.5	3	2	2		
17/4/40b ve 41a-b	8	2	4	4					
17/6/153b ve 154a-b	2		3						
17/6/116a	1		1						
17/14/40a	Yıllık 30								
17/16/77b	Yıllık 35								
17/18/222b ve 223a-b	20	15	3	3					
17/20/23a	Yıllık 40								

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Tablo 4'ten görüldüğü gibi, mütevellilerin ücreti günlük 1 ile 8 dirhem arasında değişmektedir. Ancak iki vakfiyede mütevelli ücreti günlük 8 dirhemdir. Vakfın büyüklüğüne göre (300.000 dirhem) mütevelli ücreti farklılık göstermiştir. **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfiyede mütevelli ücreti günlük 20 dirhemdir. Bu vakıfta mütevellinin birden fazla vakıf yönettiği tespit edilmiştir. Bazı vakfiyelerde mütevelli

ücreti yıllık 30, 50, 100, ve 200 dirhem olarak belirtilmiştir. Ayrıca vakfedilen aslı malı ve vakfın görevlileri üstlenmiş oldukları işler fazlalaştıkça görevlilerin ücreti da artış göstermiştir.

Vakıfların çoğunda nezaret görevi olmadığı tespit edilmiştir. Nezaret görevi bulunan vakfiyelerde nazırın ücreti günlük 1 ile 5 dirhem arasında değişmektedir. Bir vakfiyede nazırın ücreti günlük 15 dirhemdir. Bu da yukarda bahsettiğimiz **17/18/222b ve 17/18/223a-b** numaralı vakfiyedir. Vakfiyede mütevellinin ücreti diğer vakfiyelere göre yüksek olması yanında nazırın ücreti de diğer vakfiyelere göre yüksektir. İdare görevlileri bu vakıfta üstlenmiş oldukları işler ve sorumluluklar diğer vakfın görevlilerinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Başka vakfiyelerde nazır ücreti yıllık 100, 140 ve 150 dirhem arasında değişmektedir. Nazırlık görev ücreti olmayan vakfiyelerde gönüllü üstlenilmiş olma ihtimali yüksektir. Bu gönüllüler de mahalle ahalisinden kimseler olmaktadır. Hasbi nazır olarak geçer.

Vakfiyelerin çoğunda katip görevi olmadığı sadece 6 vakıfta bulunduğu tespit edilmiştir. Katiplik görevlinin ücreti 1 ile 4 dirhem arasında değişmektedir.

Asıl görevi vakfın gelirini toplamak ile mükellef olan ve bazı vakfiyelerde cibayet işlerine ilave işlerle ile üstlenen vakfın cabisidir. Balat Mahkemesi'ne ait vakfiyelerde tespit edilen vakfın cabisi, günlük ücreti 1 ile 4 dirhem arasında değişmektedir.

Vakıflarda müteveli, nazır, katip ve cabinin dışında başka görevliler de mevcuttur. Ancak her vakıfta bulunmayabilirler. O da vakfın büyüklüğüne ve üstlenmiş olduğu işlere göre farklılık gösterir.

Vakfiyelerde imamların almış oldukları ücret günlük 1 ile 5 dirhem arasında değişmektedir. Bir vakfiyede **17/5/74b ve 17/5/75a** numaralı vakfiyede imamın yıllık ücreti 180 dirhem tespit edilmiştir. Yani genel olarak imamların almış oldukları ücretin altında olduğu anlaşılmaktadır. Günlük olarak hesaplasak 0,50 dirhemdir. İmamın görevi yanında müezzin görevi de bulunmaktadır. Müezzinin görevi günlük 2 ile 4

dirhem arasındadır. Ancak bir vakfiyede müezzinin görevi yıllık 180 dirhem ve bir vakfiyede müezzinin yıllık görevine mukabil ücret sadece 10 dirhemdir.

Vakfiyelerde tespit edilen hatibin ücreti günlük 1 ile 2 dirhem arasındadır. Hatip görevi sadece 4 vakfiyede geçmektedir.

Muallim görevi de günlük 1 ile 4 dirhem arasında farklılık göstermiştir. Ancak bir vakfiyede muallim görevine günlük 20 dirhem aldığını tespit edilmiştir. Bu vakıf bir okulun bazı masraflarını karşıladığı tespit edilmiştir. Tespit edilen iki halife görevlisi ücreti ise günlük 2 ve 3 dirhemdir.

Bu görevlilerin dışında, her vakfiyede olmayan ve sayısı az olan birkaç görevli ve aldıkları ücret. **17/2/21a** ve **17/2/22b** numaralı vakfiyede mektebe bir hizmetli için günlük 1 dirhem tahsis edilmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiye vaiz (şeyh), günlük 15 dirhem tayin edilmiştir. Tespih ve tevhit çekme görevine 1 dirhem verilmiştir. Kandilci görevi mukabili 1 dirhem verilmiştir. **17/3/1b** numaralı vakfiyede kandilci görevinin yıllık ücreti 30 dirhemdir. **17/3/42b** ve **17/3/43a** numaralı vakfiyede bir şeyh tespit edilip görevi günlük 3 dirhem ve bunun yanında bir ekmekçinin ücreti günlük 3 dirhemdir. Bu iki görevin yanında bir de kapıcı görevi tespit edilip almış olduğu günlük ücreti 2 dirhemdir. **17/4/15b** ve **17/4/16a** numaralı vakfiyede mum yakmak ile mükellef bir mumcunun yıllık ücreti 20 dirhem olarak tayin edilmiştir. **17/6/44a-b** ve **17/6/45a-b** numaralı bir başka vakfiyede, bir kandilciye günlük 1.5 dirhem yanında bir kadıya yıllık 50 dirhem tahsis edilmiştir. **17/18/222b** ve **17/18/223a-b** numaralı vakfiyede vâkıfın mezarına hizmet edecek bir görevli için günlük 3 dirhem verildiği tespit edilmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede su kuyusuna eşraf edecek ve abdest için konulan sikaya bakacak bir görevliye günde 2 dirhem verilmiştir. Bunlar vâkıfın mezarında toplanıp günlük 1 birer dirhem tesbih ve tevhit çekme mukabili ücret almışlardır. **17/5/74b** ve **17/5/75a** numaralı vakfiyede yıllık 120 dirhem camin bir kapıcısını verildiğini tespit edilmiştir.

Balat Mahkemesi'ne ait vakıf gelirinin büyük bir oranı Kur'an-ı Kerim okuyucularına tahsis edildiği için okuyuculara ayrı bir tablo yapılmasına önem

görülmüştür. Vâkıflar okuyuculara ücret tahsis ederek iki amaç elde etmiş oluyorlardı. Öncelikle ilim ile uğraşan insanlara (Kur'an-ı Kerim okuyucular) istihdam sağlamış olunuyordu. İkincisi ise Kur'an-ı Kerim okutarak sevap kazanmış oluyorlardı. Okuyucuların okumuş oldukları ayetin sevabı vâkıfın ruhuna, vâkıfın annesinin ve babasının ruhuna veya belirli kişilere hediye edilmesine istenmiştir. Kur'an-ı Kerim okuyucularına belirli sıfatlar bulunması istenmiştir bu sıfatların başında Kur'an-ı Kerim'in ayetlerine tilavet edebilecek ve iyi bir ses sahibi olacak bir kişi olmasına önem gösterilmiştir.

Tablo 5 : Vakfiyelerde Tespit Edilen Kur'an-ı Kerim Okuyucuların Sayısı, Kimliği, Kişi başı Ücretler ve Toplam Ücretler

Vakıf	Okuyucuların Kimliği	Okuyucu Sayısı	Alınan ücret dirhem	Ücretin Toplamı dirhem
17/1/3b ve 4a	Bursa'nın yoksulları	10 kişi	Vâkıf hayatta iken 1 ölümünden sonra 2	Vâkıf hayatta iken 10 ölümünden sonra 20
17/1/80b	İmam Müezzin belirsiz	3 kişi	2 1 1	4
17/1/80a	Mütevelli Muallim Halife	3 kişi	birer	3
17/1/79b	Muhammed bin Kasım, Abdullah bin el hatip	2 kişi	birer	2
17/2/21a-b	Vâkıf kendisi	1 kişi	5	5
17/2/21a ve 22b	Belirsiz	5 kişi	birer	5
17/2/84a	Vâkıf hayattayken kendisi bir kişi seçer vefatından sonra müezzin olur	1 kişi	Yıllık 250	Yıllık 250
17/2/88b	Belirsiz	4 kişi	Vâkıf hayatta iken 1 Ölümünde sonra	Vâkıf hayatta iken 4 Ölümünden sonra

Vakıf	Okuyucuların Kimliği	Okuyucu Sayısı	Alınan ücret dirhem	Ücretin Toplamı dirhem
			2	8
17/2/89a-b	Şeyh, imam, müezzin, mescitte ikamet ve zaviyede oturanlardan	10 kişi	birer	10
17/2/90b	İmam	1 kişi	1	1
17/2/96b	İmam Sinan Halife Bekir Halife Mahmut bin Mustafa Şeyh Muhammed Belirsiz Belirsiz	7 kişi	1 3 1 1 1 1 1	9
17/3/1b	Belirsiz	Belirsiz	2 dirhem	2
17/3/32b	İhsan bin Abdullah'ın utekasına, Muhammed bin Abdullah, udi bin maksut bey ve kalan tilavet evladı ve evladı	10 kişi	2 şer dirhem	20
17/3/42b ve 43a	İmam Turgut Havaca	1 kişi	Yıllık 450	Yıllık 450
17/4/10a	Belirsiz	4 kişi	1birer	4
17/4/15b ve 16a	Mescit Husam Bey'in imamı ve müezzini	2 kişi	1birer	2
17/5/74b ve 75a	Mütevelli(Ahmet çelebi bin Muhammed çelebi)	1 kişi	1	1
17/6/44a-b ve 45a-b	Hatip 2 müezzin belirsiz 1 kişi belirsiz 4 kişi	8 kişi	1 0.5 yarımşar 1 0.5 yarımşar	5
17/4/40b ve 41a-b	Belirsiz	15 kişi	2şer	30
17/6/153b ve 154a-b	Vâkıfın evladı ve utekası	Belirsiz	Gelirin kalanı evladına bırakmış	5.270
17/6/119a	Belirsiz	2 kişi	Aylık 50	Aylık 50

Vakıf	Okuyucuların Kimliği	Okuyucu Sayısı	Alınan ücret dirhem	Ücretin Toplamı dirhem
17/16/77b	Belirsiz	1 kişi	1	1
17/18/222b ve 223a-b	Belirsiz	40 kişi	1bire	40

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Tablo 5'ten görüldüğü gibi, Kur'an-ı Kerim okuyucuları: vâkıf kendisi, evlatları, vakfin mütevellisi, mescidin imamı, hatibi, müezzini ve yoksullardan oluşmaktadır. Hatta bir vâkıf tarafından inşa edilen zaviyede ikamet edenlere Kur'an-ı Kerim okuma görevi verilmiştir. Değerlendirilen vakıfların çoğunun ana amacı Kur'an-ı Kerim okumak olduğu için vakfiyelerde, okuyuculara çok büyük bir önem verilmiştir. Hatta bazı vakfiyelerde vakfin masraflarından kalan meblağ veya vakfin geliri eğer artarsa daha fazla okuyucu tayin edilmesi istenmiştir.

Ayrıca, okuyucularda belirli sıfatlar bulunmasını ve bazı sınıflara mensup olanlarından seçilmelerine özen gösterildiği anlaşılmaktadır. **17/1/3b ve 17/1/4a** numaralı vakfiyede okuyucuların Bursa'nın yoksul sınıfına mensup olması, tilavet edebilecek ve becerikli olan kişilerden oluşması şart edilmiştir. Vâkıfın vefatından sonra okuma şartı ise vâkıfın mahallesinin mescidindeki görevlilerde olacaktır. **17/4/10a** numaralı vakfiyede erdemli, tecvit okumaya kadir kişiler tayin edilmesi istenmiştir.

Okuyucular tarafından Kur'an-ı Kerim'den okunacak ayet, yer ve zaman bile vakfiyelerde yer verilmiştir. **17/2/84a** numaralı vakfiyede Edirne Mescidi'nde Kur'an-ı Kerim'den öşür okunması istendi. **17/2/88b** numaralı vakfiyede her gün Kuz'daki Muhtesip Mescid'inde, ikindi namazından sonra Kur'an-ı Kerim'den 4 cüz okutulması istenmiştir. **17/2/21a-b** numaralı vakfiyede **ise** sabah namazında şeyh Emir Semai Tekkesi'nde okutulması şart koşulmuştur. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede sabah namazından sonra Yasin süresi bir defa, ihlas süresi üç defa, muavvizeteyn sureleri üç defa, fatiha süresi üç defa, kürsi süresi bir defa okunur. Mezbur kıraatların okumalarının bitiğinde âmene-rasûlu Elçi-Resul, kendisine Rabbinden indirilene

iman etti ayetinden bakara süresinin sonuna kadar ve öğlen namazından sonra mülk süresi ve ikinci namazından sonra neba suresi ve yatsı namazından sonra mülk suresi okutulması istenmiştir. Kuşluk (işrak) namazından sonra mezbur vâkıfın mezarında toplanıp acele etmeden okurlar. **17/3/1b** numaralı vakfiyede Kur'an-ı Kerim'den yirmişer tilavet edilmesi istenmiştir. Birinci tilavet her gecede yatsı namazından sonra merhum Şeyh Vefa Cami'nde okutulması ve ikincisi öğle namazından sonra Mevlâna Gûran'ı Mescidi'nde okutulması istenmiştir. **17/6/44a-b** ve **17/6/45a-b** numaralı vakfiyede cuma gününde, cuma namazından önce Kur'an-ı Kerim'den on ya da yirmi ayet ya da daha fazlasını zamanın müsait olmasına göre okurlar. **17/6/40b** ve **17/6/41a-b** numaralı vakfiyede öğlen namazından sonra Kostantiniye'de Merhum Sultan Muhammed Han Cami'nde toplanıp Kur'an-ı Kerim'den acele etmeden bir cüz okurlar. **17/4/10a** numaralı vakfiyede erdemli, tecvit okumaya kadir dört kişi tayin edilip her gün öğlen namazından sonra merhum Yahya Çelebi Mescidi'nde toplanıp her birinin Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okuması istenmiştir. Zaman bitene kadar bu şekil ile çalışır her yeni ribh ile yeni bir okuyucu tayin edilir.

Vakfiyelerin çoğunda okumaların kimin tarafından yerini getirileceğini ve kime ithaf edileceği de açıklanmıştır. **17/3/32b** numaralı vakfiyede Kur'an-ı Kerim'in taşıyıcısı olanlar on kişi tayin edilip Yusuf çelebi bin Sinan Muhammed çelebi Efendinin ruhuna hibe edilmesi istendi. Aynı vakfiyede tilavet şartı biri İhsan bin Abdullah'ın azat edilmiş kölelerine, diğer tilavet ise Muhammed bin Abdullah ve Udi bin Maksut Beye verilmiş. Sonrasında tilavet evladı ve evlat evladı hem erkeklere hem de kızlara inkıraza kadar ondan sonra aslah akrabalarının inkırazına kadar devam edecek. **17/1/80a** numaralı vakfiyede birisi müteveli, öğretmen ve halife taraflarından birer cüz okunacak, sonrasın da ise okuyucunun Kadı tarafından tayin edileceğini belirtilmiştir. **17/2/96b** numaralı vakfiyede her gün bir cüz okutulup tilavet şartı Bekir halife bin Muhammed hayatta oldukça kendisinde olacaktır. Vefatından sonra hâkimin uygun gördüğü kişi olur. **17/6/44a-b** ve **17/6/45a-b** numaralı vakfiyede okumuş oldukları sevabı vâkıf belirtmiş olduğu kişilere hibe eder. **17/6/40b** ve **17/6/41a-b** numaralı vakfiyede her cüz sevabı belirli kişilere hibe edilmesi istendi.

Kur'an-ı Kerim okuma görevinin bir meslek haline gelip vâkıflar tarafından kendilerine, evlatlarına ve başkalarına tahsis ettikleri görülmüştür. **17/1/79b** ve **17/2/21a-b** numaralı vakfiyede tilaveti vâkıf kendisine almıştır. **17/1/79b** numaralı vakfiyede Kur'an okuma belirli kişilere ve evlatlarına tahsis edilmiştir. Dahası vakıflarda bir iş ile mükellef olan görevlinin asıl görevi yanında okuyucu görevini de üstlendiği tespit edilmiştir. **17/1/80b** numaralı vakfiyede caminin imamı tarafından imamlık görevi yanında Kur'an-ı Kerim okuma görevi yapması da istenmiştir. **17/4/15b** ve **17/4/16a** her gün mescidin imamı ve mescidin müezzini tarafından Hüsam Bey Mescidi'nde Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okunması istenmiştir.

Kur'an-ı Kerim okumayı bilmeyenlerin başka işlerle mükellef oldukları da bir vakfiyede tespit edilmiştir. **17/6/153b** ve **17/6/154a-b** numaralı vakfiyede Kur'an-ı Kerim okumayı bilmeyenler her gün yüz kere sala okuyup sevabını vâkıfın ruhuna hediye edeceklerdir. Görevi yerine getirmeyen okuyucuların cezalandırmaları istenmiştir. **17/2/89a-b** numaralı vakfiyede Kostantiniye'nin uygun bir yerinde on hücre inşa edilip fakir fukara olanlar içinde oturtulup her birine günlük bir dirhem ödenir. Öğlen namazından sonra mezbur hücrelerin yakınında bir mescitte toplanıp her biri acele etmeden ve eksik olmadan Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okurlar. Vakfiyede, bunlardan biri eğer okumaları ihlal ederse veya tamamlamadan okursa tam bir kıraat okumazsa görevi, vazifesi ve mezbur hücre meskeni ona haram olsun şeklinde kaydedilmiştir. **17/6/153b** ve **17/6/154a-b** numaralı vakfiyede okuyucuların inkırazından sonra şerif cüzlerin tayini hâkimin ve nazırın görüşüne göre bırakılmıştır.

Balat Mahkemesi'ne ait vakfiyelerde tespit edilen okuyucuların günlük ücreti genellikle 1 dirhemdir. Bazılarına 2, birine ise 0.50 dirhem verilmiştir. **17/1/3b** ve **17/1/4a** numaralı vakfiyede vâkıf hayatta iken ve ölümünden sonra okuyucuların ücreti da farklılık göstermiştir. Vâkıf hayatta iken 1 dirhem ile başlayan günlük ücret, ölümünden sonra 2 dirheme ulaşmıştır. **17/2/88b** numaralı bir diğer vakfiyede harcamalardan kalan masraflar ile yeni okuyucular tayin edilmesi istenmiştir.

3.4.2. DİĞER MASRAFLAR

Vakfın amacını anlayabilmek için vakıf gelirinin nereye sarf edildiğini incelemek gerekir. Aslında bu masraflar vakfın gayesini de açıklar. Vakfın aslı malı nemalandırmasıyla elde edilen kâr nereye ve nasıl harç edileceği vakfiyede ayrıntılı bir şekilde kayıtlıdır. Aşağıdaki tabloda vâkıfların mum, kandil yağı, tamir, yemek, içecek ve şerif gecelerinin masrafları gibi farklı giderleri gösterilmiştir. Görevli ücretleri burada tekrar alınmamıştır.

Tablo 6: Vakıfların Gelirleri ve Sarf Edildiği Cihet

Vakıf	Sarf edilecek cihet	Miktarı dirhem	Sarf edilen toplam dirhem
17/1/80a	Mektep	835	835
17/2/21a ve 22b	mektebe hasır ve odun giyim yemek pişirmek şerif gecelerde dua	365 2000 1000 200	3565
17/2/88b	Mescidin mumuna Mescidin kubbesine	100 100	200
17/2/89a-b	Zaviyede ikamet edene yemek Mescide hasır, mum ve yağ Şerif gecelerde ve mevlitlere	5475 365 300	6140
17/2/90b	Caminin kandiline Kuyuya	40 20	60
17/3/1b	Kandilin yağına	50	50
17/3/42b ve 43a	Öğrencilere Yemeğin etine Odun Soğan, tuz ve nohut Donan su buzuna	Sayı belirsiz 2555 730 1095 700	5080
17/4/15b ve 16a	Yağlı mum	60	60
17/5/74b ve 75a	Camin restorasyonu	60	60
17/6/44 a-b ve 45a-b	Hasır, boya ve kandilin fitili Cami Han Çeşme	547.5 365 365 365	1642.5

Vakıf	Sarf edilecek cihet	Miktarı dirhem	Sarf edilen toplam dirhem
17/6/119a	Recep ayında yemek Ballı mum Kurban Aşure yemeği	200 60 60 100	420
17/14/40a	Mescidin kandiline	40	40
17/18/222b ve 223a-b	Sivas'ta cami ve eğitim yurdu Konya mescidi ve eğitim yurt Camin mektebi ve vaiz işleri	11.225 12.000 5.000	28225
17/20/23a	Mescidin mumuna	360	360
17/5/75a	Mahallenin avarızına	100	100

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Mütevelli ve nazır vakfın ihtiyaçlarını yerine getirmekte zorluk çekmesinler, herhangi bir anlaşmazlığa düşmesinler diye masrafların ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

17/2/21a ve 17/2/22b numaralı vakfiyede yoksul sübyana her yıl giyim satın alınması, her yıl 1000 dirhem tayin edilip un ve zerde diye bilinen yemeğin pişirilmesi, iki bayramın iki gecesinde ve evvel iki Rebiyülevvel ve Rebiyülahir aylarının gecelerinde muallim, halife ve yoksul çocuklara dağıtılması şart koşulmuştur. Yemeğin kalanı ise muhtaçlara verilecektir. **17/3/42b** ve **17/3/43a** numaralı vakfiyede bir okul inşa edilmesi istendiği okulun inşa edileceği yer, okulda verilecek dersler ve okulun yemekhanesinde yenilecek yemek ve hatta yemek zamanı ayrıntılı şekilde verilmiştir. Günlük 7 dirhem yemeğin etine, 2 dirhem odun, 3 dirhem soğan, tuz ve nohut, yıllık 700 dirhem buz harcaması yapılacaktır. Mutfakta her gün birisi sabah namazından ve bir defa da öğlen namazından sonra iki kere yemek pişirir. Ayrıca yemek için yarısı sabahta ve diğer yarısı öğlende her gün beş okka koyun etinden tayin edilir. Eğer etin fiyatını zam gelirse pişirilecek yemeğin etine her gün yedi dirhem fazla harç edilir. Sabah yemeğine yarım kilo pirinç, öğlen yemeğine ise iki yüz elli gram kabuksuz soyulmuş buğday tayin edilmiştir. Pirinç suyu sabah, buğday suyu ise öğlende pişirilir. Fakat perşembe gününde buğday suyu sabahta pişirir ve öğlende

zerde pişirir, mezbur yemeğe yağ da sarf edilir, iki okka saf ve tatlı bir yağ ve üç okka baldan ve pirinçten yetecek kadar. Ayrıca odun için her gün iki dirhem sarf edilir. Soğan, nohut, tuz ve diğer bütün güzelliklere üç dirhem tayin etmiştir ve her gün her bir ekmek yüz yirmi gram olacak şekilde elli ekmek pişirir. Etin suyundan her gün iki kepçe, on ekmek ve iki yüz gram pişirmiş etten mütevelliyeye ve müderrise verilir. Her bir öğrenciye her seferde bir kepçe yemekten ve elli gram pişirmiş etten ve bir ekmek verilir. Şeyh olanların payına ise her gün bir kepçe, dört ekmek ve elli gram pişirmiş et düşmektedir. Yemeği pişiren aşçıya her gün yemekten bir kepçe iki ekmek ve elli dirhem et verilir. Yemekten kalanı yolculara yolcu yoksa yoksullara ve muhtaçlara dağıtılır.

Okulun tedris şartı merhum medresede kim istihkak ederse evladından ve evlat evladı ve evlat evladı evladına inkıraza kadar sonra mezbur kasabanın ahalisinde kim istihkak ederse ondan sonra insanoğlu menfaatine bağlama çözüme işi elinde olan uygun gördüğü kişi olur. Her yıl yedi yüz dirhem tayin edilip donan su buz diye ifade edilen buz hanı diye bilinen yerde su biriktirmesi için ve tatlı su içmek için verilir. Meblağdan kalanı merhum medresenin tamiri ve mutfağına sarf edilir. Masraflardan arta kalan olursa varislerin arasında bölünür. Bazen masraflardan artanı vâkıf kendisine de tayin etmiştir. **17/1/80a** numaralı vakfiyede vâkıfın şartı parasının üçte birisinin vefatından sonra vakıf haline gelmesidir. Ancak vakfedilmeden önce parasının üçte birisi alınıp kendi kefenine ve hazırlanmasına harç edilir. Ondan sonra 5.000 dirhem iyi bir kişiye verilip onun yerine hacca gitmek için ödenir. **17/3/32b** numaralı vakfiyede 5.000 dirhem erdemli dindar bir kişiye verilip vâkıfın yerine hacca gitmesi için ödenir.

Vakfiyelerin çoğunda masraf cihetleri belirtildikten sonra bu ibare geçmektedir; merhum masraflara sarf olmazsa hepsi yoksullara sarf edilir. **17/2/90b** numaralı vakfiyede eğer merhum masraflara sarf edilmezse hepsine fakır fukaraya harç edilir.

3.5. VÂKIFLARIN CİNSİYETİNE GÖRE GRUPLANDIRMASI

Vakıflar sadece erkeklere mahsus bir müessese olmayıp hem erkekler hem de kadınlar tarafından kurulmuşlardır. İsimlerde geçen ve kadın erkek ayrımı için

kullanılan kelimelerden Bin, 'Oğlu' demektir. Bir kimsenin kimin oğlu olduğunu göstermek üzere kullanılır. Bint kelimesi ise "kız, kız evlat" anlamına gelir. Bir kimsenin kimin kızı olduğunu göstermek üzere, soyadı yerine geçen baba ismiyle kızı ismi arasına getirilir. Balat Mahkemesi'ne ait vâkıfların cinsiyeti aşağıdaki tablo ile açıklanmıştır.

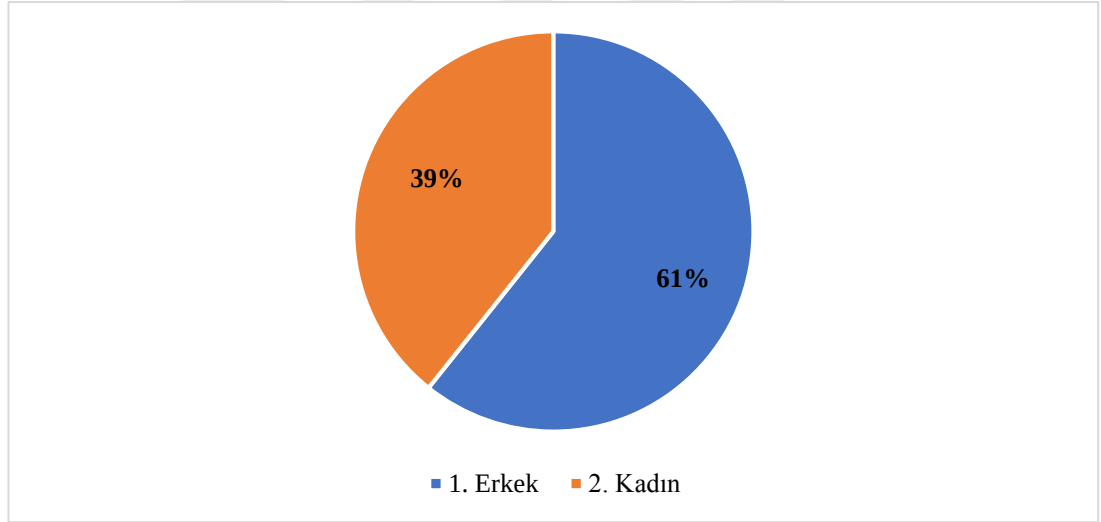
Tablo 7: Kadın ve Erkeklerin Kurdukları Vakıflar ve Meblağları

Vakıf	Erkek	Kadın	Vakfedilen meblağ
17/1/3b ve 4a	X		2100 dinar
17/1/80b	X		80.000 dirhem
17/1/80a	X		50.000 dirhem
17/1/79b	X		120 dinar
17/2/21a-b		X	75.000 dirhem
17/2/21a ve 22b	X		5.500 dinar
17/2/84a	X		3.000 dirhem
17/2/88b		X	20.000 dirhem
17/2/89a-b	X		300.000 dirhem
17/2/90b	X		5.000 dirhem
17/2/96b		X	32.000 dirhem
17/3/1b	X		10.000 dirhem
17/3/32b	X		150.000 dirhem
17/3/42b ve 43a	X		200.000 dirhem
17/3/43b	X		500 dinar
17/4/10a		X	20.000 dirhem
17/4/15b ve 16a		X	9.000 dirhem
17/4/10a	X		40.000 dirhem
17/5/74b ve 75a		X	18.000 dirhem
17/6/44a-b ve 45a-b	X		1.000 flori
17/4/40b ve 41a-b		X	180.000 dirhem
17/6/153b ve 154a-b	X		60.000 dirhem
17/6/119a		X	22.000 dirhem
17/14/40a	X		1.000 dirhem
17/16/77b		X	4.000 dirhem
17/18/222b ve 223a-b	X		780.000 dirhem
17/20/23a		X	4.000 dirhem
17/5/75a		X	1.000 dirhem

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Tablo 7’den görüldüğü gibi kadınlar 11 vakıf kurarken erkekler 17 vakıf kurmuştur. Vakfedilen aslı mal konusunda kadınlar tarafından en yüksek vakfedilen meblağ 180.000 dirhem en düşüğü 1.000 dirhemdir. Erkeklerin vakfettikleri miktarlarda ise en yüksek 780.000 dirhem en düşük 1.000 dirhem tespit edilmiştir. Erkekler tarafından vakfedilen toplam meblağ 1.679.000 dirhem, 8.220 dinar ve 1.000 flori. Kadınlar tarafından vakfedilen toplam meblağ 385.000 dirhem. Dinar ve flori hariç erkek ve kadınlar vakfetmiş oldukları meblağın toplamı 2.064.000 dirhemdir.

Grafik 3: Kadın ve Erkeklerin Kurdukları Vakıflar

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Grafik 3’te oran olarak %61 erkekler, kadınlar ise %39’dur. Vakfiyelerde makam sahibi tespit edilen kadınlar. **17/6/40b ve 17/6/41a-b** numaralı vakfiyede vakfın nazırının I. Sultan Selim’in kızı (Mihrimah Sultan) olduğu tespit edilmiştir. Bu vakfiyede Sultan Selim Han için çok güzel bir vasıfta bulunmuştur, “sultan el salâtın, halis suyun ve toprağın özüdür” yani sultan selim hanın vücudu sadece su ve topraktan teşekkül edildiğini, herhangi bir şeyle karışmadığını anlamına gelir.

3.6. VAKFİYELERDE KAYITLI MEKÂN VE YER İSİMLERİ

Vakıfların kurulmuş olduğu yerlerde o yerlerin gelişmesinde ve şenlendirilmesinde önemli bir rol oynadıkları bilinmektedir. Bir yerleşim yeri kurulurken öncelikle bir vakıf tarafından cami veya mescit kurulmuştur. Sonrasında yerleşim yerinin gelişmesine bağlı olarak caminin çevresinde bir medrese, mektep, sağlık kurumu ve hamam gibi çeşitli hayır kurumları kurulup bu kurumların bütün masraflarını karşılamak için yine de bir han, dükkan, değirmen, bahçe ve çarşı gibi gelir getiren yapılar vakfedilmiştir.²⁰ Örneğin: Balat, Fatih Sultan Mehmet zamanında mescitsiz bir mahalle olarak bilinirdi.²¹ Ancak Balat Mahkemesi vakfiyelerinde geçen cami isimlerinden yola çıkılarak bu camilerin günümüzdeki durumunun araştırılması sırasında zaman içinde Balat Semtî'nin camilerle ile dolu bir mahalle haline geldiğini sonucuna varılmıştır.

Şehirlerin gelişmesiyle birlikte vakıf eserler de değişim göstermiştir. Mescit olarak vakfedilen yapı yıkılıp yerine alt katı mescit olarak kalmak şartı ile bir bina kurulmuştur. Mescidin masrafları bina katlarından sağlanan gelirden karşılanmaktadır. Şam'da, Mekke'de, Kahire'de ve İstanbul'da birçok örnekleri bulunmaktadır.²² Mahalleden önce inşa edilen ve banisinin ismini alan mescit aynı zamanda mahalleye de adını vermiştir. Baninin isminin daha sonra mahallenin çeşmesi, mektebi gibi kamusal alanlara da verildiği örnekler çoktur.²³

19.yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan vakıflar, yüzyıllar boyu faaliyetlerine devam ettikleri için zaman içinde bazı vakıf akarlarının haraba maruz kaldığı bilinmektedir. Diğer taraftan savaşlarda toprak kaybedilmesi hem vakıf yapıların çökmesi hem de vakıf gelirinin yok olması veya azalmasını neden olmuştur. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerinde vakıf binaları restorasyona ihtiyaç duyar bir duruma gelmiştir.²⁴ Bazı vakıflar da sonradan yapılan düzenlemeler, büyütme ve yenilemeler ile ortadan kaybolmuştur. Ayasofya etrafında yapılan

²⁰ Sırım, **a.g.e.**, 2017, s.

²¹ Kavalcı, **a.g.e.**, 2010, s.

²² Kahif, **a.g.e.**, 2000, s. 70.

²³ Gürsoy, **a.g.e.**, 2019, s 165-166.

²⁴ Ertem, **a.g.e.**, 2011, s. 24.

düzenlemeler buna örnektir.²⁵ Evkaf Nezareti'nin kurulması da vakıfların zayıflamasındaki önemli nedenlerden biridir.²⁶ Merkezileştirilen vakıf yönetimi ile vakıf arazileri şehirleşmede iskana açılarak farklı sebeplerden şehre gelen göçmenlere ve topraksız köylülere tayin edilmiştir.²⁷ Vakıfların kayıp olmasının bir başka nedeni de isim değişiklikleridir. Açık ve kapalı mekanların isim değişikliği nedeniyle vakıfların kökünü takip etmek oldukça zorlaşmıştır.²⁸ İşte bu vakıflar üzerindeki değişiklikleri ortaya çıkarmak Osmanlı arşivini detaylı okumakla mümkündür. Bu yüzden Balat Mahkemesi'nde kayıtlı Arapça para vakfiyelerinde rastlanan yer ve yapı isimleri özellikle incelenerek tablo haline getirilmiştir.

Tablo 8: Vakfiyelerde Rastlanan Yer ve Eserlerin isimleri

Vakıf	Yer İsimleri	İlçe, Mahalle	Cami, Zaviye, Mektep, Medrese ve Çeşme İsimleri
17/1/3b ve 4a	Bursa		
17/1/80b	Kostantiniye	Molla Gürani Mahallesi	Molla Gürani Cami Şehit Sultan Selim han okulu
17/1/80a	Edirne	Ortaca	Atık cami
17/2/21a-b	Kostantiniye Edirne		Zafiyet Şeyh Emir Buhari (sur dışında ve Edirne Kapısına yakın olan)
17/2/21a ve 22b	Rumeli, Karaferye Bikâre, Kostantiniye Edirne kapısı	Eskipazar	Zafiyet Emir karı Mahir
17/2/84a	Edirne		
17/2/88b		Karagöz Mahallesi	Muhtesip Karagöz Mescidi
17/2/89a-b	Kostantiniye	Kağıthane Kırkçeşme	Kâğıthane'de inşa edilen bir mescit
17/2/90b	İvranya Kasabası Barınç Köyü		Cami ibin kura
17/2/96b	İstranca		

²⁵ İpşirli, **a.g.e.**, 2005, s. 5.

²⁶ Ertem, **a.g.e.**, 2011, s. 24.

²⁷ Aksoy, Varol, **a.g.e.**, 2015, s.107.

²⁸ Şuum, **a.g.e.**, 2006, s. 34.

Vakıf	Yer İsimleri	İlçe, Mahalle	Cami, Zaviye, Mektep, Medrese ve Çeşme İsimleri
17/3/1b			Mevlana Gürani Mescidi, Cami Şeyh Vefa
17/3/32b	Kostantiniye		
17/3/42b ve 43a	Ürgüp	Muhammet Bey Köprüsü	Hamza Mescidi
17/3/43b	Kostantiniye	Halil paşa Mahallesi, el-Cami el-Cedidi el- Hakanı Mahallesi	
17/4/10a			Yahya Çelebi Mescidi
17/4/10a	Ark nasuh köyü		
17/4/15b ve 16a		Kırkçeşme Mahallesi	Hüsam Bey Mescidi
17/5/74b ve 75a	Kostantiniye Anadolu Vilayeti	Daday Ergama	Muslihiddin Cami
17/6/44a-b ve 45a-b	Eğrigöz Kostantiniye	Çelebioğlu Mahallesi	Cafer Bey Cami
17/4/40bve41ab	Rumeli Vilayeti Kostantiniye	Taybe İlçesi	Sultan Muhammed Han Cami
17/14/40a			Cebeci Mescidi
17/16/77b	Kostantiniye	Molla Aşkî Mahallesi	
17/18/222b ve 223a-b	Anadolu vilayetinde Sivas, Konya, Liva Yasun, Fırat		
17/20/23a	Kostantiniye	Cafer Subaşı Mahallesi	Cafer Subaşı Cami
17/5/75a	Kostantiniye	Muhyiddin el- Hamamî Mahallesi	

Kaynak: İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Balat Mahkemesi Arapça para vakıfları.

Vakfiyelerde şehir, mahalle ve mescit isimlerinin tekrarlanmaması için “mezbur” kavramı kullanmıştır. Mezbur, geçmiş anlamına gelir. Vakfiyelerde bir mahallenin ya da yapının ismi bir kez geçmesi yeterli olup ardından hep mezbur mahalle, mezbur cami, mezbur çeşme olarak geçmiştir. Vakfiyelerde yer alan mahalle ve camin isimleri genellikle yanlarında mülk ile sınırlı olduğu için vakıf mülklerin kime ait olduğu açıklamalarda yazmaktadır. Bu sayede vakıf eserlerin tam olarak yer ve adres tespitinin de yapılabileceğini söylemek gerekir. Ayrıca, vakfiyelerde tespit

edilen “Mahmiye” kelimesi geçince İstanbul (Kostantiniye) kast edildiğini anlamına gelir.

Vakfiyelerde en çok rastlanan yer isimleri Kostantiniye, Edirne ve Rumeli vilayeti olduğunu tespit edilmiştir. Camilerin arasında ise Gürani cami olmuştur. İlçe ve mahallelerde ise en çok Kırkçeşme Mahallesi’ne rastlanmıştır.

Vakfiyelerde geçen yer isimlerinin çeşitli değişimlere maruz kaldığını söylemek mümkündür. **17/1/3b ve 17/1/4a** numaralı vakfiyede vakfın yeri Prusa olarak geçmiştir. Burası günümüzde Bursa olarak bilinmektedir.

Çalışmada vakıflar tarafından kurulan veya desteklenen yapılara dair bazı araştırmalar da yapılmıştır. 1563 tarihinde **17/3/1b** numaralı vakfiyede Mevlana Gürani tarafından inşa edilen “*Gürani caminin*” açık adresi, Hoca Gıyasettin, Tirendaz Sokak. 1/2, 34134 Fatih/İstanbul’da olduğunu tespit edilmiştir. **17/1/80b** numaralı ir diğer vakfiyede aynı caminin geçtiği tespit edilmiştir. Bu vakfiyede ismi geçen “*Şehit Sultan Selim Han Okulu*”, Balat Mahallesi’nde olduğunu tespit edilmiştir. Okulun günümüzdeki ismi ve açık adresi, “Sultan Selim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi”, adresi ise Balat mahallesi, Sultan Selim Caddesi. No:20, 34087 Fatih/İstanbul’dur.

Fotoğraf 1: Molla Gürani Cami

Fotoğraf 2: Sultan Selim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

1563 tarihinde, **17/2/21'a-b** numaralı bir başka vakfiyede, “*Şeyh Emir Buhari'nin zaviyesi*” olarak geçen eserin, adresi, “*Mahmiye'nin suru dışında ve Edirne Kapısı'na yakın olan*” şeklinde verilmiştir. Bu zaviye araştırıldığında Ayvansaray'da olduğu tespit edilmiştir. İsmi “Emir Buhari Tekkesi Ayvansaray” açık adresi ise, Ayvansaray, Ahmet Rufai Sokak. No:11, 34087 Fatih/İstanbul'dur.

Fotoğraf 3: Şeyh Emir Buhari Tekkesi

1563 tarihli **17/2/88b** numaralı vakfiyede ismi geçen “*Mescit Muhtesip karagöz*”, ya da diğer ismiyle Saraçhane Karagöz Mescidi, İstanbul'un Fatih

ilçesindeki Saraçhane'de bir mescittir. Kuruluş tarihi 1488'dedir. 1935 tarihinde ise yıkılmıştır.²⁹

Fotoğraf 4: Muhtesip Karagöz Mescidi

1563 tarihli **17/3/1b** numaralı bir başka vakfiyede adı geçen “*Cami Şeyh Vefa*” cami. Hala “Şeyh Ebül Vefa Camii” olarak aynı isimde bilinmekte ve Hacı Kadın Vefa Caddesi. No:33, 34134 Fatih/İstanbul’da bulunmaktadır.

Fotoğraf 5: Şeyh Vefa Cami

Bazen bir yer adı birden fazla vakfiyede geçmektedir. **17/6/44a**, **17/6/44b**, **17/6/45a** ve **17/6/45b** numaralı vakfiyelerde “*Eğrigöz*” adı ile geçen yerin Kütahya ilinin Emet ilçesine bağlı bir köy olduğunu tespit edilmiştir.

²⁹ Süleyman Faruk Göncüoğlu, “İstanbul’un Fethi Sonrası Kurulan İlk Semt”: “Saraçhane”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, C.22., 2009, s. 56.

1569 tarihli **17/6/40b ve 17/6/41a-b** numaralı vakfiyede Kostantiniye’de “*Fatih Sultan Mehmet Han Camii*” olarak bir caminin ismi geçmiştir. Ancak bu cami ile ilgili İstanbul’da bu isim altında birkaç cami bulunduğundan hangi cami kastedildiği tam net bir bilgiye ulaşılmamıştır. Ancak vakfiyede cami ile ilgili bilgi verirken anlaşıldığı gibi caminin içinde bir çarşı bulunduğunu sonucunu varılmıştır. “*Çeşitli sanat ve yaratılışı benzersiz ürün bu camide toplanmıştır*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu bilgilere dayanarak 1463-1470.y’lar arasında Ali Kuşçu, Hattat Nafiz Caddesi No:6, 34083 Fatih/İstanbul’da, inşa edilen ve Fatih Sultan Mehmet külliyesinde yer alan cami kast edildiğini tahmin edilmiştir. Çünkü bu külliye hem vakfiyede caminin ismi altında bir cami bulunur hem de bu caminin yanında medrese, kütüphane, şifahane, han, kervansaray, hamam ve çarşı da bulunmaktadır.

1585 tarihli **17/14/40a** numaralı vakfiyede, “*Cebeci Cami*” geçmektedir. Günümüzde cami halen Balat Mahallesi, Cebeci başı Mescidi Sok., No:16, Fatih, İstanbul’da ibadete açıktır.

Fotoğraf 6: Cebeci cami

1564 tarihli **17/4/15b ve 16a** numaralı vakfiyede, ismi geçen “*Hüsam Bey Cami*”. Zeyrek Mah., İtfaiye Caddesi., 34083 Fatih/İstanbul’da olduğunu tespit edilmiştir.

Fotoğraf 7: Hüsam Bey Cami

1590 tarihli **17/16/77b** numaralı vakfiyede ise “*Molla Aşkı Mahallesi*” olarak geçen mahalle, araştırıldığında Ayvansaray’da olduğu tespit edilmiştir.

1615 tarihli **17/20/23a** numaralı vakfiyede, geçen “*Cafer Subaşı*” cami. Balat Mahallesi, Camcı Çeşmesi Yokuşu, No:15, Fatih ilçesinde halen ibadete açık bulunmaktadır. Vakfiyelerde ismi geçen camilerin çoğu, Fatih, Balat Mahallesi’nde bulunduğunu tespit edilmiştir. İncelenen mahkemenin Balat Mahkemesi olması burada büyük etkindir.

Fotoğraf 8: Cafer Subaşı Cami

Yukarda adı geçen camilerin inşa tarihlerine baktığımızda bir çoğunun net olarak bilinmemekle birlikte Balat Mahkemesi’nin Arapça para vakfiyelerinde elde edilen bilgilere göre bu camilerin 1500 tarihinden beri var olduğu tespit edilmiştir.

3.7. BALAT MAHKEMESİ ARAPÇA PARA VAKIFLARIN ÖZETLERİ

1. Kâsım bin Mehmed Vakfı

17/1/3b ve 17/1/4a

Vâkıf Kasım Bey bin Muhammed Bey

30 Şevval ayında onaylanmış vakfiyesinde, yıl belirtilmemiş,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 2100 dinar → %10 → 210 dinar

Vakfiyede nema oranı onbir yani %10 olarak yazılmıştır, 210 dinar ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*şeri muamele ve murzı istirbah*” işletme usûlleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken hem kefil hem de rehin alınacak mal şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük mütevellî 4 dirhem, kâtip 3 dirhem, cabi 2 dirhem, nazıra 5 dirhem, vâkıf hayattayken Bursa’da yoksul olan 10 kişiye 1’er dirhem Kur’an-ı Kerim’den on cüz okutulması mukabili ücret verilecektir. Vâkıfın ölümünden sonra vâkıfın mahallesi’ndeki mescitte Kur’an-ı Kerim okuyanların her birine 2 dirhem verilecektir. Vâkıf hayattayken toplam yıllık 8760 dirhem harcanacaktır. Ölümünden sonra ise toplam yıllık 12410 dirhem harcanması istenmiştir.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf tevliyeti kendisine almış. Ancak vefatından sonra tevliyet cabi ve katiplik görevleri iyi azat edilmiş kölelerine ve evladı kölelerine inkıraza kadar bırakılmıştır. Nezaret şartı en iyi nesline ve en iyi kuşağına inkıraza kadar, sonra hâkimi uygun

gördüğü kişiye verilecektir. Mütevellî, nazır, kâtip ve cabî olabilmeleri için belirli sıfatlar şart konulmuştur. Ayrıca, vâkıf hayatta iken Bursa’da dürüst ve becerikli on kişi her gün Kur’an okuyacaktır. Vefatından sonra ise Bursa genelinde okunan Kur’an-ı Kerim’in yanı sıra vakfın kurulduğu mahallenin mescidinde de ayrıca Kur’an-ı Kerim okutulması şart koşulmuştur. Bu kişilerin Kur’an kaidelerine uygun şekilde okuması özellikle belirtilmiştir.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Belirli kişiler tarafından Kur’an okutturup okuma sevabı ise vakfiyede adı geçen kişilere hediye edilmiştir. Kur’an-ı Kerim okuyucuların özellikle yoksul insanlardan olmaları istenmiştir, vâkıf hem fakirlere gelir sağlamak hem de tanıdıklarının ruhlarına dua yollayarak sevap kazanmalarını sağlamıştır. Vâkıf dinar vakfetmiş ancak görevlerin ücreti dirhem ile verilmiştir. Vakfın tahrir tarihi yazılmamıştır. Ancak aynı sayfada olan bir başka vakfiyede 1554 tarihlidir. Vakfın yeri Bursa ancak vakfiyede Prusa olarak geçmiştir.

Not

İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfedilen meblağ 1200 dirhem olarak yazılmıştır. Ancak vakıf belgesinde vakfedilen meblağ 2100 dinardır.

2. Siydi Bey bin Abdürrahman el-Selamı Vakfı

17/1/80b

Vâkıf Siydi Bey bin Abdürrahman el-Selamı

Tarihi belirsiz, vakfiyenin eksik sayfası vardır,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 80.000 dirhem → %10 → 8.000 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 8.000 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal*” işletme usûlleriyle nemalandırılması istenmiştir. Vâkıf İstanbul’da Rahmani Cami yakınında bir bahçe vakfetmiş. Mescidin menfaatine ve Sultan Selim Han okulundaki müderrise bir bahçe, üç ev, bir kuyu ve 80.000 dirhem vakfetmiştir. Vakfedilen evler “*alışılmış kira*” usulleriyle nemalandırması istenmiştir. Borç verirken, hem kefil olacak birkişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük mütevellî 4 dirhem, cabi 2 dirhem, imam 4 dirhem ve 2 dirhem daha ayrı bir ücret Kur’an-ı Kerim okuma karşılığında imama verilir, müezzin 4 dirhem üç dirhemi ezen karşılığı ve bir dirhem Kur’an-ı Kerim okunması için, Kur’an-ı Kerim’den öşür okuyana 1 dirhem, 1 dirhem müderrise verilmiştir. Toplam yıllık 6570 dirhem harcanmıştır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Mütevellî, cabi, imam ve müezzinde belirli sıfat bulunmasına özen gösterilmiştir. Vakfın emirleri ve mütevellînin tasarruflarına tayin edilen bir nazır her yıl vakfın gelirini hesap ederek mütevellînin yaptıklarına, söylediklerine bakacak, eğer hıyanet ve ihmal ile suçlarsa bu konunun vakfın hakimine arz edilmesi için şart

konulmuştur. Muameleatlarda temayüz olan kişilerle çalışılacak ne yolculuk yapanlar ne de seyitlerin grubuyla ne de fesatlarda parasına harç edenlerle çalışılmayacaktır.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Menkul vakfı yanında gayrimenkul da vakfetmiştir. Bu vakfiyede bir görevlinin başka görevlilerin işleriyle mükellef olduğu görülmüştür. Örneğin cabi görevinin sadece para toplamakla sınırlı kalmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan vakfın müezzini ezan okumakla ile sınırlı kalmayıp kennas, kapıcı, kandilci ve temizlikçiye ait görevleri bile yerine getirmiştir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda ise vakfedilen para 1.000 dirhem olarak yazılmıştır. Ancak vakfiyede geçen meblağı 80.000 dirhem. Vakfiyenin sayfaları 80'b ve 81'b olarak belirtmiştir. Ancak 81'b deki sayfa vakfiyenin devamı değil başka bir vakfiyeye ait olduğunu tespit edilmiştir. Vakfiyede bir sayfa yırtılmış gibi görünüyor. Ayrıca, vakfiyenin bazı kısımlarında yazıları okunmuyor. Bir sayfa eksik olduğundan bazı bilgiler eksiktir.

3. Mehmed elebi bin Yusuf Vakfı

17/1/80a

Vâkıf Muhammed elebi bin Yusuf

8 Şaban 965 / 26 Mayıs 1558 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/aslı mal

Nakit 50.000 dirhem → %10 → 5.000 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 5000 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene müteveli tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal ve istirbah*” işletme usûlleriyle nemalandırılması istenmiştir. Vakfedilen meblağın aslı 70.000 dirhem ancak 20.000 dirhem mektebe harç edilecek kalanı 50.000 dirhem istiğlal ve istibah ile işletilecektir. Borç verirken, hem kefil olacak birkişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük müteveli 3 dirhem, muallim 3 dirhem, halife 2 dirhem, Kur'an-ı Kerim okumak için 3 dirhem, nazıra ise yıllık 150 dirhem verilmiştir. Toplam yıllık 4165 dirhem harcanmıştır. Kalan 835 dirhem mütevellide saklanıp mektebinin masraflarına harç edilir.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vakfın mütevellisi hayatta olduğu sürece Behram bin Abid bin el-Müteveli görevlendirmiştir. Ancak vefatından sonra müteveli Behram bin Abid bin el-Mütevellinin evladı ve evlat evladı inkıraza kadar ondan sonra vâkıfın azat edilen kölelerine sonra hâkimin uygun gördüğü kişiye olur. Nezaretin şartı mahkemede naiplik yapan kişi olacaktır. Vâkıfın şartı parasının üçte biri vefatından sonra vakıf haline gelecek. Ancak vakfedilmeden önce parasının üçte birisi alınıp kendi kefenine

ve hazırlanmasına harç edildikten sonra 5.000 dirhem iyi bir kişiyi verilip onun yerine hacca gitmek için ödenecektir. Bu paradan kalan 70.000 dirhem vakıf olunacak ancak 20.000 dirhemi Edirne’de yoksul çocuklara Kur’an-ı Kerim öğretilmek için bir mektep inşa edilecektir. Paradan kalan 50.000 bin dirhem istiğlal ve istirbah ile işletir. Kur’an-ı Kerim’den günde üç cüz okunması istendi ve diğer bir üç okuma, müteveli, öğretmen ve halife taraflarından birer cüz okunması istenmiştir. Borç verilirken batılla meşhur olan, nesilde fasit olan, seyitlerin grubundan olan, parasına adetlerde israf eden, asker olan, yolculuk yapan, iflas edenle batan borcu olana ve denizlerde olanlarla çalışılmaz.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Edirne’de Ortaca Mahallesi’nde Kur’an-ı Kerim okumak için vakfedilmiştir. Vâkıfın varisi abisinin kızı ve eşidir. Bu iki kişinin vekili tarafından vakıf tescil ettirilmiştir.

Not

İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda ise vakfedilen meblağ 5.000 dirhem olarak yazılmıştır. Ancak vakfiyede geçen meblağı 50.000 dirhemdir.

4. Sadullah bin Seyid Mehmed Vakfı

17/1/79b

Vakıf Abdül-el evvel bin Muhammed

Ramazan ayın başlarında ilk günlerinde 965/ 17-26 Haziran 1558 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 120 dinar → %10 → 12 dinar

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 12 dinar ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal ve istirbah*” işletme usûlleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verilirken her hangi bir şart isteğine rastlanmamıştır.

Harcama/masraf

Günlük 2 dirhem Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okuması mukabil ücret (okuma ücreti)1'er dirhemden iki kişiye verilmiştir. Toplam yıllık 720 dirhem harcanmıştır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf hayatta oldukça tevliyet şartını kendisine almıştır. Hasbi olarak nezaret Muhammed bin Kasım'da olacaktır. Kur'an-ı Kerim okuyucuların birinci kişi, Muhammed bin Kasım olacak vefatından sonra Muhammed'in en iyi evladına inkıraza kadar sonra hâkim uygun gördüğü kişi olacaktır İkinci kişi Abdullah bin el-Hatip olacak vefatından sonra eğer vâkıf hayattaysa uygun gördüğü kişiye okutturur eğer hayatta değilse hâkimin uygun gördüğü kişi Kur'an-ı Kerim okuması yapacaktır.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Bu vakıf kurulurken dinar vakfedilmiştir ancak görevlilerin ücreti dirhem ile tayin edilmiştir. Bu vakıfta tevliyet şartı vâkıfın kendisine ait olmasına rağmen ancak Kur'an-ı Kerim okuma belirli kişilere ve evlatlarına tahsis edilmiştir. Diğer bir deyişle Kur'an-ı Kerim okuma meslek haline gelmiştir. Bu vakıfta müteveli veya nazır için herhangi bir ücret belirtilmemiştir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vâkıfın ismi Sadullah Bin Seyid Mehmed olarak yazılmıştır. Ancak vakfiyede vâkıfın ismi Abdülevvel bin Muhammed'dir.

5. Emine bint Hüsam Vakfı

17/2/21a-b

Vâkıfe Emine hatun bint Hüsam

Cemaziyülahır Ayının ilk günlerinde 970 senesinde / 26-31 Ocak 1563 tarihinde
onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 75.000 dirhem → %10 → 7.500 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 7.500 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur, vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal ve istirbah*” işletme usûlleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken, hem kefil olacak birkişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart konulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük mütevellî 3 dirhem, cabi 1 dirhem, 5 dirhem Kur'an-ı Kerim'den beş cüz okuyana verilmiştir. Toplam yıllık 3285 dirhem harcanmıştır. Kalan 4215 dirhem ise vâkıfının evlatları arasında eşit olarak bölünecek. Evladı ve evlat evladı ve evlat evladı inkıraza kadar aynı şekilde devam edecek, inkırazdan sonra hayır cihetlerine sarf edilecektir.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vakfin mütevellisi vâkıfenin kocası Muslihiddin Efendi'nin vakıflarına mütevellî olan kişidir. Tevliyet şartı, tebdil, azaltma ve çoğaltma ve tilavet şartını da vâkıf kendisine almıştır. Vefatından sonra okuma şartı sabah namazında şeyh Emir Semai diye bilinen tekkede devam edecektir. Tilavet edilen cüzlerin belirli kişilere hibe edilmesi istenmiştir. Vakfedilen meblağ eğer belirlenmiş masraflara sarf olmazsa

tamamı müslüman fakır fukaraya sarf edilir. Muamelatlar Kostantiniye’de olup tüccarlarla, finans edilen sanatkarlarla ve kudret sahibeleriyle olacaktır.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Vâkıf kendisini, evladını ve yoksulları vakfın menfaatinden yararlandırmıştır. Vakfın mütevellisi iki vakıf yönetmiştir. Ayrıca vakıfta vâkıfın vekili tarafından hem rücu davası kılınmıştır hem de vakfın tescili de gerçekleşmiştir.

6. Emine bint Hüsâmeddin Vakfı

17/2/21a ve 17/2/22b

**Vâkıfe Emine hatun bint Hüsameddin ve Muhammed çelebi ve Mahmut çelebi
ve Hatice hatun, Merhum Muslihiddin evlatları**

Cemaziyülahır Ayının ilk günlerinde, 970 senesinde / 26 Ocak 1563 tarihinde
onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/aslı mal

Nakit 5.500 dinar → %10 → 550 dinar

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 550 dinar ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istığlal ve istirbah*” işletme usûlleriyle nemalandırılması istenmiştir. Bu meblağdan 30.025 dirhem ile bir mektep inşa edilecek. Kalan meblağ 99.000 dirhem belirli akarlar satın alınması için kullanılacaktır. Masraflardan kalan kısım istığlal ve istirbah ile işletilir. Borç verirken, hem kefil olacak birkişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart konulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük 4 dirhem kaymakam, 4 dirhem muallim, halife 3 dirhem, 5 dirhem Kur'an-ı Kerim okuma ücreti, cabi 3 dirhem, 1 dirhem mektebin hasırına ve odununa, 1 dirhem mektebin hizmetçisine verilmiştir. Yıllık 2.000 dirhem ise yoksul çocuklarına giyim alınıp sadaka edilmesi istenmiştir. Ayrıca, yıllık 1.000 dirhem yemek pişirmeye tahsis edilmiştir. Toplam yıllık 10.665 dirhem harcanmıştır. Vakfın geliri eğer artarsa şerif gecelerde harcanacak meblağın 200 dirhem yerine 250 dirheme yükseltmesi istenmiştir. Bu durumda toplam yıllık 10.915 dirhem harcanmış olur. Ondan sonra meblağın kalanı vakıfta muhafaza edilir.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vakfın mütevellisi yerine kaymakam Sinan halife bin Mustafa olacak. Vefatından sonra yerini müstakim ve emin biri olur. Tevliyet şartı, tebdil etme, değiştirme ve bütün şeri tasarruflar vâkıfların kendilerine sonra evlatlarına ve evladı evlatları sonra ve sonra inkıraza kadar, aralarında eşit olarak bölünür. Yoksul çocuklarına dağıtılacak olan giyim sadece mektepte eğitim alan, yaşı on iki geçmemiş ve mütevellî kaymakam defterinde kayıtlı olan çocuklardır. Her yıl zerde pişirilir ve iki bayramın iki gecesinde ve evvel iki Rebiyülevvel ve Rebiyülahir aylarının gecelerinde muallim, halife ve yoksul çocuklara dağıtılır. Yemeğin kalanı ise muhtaçlara verilir. Vakfın görevlilerinde belirli sıfat bulunması şart edilmiştir. Mütevellî yerine kaymakam vakfın parası sadece görevlilerin huzurunda harcar. Eğer vakfın hizmetindeyse azledilmez. Eğer yanlış yaparsa hâkim ona nasihat eder eğer yanlışına ısrar ederse, hâkim ona azledip yerine başka biri alır. Vakfın parası kaybetmesine muhtemel olmayacak kişiler ile muamele edilir. Eğer belirlenmiş masraflara sarf edilmezse hepsi fakir fukaraya dağıtılır.

Vakfiyedeki detaylı şartlara bakıldığında; vâkıfın parasından üçte biri 160.719 dirhem vakfedilmiştir. Bu meblağdan 30.025 dirhem mektep inşa edilmesine harç edildikten sonra kalan 130.694 dirhem, 99.000 dirhemi ise belirlenmiş akarlar satın alınması için bırakılmıştır. Vakfedilen para Vâkıfın parasından üçte birisinden fazla olup veya olmadığını varislerin arasında tartışmaya bir sonuç açmıştır. Sonunda hakime göre vâkıfın parasının üçte biri 160.719 dirhem olduğu hüküm etmiştir. Paranın kalanı ise vâkıfın evlatları arasında bölüşülmüştür; Mahmut 33.308, Muhammed 33.308 Emine 17.353, Hatice 15.103 dirhem olacak şekilde, varisler de tekrar bu bölünen meblağı vakfetmişlerdir. Meblağdan 3.288 tescil ücreti olarak verildikten sonra senede onu on bir dirhem hesabı üzerinde istirbah ve istiğlal ile daha önce belirlenmiş yönteme göre işletilecek ve belirlenen masraflara sarf edilecektir. Ancak o zaman mütevellinin ücreti altı dirhem olacak. Her gün beş dirhem nezaret cihetine verilecek. Nezaret şartı ise Emine Hatun'a olacak sonra en iyi vâkıfların sonra evlatlarına sonra ve sonra inkıraza kadar ve her gün iki dirhem cabiye verilir.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. **17/2/21a ve 17/2/21b** numaralı vakıf Emin Bint Hüsâm tarafından kurulmuş. Ancak vakıfların biri dirhem, diğeri ise dinar olarak kurulmuştur!!. İki vakıf da Emine'nin oğlu Muhammed çelebi tarafından tescil edilmiştir. Bu iki vakfiye aynı tarihte tescil ettirilmişti. Bu vakfiyelerde şahitlik yapan kişi vâkıfın kardeşi Muhammed çelebi bin Hüsâmettin dir. Başta vâkıfın oğlu kardeşlerine vekil olduğu için vakfiyeyi tescil etmeyi gelir ancak vakfiyenin sonunda kız kardeşini iddia eden bir kişi gelir ve vâkıfın vasisi (oğlu) söylediklerine karşı çıkıp vâkıfın vakfı, şartları ve vakıftan rücu etmediğini inkar eder. Burada hakim şehitleri çağırıyor ve onların ifadelerini dinledikten sonra vakıf sahıh ve lazım bir vakıf olduğunu hüküm verir. Bu vakıf meşhur sınırlara ait bir örnektir. Vakıfta kaymakam mütevellî bulunma sebebi iki vakfın aynı mütevellî tarafından yönetilecek olmasıdır. Vakfın görevlileri kaymakam mütevellî görevine hasbi nazır olacaklardır.

Not

İstanbul Şer'îyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfedilen meblağ 55.000 dirhem olarak yazılmıştır. Ancak vakfiyede vakfedilen meblağ 5.500 dinardır. Tespit edilen başka bir yanlışlık yenide İstanbul Şer'îyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfın vâkıfı Emine bint Hüsâmeddin olarak geçmiştir. ancak bu vakıf Emine'nin babasına ait bir vakıf daha sonra ve vâkıfın evlatları oldukları için Emine ve kardeşleri tarafından babalarının vakfına yeni para ekleyip daha fazla aslı mal sahibi bir vakıf ortaya çıkmıştır.

7. Hasan bin Abdullah Vakfı

17/2/84a

Vâkîf Hasan bin Abdullah

Safer Ayının son günlerinde 971 / 4-18 Ekim 1563 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 3000 dirhem → %10 → 300 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 300 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istirbah ve istiğlal*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken, kefil ve rehin şartı kaydedilmemiştir.

Harcama/masraf

Yıllık 250 dirhem Kur'an-ı Kerim okuyucularına, 50 dirhem ise mütevellîye verilmiştir. Toplam yıllık 300 dirhem harcanmıştır.

Vâkîfın şartı/şart-ı vâkîf

Vakfın mütevellîsi olarak kimin olacağı yazılmamış. Ancak tescil için tevliyet edilen kişi Muslihiddin dir. Vâkîf vakfedilen meblağın Edirne'de işletmesi ve Edirne Mescidi'nde Kur'an-ı Kerim'den öşür okunmasını istemiştir. Hayatta olduğu sürece kendisi istediği ve seçtiği kişiye okutacak, vefatından sonra mescidin müezzini okuyacaktır.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkîf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Vakfiyenin bazı yerlerinde boşluk tespit edilmiştir. Örneğin, mescidin ismi, tescil için tevliyet ettiği kişinin baba ismi ve Kur'an-ı Kerim okunacak zaman, sadece bir namaz yazılıp

ardından boşluk bırakılmış sanki yazan kişi daha sonra bu yerlere dolduracak gibi. Vakfın mütevellisinin kim olacağı da yazılmamış, bunun vâkıfın başka vakıfta müteveli olduğu için boş bırakıldığı tahmin edilmektedir. Buradan da acaba vakfiyeler önce belirli bir şablon olarak hazırlanıp sonrasında mı dolduruluyordu sorusu aklı gelmektedir? Veya bazı bilgiler vâkıfın düşünmesi için beklenmiştir. Örneğin, okunacak olan ayet hangi namazdan sonra olacağını daha karar almadığı için en sona bırakılmıştır. Bazen ise bilgiler eksik olduğu için yerini doldurulmamıştır. Belki, mütevellinin babasının ismi öğrenilmeyi bekleniyordu. Ayrıca vakfiyede başta vâkıf 2.500 dirhem vakfedecekken daha sonra 2.500 dirhem in üzeri çizilip 3.000 dirhem olarak düzeltilmiştir. Bu vakfiyede bazı kelimelerin üzeri çizilip düzeltilmiştir. Aynı sayfada olan diğer muameleler (Arapça ve Osmanlıca) da bu işlem tespit edilmiştir. Muhtemelen vakfiyeyi yazan katip görevi yani başladığı veya bazen bir katip bir dilden daha fazla dillerle vakfiyeleri tescil ettirdiği için karıştırmış olabilir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda ise tarih 30 Safer olarak yazılmıştır ancak vakfiyede Safer ayının son günlerinde olup tahrir olunmuştur diye yazılmıştır yani günü tam belli değildir.

8. Rıdvan Hatun bint Abdurrahman Vakfı

17/2/88b

Vâkıfe Rıdvan Hatun bint Abdurrahman

19 Rabi-u 'l-evvel 971/ 6 Kasım 1563 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/aslı mal

Nakit 20.000 dirhem → %10 → 2.000 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 2.000 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene müteveli tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal ve istirbah*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Vâkıfın vefatından sonra parasından üçte biri alınıp aslı mala eklenecektir. Muamelatta ya güçlü bir rehin ve parala dolu bir kefil veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük 1 dirhem müteveli, 4 dirhem Kur'an-ı Kerim'den dört cüz okutulması için şart koşulmuştur. Yıllık 100 dirhem şerif gecelerde mescidin mumuna, 100 dirhem mescidin kubbesine onarım işlerine harcanmıştır. Toplam yıllık 2.025 dirhem harcanmıştır. Ancak vâkıfın vefatıyla ve parasının üçte biri aslı malı eklenmesiyle mütevellinin görevine günlük 2 dirhem verilir ve Kur'an-ı Kerim okuyanın da her birine günlük 2 dirhem tayin edilir. Kalanı ise daha önce belirlenmiş gibi cüzler tilavet edilmesine ve yeni okuyucular tayin edilip günde iki dirhem verilir.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf tevliyeti kendisine almış, vefatından sonra azat edilen köleleri ve evlatlarına sonra evladı evlatlarına sonra ve sonra inkıraza kadar sürecektir. Her gün Muhtesip Mescidi'nde ikindi namazından sonra Kur'an-ı Kerim'den 4 cüz okutulması istenmiştir.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Muhtesip Mescidi görevlilerini ve azat edilen kölelerine vakfın gelirinden pay ayırmıştır. Vâkıfın vefatıyla vakfın meblağı arttırılıp görevlilerin ücretine zam yapılması istenmiştir. Vâkıfın vekili olan camin hatibi tarafından bu vakıf tescil edilmiştir. Burada tespit edilen başka bir nokta bir vekilin yanında bir veya birden daha fazla şahit ile vekilin vekâleti geçerli olur. Bu vakıf zürriyet vakfıdır.

Not

İstanbul Şer'iyeye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda ise vakfedilen meblağ 200 dirhem olarak yazılmıştır ancak vakfiyeye göre vakfedilen meblağ 20.000 dirhemdir.

9. Muslihuddin bin Şemseddin Vakfı

17/2/89a-b

Vâkıf Muslihiddin bin Şemseddin

Rebiyülevvel ayının sonunda/ son günlerinde 971 / 8-17 Kasım 1563 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 300.000 dirhem → %12,5 → 37.500 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir çeyrek yani %12,5 olarak yazılmıştır. 37.500 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istirbah ve istiğlal*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Vakfedilen Para yanında kırkçeşmede evler, hamam, dükkân, 4 kaliçe, 4 halı ve bir bahçe vakfetmiştir. Borç verirken, hem kefil olacak birkişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart konulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük şeyh vaiz 15 dirhem, vâkıfın mezarında on kişi toplanıp 1 birer dirhem tesbih ve tevhit çekme mukabili ücret verilir, zaviyede ikamet edenlerin yemeği için 15 dirhem , su kuyusuna ve abdest için konulan suya eşraf edecek bir saka görevine 2 dirhem, 5 dirhem imam, 4 dirhem müezzin, 1 dirhem kandilci, on cüz okunması için on kişi tayin edilip her birine 1 dirhem verilir, 8 dirhem mütevellî, 3 dirhem katip, 3 dirhem cabi, inşa edilen on hücrede on yoksul oturtup 1'er dirhem verilir. Ayrıca, mescidin hasırına, mumuna ve yağına 1'er dirhem, Rebiyülevvel ayının yemeklerine, mevlit okunmasına ve hayırlı gecelerin yemeklerine yıllık 300 dirhem tahsis edilmiştir. Toplam yıllık 32.055 dirhem harcanmıştır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf hayatta oldukça tevliyeti kendisine almış ancak vefatından sonra tevliyet sadece Abdülkerim'e ondan sonra en iyi azat edilen kölelerine ve sonra inkıraza kadar devam edip en son hâkimin uygun gördüğü kişi olur. Vâkıf herhangi bir cihet için yabancılardan ziyade azat edilen kölelerinden uygun bir kişi bulunmasına öncelik verilmesini şart koşturmuştur. Vakfedilen meblağ Kostantiniye'de istiğlal ve istirbah olunacaktır. Ayrıca inşa edilecek hücrelerin de Kostantiniye'nin uygun bir yerinde olması istenmiştir. Tilavet şartı da belirli kişilere okutulması şeklindedir. Vakfiyenin birçok yerinde vâkıfın mezarı yanında toplanılıp Kur'an-ı Kerim okutulma şartı istenmiştir. Muameleatlarda ise bölgede ikamet edenlerle çalışır, kadir, kudret sahibi, zengin ve maddi durumu iyi olmalıdır. Eğer merkum masraflar sarf edilemez duruma gelir ise hepsi fakır fukaraya sarf olunacaktır.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Vâkıf kendisini de vakfın gelirinden yararlandırmıştır. Vakfiyeden anlaşılan, bu vakfın yanında başka vakıflar da vardır. Bu vakıfta gayrimenkul ve menkul vakfedilmiştir. Vakfedilen gayrimenkul belirli sınırlar ile tayin edilmiştir. Vakfiyenin başında dünyada fani olduğu uzun uzun anlatılmıştır. Vâkıf vakfını kurarken vakfın etrafına belirttiği sınırlarda birkaç vakfın daha olduğunu açıklamaktadır, bu da 1500'lerin ortasında vakıf sayısının çokluğunu gösterir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda ise vakfedilen meblağ 3.000 dirhem olarak yazılmıştır, ancak vakfiyede geçen meblağı 300.000 dirhemdir.

10. Ali bin Mehmed Vakfı

17/2/90b

Vâkıf Ali bin Ahmet

Vakfiyenin Tarihi yazılmamış,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 5.000 dirhem → %15 → 750 dirhem

Vakfiyede nema oranı onu on bir buçuk yani %15 olarak yazılmıştır. 750 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istirbah ve istiğlal*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken, kefil ve rehin şartı kaydedilmemiştir.

Harcama/masraf

Günlük 1 dirhem camin imamına Kur'an-ı Kerim okuma mukabil verilecektir. Yıllık 180 dirhem mütevellîye, 140 dirhem nazır, 40 dirhem camin kandiline, 20 dirhem kuyu için, 10 dirhem müezzine verilmiştir. Toplam yıllık 750 dirhem harcanmıştır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vakfın tevliyeti, tebdil etme ve değiştirme vâkıf hayatta oldukça kendisine aittir. Vefatından sonra mahallenin ayanlarında olacaktır. Nezaret şartı ise vâkıfın evladına ve evlat evladı ve evlat evladına inkıraza kadar ondan sonra camin müezzin olur. Vâkıfın diğer şartları arasında; müezzin her gün ihlas süresi 3 kez okuyup sevabı vâkıfın ve babaların ruhuna hibe etmesi, mescidin kandillerini yakan kişinin mescidin müezzini olması, İbn Kura Cami'nin imamı tarafından Yasin süresi okunması istekleri göze çarpmaktadır. Eğer itibarlı istenildiği gibi verimli bir yerde akar bulunursa vakfın parasıyla akar alınıp vakfedilir. Mevkuf meblağ, tüccarlarla ya da ikamet eden kişilere

kullandırılacaktır. Yolculuk yapanlar, kâfir olanlar ve de meblağı kaybetme ihtimali olan kişilere verilmeyecektir. Mütevellî her yıl başında muameleyi belirtir. Vakıftan borç almak isteyen kişilerin hücceti (belgit) olmadan borç alamaz diye bir şart koşulmuştur. Eğer merkum masraflara sarf edilmezse hepsine fakır fukaraya harç edilir.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. İvranya Kasabası'ndaki Kura Cami'ne, Barıç Kasabası'nda kazmış olduğu kuyu ve kırbasının tamiri ve bakım işleri için vakfetmiştir. Bu vakıf bir avarız vakfidir. Bu vakıf paranın gayrimenkule değiştirilebileceğine bir örnektir. Gayrimüslim olan kişiler vakıftan borç alamayacaklar.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda ise vâkıfın ismi Ali bin Mehmed olarak yazılmıştır ancak vakfiyede vâkıfın ismi Ali bin Ahmet'tir. Bir başka yanlış, soğancı olarak bir mahalle olduğunun yazılan isim, vakfiyede vâkıfın lakabı doğancı olduğunu tespit edilmiştir. Vakfın tarihi yazılmamış ancak bir sonraki vakfiyede Rebiyülevvel ayının son günlerinde 971 senesinde olup tahrir olunmuştur. Bu yüzden vakfın tarih büyük ihtimal de aynısıdır. Diğer vakfiyelere bakıldığında aynı sayfada kayıtlı vakfiyelerin çoğunun tarihleri de aynıdır.

11. Râbia bint Abdurrahman Vakfı

17/2/96b

Vâkıfe Rabia hatun bint Abdülrahman ve oğlu Hıdır Paşa bin Abdürrahim

Safer ayının sonunda/son günlerinde 971/10-18 Ekim 1563 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Rabia Nakit 13.000 dirhem → %15 → 1.950 dirhem

Hıdır Nakit 17.000 dirhem → %15 → 2.550 dirhem

Hıdır Nakit 2.000 dirhem → %15 → 300 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir buçuk yani %15 olarak yazılmıştır. 1.950 dirhem 2.550 dirhem ve 300 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istirbah ve istiğlal*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Vekil (vâkıfın oğlu Hıdır) şeri meclisine geldiğinde başta Rabia hatun bint Abdurrahman’ın adına meblağı 13.000 dirhem vakfetmiştir sonra vâkıfın oğlu Hıdır bin Abdürrahim de meblağı 17.000 dirhem vakfedip vakfiyenin sonunda Hıdır Bey tekrar 2.000 dirhem daha vakfedip daha önce belirlenmiş yöntemle göre istiğlal ve istirbah olunması istemiştir. Borç verirken, kefil ve rehin şartı kaydedilmemiştir.

Harcama/masraf

Günlük 1 dirhem mütevellî, 1 dirhem nazır, imam 2 dirhem, bir dirhem imamlık cihetine diğer bir dirhem Kur’an-ı Kerim okuma mukabil ücret, 2 dirhem bir cüz okuma mukabil ücreti, 1 dirhem Mülk süresine okuma mukabili ücret, 1 dirhem bir cüz okunmasına mukabili ücret, 1 dirhem bir cüz okuması mukabili ücret, 1 dirhem

Yasin süresi okuma ücreti, 1 dirhem Kur'an-ı Kerim'den öşür okuyana verilmiştir. Toplam yıllık 4.015 dirhem harcanmıştır.

Vâkîfın şartı/şart-ı vâkîf

Vakıf mütevellî olarak hayatta olduğu sürece Yusuf bin Abdullah'ı görevlendirmiştir. Vefatından sonra tevliyet azat edilen kölelerine kalacak sonra hâkimin uygun gördüğü kişi olacaktır. Nezaret şartı ise kasabanın hâkimine verilmiştir. Mütevellî muhasebenin her senede görevlilerin huzurunda onaylanmasını şart koşturmuştur. İmam her gün sabah namazından sonra Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okuyup sevabı Rabia ruhuna hediye edecektir. Hayatta olduğu sürece her gün Mülk süresini Sinan halife bin Mahiyettin okuyacak. Her gün bir cüz okutulma şartı hayatta oldukça Bekir halife bin Muhammed'e verilecek, vefatından sonra hâkimin uygun gördüğü kişi tilavet görevini yerine getirecek. Aynı şekilde her gün bir cüz Kur'an-ı Kerim'den okuyup okuma şartı Mahmut bin Mustafa ondan sonra kim istihkak ederse ona geçecek. Günlük sabah namazından sonra Yasin süresini bir defa okuma şartı Mevlâna Şeyh Muhammed'de olacaktır, vefatından sonra hâkimin uygun gördüğü kişi olur. Her gün sabah namazından sonra Kur'an-ı Kerim'den öşür okuyup sevabı belirli rahmetli olan kişinin ruhuna hibe edilir.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkîf vakfını dini amaç için kurmuştur. Vasiyet vakfı ile vâris olan Hıdır annesi Rabia'nın vasiyetini yerine getirmiştir. Bu arada kendi de aynı vakfa katkı sağlamıştır. Bu vakfın vâkîfı Şam'da bir emekli emirin annesine aittir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfedilen meblağ 17.000 dirhem Rabia tarafından vakfedildiğini yazılmıştır ancak Rabia tarafından vakfedilen meblağ 13.000 dirhemdir. 17.000 dirhem ise oğlu Hıdır tarafından vakfedilmiştir.

12. İskender bin Abdullah Vakfı

17/3/1b

Vâkîf İskender Bey bin Abdullah

Cemaziyülevvel ayının ortalarında 971 / 27 Aralık- 5 Ocak 1563/1564 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 10.000 dirhem gümüş → %10 → 1000 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 1000 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal ve istirbah*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken, kefil ve rehin şartı kaydedilmemiştir.

Harcama/masraf

Yıllık 200 dirhem mütevellî, 50 dirhem Mevlâna Gürani Mescidi’ndeki kandilin yağına, 30 dirhem kandilciye, günlük 2 dirhem Kur’an-ı Kerim okuyucusuna verilmiştir. Toplam yıllık 1000 dirhem harcanmıştır.

Vâkîfin şartı/şart-ı vâkîf

Tevliyet şartı, tebdil etme, değiştirme, azaltma ve çoğaltma vâkîf kendisine almıştır. Kur’an-ı Kerim’den yirmişer tilavet edilmesi istenerek birinci (yirmişer) tilavetin her gece yatısı namazından sonra merhum Şeyh Vefa Cami’nde olması şart koşulmuştur. İkincisi ise öğle namazından sonra Mevlâna Gürani Mescidi’nde okutulması istenmiştir. Eğer vakfedilen meblağ belirlenen masraflara sarf edilmezse hepsinin fakır fukaraya harç edilmesi istenmiştir.

Vakîf hakkında düşünceler

Vâkîf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Vâkîf kendisini, Şeyh Vefa Cami ve Mevlâna Gûrani Mescidi'ndeki görevlileri vakfın gelirinden yararlandırmıştır.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfiyenin tarihi 15 Cemaziyülevvel 971, ancak vakfiyenin belgesinde yazılan tarih Cemaziyülevvel ayının ortalarındadır herhangi bir gün yazılmamıştır.

13. Hatice bint Ahmet çelebi Vakfı

17/3/32b

Vâkîf Yusuf bin Muhammed Çelebi

Recep ayının başında (gurre) sene 971 / 14-16 Şubat 1564 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 150.000 dirhem → %10 → 15.000 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 15.000 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene müteveli tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal ve istirbah*” şeri istiğlal ve makbul istirbah işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken, güçlü bir rehin ve parala dolu bir kefil ya da durumun ihtiyacına göre ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük 6 dirhem müteveli, 10 kişiye 2’şer dirhem Kur’an-ı Kerim okumasına mukabili ücret, 2 dirhem kâtip, 2 dirhem cabi, 5 dirhem nazıra verilmiştir. Toplam yıllık 12.775 dirhem harcanmıştır. Masraflardan kalanı 2.225 dirhem ise vâkıfın evladına sonra evlat evladına sonra ve sonra sülale inkırazına kadar gittikten sonra erkeğin payı iki kızın payı kadar olacaktır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf müteveli olarak hayatta olduğu sürece Maksut bin Abdülmuîn’i görevlendirmiştir. Vefatından sonra müteveli Maksut Bey’in en iyi evlatlarına ve evladı evlatlarına inkıraza kadar devam edecektir. Kâtip ise İhsan bin Abdullah. Cabi Mehmet bin Abdullah. Nezaret şartı vâkıfın oğluna Muhammed çelebi, hayatta

oldukça ondan sonra en iyi evladına ve evladı evladına geçecektir. Görevlilerin tayini ve azil işlemleri nazırın kararına bırakılmıştır. En son tayin ve azil işlemleri İstanbul'daki şeri hâkim olan kişiye bırakılır. Vâkıfın vefatıyla parasının üçte biri vakfedilir. Ayrıca, Kur'an-ı Kerim okumak için on kişi tayin edilip Yusuf çelebi bin Sinan Muhammed çelebinin ruhuna hibe edilmesi istenmiştir. Tilavet şartlarından biri azat edilmiş kölesi İhsan bin Abdullah'a diğeri ise Muhammed bin Abdullah ve üçüncü Udi bin Maksut Bey'in olacaktır. Sonrasında tilavet evladı ve evlat evladı hem erkeklere hem de kızlara soyu tükendikten sonra en iyi akrabalarına kalacaktır. Eğer merhum masraflara sarf edilmezse Müslüman olan fakır fukaraya sarf edilmesi şart koşulmuştur.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Bu vakıf zürri vakfıdır. Vakıf aynı zamanda vasiyet vakfıdır. Bu vakıf alim Ahmet çelebi Efendinin kızının kocasına aittir ve bir vekil tarafından tescil edilmiştir. Ayrıca vakıfta Kur'an-ı Kerim okuma aile bireyleri arasında bir meslek haline getirilmiştir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfedilen meblağı 1.000 dirhem olarak yazılmıştır ancak vakfiyede vakfedilen meblağ 150.000 dirhemdir. İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda Hatice bint Ahmet çelebi vâkıf olarak yazılmıştır, ancak o vâkıfın eşi ve vasiyetine infaz eden kişidir. Asıl vâkıf Yusuf çelebi bin Sinan Muhammed Çelebi Efendi'dir.

14. Hacı Ali bin Hasan Vakfı

17/3/42b ve 17/3/43a

Vâkıf Ali Nalı bin Şıram el-Emin

Şaban ayının ilk günlerinde 971 / 15-24 Mart 1564 tarihinde onaylanmış
vakfiyesinde,

Ana para/aslı mal

Nakit 200.000 dirhem → %10 → 20.000 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 20.000 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal ve istirbah*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Vakfedilen aslı meblağ 200.000 dirhem ancak vâkıfın şartına göre bu meblağ senede ona on bir hesabı üzerine istirbah ve istiğlal olunduktan sonra ne zaman vakfedilen meblağ 246.000 dirheme varınca o zaman bu meblağdan 25.000 dirhem bir okul inşa etmek için harç edilir ve 5.000 dirhem de erdemli dindar bir kişiyi verilip vâkıfın yerine haça gitmesi için ödenir. Sonrasında meblağın kalanı 216.000 dirhem olup istirbah ve istiğlal ile işletilmeye devam edilir. O zamanın meblağın neması %10’dan 21.600 dirhem olacaktır. Borç verirken, sadece kadir sözünü tutan ve zamanı geldiğinde borcunu verebilen kişilerle çalışılır.

Harcama/masraf

Günlük müderris 20 dirhem, 1 dirhem her bir öğrenciye, 5 şer dirhem vakfın iki mütevellisine, 7 dirhem yemeğin etine, 2 dirhem odun, 3 dirhem soğan tuz ve nohut, 3 dirhem şeyh, 3 dirhem ekmekçi, 2 dirhem kapıcıya verilmiştir. Yıllık 450 dirhem Kur’an-ı Kerim okuma mukabil ücret, 700 dirhem su deposuna ve tatlı su içmek için su buzuna tahsis edilmiştir. Bu masraflardan kalanı medresenin tamiri ve mutfağa sarf edilir. Eğer bu meblağdan bir şey kalırsa varislerin arasında nasiplerine göre bölünür. Toplam yıllık harcama belirsizdir.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vakfa iki mütevellî görevlendirilmiştir. Birinci mütevellî vâkıfın oğlu Hasan çelebi ve ikincisi diğer oğlu Mustafa çelebi görevlendirmiştir. Vâkıfın şartı; tevliyet, tebdil etme ve değiştirme hayatta oldukça kendisine aittir. Ondan sonra tevliyet oğullarına ondan sonra en iyi evladına ve en iyi evladı evladına nesilden nesle sonra hâkim uygun gördüğü kişi olur. Vâkıfın vefatıyla bu vakıf gerçekleşir. Medresede tedris şartı vâkıfın evladından ve evlat evladı ve evlat evladı evladına inkıraza kadar sonra kasabanın ahalisinde ondan sonra insanoğlu menfaatine, bağlama, çözme işi elinde olan kişi olur. Kur'an-ı Kerim okuma şartı Hamza Hoca Mescidinde olup imamlık yapan Turgut Hoca olacak hayatta oldukça ondan sonra mescidin imamı kim olursa.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Ürgüp kasabanın ahalisine tahsis edilmiştir. Vâkıf vakfını tescili için vakfedilen meblağın yarısı oğluna Hasan ve diğer yarısı oğluna teslim etmiştir. Vakfın iki mütevellisi bulunmaktadır. Vakıfta daha sonra inşa edilecek olan okulun öğrencilerinin sayısı belirtilmemiş diye günlük öğrencilere toplam ne kadar verileceğini ve vakfın toplam ne kadar haraç edileceğini bellisizdir. Bu vakıf bir vekil tarafından tescil edilmiştir. Ayrıca vakıf örneğinden vakfın işleyişi devam ederken harcanan meblağlar üzerinden yeniden nemalandırma yapılacak olmasıdır. Diğer bir deyişle vakıf işletmeler süreç içinde değişim geçirebilmektedir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vâkıfın ismi Hac Ali bin Hasan olarak yazılmıştır ancak bu kişi şeri dava ve şehadet eden kişidir. Vakfiyede vâkıfın ismi Ali Nalı bin Şıram el-Emindir. Diğer bir yanlış vakfedilen meblağ 47.000 dirhem olarak yazılmış ancak vakfiyede vakfedilen meblağ 200.000 dirhemdir. Bir diğer yanlış vakfiyenin tarihi Şaban ayının birinci günü diye yazılmış ancak vakfiyede Şaban ayının ilk günlerinde olarak yazılmıştır.

15. Süleyman subaşı bin Abdurrahman Vakfı

17/3/43b

Vâkıf Süleyman Subaşı bin Abdül Mennan

Şaban ayının ilk günlerinde 971 / 15-24 Mart 1564 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 500 dinar

Vakfiyede nema oranı yazılmamıştır. Vakfedilen miktarın belirtilen “*halel şeri istiğlal*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Vakıf 500 dinar yanında Kostantiniye’de Halil Paşa Mahallesi’nde olan iki ev de vakfetmiştir. Borç verirken, kefil ve rehin şartı kaydedilmemiştir.

Harcama/masraf

Vakıfta herhangi bir harcama veya masraf yazılmamıştır. Sadece yazılan vâkıfın şartı vakfedilen meblağdan hasıl olan ribh hayatta oldukça kendisine tayin etmiştir. Sonra evladı ve evlat evladı ve evlat evladı evladına inkıraza kadar.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıfın tevliyet şartı, tebdil, değiştirme, azaltma ve çoğaltma hayatta oldukça kendisine aittir. Menkul ve gayrimenkul vakfedilenin bütün hakları vâkıf hayatta oldukça kendisine tayin edilmiştir. Vefatından sonra erkek ve kız evlatlarına batından batna inkıraza kadar, ondan sonra bu vakfın diğer vakıflarına ilhak edilmesi istemiştir. Eğer tasarruflarda istenildiği gibi olmazsa hepsi fakir fukaraya sarf edilecektir.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Vâkıf kendisini ve evlatlarını, Halil Paşa Mahallesi’nin ahalisini vakfın gelirinden yararlandırmıştır.

Vâkıf menkulün yanında gayrimenkul de vakfetmiştir. Vakıf şartlarının ayrıntılarına girilmemiştir. Böyle durumlarda vâkıfın daha önce kurmuş olduğu vakıflara ekleme yapılmaktadır. Vakfiyenin kenarında “*Süleyman Subaşı’ya ait başka bir vakfiye*” şeklinde alınan nottan da anlaşılacağı üzere vakfiye zeyl vakfiyedir. Bu vakfın görevlileri diğer vakfın görevlileri ile aynıdır. Ayrıca vakfiye meşhur sınırlara da bir örnektir.

Not

İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfedilen meblağı 5.000 dindar olarak yazılmış, ancak vakfedilen meblağ 500 dinardır. bir başka yanlış, vakfiyenin tarihi 1 Şaban olarak yazılmış ancak vakfiyede yazılan Şaban ayının ilk günlerinde herhangi bir gün yazılmamış. Bir diğer yanlış vâkıfın baba ismi Süleyman Subaşı bin Abdurrahman olarak yazılmış, ancak vakfiyede Süleyman Subaşı bin Abdül Mennan olarak yazılmıştır.

16. Serefrâz ve Hurşid Vakfı

17/4/10a

Vâkıfe Serefraz hatun bint Abdül Mennan ve Hurşit bint Abdullah

Safer ayının ilk günlerinde 973 /28-30Ağustos 1565 tarihinde onaylanmış
vakfiyesinde,

Ana para/aslı mal

Serefraz hatun bint Abdül Mennan

Nakit 15.000 dirhem → %10 → 1500 dirhem

Hurşit bint Abdullah

Nakit 5.000 dirhem → %10 → 500 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 1.500 dirhem ve 500 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal ve istirbah*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken hem kefil olacak bir kişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günde dört kişiye 1'er dirhem Kur'an-ı Kerim okuma mukabili ücret, mütevellî 1 dirhem verilmiştir. Toplam yıllık 1.825 dirhem harcanmıştır. Kalan 175 dirhem, aslı ile birleştirip tekrar istiğlal ve istirbah ile devam edilmesi istenmiştir. Bu meblağın kazancı günlük iki dirheme vardıktan sonra okuyuculara 1.5 dirhem verilir ondan sonra tekrar meblağın kalanı istiğlal ve istirbah olup okuyucuların görevine günlük 2 dirhem verilinceye kadar yeniden istiğlal ve istirbah ile işletilir. Sonrasında yeni bir okuyucu ve yeni bir cüzhan tayin edilir. Vakıf sona erene kadar bu yöntemle işletilir.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Tevliyet, merhum Yahya Çelebi'nin vakıflarına müteveli olan kişiye verilmiştir. Ayrıca, tecvit okumaya kadir dört kişi tayin edilip her gün öğlen namazından sonra merhum Yahya Çelebi Mescidi'nde toplanıp her birinin Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okuması şart koşulmuştur. Eğer merhum masraflara sarf olmazsa hepsi fakir fukaraya dağıtılır.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Merhum Yahya Çelebi Mescidi de vakfın gelirinden yararlanmıştır. Bu vakıf ortak bir vakıftır (iki kişi tarafından kurulmuştur). Vakfın mütevellisi aynı zamanda başka vakfa müteveli olduğunu tespit edilmiştir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfedilen meblağ 15.000 dirhem olarak yazılmıştır ancak bu meblağ Serefrâzın tek başına vakfettiği meblağdır. Vakfiyede vakfedilen meblağ 20.000 dirhem, Serefraz 15.000 dirhem, Hurşit 5.000 dirhem. İkinci yanlış ise vakfın tarihi 1 Safer olarak yazılmıştır, ancak vakfiyenin tarihi Safer ayının ilk günlerinde olarak yazılmıştır.

17. Hatice bint İbrâhim Vakfı

17/4/15b ve 17/4/16a

Vâkıfe Hatice hatun bint İbrahim

15 Safer 972 / 22 Eylül 1564 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 9.000 dirhem → %10 → 900 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 900 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken hem kefil olacak bir kişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük iki kişiye birer dirhem Kur'an-ı Kerim okuma mukabili ücret verilecektir. Yıllık 60 dirhem yağlı mum alınması, 20 dirhem mumu yakan kişiye, 100 dirhem mütevellîye verilmiştir. Toplam yıllık 900 dirhem harcanmıştır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf mütevellî olarak Hüsâm Bey Mescidi'nin müezzinini görevlendirmiştir. Hasbi nezaret şartı ise vâkıfın kendisine ve mescidin cemaatine bırakılmıştır. Vâkıf her gün iki kişi tarafından Hüsâm Bey Mescid'inde Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okunmasını istedi. Birinci kişi mescidin imamı, ikinci kişi mescidin müezzini olacaktır. Zamanla eğer vakfedilen meblağı merhum masraflara sarf edilmezse hepsi fakir fukaraya sarf edilir.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Hüsâm Bey Mescidi ve Kırkçeşme Mahallesi vakfın gelirinden yararlanmıştır. Bu vakıf bir avarız vakfıdır. Ayrıca vakfiyenin yan tarafında aynı vâkıfe ait bir ev satış muamelesi rastlanmıştır ancak Osmanlıca olarak kayıt edilmiştir. İki kaydın farklı dillerle yazılma sebebi mahkemede vakfiyelere bakan kişi ile diğer muamelelere bakan kişinin farklı olmasıdır.

Not

İstanbul Şer'îyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfiyeler kataloğunda vakfedilen meblağ 6.000 dirhem olarak yazılmıştır ancak vakfiyede vakfedilen meblağ 9.000 dirhemdir.

18. Kasım Bey bin İbrahim El Selamı Vakfı

17/4/10a

Vâkıf Kasım Bey bin İbrahim El Selamı

Muharrem ayının başlarında 973/29- 31 Temmuz 1565 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 40.000 dirhem → %10 → 4.000 dirhem

Vakfiyede nema oranı onbir yani %10 olarak yazılmıştır, 4.000 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene müteveli tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal ve istirbah*” işletme usûlleriyle nemalandırılması istenmiştir. Vakfedilen para yanında gayriimkenkul olarak kuyu, hücre, ahır, soğuksu nehri ile çalışan bir su değirmeni de vakfedilmiştir. Borç verirken hem kefil hem de rehin alınacak mal şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük müteveli 2 dirhem, hatip 2 dirhem, imam 2 dirhem, müezzin 1 dirhem alacaktır. Toplam yıllık 2.555 dirhem harcanmıştır. Masraflardan kalanı ise 1.445 dirhem hayır cihetine sarf edilmiştir.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf tevliyeti kendisine almış. Vefatından sonra tevliyet en iyi azat edilen kölelerine ve inkıraza kadar bunların evlatlarına bırakılmıştır. Hasbi nezaret şartı ise köyün ahalisindedir. Vakfedilen meblağın yerine eğer itibarlı, verimli ve daha kazançlı ve menfaati daha fazla bir akar bulunursa, merhum meblağ akar ile tebdil edilecektir. Vakıfların mahsulü eğer müsait olursa görevlilerin ücretlerine zam yapılabileceği de kaydedilmiştir. Müteveli ve kadının görüşüyle, merhum masraflardan kalanı hayır

cihetine sarf edilir. İmamlık şartı caminin hatibinde olacaktır. Tevliyet, nezaret, tebdil, değiştirme ve vakfın şartlarında, azaltma, çoğaltma, azletme ve atanma hayatta oldukça vâkıfın kendisinde vefatından sonra köyün ahalisinin marifetiyle. Seçilecek olan bir mütevelliiye bırakılacaktır. Vâkıf vefatından sonra merhum akarlar camin vakıflarına devretmesi istemiştir.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Vakfın gelirleri caminin menfaatine, çeşitli hayır işlerine ve Arknasuh köyünün ahalisine kullandırılmıştır. Bu vakıf bir avarız vakfıdır. Şartlar elverdiğinde vakfedilen menkulün gayrimenkulle tebdil edilmesi istenmiştir. Bu vakıfta görevlilerin ücretlerine zam yapılmıştır. Vâkıf köye bir cami inşa etmiştir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda bu vakıf kayıtlı değildir. Vakfiyelerin arasında rastlanmıştır, bulunduğu yer, **17/4/10a** numaralı vakfiyenin hemen altındadır.

19. Emine bint Ali Vakfı

17/5/74b ve 17/5/75a

Vâkıfe Emine bint Ali

Cemaziyülevvel ayının sonlarında 975 / 22 Kasım- 2 Aralık 1567 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 18.000 dirhem → %10 → 1.800 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 1.800 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*muamele istiğlal ve istirbah*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken hem kefil olacak bir kişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük 1 dirhem tevliyet, 1 dirhem Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okuma mukabili ücret, 1 dirhem hatip, yıllık 180 dirhem imam, 180 dirhem müezzin, 120 dirhem kapıcı, 60 dirhem camin restorasyonuna tahsis edilmiştir. Toplam yıllık 1.635 dirhem harcanmıştır. Kalanı ise 165 dirhem mütevellide muhafaza edilip önceki yönteme göre istiğlal ve istirbah olunur, bu meblağ 4.000 dirheme vardığında Kur'an-ı Kerim'den bir cüz daha okutulur.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf mütevellî olarak Ahmet bin Muhammed Çelebiyi görevlendirmiştir. Vefatından sonra en iyi evladına ve evlat evladına ve evlat evladı evladına sonra akrabalarına daha sonra Kostantiniye'deki hâkimin uygun gördüğü bir kişi mütevellî olacaktır. Vâkıfın şartı, tebdil etme, değiştirme, çoğaltma, azaltma ve bütün şeri tasarruflar hayatta oldukça kendisine aittir. Vâkıfın şartı eğer güzel işlek bir akar

bulunursa vakfedilen meblağı ile değiştirilir. Eğer tebdilin gerçekleşmesinde zorluk olursa verilen meblağ istiğlal ve istirbah ile devam eder. Tevliyet masrafından kalanı vâkıf kendi ihtiyaçlarına ve istediğı gibi hayır işlerine sarf edecektir. Tilavet şartı vakfın mütevellisi Ahmet bin Muhammed Çelebi’de olacaktır. Ayrıca vakfın görevlilerinde belirli sıfatların (ilim sahibi, dindar) bulunması istenmiştir. Bir başka tilavet şartı ise Mevlâna Alâeddin halife bin hac Hamdi hayatta oldukça kendisine vefatından sonra evladına sonra evladı evladına karından karına ve asırdan asra inkıraza kadar devam edecek en son hâkimin uygun gördüğü kişiye okutulması istenmiştir.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Anadolu Vilayetindeki, Erkemi nahiyesinde camin hatibi, imamı ve müezzin vakfın gelirinden yararlanmıştır. Menkul vakfindan gayrimenkule tebdil için örnek teşkil etmiştir. Vakfın geliri hayır cihetlerine tayin edildikten sonra meblağın kalanını vâkıf kendisine alacaktır.

Not

İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda ve vakfiyenin arasındaki karşılama sonucunda herhangi bir yanlışlık rastlanmamıştır.

20. Hacı Cafer bin Abdullah Vakfı

17/6/44a-b ve 17/6/45a-b

Vâkıf Cafer Bey bin Abdullah

Zilkade ayının ilk günlerinde 976/17-26 Nisan 1569 tarihinde onaylanmış
vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 1.000 flori

Vakfiyede nema oranı belirtilmemiştir. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istirbah*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken, kefil ve rehin şartı kaydedilmemiştir. Vâkıf paranın yanına Eğri göz kasabasında bir cami, bir çeşme ve büyük bir han da vakfetmiştir. Ayrıca Kostantinye’de Çelebi Oğlu Mahallesi’nde on dairesi apartman, iki kanep, bir hamam, üç fırın, iki depo, bir bahçe ve bu evlerle bağlanan sekiz dükkân ve camin yanındaki sekiz dükkân daha ve ona bağlı olan ekleri ve yolları vakfetmiştir.

Harcama/masraf

Günlük 3 dirhem mütevellî, 1.5 dirhem cabi, 2 dirhem hatip, 3 dirhem imam, 1 dirhem hatibe Kur’an-ı Kerim okuma ücreti, ikişer dirhem şeklinde iki müezzine 4 dirhem, 1 dirhem iki müezzine her birine yarımşar dirhem yine Kur’an-ı Kerim okuma ücreti, 1.5 dirhem kandilciye, beş kişiye her birine yarım dirhem olacak şekilde 2.5 dirhem, 1 dirhem okuyucuların başkanı olan hatibine vermiştir. 1.5 dirhem hasır, boya, kandil fitili ve bütün ihtiyaçlar için tahsis edilmiştir, 1 dirhem cami, 1 dirhem han, 1 dirhem çeşme, yıllık 100 dirhem nezaret emrine, 50 dirhem Eğrigöz Kasabası’ndaki kadiya nezaret mukabili ücret verilmiştir. Toplam yıllık 9.275 dirhem harcanmıştır. Hasıl olan kazançtan masraflar çıkarıldıktan sonra kalanlar mescidin kubbesinin onarımı ve sonra diğer mevkufların onarımına sarf edilir. Buradan kalanlar ise mütevellide saklanır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf hayatta oldukça tevliyeti kendisine almış, vefatından sonra tevliyet en iyi evladı ve evladına kalacak soyu tükenince de tevliyet emri zaman valisine bırakılıp onun seçeceği bir kişi müteveli olacaktır. Nezaret şartı komutan zümresinin başkanı olan kişi olacaktır. Hasbi nezaret şartı ise camin cemaatine olacaktır. Diğer bazı vakıflarda olduğu gibi bu vakıfta da görevlilerde belirli sıfatların bulunması istenmiştir. Ayrıca, vâkıf vakfının hayırları son bulmadan devam etsin, kalıcı olsun, belalar ve felaketler hiç üzerine etki etmesin dua edilmesini şart koşmuştur. Vâkıfın bir başka şartı ise vakfedilmiş mezbur akarların alışılmış olduğu üzere kiralarla ile istiğlal olunması idi.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Vâkıf kendisine, evladına, Çelebi Oğlu Mahallesi'ne, Eğri göz Kasabası'na, camin ahalisine ve cemaatine vakfın gelirinden paylar ayırmıştır. Vâkıf vakfını kurarken flori ile kurmuş, ancak görevlilerin ücretini dirhem ile tayin etmiştir. Caminin iki müezzini olduğuna vakfiyede rastlanılmıştır. Ayrıca hem menkul hem de gayrimenkul vakfedilmiştir. Bu vakıfta hasıl olan kâr akarların tamir edilmesine sarf edilecektir. Bu vakfiyenin sahibi vâkıfın babası Osmanlı komutandır.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfiyenin tarihi 1 Zilkade olarak yazılmıştır, ancak vakfiyede Zilkade ayının ilk günlerinde olarak geçmiştir, hangi gün yazılmamıştır.

21. Ayşe Hatun bint Hayreddin Vakfı

17/6/40b ve 17/6/41a-b

Vâkıfe Ayşe hatun bint Hayrettin Efendi bin Eyüp

13 Zilhicce 976 / 29 Mayıs 1569 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 180.000 dirhem —→ %10 —→ 18.000 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 18.000 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istirbah ve istiğlal*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken hem kefil olacak bir kişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük 2 dirhem yirmi beş kişinin her birine iki dirhem Kur'an-ı Kerim okuma ücreti, 8 dirhem tevliyet, 4 dirhem cabi ve kâtip, 2 dirhem nazıra verilmiştir. Toplam yıllık 23.360 dirhem harcanmıştır. Meblağdan kalanı ise mütevellide muhafaza edilip daha sonra Kur'an-ı Kerim okuyucuların sayısının arttırması istenmiştir.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf tevliyeti kendisine alarak istediği gibi değiştirir ve tebdil eder duruma gelmiştir. Vefatından sonra tevliyet Cafer Bey bin Abdullah'a geçecektir, ondan sonra Cafer beyin en iyi evladına sonra evladı evladına inkıraza kadar devam edecek en son en iyi azat edilen kölelerinin inkırazına kadar gidecektir. Daha sonra vekili Muhammed Çelebi Efendi bin Ömer'in en iyi evladına sonra sadrazam ve vakfın nazırının uygun gördüğü kişi olur. Nezaret şartı ise Mihrimah Sultan bint Sultan Süleyman Han'da olacaktır. Vâkıf kendisi olmadığı zamanlarda vakfın emirlerine bakacak olan kişi o de olacaktır. Bir başka nazır Rumeli Vilayeti'nde askeri kadı olan

kişi olup her sene mütevellîye hesap verecek ve muhasebeye imza atacaktır. Vakfedilen meblağdan hasıl olan ribh başta vâkıfın ihtiyacına ve erzakına ve hayır cihetlerine istediğı gibi sarf edilecektir. Yirmi beş kişi tayin edilip her biri oğlen namazından sonra İstanbul'da Teybe İlçesi'nde Merhum Sultan Muhammed Han Cami'nde toplanıp Kur'an-ı Kerim'den acele etmeden bir cüz okurlar. Her cüz sevabı belirli kişilere hibe edilmiştir. Vâkıfın bir başka şartı ise muamele edilmeyecek olan kişiler üzerinedir. Bunlardan batıl sahibi, hile sahibi, havalı olanlar ile seyitler ve prenslerle çalışılmayacaktır.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Sultan Muhammed Han Cami de vakfın gelirinden yararlanmıştır, Vakfa iki nazır tayin edilmiştir. Bu vakıfta da vâkıfenin babası Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk hocası Hayreddin Efendi olduğunu tespit edilmiştir. Vakıfenin ismi Kanûnî Sultan Süleyman'ın annesinin ismi ile aynıdır.

Not

İstanbul Şer'îyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfedilen meblağı 1.000 dirhem olarak yazılmıştır, ancak vakfiyede vakfedilen meblağ 180.000 dirhemdir.

22. Muhammed Efendi bin Ali Vakfı

17/6/153b ve 17/6/154a-b

Vâkıf Muhammed Efendi bin Ali

Rebiyülevvel ayının ortalarında 977/ 24-31 Ağustos 1569 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/aslı mal

Nakit 60.000 dirhem → %10 → 6.000 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 6.000 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istirbah*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken hem kefil olacak bir kişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük 2 dirhem tevliyet. Toplam yıllık 730 dirhem harcanmıştır, kalanı ise 5.270 dirhem vâkıfın eşine ve evladı ve evlat evladı ve azat edilen kölelerine ve evlatlarına kalacaktır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf tevliyet şartı kendisine almış vefatından sonra en iyi nesline soyu tükendiğinde en iyi azat edilen kölelerine ve bunların en iyi evlatlarına en son hâkim ve nazırın uygun gördükleri kişi mütevellî olacaktır. Nezaret şartı ise Cedit Sultan Sarayı’nda saray ağasına verilmiştir. Ayrıca vâkıfın evladı ve azat edilen kölelerinden Kur’an-ı Kerim okumasına kadir olanların her gün Nebe süresini okuyup vâkıfın ruhuna hibe etmelerine istedi okumayı bilemeyen ise her gün yüz kere sala okuyup sevabı vâkıfın ruhuna hediye etmeleri istendi. İnkırazdan sonra cüzhanların tayini hâkimin ve nazırın görüşüne bırakılır. Vâkıfın şartı yabancı ile evlenen erkek veya kız

azat edilen köleleri, vakıftan yabancı olarak sayılır (yabancı muamelesi ile muamele edilirler). Muamelatlarda batıl erbabıyla, prenslerle, seyitlerle, müfsitlerle ve parasını kaybeden kişiler ile çalışılmaz.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Kendisine, evladına ve azat edilen kölelerine vakfın geliri tahsis etmiştir. Bu vakıf zürri vakıftır. Kazancın çok büyük bir bölümüm vâkıfın ailesine bırakılmıştır. Vakfın masraflarından sadece tevliyet masrafları belirtilmiştir.

Not

İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda bu vakıf kayıtlı değildir.

23. Fâtima bint Hüseyin Vakfı

17/6/119a

Vâkıfe Fatıma bint Hüseyin

Şaban ayının ilk günlerinde 977 / 9-18 Ocak 1570 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 22.000 dirhem → %10 → 2.200 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 2200 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istiğlal ve istirbah*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken, emin bir mütevellînin görüşüyle ve reyîyle altın veya gümüşten yapılan mücevherlerden güçlü bir rehin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük 1 dirhem mütevellî, 1 dirhem katip ve cabî, 1 dirhem Yasin süresini okuyana verilir. Aylık 50 dirhem her gün bir cüz Kur'an-ı Kerim'den okuyana verilir. Yıllık 200 dirhem Recep ayının ilk günlerinde olan perşembe gününde yemek pişirip yoksullara dağıtmak için ayrılmıştır. Yıllık 60 dirhem ballı mum alıp Şaban ayının on beşinci gecesinde ve diğer şerif gecelerde mescitte yakılması için harcanır, yıllık 60 dirhem ile kurban alınıp Kurban Bayramı'nda kesilir, yıllık 100 dirhem ile aşure pişirilip Muharrem ayının onuncusunda yoksullara dağıtılır. Toplam yıllık 2.115 dirhem harcanmıştır. Kalan yıllık 50 dirhem vakfın zimmetinde saklanır ve biriktirilir.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vakfın mütevellîsi kim olacağını yazılmamış. Her gün Yasin süresine okuyup sevabı Mustafa ağa bin Abdullah ve vâkıfın ruhuna hibe edilmesi istenmiştir. Ayrıca her gün Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okunup tekrar merhum Mustafa ağa bin Abdullah'ın ruhuna hibe edilmesi istenmiştir.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Yoksullara yemek dağıtma, kurban alınıp kesme ve aşure pişirip dağıtma gibi detaylar mevcuttur. Ayrıca vakfin kâtibi ve cabisi aynı kişi olacaktır. Masraflardan arta kalanlar vakfin asıl parasına eklenmiştir (vakfin aslı malı artış göstermiştir).

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfiyenin tarihi 1 Şaban olarak yazılmıştır, ancak vakfiyede Şaban ayının ilk günlerinde olarak yazılmıştır, herhangi bir gün belirtilmemiştir.

24. Mûsâ bin İskender Vakfı

17/14/40a

Vâkîf İskender bin Abdullah

Rebiyûlahir ayının ilk günlerinde 993 / 2-11 Nisan 1585 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 1.000 dirhem → %10 → 100 dirhem

Vakfiyede nema oranı belirtilmemiştir. Vâkîf vakfedilen meblağın hep alışıldığı gibi nemalandırması istemiştir, masraflardan çıkarıldığı üzere en az %10 olarak tahmin edilmiştir. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istirbah ve istiğlal*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken, kefil ve rehin şartı kaydedilmemiştir.

Harcama/masraf

Yıllık 40 dirhem Cebeci Mescidi’nin kandiline, kandilciye 30 dirhem, mütevellîye 30 dirhem verilmiştir. Toplam yıllık 100 dirhem harcanmıştır.

Vâkîfin şartı/şart-ı vâkîf

Vâkîf mütevellî olarak eşi Canı bint Aliyi görevlendirmiştir. Vefatından sonra tevliyet oğlu Musa bin İskender’e geçecektir. Sonra Musa bin İskender’in evladına ve evladı evladına soyu tükendiğinde ise hâkimin seçeceği bir kişi mütevellî olacaktır. Ayrıca, Cebeci Mescidi müezzininin kandilleri de yakmasını şart koşturmuştur.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkîf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Cebeci Mescidi’nin müezzini ve evladını vakıftan yararlandırmıştır. Vâkîf nema oranı ne kadar olacağını belirtmemiş olmakla beraber hep alışıldığı gibi işletilmesi istenmiştir. Harcamalara

baktığımızda yıllık 100 dirhem harcanmıştır ve vakfedilen meblağı 1000 dirhem %10 üzerine hesaplasak yıllık en az 100 dirhem gelir olmalıdır.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vâkıfın ismi Musa bin İskender olarak yazılmıştır, ancak o vâkıfın oğlu, asıl vâkıf İskender bin Abdullah'tır. Diğer bir yanlış tarih ile ilgilidir, İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda 1 Rebiyülahir olarak yazılmıştır, ancak vakfiyede geçen tarih Rebiyülahir ayının ilk günlerinde diye yazılmıştır, herhangi bir gün yazılmamıştır.

25. Râbia bint Mehmed Vakfı

17/16/77b

Vâkıfe Râbia hatun bint Mehmed

27 Rebiyülahir 998 / 5 Mart 1590 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 4.000 dirhem → %10 → 400 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 400 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene müteveli tarafından vakfiyede belirtilen “*şeri muameleyle istiğlal ve istirbah*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken, kefil ve rehin şartı kaydedilmemiştir.

Harcama/masraf

Yıllık 35 dirhem müteveli, günlük 1 dirhem Kur'an-ı Kerim okuyucusuna, verilmiştir. Toplam yıllık 400 dirhem harcanmıştır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vakıf müteveli olarak Recep beyi görevlendirmiştir. Vefatından sonra tevliyeti Recep beyin evlatlarına bırakmış soyu tükendiğinde ise hakimın uygun gördüğü kişinin müteveli olmasını şart koşmuştur. Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okutulması şart koşulmuştur.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini amaçla kurmuştur. Habis ve tesbil kavramları vakfiyede kullanılmıştır. Vâkıfenin ikamet ettiği mahalle İstanbul'da Molla Aşkî Mahallesidir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfiyenin sayfa numarası 87b olarak yazılmıştır. Ancak vakfiyede vakfiyenin sayfa numarası 77bdır.

26. Mahmud Paşa bin Ali Vakfı

17/18/222b ve 17/18/223a-b

Vâkıf Mahmut Paşa bin Ali

Ramazan ayının ortalarında 1004 / 9-18 Mayıs 1596 tarihinde onaylanmış
vakfiyesinde,

Ana para/aslı mal

Nakit 780.000 dirhem → %10 → 78.000 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 78.000 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*şeri muamele şüpheden ve faizden temiz olan istirbah ve istiğlal*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken hem kefil olacak bir kişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Günlük 20 dirhem mütevellî, 15 dirhem nazıra verilmiştir. Vâkıf başta vakfettiği asıl meblağı 780.000 dirhemdir sonra bu meblağ kazancı ile birlikte birkaç parçaya bölmüştür. 240.000 dirhem gelir (24.000 dirhem) mütevellînin ve nazırın ücreti alındıktan sonra Sivas'ta vakfedilen cami ve eğitim yurtlarına oradaki mütevellînin elli ile sarf edilir. 120.000 dirhem gelir (12.000 dirhem) mütevellînin ve nazırın ücreti çıktıktan sonra Konya'da dört mescide ve eğitim yurduna vakfedilerek mütevellîye teslim edilip zikredilen menfaate harç edilir. 50.000 dirhem gelir ise (5.000 dirhem) Liva Yasun'da cami, mektep ve vaiz menfaatlerine sarf edilir. 240.000 dirhem gelir ise (24.000 dirhem) günlük 40 dirhem kırk kişiye kuşlak namazından sonra vâkıfın mezarında Kur'an-ı Kerim okuma ve dua mukabili ücret, günlük 3 dirhem vâkıfın mezarına bir kişi tayin edilip verilir, günlük 3 dirhem bu masrafları yazan bir katibe verilir, günlük 3 dirhem bu paralara toplayan bir cabiye verilir, 130.000 dirhem gelir

ise (13.000 dirhem) Fırat'ta olan camine ve iki eğitim yurduna sarf edilir. Bütün bu meblağların ribh gelirinden kalanı vâkıfın kızı ve Mustafa Paşa'nın eşine Rabia Hatun'a verilir. Rabia Hatun'un vefatından sonra evladına ve evlat evladının aralarında eşit olarak bölünür.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vakfın mütevellisi olarak Salih bin Abdullah görevlendirilmiştir. Nezaret şartı ise Mustafa Bey bin Habib olacaktır. Ondan sonra en reşit evladına sonra en reşit evlat evladına sonra en reşit evlat evladı evladına soyu tükenene kadar devam eder. İnkırazdan sonra en iyi azat edilen kölelerine verilir. Tevliyet emri, nazıra ve soyuna bırakılır. Muameleatlarda ikamet edenlerle çalışılması istendi, yolcularla çalışılmaz.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Vâkıf kendisine, Sivas, Konya, İiva Yasun ve Fırat'ta bulunan mescit ve eğitim yurtlarına tahsis edilmiştir. Toplam yıllık harcama ve meblağın kalanı belirsizdir, çünkü vâkıfın şartına göre vakfın geliri harç edildikten sonra meblağın kalanı vâkıfın kızına geri verilir, bu yüzden ne kadar harç edilip vâkıfın kızına ne kadar verildiği belirsizdir. Bu vakfın sahibi Anadolu Vilayeti'nde emîrül-ümerâ unvanını taşımaktadır. Bu vakfiyede habîs (tutmak), tahlit (ebedi kılmak), sadaka ve tesbil (aktarmak) kavramları kullanmıştır. Vakfiyede bu vakfın yanında aynı vâkıfa ait çeşitli vakıflar da tespit edilmiştir. Vakfiyede mescitlerin veya eğitim yurtlarının ismi geçmemiş sadece sayı olarak verilmiştir.

Not İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfedilen meblağ 50.000 dirhem olarak yazılmıştır, ancak vakfiyede vakfedilen meblağın 780.000 dirhem olduğu tespit edilmiştir. Başta 650.000 dirhem vakfedilmiştir ondan sonra 130.000 dirhem daha vakfedilmiştir yani toplam vakfedilen meblağ 780.000 dirhemdir. İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda vakfiyenin tarihi 15 Ramazan ayı olarak belirtmiştir, ancak vakfiyede Ramazan ayının ortalarında olarak yazılmıştır, günü belirsizdir.

27. Râziye bint Hacı Mehmed Vakfı

17/20/23a

Vâkıfe Raziye hatun bint hac Muhammed

26 Recep 1024/21 Ağustos 1615 tarihinde onaylanmış vakfiyesinde,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 4.000 dirhem Osmanlı → %10 → 400 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 400 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*meri muamele ve murabahalarda istiğlal ve istirbah*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken hem kefil olacak bir kişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Yıllık 40 dirhem mütevellî, 360 dirhem Cafer bin Paşa Mahallesi’ndeki Mescidin mumuna sarf edilir. Toplam yıllık 400 dirhem harcanmıştır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vâkıf mütevellî olarak Hıdır Bey bin İlyas’ı görevlendirmiştir. Hasbi nezaret şartı ise Cafer bin Paşa Mahallesi’nin ahalisine olacaktır.

Vakıf hakkında düşünceler

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. İstanbul’da Cafer bin Paşa Mahallesi’nin Mescidine ve ahalisine tahsis edilmiştir. Vakfın mütevellisi ve vakfı tescil edecek kişi aynı kişidir. Bu vakıf avarız vakfidir.

Not

Vakfiyede vakfın tarihi “mezbur tarih” olarak yazılmıştır. Mezbur tarih demek önceki vakfiyelerin aynı tarih anlamına gelir. Sayfadaki diğer vakfiyelere de mezbur tarih olarak yazılmıştır, ancak aynı sayfada olup ilk vakfiye ve tarihi tek yazılan bir vakfiyenin tarihi 26 Recep 1615 olmaktadır. Bu yüzden aynı sayfa da bütün yazılan vakfiyeler aynı tarih taşıyor olmalıdır.

28. Abide bint Hıdır Vakfı

17/5/75a

Vâkıfe Abide bint Hıdır

Tarihi yazılmamış,

Ana para/asl-ı mal

Nakit 1.000 dirhem → %10 → 100 dirhem

Vakfiyede nema oranı ona on bir yani %10 olarak yazılmıştır. 100 dirhem ise tarafımızdan bu oran üzerinde hesaplanarak bulunmuştur. Vakfedilen miktarın her sene mütevellî tarafından vakfiyede belirtilen “*istirbah ve imal*” işletme usulleriyle nemalandırılması istenmiştir. Borç verirken hem kefil olacak bir kişi hem de rehin alınacak mal veya ikisinden birinin alınması şart koşulmuştur.

Harcama/masraf

Hasıl olan kâr tamamı yani 100 dirhem Kostantiniye’deki Muhyettin Hamamı Mahallesi’nin avarızına sarf edilecek. Toplam yıllık 100 dirhem harcanmıştır.

Vâkıfın şartı/şart-ı vâkıf

Vakfin hasbi mütevellisi olarak Berivan bin Abdullah görevlendirmiştir. Hasbi nezaret şartı ise Kostantiniye’deki Muhyettin Hamamı Mahallesi’nin ahalisindedir.

Vakıf hakkında düşünceler:

Vâkıf vakfını dini ve sosyal yardım amacıyla kurmuştur. Kostantiniye’de Muhyettin Mahallesi’nin avarızına tahsis edilmiştir. Vakfin geliri tamamıyla Muhyettin Mahallesi’nin avarızına sarf edilmiştir.

Not

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda bu vakıf kayıtlı değildir. Vakfiyelerin arasında rastlanmıştır, bulunduğu yer, Emine bint Ali'nin **17-5-74a** vakfiyesinin 75a sayfasında bulunmaktadır, Emine bint Ali vakfiyesinin bitişinde. Bu vakfiyenin tarihi yazılmamış, ancak bir önceki vakfiyenin tarihi Cemaziyülevvel ayının son günlerinde 975 tarihinde olarak geçmiştir. Bu vakfiyeden bir sonraki vakfiyenin tarihi ise 7 Recep 975 tarihinde da olarak geçmiştir. Bu yüzden bu vakfiyenin tarihi bir önceki ve bir sonraki vakfiyelerin tarihi arasında olmalıdır.

SONUÇ

Tarih sahnesine tam olarak ne zaman çıktığı belirlenemeyen vakıflar İslamiyet’le birlikte önem kazanmaya başlamış, Selçuklu ile yaygınlaşmış ve Osmanlı İmparatorluğu ile gelişip kurumsallaşarak hayatın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Vakıf kurumu bu süreç içinde insanların doğumlarından vefatlarına kadar her alanda sunmuş olduğu hizmetler ile pek çok fayda sağlamıştır. Padişahlardan reayaya toplumun her kesimi kurdukları vakıflar sayesinde sağlık, eğitim, din, sosyal ve kültürel hizmetler, bayındırlık ve hatta insan dışındaki canlılara yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Aynı şekilde dünyadaki vakıf faaliyetleri de günümüze kadar artarak devam etmektedir. Bu kapsamda kamu ve özel sektörün yanı sıra kişiler de kurdukları bireysel vakıflar ile ciddi manada sosyoekonomik hayata katkı sağlamaktadırlar. Bu katkı gün geçtikçe gelişip büyüdüğü için vakıflar kamu ve özel sektör yanında üçüncü sektör olarak kavramlaştırılmıştır.

İslâmiyet’te bir niyet olarak ortaya çıkan ve belirli unsurların ve şartların yerine getirilmesi ile gerçekleşen vakıf kurumunda vakfedilen mallar menkul ve gayrimenkul olarak ikiye ayrılmıştır. Maddi durumu iyi olan insanlara mahsus gayrimenkul vakıfları hizmetlerine devam ederken menkul vakfının ortaya çıkmasıyla maddi durumu iyi olmayan birçok insan da az veya çok menkullerini vakfetme imkanı bulmuşlardır. Aynı zamanda bir vakıf birkaç kişi tarafından kurulma imkanı olduğunu da görülmüştür. Vakıf kurumu, yıllar boyunca farklı mezhepleri benimseyen alimler arasında tartışmalı bir konu olmuştur. Bu tartışmalar dört mezhep alimleri arasında başlayarak Osmanlı İmparatorluğu alimleri arasında da tekrar yaşanmıştır. Özellikle menkul vakfi konusunda yaşanan bu tartışmalar sonunda menkul vakfi bir ferman ile yasak haline gelmiştir. Ancak birkaç yıl sonra tekrar bir ferman ile serbest bırakılması uygun görülmüştür. Vakıf alanları hızlı bir gelişme göstererek çeşitli sandıklar ortaya çıkmıştır. Bu sandıklarda belirli bir grubun mensupları arasında hizmet vermek amaçlanırken daha sonra bir mahallenin veya köyün sakinleri sandıkların sunmuş olduğu hizmetlerden çeşitli yollarla yararlanmışlardır. Avârız sandıkları buna en güzel örnektir.

Bu kapsamda bahsi geçen vakıflar ve sandıkları örneklemek için İstanbul Balat Mahkemesi'nde 1558-1615 yıllara arasında kayıtlı 28 Arapça para vakfiyesi ele alınmıştır. İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğunda kayıt ettirilen vakfiyelerin sayısı 25'tir. Ancak çalışma esnasında 3 vakfiye daha tespit edilerek vakfiyelerin toplamı 28 olmuştur. Vakfiyelerin içeriği analiz edilirken, bir vâkıf veya vekili tarafından mahkemede tescil edilen vakfiyeler sayesinde daha önce mahkemede yaşanan vakfiyenin tescil aşamaları tüm detayları ile örneklenebilmiştir. Ayrıca vakfiyeler sayesinde elde edilen bilgilerden vakfiyenin başında yer alan dualar, dünya ve ahirete vasıf eden çeşitli cümleler tespit edilmiştir. Dahası, vakfiyenin tarihi, vâkıfın lakabı ve unvanı, vakfedilen miktar, cinsi, yeri, vakfedilecek cihet, vakfın masrafları, nema oranı, nemalandırma usulü, vâkıfın şartları, vakfın görevlileri ve unvanları, vakıfların faaliyet gösterdikleri yerler ve mekan isimleri tespit edilmiştir. Kısacası hakimın hükmü ile veya vasiyet yoluyla onaylanan vakfiyeler çeşitli bilgilere ulaşmamıza yardımcı olmuştur.

Hakimin hükmüyle tescil edilen vakfiyeler mahkemede vâkıf veya vekili ile mütevellî arasında yaşanan farazi bir tartışmanın sonunda tescili gerçekleşirken, vasiyet veya marazı mevt ile tescil edilen vakfiyeler ise vâkıf ölüm hastalığındayken bir vasiyet olarak ortaya çıkan ve vâkıfın vefatından sonra vekili veya varisi tarafından mahkemede tescil edilendir. Hakimin hükmüyle veya vasiyet yoluyla tescil edilen vakıfların erkekler kadar kadınlar tarafından da kurulduğu anlaşılmıştır. Balat Mahkemesi kayıtlarında erkek vâkıflar esnaf veya askeri sınıfa mensup iken kadınlar genellikle askeri sınıfının kızları veya torunlarıdır. Vakfın geliri başta vâkıf kendisi, evlatları, azat edilen köleleri, akrabaları veya tanıdık kişilere tahsis etmiş olsa bile daha sonra tanımamış olduğu kişilere de vakıf gelirinin bir kısmı tahsis etmiştir. Kurulan vakıflar cami, köprü ve çeşme gibi bazen toplumun tüm fertlerine kamu hizmeti sunarken, bazen de fakir öğrenciler, dullar ve yetimler gibi toplumun dezavantajlı kesimlerine hizmet götürülmüştür.

Vakıfların çoğunda Kur'an-ı Kerim okuma işi önceliklidir. Bu sayede Kur'an-ı Kerim okuyucuları vakfın gelirinden en çok yararlanan kişiler olmuşlardır. Kur'an-ı Kerim okumak ile mükellef olan okuyucular, bazen dualar okuyup tesbih ve tevhit

çekme işleri ile de uğraşmışlardır. Okuyucular tarafından okunacak sureler, ayet, okuma zamanı, yeri, kimin tarafından ve bu okumaların kimin ruhuna hibe edileceği bilgisi vakfiyelerde ayrıntılı olarak kayıtlıdır.

Okuyucuların yanında, vakfın mütevellisi gibi farklı görevliler de vardır. Vâkıfın şartlarını yerine getirme ile mükellef olan vakfın mütevellisidir. Mütevellinin işlerini denetleyen ve eğer gerekirse hakime başvuran nazır da vakfın bir diğer görevlisidir. Müteveli vakfın başında olmadığı günlerde kaim-makam ismi altında bir görevli daha bulunmaktadır. Vakfın parasını toplamak ile mükellef olan kişi cabidir. Ayrıca vakıf görevlisi olmasalar da para vakfının gelirinden ücret aldıkları tespit edilen imam, müezzin, vaiz, hatip, müderris, kandilci ve temizlikçi gibi görevliler de vardır.

Ayrıca vakıf görevlileri asıl görevleri yanında başka işlerle de uğraşmışlardır. Örneğin: bir cabi vakfın parası toplamının yanı sıra Kur'an-ı Kerim okumak ve hutbe vermek gibi işlerle ile mükelleftir. Ya da bir imamın yerine getirmesi istenilen asıl görevinin yanında temizlik işleri yaptığı da tespit edilmiştir. Vakfın görevleri arasında vâkıfın evlatları veya azat edilen kölelerini de görmek mümkündür. Bir okulun müderrisi vâkıfın evlatları arasından seçilebildiği gibi bir başka vâkıfın Kur'an-ı Kerim okumak ile mükellef evlatları da tespit edilmiştir.

Görevlilerin aldıkları ücret vakfın büyüklüğüne ve üstlenmiş olduğu işlere göre farklılık göstermiştir. Bu konuda vakfedilen meblağ artınca görevlilerin ücreti de artış göstermiştir. Bazen vakfın masraflarından arta kalanlar vakfın aslı malına eklenip yeniden nemalandırması istenmiştir. Yıllar geçtikçe vakfedilen para azaldığında ya da değerini kaybettiğinde eklenen bu paralar sayesinde vakıf işleri aksamadan devam etmiştir.

Görevli ücretleri dışında vakfın diğer masrafları, mübarek günler, şerif geceler ve törenlerinde hazırlanan çeşitli yemeklere harcanan paralardır. Bu yemeklerde kullanılan malzemeler gramlarına varıncaya kadar ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiştir. Vakfiyelerin çoğunda vakfedilen paranın çeşidi dirhem olmasına rağmen ancak bazı

vakfiyelerde flori ve dinar da vakfedildiğine rastlanmıştır. Ancak vakfin masraflar ve görevlilerin ücreti belirlenirken hep dirhem ile tayin edilmiştir.

Vakfiyelerin tamamında vakfedilen paraların istirbah ve istiğlal yöntemleri ile nemalandırması istenmiştir. Vakfiyelerde nema oranı bir vakıfta %12,5, iki vakıfta %15, 24 vakıfta %10 olarak tespit edilmiştir. Bir vakıfta ise nema oranı verilmemiştir.

Vakfiyelerde rastlanan yer, ilçe, mahalle, medrese, zaviye ve cami isimleri de araştırılmış ve günümüzde halen işlevini sürdürenler tespit edilmiştir. Hüsam Bey, Cafer Subaşı ve Cebeci camileri gibi eserlerin vakfiyelerin tarihinden 500 yıl geçmesine rağmen halen yerinde ve ibadete açık olduğu tespit edilmiştir.

Vâkıfın şartları vakfiyelerde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bazı vakıfların geliri belirli bir yere veya bir yerdeki belirli kişilere harcanabilir. Bir vakfiyede vakfin yemeğinden yiyecek olan ve vakfin okulunda eğitim alacak çocukların 12 yaşını geçmemiş olması, kaymakam defterinde kayıtlı olması ve fakir çocuklardan oluşmaları gibi şartların koşulduğu tespit edilmiştir. Bir başka vakfiyede vakfa ait bir hücrede oturacak olan kişilerin dindar ve fakir gibi çeşitli şartlar taşımaları gerekmektedir. Vâkıf tarafından Kur'an-ı Kerim okuyacak kişiler çoğu zaman fakir insanlar arasından seçilmiştir. Burada vâkıflar okuyuculara ücret tahsis ederek hem Kur'an okuyarak geçimini sağlayanları istihdam etmiş hem de sevap kazanmış oluyorlardı.

Vakfiyelerde vakfin görevlilerinde olması istenilen çeşitli şartlar da bulunmaktadır. Bu şartlara göre vakıf görevlileri; emin, düzgün, dindar, Hanefi mezhebine mensup, namaz kılan, taharetle ezan okuyan, namaz vakitlerini bilen ve namazlarda imamlık yapabilen biri olmalıdır.

Vakfin parasının kayıp olmaması için vakfiyede borç alacak olan kişilerde paranın geri ödenmesini kolaylaştırmak adına çeşitli şartlara da rastlanmıştır: En çok rastlanan şartlar güçlü bir rehin ve paralı bir kefil şartıdır. Ancak bazı vakfiyelerde farklı şartlar görmek de mümkündür; denizde dolaşan, fesatlarda parasını kullanan,

borcu olan, batan, asker ve seyitlerin grubuna mensup olan ve belirlenen bölge dışında ikamet edenler ile çalışılmaması ve borç vermemesi istenmiştir.

Vakfiyelerin son kısmında çeşitli beddualar bulunur. Beddualardan istenilen vakfın herhangi bir değişikliğe maruz kalmamasıdır. Çalışmamızda da bunu göz önünde bulundurarak vakfiyelerin muhtevasını değiştirmeden, olduğu gibi dikkatli alınarak aktarmasına özen gösterilmiştir. Bedduaların sadece vakfa tebdil eden veya vâkıfın şartlarını yerine getirmeyenler için değil aynı zamanda vakfiyelerin üzerine araştırma yapan ve vakfiyenin bilgilerini olduğu gibi eksiksiz şekilde aktarmayanların da nasibini alacağını düşünmekteyiz. Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

İMŞSA, BALAT MAHKEMESİ ARAPÇA PARA VAKIFLARI

DEFTER NO: 17/1/3b ve 17/1/4a

DEFTER NO: 17/1/79b

DEFTER NO: 17/1/80a

DEFTER NO: 17/1/80b

DEFTER NO: 17/2/21a-b

DEFTER NO: 17/2/21a ve 17/2/22b

DEFTER NO: 17/2/84a

DEFTER NO: 17/2/88b

DEFTER NO: 17/2/89a-b

DEFTER NO: 17/2/90b

DEFTER NO: 17/2/96b

DEFTER NO: 17/3/1b

DEFTER NO: 17/3/32b

DEFTER NO: 17/3/42b ve 17/3/43a

DEFTER NO: 17/3/43b

DEFTER NO: 17/4/10a

DEFTER NO: 17/4/10a

DEFTER NO: 17/4/15b ve 17/4/16a

DEFTER NO: 17/4/40b ve 17/4/41a-b

DEFTER NO: 17/5/74b ve 17/5/75a

DEFTER NO: 17/5/75a

DEFTER NO: 17/6/44a-b ve 17/6/45a-b

DEFTER NO: 17/6/119a

DEFTER NO: 17/6/153b ve 17/6/154a-b

DEFTER NO: 17/14/40a

DEFTER NO: 17/16/77b

DEFTER NO: 17/18/222b ve 17/18/ 223a-b

DEFTER NO: 17/20/23a

KİTAP, MAKALE VE TEZLER

Abdul'CEBBÜRİ, Ahmet hüseyin: القدس في العهد العثماني (el-Kudüs fi'l-ahit el-Osmani: **1516-1640**, Der-ü'l-hami l'İneşir ve'İtevzi, Urdun, 2010.)

AKBULUT, İlhan: "Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi", **Vakıflar Dergisi**, C.33., 2007, s. 61-72.

AKGÜNDÜZ, Ahmed: "İSLAM Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şeriye Mahkemeleri ve Şeriye Sicilleri", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi** 14, 2009, s. 13-48.

.....: "Nakid Para Vakfı ile İlgili Çivi-zâde'nin Ebussu 'ûd'a Yazdığı Reddiye Risâlesi", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 87, 2019, s. 87-100.

AKKUŞ, Yakup **Şifahane'den Hastahane'ye: Osmanlı Toplumunda Vakıf, Sağlık ve Tıp**, Atıf Yayınları, Ankara, 2018.

AKSOY Zafer,

Çiğdem VAROL: "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Vakıf Taşınmazlarının Mekânsal Dönüşüm Süreçleri:

- Ankara Örneği”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 44, 2015, s. 105-129.
- ATAR, Abdulkadir: “Türkiye’de Para Vakıfları Konusunda Yapılan Çalışmalar ve Bunlar Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, C.55., Sayı: 2, 2020, s. 842-866.
- ATEŞ, İbrahim: “Vakfiyelerde Dua ve Beddua”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 17, 1983, s. 5-53.
-: “Vakıf Eserlerin Onarım ve Restorasyonu ile İlgili Vakfiye Şartlarına Genel Bir Bakış”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 23, 1994, s.161-176.
-: “Vakıf ve Vatan Savunması”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 20, 1988, s.169-182.
-: “Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları”, **Vakıflar Dergisi**, C. 14., Ankara, 1982, s.29- 92.
- AYDIN, Bilgin vd. : **İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu**, Aralık 2015, İSAM yayınları
- ALTUN, Nurullah,
- Yunus Emre YAYLA: “Özelleştirmeye Karşı Alternatif Yaklaşımlar: Osmanlı Devleti Vakıf Müessesesi Örneği”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C.9., Sayı: 2, 2020, s. 1149-1172.
- BAYRATAN, Mehmet: “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, C.10. Sayı:1, 2008, s. 157-175.

- BERKİ, Şakir: “Vakfın Lüzumu Faydaları ve Vakıfları Teşvik”, **Vakıflar Dergisi**, C. 5., Ankara, Vakıfları Genel Müdürlüğü Yayınlar, 1962: s. 19-21.
-: “Vakfın Mahiyeti”, **Vakıflar Dergisi**, C. 8 , Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1969, s.1-7.
- BIYIKLI, Mahmut: “Prof. Dr. İlber Ortaylı ile Vakıf Medeniyeti Üzerine”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: Ö.S., Ankara, 2019, s. 249-253.
- BULUŞ, Abdülkadir: “Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C. 8., Yıl; 9. S.16, 2009, s. 20-36.
- BULUT, Mehmet: “Osmanlı Dönemi Rumeli Para Vakıfları”, **İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi**, İstanbul, 2019.
- BULUT, Mehmet,
- Cem KORKUT: “Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri”, **İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi**, (İEFD) C.2., Sayı: 1, 2016, s. 55-76.
- CAFER, Abdulkadir Cafer: "الوقف النقدي: تأصيله وسبل تفعيله في تمويل المشروعات الصغيرة" (el-Vakıf'l-nakdi: Tasılhu ve Subul Tefilu fi'l -Temvil el-Meşruat el-Sağıra", Fıkıh'l-iktisat'l-islamı Konferansı, **Dairetü'l-şuun el-İslamiye ve'l-amel El-Hayrî yayınları**, Dubai, 2017.)
- CANTÜRK, Kayhan,

- İrfan GÖKTAŞ: “Para Vakıfları Temelinde Osmanlı Finans Felsefesi: Sofyalı Bali Örneği”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Kütahya, 2016, s. 304-317.
-: “Osmanlı Dönemi Bölgesel Kalkınmanın Finansman Aracı Olarak Para Vakıflarının Kullanımı”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 44, 2009, s. 212-227.
- ÇINAR, Hüseyin: “Osmanlı Dönemi’nde Rumeli’de Vakıf Paranın Kullanılmasında Aranılan Şartlar”, **Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.7., Sayı: 2, 2017, s. 149-165.
- ÇİZAKÇA, Murat: “Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları”, Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, **Vakıflar ve Sosyal Adalet Araştırması**, TÜSEV, İstanbul, 2006, s. 21-31.
- DOĞAN, Mehmet: “Vakıf medeniyetimize sosyal siyaset ve sosyoloji açısından bir yaklaşım”, **Sosyoloji Konferansları**, Istanbul Journal of Sociological Studies, Sayı :34, 2006, s.9-28.
- DÜNYA, Şevki Ahmet: "مجالات وقفية مستجدة: وقف المنافع والحقوق" ("Mecelat Vakfiye Mustacidde: Vakıf'ı-menafi ve'l-hukuk", **Camiyatu'İmu'l-kura, Evkaflar İkinci Konferans**, Mekke, 2006.)
- EBU-LİL, Muhammed Ahmet: "وقف النقود في الفقه الإسلامي" ("Vakıf'ı Nukut fi'l-fıkıh'l-islam'ı", **Mecelletü'l-şeriye ve'l-kanun**, sayı: 2, Camietü'l-imareti'l-Arabiye el-Müttehida yayınları, Dubai, 1999, s. 17-63.)

- Ebu-ZEYİD, Ahmet: "نظام الوقف الإسلامي" ("Nizamu'l-vakıf'l-islami", **el-Amana'l-ama Lil-evkaf**, Kuveyt, 2001.)
- el-ANI, Osama: "نحو صندوق وقفي للتنمية المستدامة" ("Nahve 'sunduk Vakfi Lil'tenmiyeh'l-mustadame ", **Fıkıh'l-iktisat'l-islami Konferansı**, Dairetü'l şüuan'l-islamiye ve'l-amel el-Hayrî Yayınları, Dubai, 2015.)
- el-ARNAVUT, Muhammed: "وقف النقود ودوره في النهوض بالتعليم مابين الماضي والحاضر" ("Vakıf'l-nukut ve'devrihi fi'l-nuhud Bil'talim Mabeyin'l-madı ve'l-hadır", **Camiyatu Eli'l-bait**, Urdun, 2011.)
- el-DESUKİ, Muhammed el-Seyit: "ولاية الدولة على الوقف: المشكلات والحلول" ("Vilayetu'l-devle âla'l-vakıf: el-Müşkilet ve'l-hulul", **Evkaflara İkinci konferansı**, Camiyeet'ü-imü'l-kura, Mekke, 2006, s. 1-30.)
- el-EFENDİ, Ebussuud : رسالة في جواز وقف النقود **Risale fi Cevaz Vakıf'l-nukut**, Dar'u-bin Hazım, Beyrut, 1997.)
- el-HADDAT,
- Ahmed Bin Abdülaziz: من فقه الوقف (**Min Fıkıh'l-vakıf**, 2.bs., Dubai, Dairetü'l-şüuan 'l-islamiye ve el-Amel el-Hayrî yayınları, 2014.)
-: "وقف النقود واستثماره" ("Vakf'l-nukut ve İstismarihi", **Araştırma**, Dubai, 2006.)
- el-HİNT;
- Mucamma el-Fıkıh el-İslamı: دور الوقف في التنمية (**Devir'l-vakıf fi'l-tenmiyeh**, Daru'l-kütüb el-İlmiye, Beyrut, 2007.)

- el-MAANI, Husam: الأسعاف في أحكام الأوقاف (el-İsaf fi Ahkamü'l-evkaf, Daru'l-raïd el-Arabi, Beyrut, 1981.)
- el-HUCEYLAN, Abdülaziz: "الولاية على الوقف وأثره في المحافظة عليه" (el-Vilaye âla'l-vakıf ve Esrihe fi'l-muhafaza Aleyhi", **Nedvet'l-vakıf fi'l-şeriya el-İslamiye ve Mecelatihi**, Sayı: 34, Riyad, 2002.)
- el-KATTAN,
Ömer Abdul-gafur Ahmet: المكتبة الوقفية **l-mektebe'l-vakfiye**, Musul, Mektep'l-hafız yayınları, 2014.)
- el-MEYMAN,
Nasır Bin Abdullah: النوازل الوقفية (el-Nevazil el-Vakfiye, Daru'bin'l-cevzi, ed-Dammam, 2009.)
- el-MIHDI, Muhammed Atiye: نظام النظارة على الوقف في الفقه الإسلامي والتطبيقات (Nizamu'l-nazara âla'l-evkaf fi'l-fıkhı'l-islami ve'l-tatbikati'l-muasıra, el-Emana el-Ama Lil-evkaf Yayınları, Kuveyt, 2010.)
- el-MUŞIKIH,
Kahlid bin Ali bin Muhammed: "الوقف في العصر الحديث" (el-Evkaf fi'l-asır'l-hadis", Suudi Arabistan, el-Kasım, 2017.)
- el-RAHMAN, Ahmet of Abid: أوقاف الرعاية الصحية في المجتمع الإسلامي (Evkaf'l-riaye'l-suhha fi'l-muctema'l-islami, Kitab'l-uma, Katar, 2007.)
- el-SAMERKANDI, Alâeddin: تحفة الفقهاء (Tehfetu'l-fukaha, Daru'l-kütüb el-İlmiye, C.3., Beyrut, 1984.)
- el-SEDHAN, Abdullah Bin Nasır: "توجيه مصارف الوقف نحو تلبية احتياجات المجتمع" (Tevcih Masarif el-Vakıf Nahve Telbiyet İhtiyacat' l-muctema", **el-Mütemer el-Sanı**

**lil'Evkaf: el-Sıyga'l-tenmeviyah ve'l-rua'l-
mustakbeliyeh Lil-vakıf**, Evkaflara, Mekke,
2006.)

el-SELAM,

Ahmet bin Salih el-Abid:

"تاريخ الوقف عند المسلمين وغيرهم" ("Tarih'l-vakıf İnde'l-
müslimin ve Gayrihim", **Araştırma**.)

el-SELAM, Cafer Abid:

"نموذج متكامل لتحويل المشاريع الوقفية الى جهات مانحة"
("Nemuzaj Mütekamil li-tahvil'l-maşari el-
Vakfiye ile Cihet Maniha", **Evkaflara İkinci
Konferans**, Camiyatu'imi'l-kura Yayınları,
Mekke, 2006.)

el-SEMALI,

Abdullah Bin Muslih:

"وقف النقود: حكمه، تاريخه وأغراضه، أهميته المعاصر استثماره"
("Vakıf'l-nukut: Hükm, Tarih ve Ağradı,
Ehemiyyetihi'l-muasıra, İstismarihi", **Camietü'im'
l-kura Araştırmaları**, Mekke.)

el-SMAİL, İbrahim:

el-Delil'l-irşadi li-tesis Evkafu'l-camiyet el-Ahliye,
Daru'muesseset Saş Li-tatvir'l-evkaf, Riyad,
2019.)

.....:

(Havatur Vakfiye, Mektebetü'l-fehid
el-Vataniye, Merkez Evleviyet Lil-istişarat
Yayınları, Riyad, 2018.)

el-ŞAİR, Semir Esad:

"إحياء فكر الوقف: الإبداعي، الإداري، المالي" ("İhya Fıkır'l-
vakıf: el-İbdayi, el-İdari el-Mali", Vakıfların
İkinci konferansı: el-Sıyağ'l- Tenmeviyeh ve'l-
rua'l-mustakbeliyeh, **Camiet'ü- imi'l-kura**,
Mekke, 2006, s.79.)

- el-ZELİYİ, Osman Bin Ali: من تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق (Min Tebiiyin’l-hakaik Şerih Keniz’l-dekaik, el-Matbaa’l-kubra Yayınları, Mısır, Bulak,1895.)
- ERDOĞAN, Canan,
Alper DEĞER: “16. ve 18.yy Arasında Bursa Para Vakıfları ve Bursa Ekonomisine etkileri”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.28., Sayı:1, Bursa, 2009, s. 85-99.
- ERTEM, Adnan: “Osmanlıdan Günümüze Vakıflar”, **Vakıflar Dergisi**, C.36., Sayı: 6, 1999, s. 25-66.
- eş-ŞAİR, Semir Esad: "احياء فكر الوقف: الإبداعي، الإداري، المالي والرؤى المستقبلية" ("İhya Fıkır’l-vakıf: el-İbdayi, el-İdari el-Mali", **el-Mütemer el-Sanı lil’Evkaf: el-Sıyga’l-tenmeviyah ve’l-rua’l-mustakbeliyeh Lil-vakıf, Camietu’İmi’l-kura**, Mekke, 2006.)
- ez-ZÜHAYLÎ, Muhammed: "الصناديق الوقفية المعاصرة" ("el-Sanadık el-Vakfiye’l-muasıra: Tekeyyifuha, Eşkaluha, Hükmühe, Müşkiletihe”, **el-Hak Dergisi**, C.1., Sayı: 12. Dubai, 2008.)
- ez-ZÜHAYLÎ, Vahbe: الوصايا في الوقف في الفقه الإسلامي (el-Vasaye ve ‘l-vakıf fi’l-fıkıh’l-islami, Daru’l-fıkır, Dımaşk, 1998.)
- GEL, Mehmet: “Kanuni’nin Para Vakfı Yasağını Kaldıran 1548 Tarihli “Hükm-i Şerîf” inin Yeni Bir Nüshası”, **Gazi Akademik Bakış**, C. 4., Sayı: 7, 2010, s.185-192.
- GÖNCÜOĞLU, Süleyman Faruk: “İstanbul’un Fethi Sonrası Kurulan İlk Semt”: “Saraçhane”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, C.22., 2009, s. 27-82.

GÜMÜŞTOP, Ahmet:

“Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat”, **İSTEM**, Sayı: 33, 2019, s. 313-317.

GÜNEY, Necmeddin:

“Osmanlı’da Para Vakfı Uygulamasına Güçlü Bir İtiraz: İmam Birgivi’nin Para Vakfı Aleyhindeki Görüşleri”, **Mütefekkir, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, C: 6. Sayı:11, Konya, 2019, s. 13-32.

GÜRSOY, Çiğdem:

“Ne İçindedir Sektörlerin Ne De Bütünü Dışında Yekpare Geniş Bir Alanın Parçalanmaz Akışında: Osmanlı Para Vakıflarından Sosyal Girişimlere”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, C. 22., 2020 , s. 76-92.

.....:

“Osmanlı esnaf ve avarız sandıklarının günlük hayata katkısı”, C. 10., **International Journal of History**, 2018, s. 121-142.

.....:

“Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları”, **İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı**, Basılmamış Doktora Tezi, 2015.

.....:

“Vakfiyelerin Dilinden İstanbul’un Bazı Cami ve Mescitleri Hakkında Yeni Bulgular”, Bilig, **Türk Dünyası Sosyal Bilgiler Dergisi**, Sayı: 90, 2019, s. 161-190.

.....:

“Para Vakıfları Kapsamında Sosyo-Ekonomik Bir Analiz: Davutpaşa Mahkemesi Kayıtları (1634-1911)”, **Belleken**, TTK Yayınları, s.290, Ankara, Nisan 2017, s. 159-190.

- HAZZA, Macide Mahmut: "الوقف المؤقت" ("el-Vakf'l-muvakkat", **Evkaflar İkinci Konferansı: el-Sıyga el-Tenmeviyah ve'l-rua 'l-mustakbeliyeh Lil-vakıf**, Camiet'ü-imü'l-kura Yayınları, Mekke, 2006, s.31.)
- İŞERİ, Ahmet: "Vakıflar: Medeni Kanun'dan Önceki ve Sonraki Vakıf Nevileri ve Hukuki Mahiyetleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.21., Sayı:1, Ankara,1964, s. 199-280.
- İŞPİRLİ, Mehmet: "Avârız Vakıf", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.4., İstanbul, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, 1991, s.109.
- KADRİ, Muhammed Paşa: قانون العدل والأنصاف للقضاء على مشكلات الأوقاف (Kanunu'l-adıl ve'l-insaf Lil'kada 'alâ Müşkilet 'l-evkaf, Müessesit'l-reayan, Beyrut, 2007.)
- KAHİF, Münzir: (el-Vakıf 'l-islâmî: الوقف الإسلامي: تطوره، ادارته، تنميته **Tatvuruh, İdaretuhu, Tenmiyetihî**, Daru'l-fıkır, Dimaşk, 2000.)
- KAVALCI, Lütfi "Balat'ın Mekânsal Gelişim Süreci", **İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı**, Basılmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 10-11.
- KAYA, Süleyman: "Para Vakıfları Üzerine", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.1., Sayı: 1, İstanbul, 2003, s. 189-203.
- KAYAOĞLU, İsmet: "Türk Toplumunda Vakıf", **Selçuk Üniversitesi: İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.4., Sayı:4, Konya, 1991, s.1-5.

- KELEŞ, Hamza: “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma”, Gazi Üniversitesi: **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 21., Sayı: 1, 2001, s. 189-207.
- KURT, İsmail: **Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1996.
-: “Para Vakıfları ve Davut Paşa Mahkemesi’nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri”, **Prof. Dr. Sacit Adalı’ya 65. Yaş Armağanı içinde, İstanbul**, Filiz Kitabevi, 2010, s. 179-214.
- KÜÇÜKER, Metehan: “XV. Yüzyıl Osmanlı Devleti Muhasebe Uygulamalarında Yaşanan Gelişmeler: Muhyeddin Muhammed’in Mecma’ü’l-kavâ'id Adlı Eseri”, **Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı**, , Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2019.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri**, Enderun Yayınları, İstanbul, 1983.
- MAHLUF, Majda: أوقاف نساء السلاطين العثمانيين: وقفية زوجة السلطان سليمان القانوني على الحرمين الشريفين (**Evkaf Nisa el-Salatın el-Osmaniyyin: Vakfiyet Zevceti'l-Sultan Süleyman el-Kanunui âla'l-haramayn'l-şerifeyin**, Daru'l-afak el-Arabiye, Kahire, 2006.)
- MANSUR , Selim Hani: "الوقف ودوره في التنمية الاجتماعية" (“el-Vakıf ve Devrihi fi’l-tenmiyeh’l-İctimaiye”, **Vakıfların İkinci konferansı: el-Sıyga’l-tenmeviyah ve’l-rua el-Mustakbeliyeh**, Mekke, 2006.)

MEHDİ, Mahmut:

نظام الوقف في التطبيق المعاصر (**Nizamu'l-vakıf fi'l-tatbiki'l-muasır**, el-Bank'l-islami Lil-tenmiyeh el-Emana'l-ama Lil-evkaf, Kuveyt, 2003, s. 142.)

MERİYEM, Obadiye

bin Abdülaziz Muhyiddin:

"الوقف النقدي وسبل استثماره الحديثة: الصكوك الوقفية" (el-Vakıf'l-nakdi ve Subul İstismarihi'l-hadisa: el-Sukuk'l-vakfiye Nemuzajen", **Mecelletü'l-bahis fi'l-ulum el-Kanuniye ve'l-siyasiye**, 2020, s. 81-101.)

MEVAFİ, Ahmet:

"وقف النقود في الفقه الإسلامي" ("Vakıf'l-nukut fi'l-fıkıh'l-islami", **Mecellet el-Direset'l-islamiye ve'l-buhus'l-akadimiye**, C. 13., Sayı: 90, Kahire, 2018.)

ÖZCAN, Ruhi:

"Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 17,2005, s. 254-257. Derginin sayfa237-266.

ÖZCAN, Tahsin:

Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği, Türk Tarih Kurumu Yayınlar, VII :Dizi, 199, Ankara, 2003.

.....:

Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları, İstanbul, Türkiye Finans Kültür Yayınları, 2010.

.....:

"Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 14, İstanbul, 2006, s. 103-121.

- "Osmanlı Vakıf Hukuku Çalışmaları, " **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 5, 2005, s. 513-552.
- ÖZTÜRK, Nazif: "İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar", **Vakıflar Dergisi**, C. 29., 2005, s. 7-20.
-: "Tarihte ve Bugün Vakıflar Eliyle Aileye Götürülen Hizmetler", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, C.3., Sayı: 3, 1993, s. 78-89.
- SABRİ, Ukruma Sayyid: الوقف الإسلامي بين النظرية والتطبيق (el-Vakıf'ı-İslamı Bein el-Nazariye ve'l-tatbik, Daru'l-nefis, Umman, 2011, s. 92.)
- SARIKÖSE, Barış: "Kadınhanı'nda Para Vakıfları", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 33, 2013, s.115-132.
- SEZEN, Tahir: **Osmanlı Yer Adları**, T.C. Başbakanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017.
- SIRIM, Veli: "Bir Finansman Kaynağı Olarak Vakıflar: Osmanlı Örneği", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C. 6., S: 6, 2017, s. 173-188.
- ŞAHİN, Musa: "Sosyal Değişmede Vakıfların Rolü", **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı: 21, İstanbul, 1986, s.231-247.
- ŞEN, Yusuf: "İslam Hukukunda Vakıfların Sosyal Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı:17., 2011, s. 415-426.

- ŞENSOY, Fatma: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Vakıfların Ekonomik Boyutları”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:10, 2016, s. 41-63.
- ŞENYURT, Ali: “Yeniçeri Ortaları Yardımlaşma Sandıkları”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2017 , Sayı: 33, s.155-170.
- ŞİMŞEK, Mehmet: “Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.1., Sayı: 27, Ankara, 1986, s. 207-220.
- ŞİRÜN, İzzeddin: "مساهمة نحو تفعيل دور الوقف النقدي في التنمية Nahve Tefil Devir’l-vakıf’l-nakdi fi’l-tenmiyeh”, **Muhammed ıydır Üniversitesi**, Doktora Tezi, Cezayir, 2016.)
- ŞUUM, Muhammed Kasım: كتمان الوقف واندثاره (**Kutman’l-vakıf ve İndisarihi**, Camiet’ü-imi’l-kura yayınları, Mekke, 2006.)
- TELLİ, Hasan: “Osmanlı Vakıf Belgelerinde İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ve Görüşleri: Makedonya Vakfiyeleri Örneği”, **Amasya İlahiyat Dergisi**, Sayı: 15, 2020, s. 453-492.
- USTAKARA, Fuat: “Türk Devlet Geleneğinde Bir Halkla İlişkiler Mekanizması Olarak Vakıf Müessesesi”, **Selçuk İletişim Dergisi**, C.12., Sayı: 1, 2019, s. 465-474.
- ÜLKER, Yakup,
Cengiz TORAMAN: “Osmanlı Devleti’nin Sosyal ve Ekonomik Hayatında Para Vakıflarının Rolü ve Muhasebe Uygulamaları”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 1., Sayı: 2, 2012, s. 55-84.

VAYYDA, Atiye el-Seyit:

"وقف المنافع في الفقه الإسلامي: مالية المنافع، حكم وقف المنافع،
"Vakıf'ı'l-menafi fi'l-fıkıh el-jedıy al-aqtıصادیة"
İslamı: Maliyetü'l-menafi, Hüküm Vakıf'ı'l-menafi, el-Cedve'l-iktisadiye", **el-Mütemer el-Sanı lil'Evkaf: el-Sıyga'l-tenmeviyah ve'l-rua'l-mustakbeliyeh Lil-vakıf, Camiet İm el-Kura**, Mekke, 2006.)

YEDİYILDIZ, Bahaeddin:

**XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi:
Bir Sosyal Tarih İncelemesi**, Ankara, Türk Tarih
Kurumu Yayınları, 2003.

YILMAZ, Yasin:

“Vakıf Kurumunun Dayandığı Temel Referanslar ve Zürrî Vakıfların Vakıf Sistemindeki Yeri”, **Dini Araştırmalar**, C.17., Sayı: 44, 2014, s. 43-66.

ZEKİ, İse:

"موجز أحكام الوقف" ("Mucaz Ahkamü'l-vakıf", el-Amana'l-ama Lil-evkaf Yayınları, Kuveyt, 1995.)

EKLER

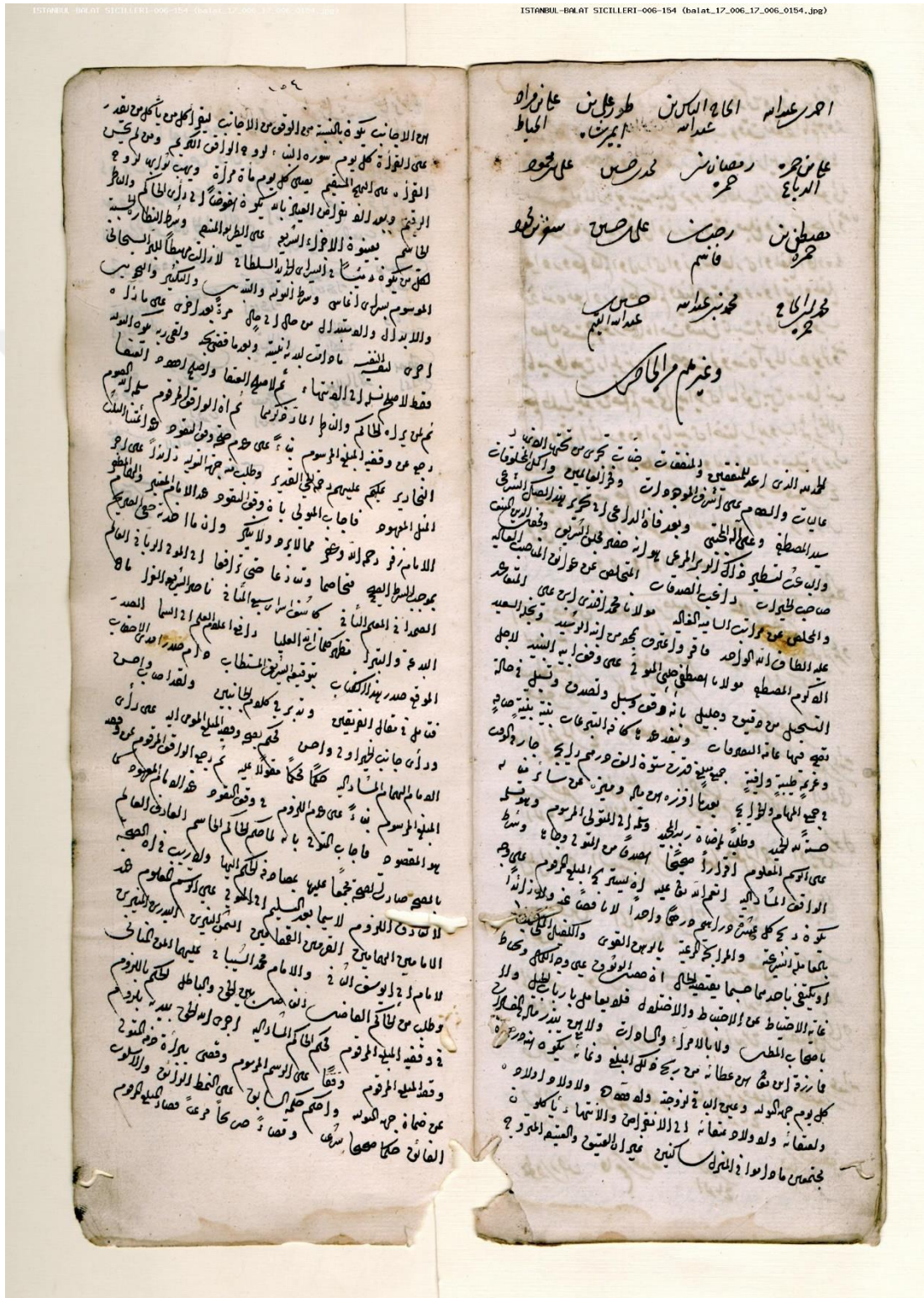
EK 1: AYŞE HATUN BİNT HAYREDDİN EFENDİ'NİN VAKFIYESİ

17/4/40b, 17/4/41a-b.

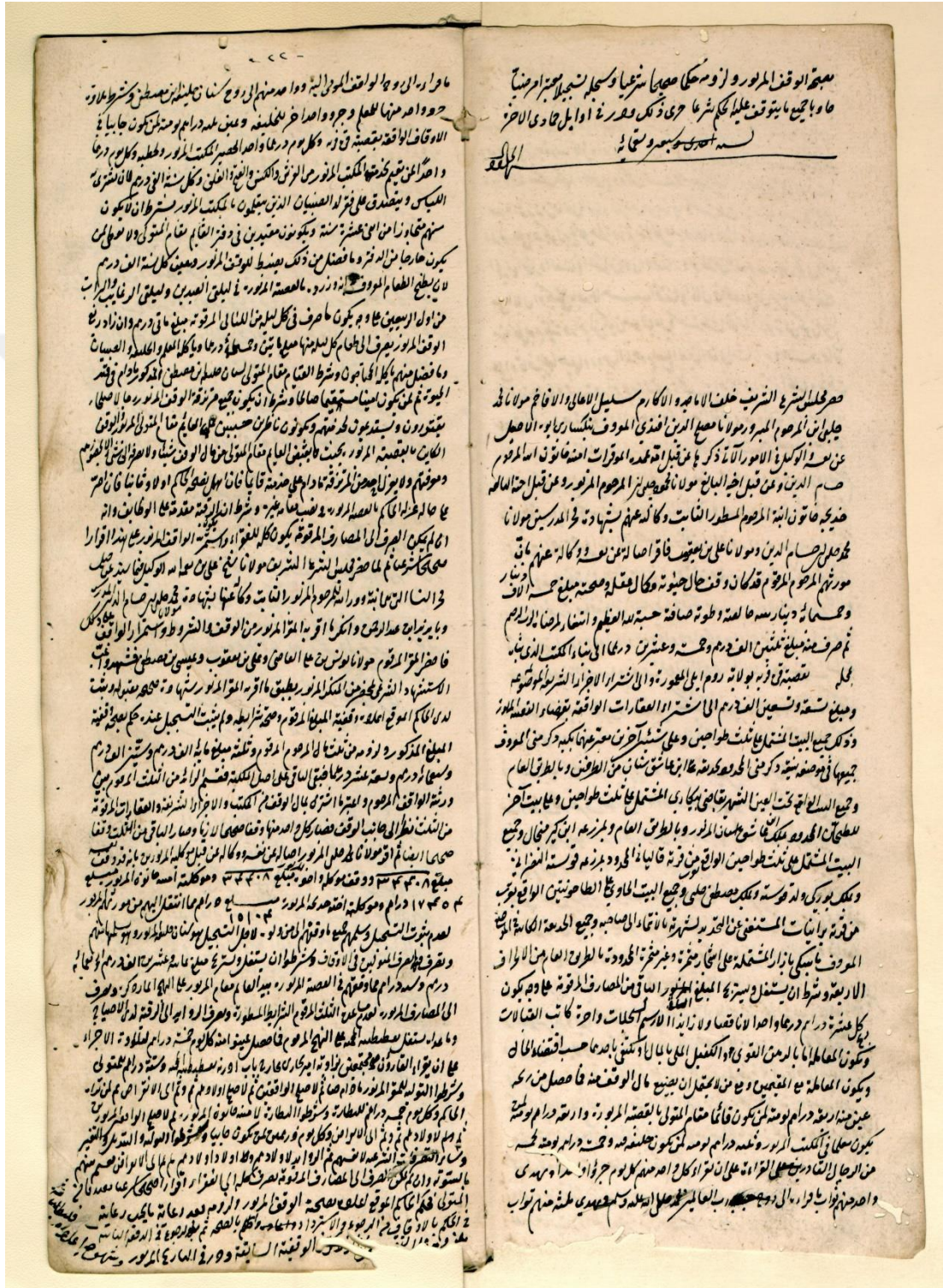
EK 2: MUHAMMED BİN ALİ'NİN VAKFIYESİ

17/6/153b ve 17/6/154a-b.

EK 3: EMİNE BİNT HÜSEMEDDİN'İN VAKFIYESİ

17/2/21a ve 17/2/22b.

EK 4: KASIM BEY BİN MUHAMMED VAKFİYESİNİN ÇEVİRME ÖRNEĞİ

17/1/3b ve 17/1/4a

17/1/3b ve 17/1/4a

1. Meclisi şeri şerifin gelmesiyle, Hanif dinin divanı, kerim emirlerin fahri
2. kebirlerin fehmetidir, mükemmellik ve fehmeti taşıyıcısı, yüceliğin mirasçısı
3. **Kasım Bey bin Muhammed Bey İzzet'in** ve ululuğun ona mahsustur, Ahiretine ve evladına hazırlayıp bütün tasarruflarda geçerli olduğu bir halde
4. bütün bağışlar da geçerli bir durumda, ikrar ve itiraf edip emanetlerin fahri huzurunda (bulunmasında)
5. **Abdürrahim çelebi bin Muhammed** adı geçen kasım beyin vakfına mütevellî olan
6. tescil için, en temiz parasından, saf azimeti ile habîs ve vakıf edip
7. meblağı miktarı **iki bin yüz dinar** doğru sahlıh tartılı ve ayarı
8. merkum vakfın şartı latif hay kayyum (Allah in isimleri ile) muamele etmek, verilen merkum meblağı **istirbah**
9. **muamele şeri ile ve makbul istirbah** 'la olunup sene 'de **onu on bir dinar**
10. ne eksigi ne de fazlası, emin akıllı bir mütevellinin elindedir
11. dindar dinli ve takva sahibi bir nazır, dindar muhasebeci bir kâtip
12. düzgün salim bir Cabi, **güçlü rehin ve dolu kefil**
13. korunan Bursa'da Allah Teâlâ rızkindan hasıl olan ribh kar ve nema
14. **günlük dört dirhem tevliyetin görevlisine** verilir, **kâtibe ise günlük üç dirhem** verilir
15. **Cabi'ye günlük iki dirhem** verilir, **nazıra ise günlük beş dirhem** verilir
16. basiretli hayırlı tecrübeli vakfın **şartı, on adam Salih fakir insanlardan olan**
17. becerikli olanlarından **her gün kuran azim ve Furkan keriminden on cüzü** okusunlar
18. korunan Prusa (Bursa) devamlı imarlı olsun, olduğu gibi kalıcı olsun yüreğin ve mükemmelin huzuruyla

19. herhangi bir yerde olursa olsun, üç tilavetin sevabı Seyyidül-mürselin (gönderilerin seyididir) ruhuna
20. peygamberlerin sonuncusu hatim-ü-nebi, iki kâblenin imamı, ululuğun Peygamberi, ümmetine şefa'at eden
21. Seyidine Muhammed salâh Allah aleyhi ve selem, iki tanesinin sevabı
22. seçkin kerim adı geçmiş babasının ruhuna Muhammed Bey
23. bir tanesi okuma fazileti ulu annesi Hatim
24. sultan ruhuna ve iki tanesi asalet şerefli iki evladına merhum rahmetli mağfur olanları
25. Abdi Bey ve Mahmut Bey ve iki tanesi vakfın ruhuna
26. Allah ona en güzel duygularla mükafatlandırın ve **her birine bir dirhem** verilip
27. **kerim vakfın hayatta oldukça**, ancak Allah a karşıladığında ve ölümünden sonra
28. **her birine günlük iki dirhem verilir**, latif vakfın şartı
29. Allah onun hayırlarına on katına ödüllendirsin, kuran Hamit ten kuran ahâlisinden bir **nefere kuran okutturup**
30. **tecvit e dikkat ederek**, okumak **mutlu vakfın mahallesindeki olan mescitte olacak ondan sonra**
31. **tevliyet, değiştirme, tebdil etme, aktarma ve çoğaltma şartı bütün şeri tasarruflarda**
32. kendisine aittir ondan sonra **tevliyet Cabi ve katiplik görevleri sadece en iyi aslah erdemli**
33. **utekası ve en aslah evladı utekasına ve en aslah evlat evladı utekasına** inkırâza kadar sonra
34. hâkimin uygun gördüğü kişi olur, **nezaret şartı en iyi aslah nesline ve en felah kuşağına**
35. inkırâza kadar, Allah onlara korusun, ondan sonra **vakfın hâkimi uygun gördüğü** kişi olur

36. erdemli, emin bir adam seçilir, vakıf sahıh doğru şeri, şartı sarıh makbul, ondan sonra merkum
37. Allah kayyum dan, mezbur meblağı mütevellîye teslim edip
38. teslimi aldıktan sonra, tasarruf edip tevliyet görevlisine aldı
39. ondan sonra mezbur vakfın, vakfiyeden rücu edip doğru olmadığını teşebbüs etti
40. üç imamların Allah onlardan razı olsun ve görev için alınan geri aldı
41. asıl fesadından dolayı misil in sevabı arttırmaz, mezbur mütevellînin cevabı
42. para vakfı doğru sahıh en kebir imam zafere göre
43. ve sahıh doğru şartlara göre alındını, sonra tartışıp Allah a şikâyetinde bulundular
44. dinin bayraklarına yükselten şeri ayetlere
45. açıklayan, hayrın yanı daha kıymetli daha itibarlı görerek
46. merkum meblağın vakfiyesine doğru olduğunu karar aldı, imama göre
47. mütevellînin göreve elde etmek için onu yapmadığını, mütevellînin zimmeti berat olduğunu
48. ondan sonra mezbur vakfın mezbur meblağın vakfiyesinden vazgeçip
49. para vakfı bilinen imama göre lüzumu olmadığını söyledi, mütevellî ona reddederek
50. bu meblağı vakıf sahıh olduğunu bütün alimlerde, hâkimin kesin hüküm ünü göre ve doğruluk lüzumdan ayrılmaz,
51. iki imamlara göre, merkum erdemli hâkimden lüzum hüküm etmesine istedi
52. reşit kararlarına göre, hâkim merkum para vakfı lüzumu olduğunu karar verdi yargıladı
53. hem şahsı olarak hem de genel olarak hüküm sahıh doğru şeri
54. açık yargı sarıh lüzum doğru sahıh bir vakıf olduğu
56. eleştirmesi hüküm feshi iptali herhangi bir şekilde olmaz caiz değil, onu duyduktan sonra kim değiştirebilir ki

57. günahı onun değıştirenı üzerindedir, Allah semı (her şeyi işiten) alim (her şeyi en küçük detaylarına bilen), vakfın ücreti

58. Allah a hay kerimedir, Allah rahim Rauf"tur

30 Şevval

